Virgiliu Gheorghe

Efectele televiziunii asupra minții umane

și despre creșterea copiilor în lumea de azi

Editura Evanghelismos

Fața nevăzută a tele-viziunii

Virgiliu Gheorghe

Efectele televiziunii asupra minții umane

şi despre creşterea copiilor în lumea de azi

Editura Evanghelismos
Fundația Tradiția Românească
2005

Ilustrația copertei: Hieronymus Bosch, fragmente din *Grădina plăcerilor*, *Infernul* și *Carul cu fân*.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GHEORGHE, VIRGILIU
Efectele televiziunii asupra minții umane /
Virgiliu Gheorghe. – București: Evanghelismos, 2005
ISBN 973-7812-07-7

654.197

Părinților

Prefață

A sosit vremea unor sinteze referitoare la influența mediului modern de comunicare asupra minții umane. Cercetările efectuate, majoritatea fiind americane, prefigurau o asemenea lucrare. Unele cărți ca cele ale lui McLuhan (tradusă și în românește: *Mass-media sau mediul invizibi*, 1997), dar și aceea a lui Jerry Mander (*Four Arguments for the Elimination of the Television*, 1978) și a lui Jane M. Healy (*Endangered Mind*, 1990) se înscriu în această categorie, dar o sinteză la zi încă nu exista. Cartea de față este, mi se pare, o asemenea lucrare de sinteză, prin care noi citim și un strălucitor triumf al noologiei creștine în explicarea crizei omului modern. Ea se individualizează între lucrările similare și prin perspectiva din care este întreprinsă cercetarea, aceea a influenței culturii nihiliste asupra omului modern. Ipoteza autorului este că „mediul comunicării”, al cărei concentru este, pentru lumea modernă, comunicarea audio-video, are un efect copleșitor asupra minții umane, asupra întregului sistem de viață al omului contemporan.

Efectele televiziunii merg până acolo, încât remodelează omul în întregime. În locul omului natural, al omului religios, al omului narativ, al omului oral, al omului ascetic, al omului interiorizat etc., apare un tip uman care și-a pierdut toate aceste capacități, funcții și puteri. Mai exact spus, în lumina cercetărilor lui McLuhan, televiziunea i le-a amputat. Omul televizual suferă de un sindrom în care se combină infirmități multiple, ceea ce ne arată în tipul acesta nou purtătorul unor terifiante mutații, a căror notă dominantă este *negativul omului* creat de Dumnezeu.

Trebuie precizat că autorul nu este singur în acest demers, ci se întâlnește cu o familie de spirite neoconservatoare, intelectuali creștini, dar și oameni de alte religii, chiar specialiști liber-cugetători, care împărtășesc aceiași alarmă asupra unui fenomen nou: transformarea

mediului comunicării televizuale într-o adevărată armă logistică, probabil una dintre marile ameninţări la adresa omului, într-atât de gravă încât autorul propune pentru mediul noii comunicări un concept nou, cel de *cultură nihilistă*. Este una dintre cele mai importante contribuţii ale cărţii: elaborarea unui concept nou preluat deopotrivă în studiile focalizate asupra mediilor de comunicare, dar şi într-un demers de antropologie şi mi-aş îngădui să spun, de noologie, dat fiind faptul că acest concept are puterea de a oglindi starea ordinii spirituale a lumii moderne.

Autorul se întâlneşte în demersurile sale cu un alt front de cercetări asupra chestiunii, deschis de cei ce s-au preocupat de problema manipulării şi a persuasiunii, cu care împarte aceleaşi frământări şi nelinişti legate de efectele teribile ale noilor medii de comunicare generate de afirmarea televiziunii, în genere a mijloacelor comunicării de masă, în principal a celor centrate pe imagine. Ideea centrală a acestor cercetări este aceea că manipularea şi persuasiunea, întreaga comunicare video-audio intervin în procesele modelării conştiinţei colective a unei societăţi.

Destinul unei societăţi, şansa unei vieţuiri fireşti şi a unei cunoaşteri adecvate la scara acesteia depind, mai mult decât ne putem imagina, de starea ei de conştiinţă, de influenţările mediatice la care acea societate este supusă, de vreme ce categoriile gândirii colective sunt singura osatură a unei bune cunoaşteri şi a unei orientări adecvate în mediul încercărilor cu care oamenii se confruntă.

Tulburător este faptul că, precum dovedesc neuropsihologii Emery şi Peper, plonjarea individului în mediul comunicării video este similară intrării într-o „stare semi-hipnotică", ceea ce antrenează o „diminuare a cenzorului raţional al judecăţii" şi, deopotrivă, „deschiderea porţilor subconştientului şi pătrunderea necenzurată a mesajelor TV în adâncul acestuia. Efectul subliminal al televiziunii explică de ce oamenii nu pot înţelege că prin simpla vizionare poate să le fie înrâurită într-o măsură definitorie existenţa".

Televiziunea, mediul de comunicare în genere, afectează, ne spune autorul, deopotrivă *activitatea corticală* și *puterea sufletească* a indivizilor din cuprinsul acelei societăți care a îmbrățișat o cultură de tip mediatic. Prima parte a lucrării examinează cu de-amănuntul influența comunicării video-audio asupra cortexului și concluziile extrase par a prefigura un deznodământ de alarmă antropologică: Condiția umană este grav afectată. Expunerea îndelungată și sistematică la efectele directe și indirecte ale televiziunii modifică structural și funcțional activitatea cortexului, iar această modificare este întreținută pe durata reproducerii culturii mediatice ca mediu de comunicare și implicit de viață al omului.

În al doilea rând, ne previne autorul prin concluziile și măsurătorile unor savanți americani, neuropsihologi în special, televiziunea, întreaga cultură legată de televizual, crează mediul de apariție a unor anomalii neurologice în ceea ce privește emisfera stângă a creierului, a cărei activitate pare a fi masiv inhibată pe toată durata privirii la televizor. Apariția acestei anomalii neurologice în timpul vizionării TV induce o radicală diminuare a capacităților critice, a creativității, a răspunsului și deci a reactivității cortexului la stimulii primiți pe cale televizuală.

Ne putem întreba desigur, de unde are televizorul atâta putere încât îi robește pe toți, miliarde de oameni intră de bunăvoie sub robia lui primind totul „orbește", cum se zice. Iată că tocmai vorbirea poporului o spune. Există moduri de a fi, de a te manifesta, care orbesc. Televizorul este un atare mod: el orbește oamenii. McLuhan a spus și el lucrul acesta când s-a referit la ciudățenia că orice înlesnire excesivă adusă în serviciul unui simț, al unei funcții, al unui organ, atrage după sine un efect de amputare a acelui simț, a acelei funcții, a acelui organ. Televizorul induce aceasta exact asupra simțului vederii, asupra imaginației. Din moment ce omul și-a procurat o așa de mare înlesnire pentru funcția imaginației, capacitatea lui de „a vedea", adică de a avea propriile lui „vederi", în sens larg, a suferit o fatală amputare. E ca și cum funcția nemaifiind folosită s-a slăbănogit, ca și mușchii nefolosiți, ca și vorbirea nefolosită, ca toate cele lăsate în paragină, tot

astfel şi viziunea omului, imaginaţia lui, ca funcţie cu rădăcini în adâncul fiinţei lui, s-a slăbănogit şi ea prin efectul de amputare al televizualului.

Fiindcă ce-i oferă televizorul omului? Hrană pentru suflet? Se pare că tot ceea ce obţine omul din partea televizorului se referă la corpul său exterior, la simţualitate, la satisfacerea privirii „fizice", nu a celei interioare. Limbajul interior se diminuează, funcţia analitică, de selecţie a mesajelor şi a semnelor cu rădăcini în emisfera stângă, este şi ea amputată, corpul calos, acea reţea de sinapse care fac legătura dintre cele două emisfere cerebrale, este şi el blocat, undele beta, ale activismului cedează în faţa undelor alfa ale somnolenţei şi reveriei etc., încât omul televizual este o altă realitate antropologică, un mutant aproape

Televiziunea remodelează radical lumea. Lumea cea nouă, în care omul nu se mai regăseşte, căci şi-a pierdut centrul, adică pe Dumnezeu, este o lume care se livrează hipnotic idolatriei televiziunii. Biografia insului şi istoria societăţilor moderne l-au pierdut pe Dumnezeu, iar lucrul acesta face din fiinţa individuală şi colectivă victime sigure ale unei lumi dominată de hipnoza televiziunii. Biografia şi istoria fără de Dumnezeu, fără de ritmul factorilor prin care se propagă intervenţia proniatoare a lui Dumnezeu, sunt derulări haotice, haos şi anarhie, rătăcire şi teribilă oboseală, din care decurge cu necesitate ideea că viaţa este fără sens şi istoria este absurdă. Ieşirea din oboseală, evadare din lumea fără de sens, sunt cele două promisiuni ale televizualului, ne spune autorul acestei minunate, dar tragice cărţi.

Capitole excelente sunt dedicate fenomenului dependenţei de televizor, şi chestiunea este examinată în orizontul teoriilor dependenţei, în miezul căreia predomină, evident, fenomenele dependenţei de droguri şi de alcool. Autorul extrage dovezi irefutabile că dependenţa de televizor este similară celorlalte tipuri de dependenţă. Studierea fenomenului dependenţei în lumina teoriei fenomenelor hipnotice, ale sugestiologiei, arată că expunerea la televizual induce un tip special de legătură, o adevărată legătură hipnotică. Omul televizual se comportă asemenea insului hipnotizat. Poate că cel mai adecvat model al insului

dependent de televizor este cel propus de către G. Tarde asupra imitației sociale, care înfățișează omul social după modelul stărilor de somnambulism. Arareori și doar în situațiile de inovare socială se trezește omul din somnul social, din somnambulismul comportamentului social. Dacă undeva se potrivește acest model teoretic al lui Tarde, el se potrivește cu siguranță la cazul omului televizual, omul modelat de televizor.

Fenomenul dependenței este o maladie a voinței. Putem spune, iată, că la anomaliile cortexului, televiziunea adaugă o gravă afectare a celeilalte componente a persoanei umane, componenta volițională. Omul este deformat la praguri de alarmă antropologică în toate componentele sale ființiale, ceea ce arată că televizualul induce grave mutații onto-antropologice.

Nu mai puțin grav este efectul dependenței de televizual asupra celei mai importante componente a ființei umane, cea emoțional-morală. Televizorul induce grave efecte represive asupra climatului afectiv al familiei și mai departe asupra unei bune dezvoltări a copilului. Am putea spune că televizorul suspendă cea mai importantă funcție a familiei: de suport emoțional și moral pentru buna dezvoltare a copilului.

Curiozitatea este să constatăm că tinerii au o bună percepție asupra circulației valorilor și antivalorilor în societatea românească și o bună judecată asupra realității televizualului. Tinerii, aflăm dintr-un sondaj CURS, consideră că valorile sunt însușite cu precădere în familie și în școală, pe când antivalorile sunt însușite cu precădere din emisiunile televiziunilor. **Familia**, răspund tinerii între 15-18 ani, în proporție de 79%, are rol decisiv în promovarea unor valori precum *adevărul și respectul* (compasiunea, generozitatea). **Școala**, la rândul ei, este socotită de către tineri ca având cea mai mare influență în ceea ce privește însușirea unor valori civice și socioprofesionale precum: *libertatea de expresie* (49%), *creativitatea* (67%) *competența* (61%); *comportamentul activ* (49%); *cultura civică* (83%); *spiritul de competiție* (60%); *formarea culturală* (82%); *succes* (68%); *eroism* (43%); *patriotism* (53%). **Televiziunea** este percepută de tineri ca având cea mai

mare influentă în ceea ce priveşte însuşirea unor anti-valori şi atitudini „mediatice” precum: *vedetismul* (84%); *sexualitatea* (64%); *lipsa de scrupule* (52%); *violenta* (77%); *plăcerile vieții* (42%); *vulgaritatea* (66%); *minciuna* (44%); *senzaționalul* (74%); *îmbogățirea* (46%). Influența televiziunii le apare tinerilor ca fiind orientată spre anti-valori.

Elevii din urban cu vârste între 15-18 ani consideră că familia are un rol decisiv în promovarea *respectului*, școala în promovarea *competiției*, televiziunea în promovarea *minciunii*, iar cei din rural acordă un rol ceva mai mare școlii în învățarea unor valori precum *eroismul, patriotismul*, şi consideră că televiziunea difuzează antivalori precum *sexualitate, lipsa de scrupule, violenta, plăcerile vieții*.

În vederea tuturor elevilor, televiziunea are influențe predominant negative, iar familia, în lumina aceloraşi aprecieri, contribuie predominant la promovarea valorilor moral-creştine. Circa 82% dintre elevii de 11-18 ani cred necondiționat ceea ce li se spune la orele de religie, la biserică sau în familie, despre Dumenzeu. Numai 3% dintre elevi nu cred deloc şi tot atâția nu știu să răspundă la o astfel de întrebare.

Descoperirile la care ne conduc concluziile cărții de față sunt alarmante: omenirea traversează astăzi una dintre cele mai grave crize dintre cele prin care a trecut vreodată. Riscul rătăcirii este uriaş. Rolul televiziunii în această rătăcire, care va aduce moarte, nimicire şi dezastre, este şi el copleşitor. O astfel de carte are, de aceea, rolul unui document vizionar, constituindu-se într-o dovadă netăgăduită asupra legii triumfului spiritual perpetuu. Ea se orânduieşte între semnele încurajatoare că Dumnezeu nu şi-a întors fața de la lume.

Ilie Bădescu
Directoul Centrului de geopolitică
şi antropologie vizuală
al Universității Bucureşti

Introducere

Vizionarea TV nu este un simplu obicei sau doar un mijloc de informare; ne așezăm câteva ceasuri zilnic în fața televizorului, ne relaxăm, aflăm ce se mai întâmplă în lume şi după aceea ne continuăm activitatea. Prin caracteristicile şi intensitatea experienței, prin periodicitatea cu care intervine din primii ani ai vieții, privitul la televizor influențează în mod definitoriu viața omului contemporan. Oamenii ajung să gândească, să se comporte, să se îmbrace după cum le sugerează televiziunea. O mare parte din modul de a fi al acestui om, din ideile, aspirațiile și sentimentele lui se datorează miilor de ore petrecute în fața celei pe care Martin Eslin o numeşte „maşina visării".

Televiziunea, televizionarea sau mass-media în general reconstruiesc realitatea, configurează un nou mediu de existență şi de conştiință pentru omul zilelor noastre, un nou mod de a fi. Ele sunt principalele mijloace ale promovării nihilismului, ale culturii divertismentului şi influențează în mod decisiv orizontul religios al omului contemporan. Cu siguranță, fără televizor şi publicitate lumea nu ar fi arătat așa cum o vedem astăzi. În mod cert, nu s-ar fi înaintat atât de mult în direcția degradării valorilor tradiționale, a relațiilor personale şi comunitare, a vieții de familie, a moralei sociale și individuale.

Această uriaşă influență pe care o are televiziunea în viața omului modern explică volumul semnificativ de informații pe care cartea de față îl aduce înaintea cititorilor. Au fost tratate atât problemele ridicate de tehnologia audio-video, de obiceiul vizionării în sine, cât şi cele ce vizează influența mesajelor TV asupra modului de viață al oamenilor, asupra credinței acestora. S-a acordat o atenție deosebită mecanismelor care stau la baza efectului puternic al televiziunii, acțiunii sale hipnotice, dependenței pe care o creează şi a celor mai multe din procesele neuropsihologice, educaționale și culturale pe care televiziunea le pune în mişcare.

Scopul principal al cărţii nu este acela de a critica sau stigmatiza televiziunea, ci de a înţelege în ce constă efectul acesteia, care este modul în care ea acţionează asupra creierului şi a sufletului uman. Această fidelă radiografie a obiceiului vizionării şi a consecinţelor sale este necesară atât pentru a putea fi contracarată acţiunea televiziunii – cel mai persuasiv mijloc de comunicare din istoria lumii –, cât şi pentru a putea fi găsit drumul de întoarcere la viaţa firească a omului fără televizor.

Renunţarea la televiziune nu este un lucru uşor de realizat, căci imaginea video şi cea publicitară au instalat o adevărată dictatură în spaţiul public şi privat al societăţii moderne, au ajuns să-l împresoare pe omul modern din toate părţile, lăsându-i o libertate tot mai mică în a vedea şi înţelege lumea, neinfluenţat de ele. De aceea efortul eliberării de tirania mediatică trebuie să fie corelat cu o bună cunoaştere a fenomenelor şi cu adoptarea unui mod de viaţă care să asigure o minimă imunitate. Altfel, evadarea din spaţiul concentraţionar al realităţii mediatice (televiziune, Internet), al conştiinţei globale va fi imposibilă. Lipsit de cunoştinţe şi de credinţă, omul contemporan devine cea mai uşoară victimă. El este învins înainte de a afla că împotriva minţii şi sufletului său se duce un adevărat război sau ajunge să fie făcut prizonier şi să fie înrobit, deşi cultura media îl convinge că este liber.

Mulţimea extraordinară a sistemelor de semnificaţie implicate în lumea TV – limbaj verbal, expresie vocală, gestică, limbaj al trupului, decor –, viteza uriaşă de schimbare a cadrelor, efectele tehnice în general ce bulversează atenţia telespectatorului fac ca cea mai mare parte a informaţiilor transmise prin televiziune să aibă un impact subliminal, adică să nu fie complet sau deloc conştientizate de telespectator, deşi ele pătrund în mintea acestuia şi sunt depozitate în memorie. Acest efect eminamente subliminal al televiziunii este favorizat de inducerea în mintea telespectatorului, pe parcursul vizionării, a unui ritm celebral alfa. După cum demonstrează neuropsihologii Emery şi Peper, intrarea într-o stare semi-hipnotică atunci când ochii sunt fixaţi pe ecran indică nu numai diminuarea cenzorului raţional, al judecăţii, ci şi deschiderea porţilor subconştientului şi pătrunderea necenzurată a mesajelor TV în

adâncul acestuia. Efectul subliminal al televiziunii explică de ce oamenii nu pot înțelege că prin simpla vizionare poate să le fie înrâurită, într-o măsură definitorie, existența.

În prima parte a volumului de față, au fost analizate efectele pe care ecranul TV și vizionarea TV ca obicei cotidian le au asupra dezvoltării și funcționării creierului uman, independent de natura mesajelor transmise prin televizor. A doua parte aduce în atenție importanța pe care o are oricare mediu de comunicare, în special mediul TV, în modelarea mesajelor ce sunt transmise prin el și în configurarea unei stări mentale specifice comunicării cu mediul respectiv. Totodată, au fost luate în considerare mesajele ce caracterizează conținutul programelor TV, natura acestora și consecințele pe termen lung ale educației în spiritul culturii TV. Pe lângă concluziile din finalul fiecărui capitol mai important, în a treia parte a acestui volum, au fost rezumate efectele pe care televiziunea le are asupra dezvoltării vieții mentale a copiilor și a vieții de familie. Considerațiile ultimului capitol se referă la mijloacele pe care omul contemporan le are la îndemână pentru eliberarea de seducția și tirania televizorului. Concluzia generală a primului volum este aceea că atât tehnologia video, ecranul TV, cât și mesajele transmise prin televiziune defavorizează definitoriu dezvoltarea și funcționarea normală a creierului uman.

Pentru a putea înțelege acest lucru, în primele subcapitole a fost arătat felul în care mediul, experiența lumii înconjurătoare influențează nu numai modul în care gândește copilului și comportamentul acestuia, dar și dezvoltarea structurală a creierului, modul în care se configurează rețelele neuronale. Plecând de la aceste date și analizând caracteristicile experienței TV, neuropshihologii concluzionează că acei copii care din primii ani de viață au petrecut o parte semnificativă din timpul fiecărei zile în fața micului ecran riscă să aibă un creier diferit dezvoltat decât cei din generațiile anterioare care au trăit fără televizor. În principal, modificările sunt proporționale cu timpul dedicat vizionării, depinzând însă și de alți factori educaționali și de mediu.

Aceste afirmații pot apărea ca exagerate pentru mulți dintre cititori, deoarece fenomenul nu poate fi identificat cu ușurință. Pe de o

parte, nu se cunoaşte faptul că deficienţele de ordin comportamental şi cognitiv se asociază unei nedezvoltări corespunzătoare a reţelelor neuronale ce mediază acele abilităţi. Văzându-şi copiii că nu sunt capabili să se concentreze cu atenţie sau că nu pot să-şi controleze comportamentul, părinţii nu-şi dau seama că înseşi reţelele neuronale în care sunt procesate aceste abilităţi nu s-au dezvoltat normal, în urma timpului petrecut de-a lungul anilor în faţa micului ecran.

Pe de altă parte, deficienţele încep să devină vizibile destul de târziu, abia după clasa a III-a, când procesul de învăţare solicită prezenţa unor abilităţi de ordin superior. În cazul în care copiii nu sunt puşi să facă nimic, fiind permanent protejaţi, şi când nu se iau în considerare dificultăţile întâmpinate de aceştia în procesul de învăţământ, în citit, în scriere, în folosirea limbii, atunci incapacităţile lor mentale vor trece neobservate, putându-se conserva şi extinde în mod necontrolat. Astfel că, în timp ce părinţii se arată mulţumiţi de proprii copii, care par foarte avansaţi în mentalitate pentru vârsta lor, educaţia mediatică le periclitează în mod grav mintea, marcându-i pentru întreaga viaţă.

Cercetările neuropsihologilor demonstrează că vizionarea TV afectează în special capacităţile cognitive ale persoanei umane. Nu numai procesul învăţării este dezavantajat, ci şi gândirea logică şi analitică, discursivitatea, capacitatea de exprimare a ideilor, creativitatea şi chiar dezvoltarea inteligenţei. Televiziunea afectează mai ales cortexul prefrontal, acea parte a creierului care este cel mai bine dezvoltată la om, unde sunt mediate procesele mentale superioare, funcţiile executive ale cortexului, ce diferenţiază fiinţa umană de celelalte vieţuitoare.

Vătămarea cortexului prefrontal prin vizionarea TV, prin cultivarea mentalităţilor şi atitudinilor nihiliste ale culturii divertismentului are puternice repercusiuni în comportamentul telespectatorilor, în formularea acţiunilor, în capacitatea de decizie şi în adaptarea la noi situaţii de viaţă. Toate acestea se datorează faptului că în cortexul prefrontal sunt integrate gândurile, cu emoţiile şi cu motivaţia, aici realizându-se conştientizarea simultană a contextului, a opţiunilor, a consecinţelor, a relevanţei şi a perspectivelor oricărei acţiuni, a oricărui fapt cu care se confruntă individul.

Afecțiunile pe care nu numai vizionarea TV, dar şi jocurile pe calculator și navigatul pe Internet le produc asupra cortexului prefrontal se remarcă cu uşurință la copii şi tineri în dificultățile pe care aceştia le întâmpină în concentrarea cu atenție și în motivația urmăririi unei activități oarecare, în controlul emoțiilor și al comportamentului, în planificarea și organizarea programului. Inițiativa, creativitatea, curiozitatea, discernământul și judecata sunt alterate în mod semnificativ.

Una dintre concluziile esențiale ale acestui volum este aceea că nu numai vizionarea dăunează dezvoltării creierului, ci, în aceeaşi măsură, şi toate mentalitățile și comportamentele nihiliste care sunt mediatizate în principal prin televiziune, dar care au inundat societatea contemporană. Cultura nihilistă este aceea căreia i se datorează dependența omului de televizor. Prin urmare, atâta timp cât oamenii nu se vor debarasa de reziduurile acestei culturi, nu se vor putea elibera cu adevărat de atracția televiziunii.

Problema nihilismului nu este atât una de natură culturală, cât una de natură religioasă, căci el se naşte şi se dezvoltă într-un raport polemic față de învățătura și modul de viață creştin. Astfel că, în mod evident, după cum observa Culianu în cartea sa *Religie și putere*, reîntoarcerea la creştinism rămâne singura soluție viabilă într-o cultură sinucigașă, al cărei efect principal este distrugerea ființei umane.

Având în vedere că vizionarea TV este strâns corelată cu criza religioasă a omului contemporan, următoarele două volume ale cărții vor fi dedicate în întregime consecințelor pe care televiziunea le are în viața religioasă a oamenilor și înțelegerii adevăratelor semnificații ale experienței vizionării TV în viața creştinului.

Deşi această carte aduce mai multe argumente pentru eliminarea televiziunii din casa și din viața oamenilor, probabil că nu foarte mulți vor face acest lucru, pentru că fascinația televizorului este extrem de puternică, iar dependența pe care el o creează este deosebit de mare.

Omul, liber fiind, nu trebuie constrâns să facă nimic din ceea ce este împotriva voinței sale, chiar dacă acel lucru i-ar fi folositor, dar pentru ca libertatea să poată funcționa şi omul să aibă cu adevărat posibilitatea unei opțiuni, trebuie cunoscut adevărul. Acest lucru şi-l

propune această carte: a arăta care este adevărul privind viața pe care televiziunea și cultura divertismentului o fac posibilă astăzi. Nădăjduim ca măcar copiii, cei care cu atâta nevinovăție pătrund în această lume, să fie păziți de această mașină distrugătoare pentru mintea şi sufletul uman. Măcar pentru ei să facem efortul de a ne trezi din somnul în care ne cufundă noaptea televizionării.

Partea I

Efectele comunicării audio-video asupra dezvoltării şi funcţionării creierului

Caracteristicile activității corticale pe parcursul vizionării TV

— Cercetările efectuate în ultimele decenii arată că, indiferent de conținutul programului de televiziune urmărit, traseele electroencefalografice ale celor care privesc la televizor se schimbă dobândind, după numai două minute de vizionare, o configurație nouă, specifică, neîntâlnită în nici o altă activitate umană.[1] *Se înregistrează o micșorare a nivelului activității corticale. Se constată o scădere a frecvenței undelor cerebrale care trec din starea beta în starea predominant alfa și delta. Emisfera stângă își diminuează extrem de mult activitatea, proces ce se desfășoară concomitent cu întreruperea parțială a punții de legătură dintre cele două emisfere – corpul calos. În același timp, ariile cortexului prefrontal (centrii executivi ai creierului) sunt periclitate.*

Încă din anii '60, McLuhan susținea faptul că esențial într-un proces de comunicare nu este mesajul transmis, ci mediul prin care se realizează comunicarea *(the medium is the message)*. Mai concret, fiecare mijloc de comunicare – vorbirea, scrisul, radioul, telefonul și televizorul – structurează într-un mod specific și definitoriu mesajele pe care le transmite. Nu este important ce vedem la televizor, spune McLuhan, ci faptul că ne uităm la televizor. Fiecare mediu – televiziunea, în special – ne face să ne raportăm într-un anumit fel la lumea care ne înconjoară, ne modelează comportamentul, percepțiile și universul de gândire.

Cu toate că teoria era argumentată prin numeroase exemple din istoria culturii, din antropologie și teoria comunicării, ea părea destul de puțin credibilă pentru marea parte a comunității oamenilor de știință. În anul 1971, Herbert Krugman, un cunoscut cercetător din domeniul neuropsihologiei, punea la punct o serie de experimente menite să demonstreze, precum a recunoscut singur mai târziu, contrariul

---

1 Starea de hipnoză și de vis nu pot fi socotite activități.

teoriei lui MacLuhan[2]. El urmărea să arate că activitatea neurologică înregistrată în timpul unei comunicări, pe parcursul cititului sau al vizionării TV, nu depinde de mediul prin care se realizează comunicarea, ci de natura mesajului. Krugman analizează mişcările oculare şi electroencefalogramele realizate pe un grup de tineri, comparând activitatea neurologică a subiecţilor din timpul lecturii cu aceea care se înregistrează pe parcursul vizionării TV.

„O persoană citea o carte când a fost deschis televizorul. De îndată ce a devenit atentă la ecran, frecvenţa undelor cerebrale s-a modificat considerabil. În mai puţin de două minute subiectul se afla predominant în stare alfa – relaxat, pasiv, neconcentrat. Reacţia cerebrală a subiecţilor la trei tipuri de conţinut al programului TV a fost esenţialmente identică, deşi i-au mărturisit lui Krugman că unul le place, altul le displace, iar al treilea îi plictiseşte. Ca rezultat al unei serii de asemenea experimente, Krugman ajunge la o concluzie contrară aşteptărilor sale: această stare predominant alfa este caracteristică modului în care omul reacţionează la televiziune, la orice program de televiziune. (...) Se pare că răspunsul la televiziune este foarte diferit de răspunsul la materiale tipărite (...) răspunsul electric al creierului este în mod evident dependent de mediu, şi nu de conţinut"[3].

Câţiva ani mai târziu, la Universitatea de Stat din Canberra, Australia, se desfăşura un important proiect de cercetare condus de soţii Emery[4]. La fel ca şi Krugman, aceştia ajung la concluzia că, „indiferent de emisiunea vizionată la televizor, undele cerebrale au un răspuns caracteristic. Răspunsul ţine de mediu mai degrabă decât de conţinutul transmis. Odată ce televizorul este pornit, undele creierului încetinesc până când undele alfa şi delta devin preponderente. Cu cât

---

2 Marshall McLuhan, *Mass-media sau mediul invizibil,* Nemira, Bucureşti, 1997, p. 358.

3 *Ibidem,* p. 358.

4 Soţii Emery, doctori în neuropsihologie, sunt cunoscuţi în lumea întreagă pentru rezultatele obţinute în cercetarea efectelor tehnologiei video (ecranul televizorului) asupra minţii umane. Echipa de cercetători condusă de ei şi-a desfăşurat studiul pe o perioadă de mai mulţi ani în cadrul Universităţii de Stat din Canberra, Australia.

televizorul stă mai mult timp aprins, cu atât sunt mai lente undele cerebrale”[5].

Doctorul Erich Peper, cercetător în domeniul undelor cerebrale, profesor la Universitatea din San Francisco, împreună cu un alt cunoscut cercetător din domeniul neuropsihologiei, dr. Thomas Mulholand, au realizat un experiment similar cu cel al lui H. Krugman. „S-a cerut unui grup de zece copii să privească emisiunea lor favorită. Presupunerea noastră a fost că din moment ce aceste emisiuni erau cele preferate, copiii ar trebui să se implice mai mult şi ar trebui să înregistrăm oscilaţii între undele alfa cu frecvenţă joasă şi undele beta cu o frecvenţă înaltă. Presupunerea a fost că undele alfa vor apărea şi vor dispărea. Dar acest lucru nu s-a întâmplat. Aproape tot timpul copiii au fost în starea alfa. Asta înseamnă că, în timp ce se uitau la televizor, nu reacţionau, nu se orientau, nu se concentrau, erau visători”[6].

Deoarece în mai multe rânduri, pe parcursul acestei lucrări, se vor face referiri la tipurile de activitate electrică corticală (patru la număr) ce caracterizează stările mentale sau activitatea creierului, trebuie făcută următoarea precizare: undele β (beta) care au frecvenţa cea mai mare – între 14 şi 30 Hz – apar în creier pe parcursul proceselor de gândire, de analiză şi de decizie, în majoritatea stărilor de veghe, atunci când mintea este concentrată asupra unei sarcini, a unei activităţi oarecare; undele α (alfa) cu o frecvenţă cuprinsă între 7,6 şi 13,9 Hz domină activitatea corticală în momentul în care persoana se află într-o stare de relaxare; undele θ (teta) – 5,6-7,6 Hz – sunt cele care definesc starea de somn uşor şi anumite stări meditative, iar undele δ (delta), cele mai lente – 4-5,6 Hz apar în creier pe perioada somnului profund. Pe parcursul vizionării TV, măsurătorile au indicat o deplasare a vârfului spectrului de activitate electrică corticală dinspre undele beta, cu frecvenţă înaltă, către cele mai lente – undele alfa şi teta –, cu o puternică predominanţă a spectrului undelor alfa.

---

5 Jerry Mander, *Four Arguments for the Elimination of Television,* Quill, New York, 1978, p. 206.

6 *Ibidem,* p. 210.

„Modelele de emisie alfa, înregistrate în zona occipitală, apreciază dr. Peper, dispar în momentul în care o persoană dă comenzi vizuale (concentrare, acomodare), când are loc un proces de căutare de informaţie. Orice orientare înspre lumea exterioară creşte frecvenţa undelor cerebrale şi blochează emisia undelor alfa. Undele alfa apar în momentul în care nu te orientezi spre ceva anume. Poţi să stai pe spate şi să ai nişte imagini în minte, dar eşti într-o stare cu totul pasivă şi nu eşti conştient de lumea din afara imaginilor tale. Cuvântul potrivit pentru starea alfa este «în afara spaţiului», fără orientare. Când o persoană se concentrează vizual sau se orientează către ceva, indiferent ce, şi observă ceva în afara sa, imediat are loc o creştere a frecvenţei undelor cerebrale (unde beta), iar undele alfa dispar. Aşadar, în loc să antreneze atenţia activă, televiziunea pare să o suspende."[7]

Toate studiile constată apariţia unei anomalii neurologice în timpul privitului la televizor, şi anume o inhibare a activităţii emisferei stângi a creierului, care-şi reduce extrem de mult activitatea. „Cercetările lui Herbert Krugman au dovedit că vizionarea TV amorţeşte emisfera stângă şi lasă emisfera dreaptă să îndeplinească toate activităţile cognitive. Acest fapt poate avea consecinţe din cele mai importante pentru dezvoltarea şi sănătatea creierului. De exemplu, emisfera stângă este regiunea critică pentru organizarea, analiza şi judecata datelor primite. Partea dreaptă a creierului tratează datele primite în mod necritic: nu descompune şi nu decodează informaţia în părţile ei componente. Emisfera dreaptă procesează informaţia în întregul ei, determinând răspunsuri mai degrabă emoţionale decât raţionale (logice)[8]. Nu putem trata raţional conţinutul prezentat la televiziune deoarece emisfera stângă a creierului nostru nu este operaţională. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că oamenii rareori înţeleg ce văd la televizor, după cum a arătat şi un studiu condus de cercetătorul Jacob

7 *Ibidem*, p. 209.

8 Este cunoscut faptul că emisfera cerebrală stângă se ocupă de procesele ce ţin de gândirea conştientă, de analiză, logică, decizie, discursivitate, identificare, ordonare etc., în timp ce emisfera dreaptă răspunde de actele emoţionale, instinctive, de receptivitate, gândire simbolică etc.

Jacoby. El a descoperit că, „din 2 700 de oameni testați, 90% au înțeles greşit ce au privit la televizor cu câteva minute înainte”[9].

Acelaşi lucru este constatat şi în cercetările efectuate de soții Emery. Aceştia arată că, la adulții cărora li s-a făcut electroencefalogramă pe parcursul vizionării TV, emisfera stângă este foarte puțin activă. Ei apreciază că „vizionarea TV se situează la nivelul conştient al somnambulismului. Emisfera dreaptă înregistrează imaginile de la televizor, dar, din moment ce legăturile încrucişate dintre emisfere au fost parțial întrerupte, aceste imagini cu greu pot fi conştientizate. De aici dificultatea celor mai mulți oameni de a-şi aminti multe dintre lucrurile pe care le-au vizionat anterior”[10].

Transferul activității creierului de pe emisfera stângă pe emisfera dreaptă, concomitent cu întreruperea parțială a punții dintre cele două emisfere, fenomen ce se manifestă pe parcursul vizionării TV, conduce la o anomalie neurologică în contextul în care creierul, aflat într-o stare mentală pasivă (inhibiție a activității emisferei stângi), este pus în situația de a absorbi o cantitate uriaşă de informații. Mintea omului în fața televizorului nu mai este un subiect deplin conştient al procesului de cunoaştere, pe care să-l poată controla după capacitatea ei de înțelegere, de raționare şi organizare a materialului parcurs.

J. Mander observă, referindu-se la imaginile TV, că, „această calitate de nonexistență, cel puțin în formele concrete din lume, descalifică informația-imagine de a fi subiect al unor procese conştiente: gândirea, discernământul, analiza. Poți să te gândeşti la sunet, dar nu la imagine. Există sute de studii care arată că mişcarea ochilor şi gândirea sunt legate în mod direct. Actul căutării informației cu ochii necesită şi îl obligă în acelaşi timp pe cel care priveşte să fie alert, activ, să nu accepte pasiv orice i se oferă. Există studii corolare care arată că atunci când ochii nu se mişcă, în schimb, se holbează ca la momâi, gândirea este diminuată”[11].

---

9 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor,* The Journal of Cognitive Liberties, vol. 2, 2001, p. 63.

10 Martin Large, *Out of the Box,* http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm.

11 Jerry Mander, *Four Arguments...,* p. 201.

Faptul că în timpul vizionării TV activitatea corticală este complet modificată devine un lucru incontestabil odată cu experiențele prilejuite de dezvoltarea tehnologiei, a mijloacelor de investigare a activității corticale. Întrebările la care rămâne însă să răspundem sunt: care este, pe termen lung, efectul vizionării TV asupra cortexului? În ce măsură uitatul la televizor poate să producă modificări funcționale şi chiar structurale la nivelul creierului şi schimbări în comportamentul uman sau în abilitățile mentale ale noilor generații?

Poate vizionarea TV afecta structural dezvoltarea creierului?

– Profesorii şi cercetătorii constată că, în lumea occidentală, cititul, scrisul, gândirea matematică sau abilităţile mentale superioare sunt într-un puternic declin.

„Televiziunea şi calculatorul uşurează învăţarea, dezvoltă abilităţile mentale, oferă informaţie. Ele formează o generaţie mult mai bine înzestrată, capabilă să întâmpine lumea de mâine cu toate provocările ei”. În spiritul acestor convingeri sau credinţe, s-au investit în lumea întreagă miliarde de dolari în programe pentru educaţia, învăţământul şi informarea prin televizor şi computer. Ecranul TV sau monitorul calculatorului au devenit nelipsite mai întâi din laboratoare şi mai târziu din sălile de clasă. Părinţii s-au obişnuit să-şi aşeze copiii de la vârstele cele mai fragede în faţa televizorului, pentru a putea beneficia de oferta programelor de învăţare etc. În America, spre exemplu, începând de la vârsta de 2 ani, oamenii petrec în faţa televizorului în medie 3 ore şi 40 de minute zilnic[12]. S-a ajuns, astfel, ca ecranul să devină unul dintre cei mai buni prieteni ai copiilor, tinerilor şi mai târziu al adulţilor. A existat oare vreodată în istoria lumii o activitate, o experienţă cotidiană care să ocupe atât de mult timp din ziua unui copil, adolescent sau adult, din primii ani de viaţă şi adesea până la moarte şi care să fie în acelaşi timp comună pentru sute de milioane de oameni? Televiziunea ne oferă astăzi această posibilitate.

Cu toate că ofertele şi beneficiile miraculoase de pe urma tehnologiei video sunt puternic popularizate, rezultatele reale ale transformărilor produse în numai câteva zeci de ani în modul de gândire, în viaţa

---

12 La aceste ore se vor mai adăuga, mai ales în cazul celor tineri, încă 2 sau 3 ore alocate zilnic calculatorului – jocuri, Internet etc. În felul acesta se ajunge la o medie de 6 ore zilnic petrecute în faţa unui ecran, mai mult decât în orice activitate desfăşurată pe perioada unei zile obişnuite.

şi chiar în sănătatea mentală a omului contemporan nu sunt atât de mediatizate. Iată care sunt concluziile la care au ajuns cercetătorii americani din domeniul educației – profesori, psihologi, sociologi etc. – în privința procesului de învățământ, a gradului de pregătire şi a abilităților intelectuale ale tinerilor din această țară.

În cadrul unei conferințe naționale desfăşurate în SUA, la care au participat peste 300 de profesori experimentați, majoritatea celor prezenți au afirmat că „durata pe care elevii sunt capabili să-şi concentreze atenția este notabil mai mică; cititul, scrisul şi capacitatea de comunicare orală se arată a fi în declin – chiar şi în mediile cele mai bune"[13]. „Recentele rezultate ale Institutului Național de Evaluare a Progresului Educațional din America (NAEP) au indicat apariția unor importante deficiențe în ceea ce priveşte capacitățile cognitive de un nivel superior, mai cu seamă cele necesare pentru o înțelegere profundă a textului scris, în matematică şi în ştiințe. (...) Rezultatele la matematică, în conformitate cu cercetările NAEP, sunt foarte deprimante când studenților li se cere să-şi concentreze atenția la probleme care necesită mai mult de o etapă. De exemplu, doar 44% dintre absolvenții de liceu pot calcula restul ce ar trebui să le revină de la 3$ care au fost plătiți pentru 2 articole comandate la o masă de prânz. (...) După Albert Shanker, preşedinte al Federației Americane a Profesorilor, doar 20% dintre tinerii de 20 de ani pot scrie în mod corect o cerere de angajare, doar 4% înțeleg o mostră de program de autobuze şi doar 12% pot aranja aranja 6 fracții comune în ordinea mărimii. Doar 20-25% dintre actualii elevi, arată dr. Shanker, pot învăța efectiv prin metodele tradiționale de predare. (...) Efectele acestor tendințe, universal observate, au început să devină evidente chiar şi în cele mai bune colegii. Astfel că profesorii au găsit de cuviință să coboare nivelul sarcinilor pentru scris şi citit, precum şi aşteptările în ceea ce priveşte gândirea analitică. Însă, în ciuda efortului depus de profesorii şcolilor elementare şi ai liceelor pentru îmbunătățirea programei, elevii nu arată vreun câştig vizibil în deprinderile de ordin superior."[14]

---

13 Jane M. Healy, *Endangered Mind, Simon and Schuster,* New York, 1990, p. 16.
14 *Ibidem,* p. 21.

Ce se întâmplă oare cu noile generații? – se întreabă profesorii, părinții și cercetătorii fenomenului. Cum putem explica scăderea capacității de a asculta, de a vorbi, de a citi, de a scrie, de a raționa în mod logic şi de a gândi analitic, de a rezolva probleme, de a gândi în general? Cum poate fi explicată prăbușirea tuturor indicilor ce privesc succesul şcolar, învățarea etc.?

„Este de neconceput să credem că majoritatea profesorilor au devenit brusc atât de slabi"[15], spune Jane Healy. Mulți dintre aceştia, educatori buni şi devotați, prin mâinile cărora au trecut zeci de generații, declară astăzi cu certitudine că „metodele verificate şi valabile nu-şi mai au efectul scontat"[16].

Ceva se întâmplă cu copiii zilelor noastre. Nu numai că metodele vechi nu mai dau rezultate, dar nici cele mai noi inovații în domeniul metodologiilor de predare nu asigură rezultatele aşteptate. Nu se poate susține faptul că majoritatea copiilor nu mai vor să învețe, deoarece mulți dintre ei urmează chiar tratamente medicamentoase pentru creşterea succesului şcolar, urmează cursuri speciale pentru recuperarea deficiențelor. Mai curând ei nu mai pot învăța şi avea aceleaşi rezultate şcolare ca ale tinerilor de acum câteva generații, pentru că nu-i mai ajută mintea. Devin copiii mai puțin inteligenți? Pot, oare, schimbările survenite în abilitățile intelectuale să reflecte modificări în însăşi dezvoltarea creierului, se întreabă din nou cercetătorii fenomenului. Ce se întâmplă, practic, cu creierul copiilor şi al tinerilor societății mediatizate? Ce rol au vizionarea TV şi calculatorul în apariția acestui fenomen? La toate aceste întrebări ne vom strădui să răspundem în cele ce urmează, nu înainte de a ne forma o imagine asupra factorilor care stau la baza dezvoltării creierului.

---

15 *Ibidem*, p. 17.
16 *Ibidem*, p. 18.

Rolul mediului în dezvoltarea structurală a creierului

– Cercetările arată că experienţa mediului în care creşte copilul joacă un rol esenţial în dezvoltarea structurală a cortexului.
– Ceea ce face copilul în fiecare zi, modul în care gândeşte, felul în care comunică, ceea ce învaţă, stimulii care îi atrag atenţia, toate acestea au puterea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă modul în care creierul este folosit (schimbări funcţionale), dar cauzează, de asemenea, şi modificări structurale în sistemele traseelor neuronale.
– Dacă un copil alocă o parte semnificativă din timpul fiecărei zile numai pentru o anumită activitate, afirmă J. Healy, atunci se vor construi conexiunile pentru acest tip de activitate, dezavantajându-se concomitent dezvoltarea reţelelor neuronale ce răspund de alte activităţi.

În cadrul şcolilor de psihologie, de-a lungul timpului, au existat două orientări complet diferite privind configurarea creierului uman. Pe de o parte, se susţinea faptul că această dezvoltare este determinată de factorii genetici, pe de altă parte se demonstra că dezvoltarea se datorează factorilor de mediu (experienţele sau stimulii pe care îi pune la dispoziţie mediul în care se dezvoltă omul respectiv). După primii, doar factorii genetici determinau creşterea şi dezvoltarea creierului, astfel că oamenii ar avea o minte mai bine dezvoltată, capabilă să înveţe sau să întâmpine diferite experienţe, în funcţie de moştenirea genetică pe care au primit-o. Ceilalţi însă susţineau că mediul este cel care, prin bogăţia experienţelor pe care le propune încă din primii ani de viaţă, va determina dezvoltarea şi configurarea structurală a cortexului.

După zeci de ani de întrebări şi controverse, cercetările efectuate au demonstrat că un rol esenţial îl au atât factorii genetici (genele stabilesc cadrul general al dezvoltării abilităţilor mentale), cât şi experienţa avută de om, mai ales până în momentul maturizării scoarţei cerebrale.

Prin urmare, o persoană, care din punct de vedere genetic este normală, dacă şi-a petrecut prima parte a vieţii într-un mediu lipsit de stimulii necesari dezvoltării – claustrată într-o cameră întunecoasă şi goală sau lipsită complet de o prezenţă umană sau de experienţa lumii

înconjurătoare – atunci creierul său nu se va dezvolta normal, nici din punct de vedere morfologic, nici fiziologic.[17]

În experimentele făcute pe animale (păsări, şoareci) s-a constatat că acelea care erau ţinute în cuşti goale, într-un mediu sărac în stimuli, aveau un creier diferit din punct de vedere structural de cele care erau ţinute într-un mediu bogat în stimuli, în aşa fel configurat încât să atragă sau să oblige la desfăşurarea anumitor activităţi[18]. S-a observat apariţia unei diferenţe semnificative atât în greutatea creierului (care este desigur mai mare la animalele crescute în mediul bogat în provocări, care au avut posibilitatea de a se juca), cât şi o diferenţă în structura morfologică a acestuia (o cantitate redusă sau absenţa unor enzime în creierul animalelor private de stimuli necesari)[19].

Ulterior, prin diferite experimente, s-a dovedit că şi în cazul oamenilor se poate constata acelaşi fenomen. Spre exemplu, au fost observate două grupe de copii pe o perioadă îndelungată. Din prima grupă făceau parte copii crescuţi în mediul familial, cei care au avut parte de o experienţă de viaţă obişnuită, în condiţiile unei familii normale. Cealaltă grupă era alcătuită din copii crescuţi în săli de spitale, în orfelinate sau claustraţi în camere întunecoase, privaţi de stimulii sau provocările unui mediu uman şi natural normal – persoane care să le acorde atenţie, dragoste, dialog, contactul cu natura, jocuri etc. Observaţiile făcute au arătat că acei copii care au petrecut câţiva ani în astfel de locuri sărace în experienţe de viaţă, cu toate că la naştere erau normali, din punct de vedere neurologic, după câţiva ani, au ajuns la un grad de înapoiere mentală similar unei nedezvoltări structurale a encefalului[20] (congenitală sau cauzată de anumite boli sau accidente). Astfel, studiile i-au condus pe cercetători la concluzia că

---

17 Sunt cunoscute mai multe cazuri în care copiii şi-au petrecut marea parte a copilăriei izolaţi într-o cameră de către proprii părinţi, bolnavi psihic, sau când, pierduţi de mici în pădure, au crescut printre animale.

18 Maria Winn, *Τηλεοραση ενας ξενος στο σπιτι*, Αθινα, 1996, p. 48.

19 *Ibidem*, p. 48.

20 *Ibidem*, p. 50.

experiențele de mediu au un rol fundamental în dezvoltarea structurală a creierului.[21]

Odată cu experiența și învățarea, se dezvoltă conexiunile neuronale. Creierul se schimbă încontinuu, spune dr. Diamond[22]. *„Ceea ce face copilul în fiecare zi, modul în care gândeşte, felul în care comunică, ceea ce învață, stimulii care îi atrag atenția, toate acestea au puterea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă modul în care creierul este folosit (schimbări funcționale), dar cauzează, de asemenea, şi modificări structurale în sistemele traseelor neuronale."*[23]

Aşadar, în cazul în care copiii îşi schimbă modul de folosire a creierului, sinapsele corticale se rearanjează corespunzător. Cu cât sunt folosite mai mult anumite forme de răspuns (la o anumită activitate ce durează o mare parte a zilei), cu atât creierul va fi mai puțin flexibil pentru a răspunde în alte moduri, rămânând astfel nedezvoltate structurile neuronale ce corespund altor tipuri de activitate. Dacă un copil alocă o parte semnificativă din timpul fiecărei zile pentru o anumită activitate, afirmă J. Healy, atunci se vor construi conexiunile pentru acest tip de activitate, însă configurarea altor conexiuni va fi dezavantajată.

O privare de stimuli corespunzători va avea consecințe dramatice asupra minții tinere uşor maleabile. Creierul, ca şi întregul organism, are nevoie să se hrănească pentru a se dezvolta normal.[24] Hrana creierului sunt însă stimulii mediului, provocările existențiale şi mentale pe care le întâmpină omul nu numai din primii ani de viață, ci chiar din pântecele mamei. Dacă aceste experiențe sunt sărace, atunci şi creierul va fi mai slab dezvoltat, deci incapabil de a se adapta, de a face față noilor provocări, de a gândi şi de a rezolva problemele cu care omul se confruntă. Stimulii sau experiențele pe care trebuie să-i întâmpine un copil este necesar să aibă anumite caracteristici pentru a constitui hrana corespunzătoare dată la timpul potrivit.

---

21 M. Diamond, *Enrichting heredity,* Free Press, New York, 1988.

22 *Ibidem.*

23 Jane M. Healy, *Endangered Mind...,* p. 51.

24 *Ibidem,* p. 73.

Pentru a înțelege modul în care televizorul ca mediu de experiență modelează cortexul copiilor, influențând dezvoltarea sau, mai corect, nedezvoltarea acestuia, vom expune în continuare criteriile generale pe care trebuie să le satisfacă mediul, pentru a se asigura o dezvoltare normală a creierului uman.

a. Perioada optimă pentru dezvoltarea cortexului uman

– O privare de stimulii corespunzători va avea consecințe dramatice asupra minții tinere, ușor maleabile. Există o perioadă optimă când organismul este pregătit să se ocupe de un anumit tip de stimul, spune dr. Jane Bernstein. Când însă acești stimuli nu apar în perioada critică, atunci este foarte probabil ca structurile creierului care îi procesează, nefuncționând, să nu se dezvolte, ci să se atrofieze.

Nu orice perioadă din viața unui om este la fel de propice dezvoltării creierului. Spre exemplu, primele luni și ani din viață sunt mai potriviți pentru dezvoltarea structurilor corticale ce asigură vederea, auzul, vorbirea etc. Mai târziu, începe perioada dezvoltării abilităților mentale superioare ce țin de sistemele neuronale dependente. Dacă în aceste perioade specifice lipsesc stimulii corespunzători, atunci aceste structuri sau funcții vor rămâne nedezvoltate.

Experimentele pe animale (pisici) au arătat că, atunci când acestea au fost private de lumină numai în primele 3 luni din viață, își pierdeau pentru totdeauna capacitatea de a vedea. Cu toate că ochii lor erau dezvoltați normal, lumina percepută de aceștia nu mai era prelucrată în ariile corticale ce răspund de vedere, fiindcă acestea își pierduseră pentru totdeauna posibilitatea de a se dezvolta normal.[25]

---

25 Experimentul s-a desfășurat pe două grupe de pisici născute de curând. La primele li s-au cusut pleoapele, iar celelalte au fost lăsate să vadă normal. După trei luni, pisicilor din prima grupă li s-au deschis pleoapele, însă ele nu au mai văzut niciodată. După primele 3 luni, le-au fost cusute pleoapele pisicilor din a doua grupă și le-au fost descusute tot după 3 luni. Deoarece ele apucaseră să-și dezvolte centrii corticali ce răspund de vedere înainte de a le fi cusute pleoapele, nu au suferit cu nimic în urma experimentului. Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 51.

Aceste experiențe ne fac să înțelegem că dezvoltarea creierului necesită prezența stimulilor necesari în etapa de vârstă optimă, şi nu mai târziu.[26]

La oameni, „fereastra de oportunități" pentru dezvoltarea creierului este mult mai largă, atât pentru că dezvoltarea se face într-un timp mai îndelungat decât la animale, cât și pentru că flexibilitatea creierului uman este mult mai mare. Cu toate acestea, observațiile făcute asupra unor oameni privați de stimulii necesari dezvoltării ariilor corticale răspunzătoare de vedere, de auz sau de vorbire în perioada optimă (până în 5-6 ani), au arătat că aceştia nu au mai putut dobândi niciodată abilitățile de a vedea, a auzi şi a vorbi ale unui om normal. Cu toate că ochii, urechile, organele vorbirii erau perfect dezvoltate, creierul nedezvoltându-şi la timp structurile corespunzătoare, au rămas într-un stadiu inferior de dezvoltare pentru întreaga viață. Spre exemplu, glosologul J. M. Ponti, care i-a cercetat pe copiii hrăniți de animale până la o anumită vârstă, lipsiți fiind de orice experiență umană, constată că aceştia, după revenirea în societate, niciodată nu au mai putut vorbi ca nişte oameni normali. Chiar dacă puteau articula cuvintele, ei întâmpinau mari dificultăți în construirea frazelor și în exprimarea ideilor[27]. Aceleaşi probleme au fost constatate şi în cazul copiilor care au crescut din primii ani de viață cu televizorul. În cazul acestora, dificultățile întâmpinate sunt proporționale cu timpul acordat zilnic vizionării. Foarte greu va putea fi recuperat acest handicap, şi în cele mai multe cazuri nu în mod complet. „Astăzi se ştie foarte bine că există o perioadă optimă când organismul este pregătit să se ocupe de un anumit tip de stimuli, spune dr. Jane Bernstein. Când însă aceşti stimuli nu apar în perioada critică, atunci este foarte probabil ca structurile creierului care îi procesează, nefuncționând, să nu se dezvolte, ci să se atrofieze."[28]

Auzind că un mediu bogat în stimuli favorizează creşterea normală a creierului, numeroşi părinți decorează exagerat camerele copiilor

---

26 *Ibidem*, p. 183.
27 *Ibidem*, p. 52.
28 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 73.

(obiecte, culori vii şi ţipătoare), le oferă multă muzică, TV sau alte provocări care să-i stimuleze. Un astfel de cadru nu numai că nu ajută, ci poate chiar inhiba mintea copilului. Când vorbesc de un mediu bogat în stimuli, cercetătorii înţeleg însă acel mediu care poate să-i asigure copilului o experienţă complexă a realităţii, acea lume din jurul acestuia care să-i poată provoca interesul şi imaginaţia.[29]

b. Caracterul reflexiv al experienţei

Cercetările arată că mediul în care trăieşte copilul nu trebuie să fie unul agitat, construit artificial, ci, mai curând, unul liniştit. Trebuie avut în vedere că, pentru dezvoltarea creierului, este importantă, nu atât activitatea exterioară, cât intensitatea proceselor interioare, reflexive, vorbirea cu sine însuşi despre uimitoarea lume care-l înconjoară.[30]

c. Experienţa cuvântului – dialogul cu propriii părinţi

Părinţii constituie cea mai bună călăuză pe care copilul o poate avea pentru a înţelege lumea înconjurătoare şi pentru a-şi dezvolta mintea. Dialogul cu aceştia, cuvântul rostit rar, cu înţeles, răbdare şi dragoste de către părinţi, ocupă, după ultimele cercetări, rolul cel mai important în configurarea reţelelor neuronale, mai mult decât oricare altă experienţă.

d. Experienţa trebuie să fie interactivă

O altă condiţie necesară dezvoltării normale a creierului este implicarea şi participarea activă a copilului la existenţa sau experienţa cotidiană. Copilul trebuie să aibă controlul realităţii, pentru a se putea implica în procesul de explorare a acesteia. Când stimulii sunt excesiv de puternici (zgomote, mişcări bruşte sau puternice etc.), el se poate speria sau inhiba, iar experienţa respectivă, dacă se va repeta de mai multe ori, va putea crea o structură neuronală stabilă de

---

29 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 23.

30 Vezi cap. *Dialogul şi limbajul intern.*

inhibiție care să împiedice, în general, cunoașterea și implicarea în realitate.

Așadar, presiunea stimulilor mediului nu trebuie să fie atât de mare, încât să anuleze participarea copilului; aceștia trebuie doar să trezească interesul sau curiozitatea. Un creier normal se stimulează pe el însuși prin interacțiunea activă cu ceea ce găsește provocator sau interesant în mediul înconjurător. Dacă va rămâne pasiv, neimplicat în fața unor stimuli, indiferent de natura lor, aceștia nu-i vor folosi copilului la nimic. Neuropsihologii au constatat faptul că interacțiunea activă cu mediul, atât la nivelul fizic al atingerii și jocului, cât și la cel psihologic al reflecției și imaginației, este esențială pentru dezvoltarea normală a cortexului.[31] Atât reflexivitatea, dialogul, cât și interactivitatea indică același lucru: experiența de care trebuie să se împărtășească un copil este necesar să fie una personală, în care acesta, ca și subiect, să încerce să cunoască lumea, să se raporteze personal și conștient la ea.

Lumea TV ca mediu de experiență

– Televiziunea este un mediu total impropriu dezvoltării structurilor neuronale caracteristice unui creier normal.

– Copilul, în fața televizorului, nu are parte de experiența obișnuită a limbajului, de stimularea dialogică a gândirii și reflecției pe care părinții, bunicii sau mediul uman, în general, le oferă.

– Vizionarea TV exclude posibilitatea cunoașterii prin atingerea și manipularea fizică a lucrurilor, pasivizează mintea, sărăcește imaginația creativă.

– Copiii se obișnuiesc de la televizor să nu mai dorească să înțeleagă ce se întâmplă în lumea care-i înconjoară, se mulțumesc doar cu senzațiile.

– „Da", răspund cercetătorii, din moment ce tinerii sunt atrași de alte tipuri de activități (privitul la televizor) decât cei aparținând altor generații, atunci și funcția, și structura creierului lor vor fi alterate.

---

31 Experimentele făcute pe animale arătau că celor puse în cuști goale, de unde puteau doar să privească alte animale aflate într-o altă cușcă dotată cu diferite jocuri sau stimuli, nu li s-a dezvoltat creierul precum acelora care erau provocate la o anumită activitate. Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 72.

În urmă cu câteva zeci de ani, unii oameni de ştiinţă, bine popularizaţi de altfel, se entuziasmau de lărgirea posibilităţilor de dezvoltare a creierului uman, odată cu diversificarea experienţei umane prilejuite de dezvoltarea tehnologiei video şi audio (TV, radio, muzică etc.). Astăzi, însă, cercetările desfăşurate în domeniul educaţiei, observaţiile făcute asupra copiilor care au beneficiat de „darurile civilizaţiei" arată că, oricât de mult s-ar dezvolta tehnica şi tehnologia, acestea nu pot pune la dispoziţie un mediu mai potrivit dezvoltării minţii umane decât cel pe care ni-l dăruieşte natura sau lumea, aşa cum a fost ea făcută de Dumnezeu, în care s-au născut şi au crescut dintotdeauna copiii.

Copiii au nevoie de părinţi, în special de mamă, care să le călăuzească fiecare pas, să le vorbească, învăţându-i încet-încet cum să folosească limba, cum să înţeleagă realitatea, să gândească şi să simtă, în general. Experienţa spaţiului şi a timpului real, cunoaşterea prin atingere şi întrebuinţare a lucrurilor care-l înconjoară joacă, de asemenea, un rol deosebit de important. Copilul trebuie să se implice activ în diferite jocuri, folosindu-şi imaginaţia şi interacţionând cu alţi copii. Toate acestea constituie mediul ideal pentru dezvoltarea normală a minţii copilului, pentru punerea bazelor structurale şi funcţionale ale creierului, necesare tuturor activităţilor de mai târziu.

Televiziunea, din perspectiva descrisă anterior, nu poate fi considerată propice pentru edificarea structurilor neuronale caracteristice unui creier normal, ci, dimpotrivă, poate fi văzută ca un mediu ce împiedică sau reprimă o evoluţie firească.

Copilul în faţa televizorului nu are parte de experienţa obişnuită a limbajului, de stimularea dialogică a gândirii şi reflecţiei pe care părinţii, bunicii sau mediul uman, în general, le oferă. Stimuli vizuali şi auditivi percepuţi în faţa micului ecran sunt atât de agresivi, se succed cu o asemenea rapiditate, încât depăşesc capacitatea creierului de a-i controla. Efectul inevitabil va fi inhibarea unor importante procese mentale.

Copiii se obişnuiesc de la televizor să nu mai dorească să înţeleagă ce se întâmplă în lumea care-i înconjoară. Se mulţumesc doar cu

senzațiile.[32] Experiența vizionării TV nu este una a spațiului și a timpului real, a distanțelor și a duratelor reale, ci a unora virtuale, sugerate sau doar simulate în interiorul lumii televizualului. Copilului îi lipsește posibilitatea cunoașterii prin atingerea și manipularea fizică a materialelor, una dintre condițiile desfășurării procesului de cunoaștere și, prin urmare, de structurare a traseelor neuronale. Prin televizor cei mici sunt lipsiți de liniștea și răgazul necesare dezvoltării mecanismelor limbajului intern și ale gândirii reflexive.

Televizorul nu numai că nu favorizează o participare interactivă la procesul de cunoaștere, ci, dimpotrivă, presupune o experiență pasivă și pasivizantă pentru mintea umană. După vizionarea prelungită, copiii vor avea tendința de a rămâne în aceeași stare de pasivitate sau de neimplicare în experierea realității. Celor care se uită mult la televizor li se sărăcește în mod proporțional capacitatea de a imagina jocuri, le slăbește dinamismul mental.[33] J. Healy subliniază faptul că: „întrucât în configurarea sistemelor neuronale, conexiunile se realizează, ca răspuns la efortul presupus de o activitate mentală, a-i introduce pe copii in mediul TV, a le deprinde mintea cu plăcerea facilă a vizionării înseamnă să le punem într-un risc real dezvoltarea abilităților mentale"[34].

Problema fundamentală pe care o ridică vizionarea TV în ceea ce privește dezvoltarea structurilor corticale este gradul ridicat de repetitivitate (zilnic), durata și intensitatea experienței vizionării. Aceasta în situația în care studiile demonstrează că:

a) fiecare experiență mai importantă sau mai des repetată în viața unui om va genera o anumită structură corticală care va influența pe viitor, în mod proporțional, interacțiunea acestuia cu realitatea;

b) „atunci când copiii sunt prinși într-un anumit tip de activitate câteva ore pe zi, conexiunile neuronale specifice acelui tip de activitate se vor configura, dar altceva este pe cale să fie diminuat"[35];

---

32 Martin Large, *Out of the Box*, http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels 2000/Large. htm.

33 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 70-76.

34 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 45.

35 *Ibidem*, p. 81.

c) „atunci când anumite abilități rămân nefolosite pe perioada apariției lor în stadiul de dezvoltare a creierului, fundamentele neuronale ale dezvoltării acestora pot să se «veștejească», pierzându-și potențialitatea[36]". Având în vedere aceste constatări, devine justificată întrebarea pe care și-o pun tot mai mulți cercetători din lumea occidentală atunci când constată declinul principalelor abilități intelectuale la tinerii noii generații:

„Este posibil ca ritmul vieții contemporane, când mulți copii sunt în mod constant stimulați din afară, când ei nu mai au timp să stea să gândească, să reflecteze, să vorbească cu ei înșiși (limbaj intern) să facă posibilă apariția unor schimbări structurale (morfologice) în creierul noii generații? Este posibil ca creierul celor care petrec zilnic un timp îndelungat în fața televizorului să fie dezvoltat diferit decât al celora care se implică în activități fizice, interpersonale și cognitive?"[37]

Răspunsul pe care-l dau la această întrebare cercetători renumiți ca dr. William T. Greenough de la Universitatea din Illinois, o autoritate recunoscută în domeniul dezvoltării corticale, sau dr. Richard M. Lerner, profesor la Universitatea de Stat din Pennsylvania, specialist în dezvoltarea copiilor și a tinerilor, este unul afirmativ:

„Da – răspund ei – din moment ce tinerii sunt atrași de un alt tip de activitate (privitul la TV) decât cei aparținând altor generații, atunci și funcția, și structura creierului lor vor fi alterate. (...) Creierul are tendința (așa este făcut el) de a repeta aceeași experiență; neuronii învață să reproducă modelul de răspuns deja format, ceea ce, de altfel, ne arată cum învață oamenii. Noi, de fapt, nu realizăm că ceea ce învățăm sunt obiceiuri sau deprinderi. Ori de câte ori copiii fac ceva în mod repetat ar trebui să ne întrebăm: este aceasta o obișnuință pe care dorim ca ei să o aibă (lucru valabil din punct de vedere funcțional și la adulți)?"[38]

Așadar, deprinderile formate prin repetiție determină constituirea unor modele neuronale specifice (de răspuns cortical la stimulii de

---

36 *Ibidem*, p. 81.
37 *Ibidem*, p. 55.
38 *Ibidem*, p. 55.

mediu), modele care se vor repeta în viața cotidiană și care vor influența perceperea și reflectarea mentală a realității. A-i învăța pe copii cu televizorul și a cultiva acest obicei în viața noastră înseamnă, de fapt, a modela niște structuri neuronale care determină cortexul să răspundă la provocările realității potrivit tipului de experiență propus de vizionarea televizorului; înseamnă să învățăm creierul cu atitudinea pasivă, să-l facem dependent de „plăcerea facilă a ecranului video", să „îi slăbim abilitățile mentale" obişnuindu-l să nu reflecteze, să nu gândească realitatea, să nu dialogheze sau să nu se concentreze cu atenție la problemele pe care le întâmpină. Astfel, uitatul la TV nu va constitui numai o obişnuință cotidiană, ci se va cristaliza într-o structură corticală care va influența semnificativ întregul orizont de conştiință şi existență al telespectatorului.

Ce se va întâmpla cu copiii crescuți cu televizorul? Sunt ei, oare, condamnați pentru totdeauna la o proastă funcționare a creierului, datorită unei alterări structurale a acestuia? Răspunsul depinde de timpul pe care aceştia l-au petrecut în fața ecranului, în special în perioada preşcolară (2–5 ani) şi, de asemenea, de gradul sau intensitatea implicării acestora în alte activități, în afara timpului dedicat vizionării.

Există deficiențe mai grave, datorate unei expuneri prelungite, care niciodată nu se vor putea recupera complet însă, pentru cazurile mai puțin grave, cu un efort mai mare se poate ajunge la dobândirea abilităților mentale ale unui copil normal.

Capacitatea de modelare şi remodelare a structurilor neuronale corticale (conceptul de neuroplasticitate) este uriaşă, astfel încât aproape la orice vârstă, cu un efort suficient, creierul, într-o anumită măsură se poate reconfigura.[39] Însă, după cum constată cercetătorii, este cu mult mai dificilă reorganizarea deoarece „organizarea unor structuri neuronale inhibă reorganizarea"[40]. Experiențele avute la vârsta copilăriei sunt cele mai importante, deoarece atunci se pun bazele funcționale şi structurale ale tuturor activităților de mai târziu.

---

39 *Ibidem*, p. 53.

40 J. P. Scott, *Critical periods in behavioral developemment,* Sience, 1972, p. 957. În Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 53.

Deficiențe de învățare - LD

– Incapacităţi de învăţare – LD este un sindrom de care suferă tot mai mulţi copii în ţările dezvoltate.
– Tabloul simptomatologic al acestei afecţiuni cuprinde: deficienţe privind ascultarea sau urmărirea unei simple prezentări, memoria de scurtă durată, citirea, scrierea, rezolvarea problemelor, imaginaţia creativă sau învăţarea în general.

„Şcolile americane sunt invadate de elevi care nu pot să asculte sau să urmărească o prezentare simplă, care au probleme cu memoria, care nu pot urmări o succesiune de date, nu pot citi nimic din ceea ce ei consideră plictisitor, care sunt incapabili să rezolve o problemă elementară."[41] Majoritatea acestor copii prezintă dificultăţi în ascultarea (urmărirea) cu atenţie a unui mesaj, precum şi în ceea ce priveşte vorbirea. Chiar şi elevii cei mai „normali" ajung să întâmpine mari dificultăţi în concentrarea minţii pe o sarcină de învăţare pe o durată mai lungă de timp[42].

Learning disabilities LD (incapacităţi de învăţare) este afecţiunea responsabilă, după cei mai mulţi cercetători, de apariţia tabloului simptomatologic descris anterior. Termenul a apărut la începutul anilor '70, la momentul maturizării primei generaţii de tineri crescuţi cu televizorul, când el desemna un număr mai restrâns de disfuncţii. Însă, odată cu creşterea în proporţie geometrică a cazurilor, acesta şi-a lărgit aria de acoperire simptomatologică. Astăzi, el se referă la toţi copiii care prezintă deficienţe de ordin intelectual sau emoţional, precum şi la cei care întâmpină probleme semnificative în procesul de învăţare datorită unor cauze necunoscute.

„Mulţi dintre elevii cu dificultăţi specifice de învăţare, observă J. Healy, nu şi-au făcut niciodată testele psihopedagogice, pentru a fi

41 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 42.
42 *Ibidem*, p. 137.

înscrişi în statisticile oficiale, dar numărul lor creşte rapid, într-un ritm greu de controlat şi de cuantificat. Între 1976 şi 1985, s-a înregistrat o creştere de 135% a numărului de cazuri, de la 796 569 la 1 868 447. În 1988, dr. Margaret Wang, un cunoscut psihopedagog specialist în sindromul LD, observă că mai mult de 15 000 de elevi din toată America sunt diagnosticaţi săptămânal ca suferind de această afecţiune. Dr. Wang susţine că până la 80% din copiii de şcoală pot fi diagnosticaţi ca având simptomatologia LD, folosind una sau mai multe din metodele întrebuinţate în şcolile americane."[43]

Problema este că, de cele mai multe ori, copiii diagnosticaţi cu LD nu prezintă în viaţa obişnuită simptome ale afecţiunii amintite. Chiar la un test neurologic ei pot apărea normali; deficienţele se vor evidenţia însă în momentul în care li se va cere să înveţe ceva în mod organizat, să susţină printr-un efort conştient acest proces, aplicând logica şi analiza. „Problemele de învăţare se vor vizualiza în momentul în care reţelele neuronale se lovesc de un anumit tip de cerinţă şi eşuează. Dacă, spre exemplu, un copil a cărui minte nu este suficient de bine dotată pentru lectură, merge la şcoală într-o societate în care toate informaţiile sunt transmise prin imagini sau prin dramatizare[44], atunci această boală nu se va materializa niciodată."[45]

Pentru a vedea dacă există vreo legătură între sindromul LD şi uitatul la televizor trebuie să observăm mai întâi că toţi copiii care suferă de această afecţiune întâmpină probleme importante în procesul de învăţare din cauza unor dificultăţi de ordin general în ceea ce priveşte: ascultarea, memoria, cititul, coordonarea ochilor şi a mâinilor, rapida înţelegere a noilor situaţii[46], limbajul, relaţionarea spaţio-temporală şi abilitatea de a-şi concentra atenţia rapid şi la obiect[47]. Pot fi, oare,

---

43 *Ibidem*, p. 139.

44 Autoarea se referă la şcolile în care profesorii şi-ar prezenta lecţiile apelând la emoţie, la spectacol, la o reprezentare dramatică, şi mai puţin la raţionament şi la lectură, fenomen care se întâlneşte astăzi în multe din şcolile Waldorf.

45 *Ibidem*, p. 142.

46 Vezi cap. *Slăbirea comunicării inter şi intraemisferice...*

47 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 142.

corelate toate acestea cu vizionarea excesivă a televizorului? – întrebare la care ne vom strădui să răspundem în continuare.

Incapacitatea de a asculta cu atenție

– Deşi sistemul auditiv al tinerilor de astăzi, fiziologic vorbind, nu diferă de al acelora de acum 25 de ani, în zilele noastre sunt percepute doar 180 000 de sunete, față de 300 000 câte erau percepute în urmă cu un sfert de secol.
– Este vorba de o scădere continuă a sensibilității creierului în perceperea şi prelucrarea mesajelor sonore.
– Televiziunea constituie principala cauză a acestui fenomen, deoarece ea cultivă mai mult vizualul decât auditivul, obişnuieşte copiii să-şi bazeze gândirea mai mult pe imagini decât pe sunete şi cuvinte şi, prin urmare, reprimă dezvoltarea emisferei stângi,aceea care procesează mesajele verbale.
„Cea mai mare parte a deficiențelor de învățare – observă J. Healy – include dificultăți în ascultarea şi înțelegerea unei prezentări orale, în exprimarea ideilor, în citire, în scriere şi în pronunțarea corectă a unui material verbal."[48]

Cercetările au arătat că, dacă o persoană obişnuită, în urmă cu 25 de ani, distingea aproximativ 300 000 de sunete, acum poate distinge doar 180 000, cu toate că, din punct de vedere fiziologic, sistemul auditiv al copiilor de astăzi nu diferă de cel al tinerilor de acum 25 de ani. Atrofierea, aşadar, nu este a organelor aparatului auditiv, ci este cauzată de scăderea continuă a sensibilității creierului. O explicație a acestui fenomen este găsită de cercetători în faptul că una dintre principalele ocupații din viața copiilor – televizionarea – presupune o experiență mai mult vizuală decât auditivă, lucru care face ca ariile corticale ce răspund de auz să nu se mai dezvolte normal[49].

Toate abilitățile amintite anterior sunt procesate auditiv şi sunt mediate de ariile limbajului ce aparțin emisferei stângi. Pare incredibil,

---

48 *Ibidem*, p. 143.
49 Martin Large, *Out of the Box*, http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels 2000/Large.htm.

dar copiii americani (s-ar putea ca astăzi, după maturizarea unor generații crescute cu televizorul, şi în România situația să devină similară) au probleme în urmărirea cu atenție a ordinii sunetelor în cuvânt şi a cuvintelor în frază. Ei întâmpină greutăți în a distinge între sunete similare şi a-şi reaminti lucruri pe care le-au auzit doar cu puțin timp înainte. „Sunetele – explică J. Healy – ajung la creier, dar se pierd, părând confuze, înainte de a fi analizate."[50]

Prin vizionarea TV, tinerii de astăzi, încă din anii copilăriei, îşi exersează mai mult capacitatea recunoaşterii imaginilor, specifică emisferei drepte, decât pe aceea de a analiza mesaje verbale, caracteristică emisferei stângi[51]. Gândirea lor se bazează mai mult pe imagini, pe vizual, decât pe sunete sau cuvinte. Când citesc caută imaginile din text, deoarece, după cum arată studiile, atunci când un om se uită la televizor, primeşte mai repede mesajul prin imagini decât prin sunete. Acest lucru va constitui un mare obstacol în dezvoltarea capacității de lectură.

„Copiii cu abilități auditive sărace, observă Healy, indiferent de cauza acestora, întâmpină dificultăți în a citi, în a pronunța, în reamintirea a ceea ce au citit cu câteva clipe mai înainte, în a înțelege sensul general pentru a reține sunetul pe care abia l-au auzit şi pe care trebuie să-l scrie. În momentul în care li se vorbeşte, ei tind să piardă legătura (să se gândească la altceva). (...) Dacă trebuie să citească povestiri mai lungi, nu pot reține sunetele cuvintelor în minte suficient de mult timp pentru a înțelege ceea ce citesc. Pur şi simplu, mințile lor nu au fost antrenate să înțeleagă şi să rețină în mod discursiv. Cu cât vizionarea TV se va extinde, în mod special în anii copilăriei când conexiunile corticale sunt în formare, cu atât mai mult se vor agrava problemele amintite. (...) Copiii care niciodată nu au învățat să proceseze (să înțeleagă, să-şi amintească) limba fără imagini ataşate, întâmpină dificultăți în şcoală atunci când va trebui să-l asculte pe profesor. Ei caută să găsească înțelesurile undeva în jurul lor (să le fie arătate ca la

---

50 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 144.

51 Vezi cap. *Vizionarea TV defavorizează dezvoltarea emisferei...*

televizor) decât să şi le creeze în propria minte. Se arată, de altfel, în multe studii că, prin vizionare, copiii primesc informaţiile în mod prioritar prin concentrarea atenţiei asupra reprezentărilor vizuale (imagini) sau a sunetelor nonverbale (zgomote, pocnituri, muzică, efecte speciale), şi nu prin intermediul urmăririi dialogului.

Pentru a înţelege un subiect complex, o intrigă, ei ar trebui să depăşească efectele speciale ce violentează şi captează atenţia, spre a se concentra asupra aspectelor mai puţin spectaculoase, cum ar fi activitatea sau vorbirea firească a omului. Însă, din moment ce programele TV sunt regizate astfel încât să atragă tot mai puternic atenţia, telespectatorul dobândeşte obiceiul de a ignora mesajul vorbit în favoarea trucurilor vizuale şi auditive."[52] În felul acesta, auzul şi recunoaşterea cuvintelor devin procese în continuu regres proporţional cu orele de vizionare.

52 *Ibidem*, p. 210.

Cititul, într-o societate în care copiii preferă să se uite la televizor

– Copiii nu numai că citesc mai puțin decât cei din alte generații, dar se şi dovedesc incapabili de a înțelege un material simplu, a lega cuvintele în frază construind înțelesul, a-şi aminti sau aplica tot ceea ce au citit.
– Cercetătorii de la Universitatea din Leyden pun în evidență câteva din mecanismele prin care televiziunea subminează lectura.
– Vizionarea TV, arată Maria Winn, înseamnă o experiență complet diferită de aceea presupusă de lectură sau, mai precis, inhibă disponibilitatea creierului de a-şi dezvolta capacitatea de a citi.
– Lectura, constituind pentru omul societății urbanizate una din principalele mijloace ale dezvoltării corticale, eliminarea acesteia prin vizionarea TV, îl lipseşte pe copil de posibilitatea de a ajunge, din punct de vedere mental, la nivelul celor care au trăit fără televizor.

Studiile realizate în America demostrează că „majoritatea tinerilor întâmpină mari dificultăți în înțelegerea unui text ce depăşeşte nivelul gimnaziului, în a trage concluzii dincolo de faptele simple, în a urmări punctul de vedere al autorului sau succesiunea unei argumentații, ori în a-şi prezenta propriile argumente. Copiii nu pot înțelege (pătrunde semnificația), nu-şi pot aminti şi aplica tot ceea ce au citit.

La tinerii de colegiu se manifestă un declin atât în abilitatea de a citi, cât şi în interesul pentru lectură, în ciuda inițiativelor naționale şi locale pentru îmbunătățirea instrucției lor. Cel mai recent raport NAEP a constatat că doar 5% dintre absolvenții de liceu pot stăpâni într-un mod satisfăcător materialul folosit, de obicei, la nivelul colegiului"[53].

Există, oare, o legătură între vizionarea TV şi declinul abilității de a citi? Maria Winn răspunde la această întrebare arătând că, într-un studiu făcut pe un grup de 500 de copii între 9 şi 10 ani, toți au declarat că preferă să se uite la televizor decât să citească. Aceasta este de

53 *Ibidem*, p. 22.

fapt situația generală la nivelul tuturor societăților occidentale, unde s-a generalizat ritualul zilnic al vizionării TV.[54] Chiar și în România este ușor de constatat că nici copiii și nici tinerii crescuți cu TV nu mai citesc cărți. „Televizorul este mai provocator, mai relaxant, nu pretinde nici un efort, spun copiii și de aceea îl preferă."[55]

De altfel, obișnuința de a citi a fost substituită cu vizionarea TV și pentru cei mai mulți dintre adulți.[56] Diferența dintre copii și adulți, în toate aceste țări, este însă semnificativă. Cu toate că mulți dintre adulți se uită astăzi la televizor mai mult decât citesc cărți, față de tinerii crescuți în fața micului ecran au avantajul că, atunci când citesc o carte, înțeleg din conținutul acesteia cu mult mai mult decât pricep tinerii generației TV, parcurgând aceeași carte. Nu este vorba de o lipsă de maturizare ideatică, ci de incapacitatea de a înțelege sau a lega sensul cuvintelor în frază.

Într-un simpozion desfășurat în anii '70 în America, profesorii au luat în discuție această problemă. „Tot mai mulți copii, chiar dacă sunt inteligenți sau provin din familii cultivate, nu reușesc să-și însușească mecanismul lecturii, să înțeleagă ceea ce citesc."[57] Faptul se explică ușor, având în vedere rezultatele studiilor efectuate de doi cercetători de la Universitatea Leyden din Olanda.

„Într-un articol minuțios documentat, publicat în revista *Reading Reaserch Quaterly,* cei doi oameni de știință au selectat și sintetizat datele esențiale privind relația dintre uitatul la televizor și citit, incluzând și informațiile obținute din câteva țări sau regiuni unde televiziunea

---

54 Maria Winn, *Τηλεοραση...,* p. 54.

55 *Ibidem,* p. 64.

56 „În America, 80% dintre cărți sunt citite de aproximativ 10% din populație. Conform opiniei dr. Bernice Cullian de la Universitatea New York, numărul de cititori ai acestei țări este în continuă scădere, înregistrând un continuu și serios declin în rândul tinerilor de sub 21 de ani. Ea prezintă cazul unui grup semnificativ de elevi «obișnuiți» care au fost chestionați despre durata medie de timp pe care o petrec citind în afara școlii. Din ei 50% au afirmat că citesc 4 minute pe zi sau mai puțin; 30% – 2 minute/zi sau mai puțin; 10% – deloc. " Jane M. Healy, *Endangered Mind...,* p. 25.

57 Maria Winn, *Τηλεοραση...,* p. 65.

avea sa apară pentru prima oară. Ei au găsit că efectele negative ale televizorului asupra capacității de lecturare sunt foarte puternice în ceea ce privește abilitățile superioare necesare unei înțelegeri corecte a textului citit. În același studiu, se demonstrează că vizionarea TV are un pronunțat efect negativ, mai cu seamă pentru spectatorii „înrăiți", pentru copiii cu o stare materială bună și pentru copiii inteligenți. Au fost identificate, de asemenea, principalele mecanisme prin care televiziunea subminează lectura:

– televiziunea anulează satisfacția pe care o producea lectura, înlocuind-o cu plăcerea facilă a micului ecran, și astfel, inhibă dezvoltarea abilităților necesare citirii;

– vizionarea solicită un efort mental inferior celui cerut de lectură, ceea ce-l va face pe copil să găsească cititul ca fiind prea dificil;

– dependența de televizor micșorează timpul pe care copiii sunt dispuși să-l petreacă spre a găsi răspunsul la problemele pe care trebuie să le rezolve și, ca atare, îngreunează sau descurajează desfășurarea unei activități precum cititul. Această activitate necesită răgaz pentru reflecție, răbdare și tenacitate în decodarea semnificațiilor."[58]

Televizorul, arată M. Winn, presupune o experiență complet diferită de cea a lecturii.

1) Lectura eliberează imaginația, care trebuie să construiască, să-și imagineze înțelesul cuvintelor, al lucrurilor citite. Televizorul însă blochează procesul imaginativ, oferind imaginile de-a gata (deja formate)[59].

2) Lectura presupune un ritm mai încet sau mai rapid, în funcție de capacitatea de înțelegere a textului (cât de rapid), în timp ce televiziunea, impunând un ritm foarte rapid, cel al derulării imaginilor, depășește capacitatea omului de a procesa informația.[60]

---

58 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 198.
59 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 56.
60 *Ibidem*, p. 59.

3) Cititul înseamnă concentrarea minții, dezvoltarea atenției, iar televizorul, dimpotrivă, susține o atitudine pasivă, atenția nefiind dirijată din interior, ci captivată şi susținută prin stimuli externi.[61]

Cercetările arată, de asemenea, că, în cazul în care o primesc de la la televizor, copiii procesează informația în mod diferit decât atunci când o lecturează. „Studiile evidențiază în mod clar diferența dintre copiii care văd un dialog televizat *(folktale)* şi cei care citesc acelaşi dialog într-o carte de poveşti. Cei care au văzut povestea la televizor au descris efectele vizuale şi acțiunea personajelor, în timp ce grupul care a lecturat povestea a descris mai mult dialogul povestirii şi a dat în mod semnificativ mai multe informații despre conținutul textului şi despre personaje."[62]

Obişnuiți cu televizorul, copiii aşteaptă ca lectura să le pună la dispoziție (să aducă cu sine) şi imaginile, aşteaptă ca înțelesurile să fie primite de-a gata, ca cititul să fie comod, relaxant şi pasiv, ca ritmul în care se primesc informațiile să fie rapid, căci, altfel, îşi pierd răbdarea. Dacă aşteptările le sunt înşelate, prin confruntarea cu o experiență cu totul diferită, atunci se plictisesc, încep să se gândească la altceva sau pur şi simplu citesc alunecând peste litere şi cuvinte, fără să priceapă înțelesul.

Prin toate acestea, experiența vizionării TV configurează anumite deprinderi mentale sau structuri neuronale de răspuns la stimulii externi, care vor inhiba capacitatea creierului de a-şi dezvolta abilitatea de a citi. Acest lucru a fost constatat pentru prima oară în experimentele efectuate de neuropsihologi prin vizualizarea traseelor electroencefalografice[63] sau prin tomografia computerizată.[64] Ei au constatat o activitate complet diferită a creierului în cele două tipuri de activități. Atunci când o persoană îşi schimbă ocupația trecând de la lectură la

61 *Ibidem*, p. 62.

62 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 229.

63 *Ibidem*, p. 203.

64 Frank Zingrone, *Chaos and the Meaning of Electric Culture*, http://www. chass. utoronto.cluhanstudies/v1iss3/1_3art3.htm.

vizionarea TV, imediat se înregistrează o micşorare a frecvenţei undelor cerebrale beta, care sunt înlocuite de unde mult mai lente – undele alfa – şi, totodată, apare o reducere considerabilă a activităţii cerebrale a emisferei stângi. Acesta este, practic, modelul de activitate cerebrală pe care-l favorizează şi-l cultivă televiziunea.

Având în vedere faptul că „orice activitate repetată, mai des, îndeosebi când se desfăşoară de-a lungul perioadei de dezvoltare a cortexului, poate produce modificări structurale de durată"[65], prin prisma celor prezentate anterior, se poate ajunge la concluzia că structura corticală a celor care au crescut cu televizorul va defavoriza în mod decisiv capacitatea de a citi.

În acest sens, dr. M. Russel Harter, un cunoscut cercetător al relaţiei dintre lectură şi dezvoltarea creierului de la Universitatea din Carolina de Nord, subliniază: „Dacă o anumită parte a cortexului este disponibilă lecturii, iar această parte nu serveşte funcţiei cititului, mai cu seamă în perioada copilăriei, atunci poate avea loc o reorganizare care permite unei alte funcţii să devină mai dezvoltată"[66].

Faptul că tinerii de astăzi nu mai citesc nu ar fi fost un lucru atât de grav în condiţiile unei societăţi tradiţionale, unde cultura orală, contactul cu natura, răgazul reflecţiei, viaţa religioasă sau încercările de tot felul ofereau o experienţă suficient de bogată pentru o dezvoltare normală a creierului uman. În societatea modernă însă, în condiţiile create de lumea artificială de beton şi asfalt, pe fondul dispariţiei tradiţiilor orale, al slăbirii relaţiilor personale, cititul joacă un rol important în dezvoltarea reţelelor neuronale. Acest lucru a fost demonstrat în mai multe studii, arătându-se că între cei care citesc mult şi corect, şi aceia care nu şi-au dezvoltat abilitatea lecturii, se poate sesiza o diferenţă în funcţionarea creierului: „Cititorii buni dedică mai mult timp cititului decât cei mediocri şi asta înlesneşte vizibil dezvoltarea cortexului *(brain lateralization)*"[67].

---

65 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 209.
66 *Ibidem*, p. 209.
67 S. Springer şi G. Deutch, *Left Brain, Right Brain*, New York, V. H. Freeman, 1985.

Aşadar, incapacitatea de a citi a copiilor de astăzi nu se datorează atât indispoziției pe care ei ar arăta-o față de o activitate care cere un efort mai mare decât vizionarea TV, cât mai cu seamă unei nedezvoltări normale a cortexului, fenomen care îngreunează înțelegerea și însuşirea semnificației lucrurilor citite.

Proporțional cu timpul acordat vizionării TV, scade capacitatea de a mai adânci înțelesurile ascunse dincolo de rândurile parcurse. Pentru omul societății tehnologiei video, cartea se pare că va fi un obiectiv tot mai îndepărtat, un lucru plicticos, fiindcă nu o mai poate citi, urmări şi înțelege.[68]

Lipsit de exercițiul lecturii, tânărul de astăzi îşi pierde nu numai una din cele mai importante şanse în lărgirea universului de cunoştințe, înțelegere, gândire şi conştiință, dar şi posibilitatea de a ajunge, din punctul de vedere al dezvoltării structurale a creierului, la nivelul celor care au trăit fără televizor.

---

68 „Pentru a citi bine, mințile trebuie să fie exersate în a folosi limba, în a reflecta şi în a persista în rezolvarea problemelor. Elevii pot învăța să pronunțe cuvintele, dar dacă ei nu posedă simțul intern, responsabil cu extragerea înțelesului, se angajează într-un exercițiu găunos şi nesatisfăcător. Cu mari eforturi am reuşit să învățăm elevii din anii începători să «citească cuvintele». Rezultatele testelor se prăbuşesc însă atunci când ei trebuie să pătrundă înțelesul pe care cuvântul îl are în propoziție, când sunt nevoiți să se lupte cu probleme avansate de gramatică, vocabular şi cu cerințele intelectuale susținute ale unui text real". Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 23.

Învățarea şi televizorul

– Studiile arată că televiziunea nu este un mijloc potrivit pentru învățare. Oamenii rețin de la televizor mult mai puține informații decât în urma lecturii.
– Experimentul Sesam Street a demonstrat că acei copii care au fost încurajați mai mult de părinți să urmărească acest serial au cele mai proaste rezultate în stăpânirea vocabularului, ei nu reuşesc să pătrundă înțelesurile cuvintelor şi să organizeze cuvintele în fraze gramaticale corecte. Aceşti copii se plictisesc repede când lectura sau prezentarea profesorului în clasă nu sunt însoțite de imagini (ca la televizor) şi îşi pierd repede atenția.
– De la televizor copiii învață să se mulțumească doar cu percepția vizuală, emoțională sau senzitivă a lucrurilor, fără a mai face efortul înțelegerii lor.
– Cercetătorii arată, în mod clar, că elevii cei mai buni sunt aceia care tind să se uite mai puțin la televizor. Mai mult decât atât, cu cât timpul dedicat vizionării creşte, cu atât rezultatele şi performanțele şcolare sunt mai slabe.

Până acum au putut fi constatate problemele cu care se confruntă copiii americani în privința învățării: scăderea continuă a rezultatelor sau a performanțelor şcolare, a nivelului de înțelegere şi raționare, de vorbire, citire, scriere, gândire logico-matematică. În privința testelor de cultură generală, lucrurile stau şi mai rău. Deşi majoritatea cunosc căsuța poştală a filmului *Beverly Hills,* totuşi testele de cultură generală sunt dezastruoase. Semnalele de alarmă au început să fie trase încă din anii '70, însă nimeni nu le-a luat în seamă la acea vreme.

În excelenta sa carte *Amusing of Death*, Neil Postman demonstrează faptul că televizorul este departe de a fi un bun educator. Reluând o serie de studii făcute în această direcție, Postman atestă prin exemple uriaşa minciună ascunsă în spatele promovării televizorului ca mijloc ideal pentru învățare. Printre altele, el ia în discuție chiar afirmațiile unor reprezentanți ai departamentului de stat pentru educație din America; nu ştim din ce motive (ca, de altfel, şi în țara noastră), aceştia militează pentru învățarea prin televizor. „Ei susțin că învățarea este facilitată când informația este prezentată printr-un mijloc ce

dramatizează şi că televiziunea poate face asta mai bine decât oricare alt mediu."[69]

Este adevărat că televizorul este mijlocul ideal al transmiterii informației în formă dramatizată, însă faptul că aceasta ajută învățarea este un punct pe care Neil Postman îl contrazice, citând concluziile obținute de G. Compstock şi colaboratorii săi. Aceştia au trecut în revistă 2 800 de studii care tratau problema influenței TV asupra comportamentului, cu referiri la procesele cognitive. Rezultatul acestei munci laborioase a fost clar: „Nu există dovezi care să demonstreze că învățarea este favorizată când informația este prezentată printr-un mijloc ce dramatizează"[70].

„În studiile conduse de Cohen și Salomon, Meringoff, Jacoby, Hoyer şi Sheluga, Adoni şi Parnees, Gunter şi alții, se justifică, de fapt, chiar concluzia contrară. Jacoby şi colaboratorii săi găsesc, spre exemplu, că numai 3,5% dintre telespectatori au fost capabili să răspundă cu succes, prin «adevărat» sau «fals», la întrebări privind 2 spoturi publicitare de 30 de secunde fiecare, pe care le vizionaseră anterior.

Echipa lui Stauffer, analizând răspunsurile elevilor după urmărirea unui program de ştiri transmis prin TV, radio sau prin scris, a găsit o creştere semnificativă a răspunsurilor corecte la întrebările puse în cazul celor care primiseră informația prin lectură. Stern raportează că 51% dintre telespectatorii investigați nu puteau să-şi amintească nici măcar un singur titlu de ştire dintr-un întreg program informativ urmărit la televizor doar cu câteva minute înainte. Wilson a constatat că un telespectator obişnuit reține cel mult 20% din informațiile oferite de o emisiune de ştiri pe un post obişnuit de televiziune.

Katz şi colaboratorii săi au observat că 21% dintre telespectatori nu puteau să-şi amintească nici o ştire după numai o oră de la urmărirea jurnalului TV. Salomon concluzionează: informațiile sau înțelesurile transmise prin televiziune sunt, în general, fragmentate, concrete şi mai puțin deductive decât acelea pe care le dobândim

69 Neil Postman, *Amusing Ourselves to Death*, Penguin Books, New York, 1986, p. 155.
70 *Ibidem*, p. 151.

prin lectură, care au mai multe şanse să fie organizate în mod deductiv. "[71]

Mulţi cred că, de fapt, nu orice program TV poate fi potrivit procesului de învăţare. Problema este conţinutul, ni se spune adesea. Conţinutul şi forma ar putea ajuta mult, se afirmă. Dacă s-ar transmite lucruri educative, morale, religioase, atunci copiii şi adulţii ar avea ce învăţa şi toată lumea s-ar folosi şi ar fi mulţumită. Ideea nu este nouă. Încă din anii '70, în America s-a constituit o comisie de cercetători şi specialişti în domeniul educaţiei şi al mediei pentru a crea un program de televiziune, perfect adaptat funcţiei educative.

Sesame Street este numele programului destinat, în principal, copiilor preşcolari, dar care a fost urmărit cu interes şi plăcere de copiii americani de toate vârstele. Proiectul, la care a lucrat o armată de specialişti, a fost cu siguranţă unul dintre cele mai scumpe programe de educaţie. Fiecare oră produsă a costat între 100 000 şi 1 milion de dolari. Emisiunea era programată de trei ori pe zi, fiecare episod având o durată de o oră. *Sesame Street* a fost urmărită de peste 5,8 milioane de copii din America având vârste între 2 şi 5 ani, fiecare văzând câteva episoade pe săptămână. Difuzarea serialului a început în anii '70 şi se continuă până astăzi în multe cămine americane, cu toate că nu mai există entuziasmul de la început.

Într-adevăr, s-a făcut un efort deosebit pentru a se ajunge ca programul să transmită un mesaj cultural pozitiv, de o mare diversitate şi cu un înalt nivel moral.[72] Au fost puse în aplicare ultimele teorii în domeniul educaţiei. S-a făcut tot posibilul pentru a fi transmise copiilor cât mai multe lucruri folositoare, pentru a le deschide orizontul de cunoaştere, pentru a contribui la dezvoltarea limbajului, recunoaşterea literelor şi cuvintelor, pentru iniţierea în lectură şi în scriere. Cu siguranţă, aceasta a fost cea mai importantă acţiune destinată învăţării şi educării copiilor prin televizor. O adevărată speranţă pentru milioane de părinţi care şi-au îndemnat copiii să urmărească această emisiune.

---

71 *Ibidem*, p. 152.

72 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 233.

Care au fost rezultatele aflăm din mai multe studii realizate de-a lungul timpului, începând din primii ani de la lansarea programului pe piață și până astăzi.[73]

În privința limbii, studiile arată că acești copii au învățat să recunoască mai multe cuvinte decât cei care nu urmăriseră serialul, însă ei pot doar să indice mai bine imaginile aflate în corespondență cu cuvintele din vocabular, fără a le putea însă folosi în conversație[74]. Copiii care au fost încurajați cel mai mult de părinți să urmărească *Sesame Street* au cele mai proaste rezultate în stăpânirea vocabularului.[75] Ei nu reușesc să pătrundă înțelesurile cuvintelor și să organizeze cuvintele în fraze gramaticale corecte.

Dacă telespectatorii lui *Sesame Street* au mari probleme cu vorbirea limbii, atunci cu siguranță vor avea și cu lectura, deoarece cercetările arată că aceia care vorbesc bine limba sunt și buni cititori. Rezultatele în privința cititului sunt catastrofale. Obișnuiți cu dinamica literelor și a cuvintelor de pe micul ecran, cu efectele speciale care le însoțeau pentru a le capta atenția, copiii de vârstă școlară ajung să se plictisească repede în fața paginii de carte, când activitatea nu mai este atât de distractivă și de ușoară, ci solicită efort[76].

Astfel că, în ascultarea unei povestiri, a explicațiilor profesorului în clasă sau în timpul lecturii, copilul obișnuit cu televizorul așteaptă permanent imaginile, pozele explicative. Când acestea nu apar, el se plictisește și „schimbă canalul", își pierde atenția. Cea mai mare dificultate a telespectatorilor emisiunii *Sesame Street* în privința lecturii este de a înțelege faptul că literele generează cuvinte, iar acestea pot fi legate în fraze cu sens.

---

73 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 42.

74 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 226.

75 D. Anderson și P. Collins, *The impact on childrens education: Television's influence on cognitive developement,* Office of educational research and improvement, Department of educational..., 1988, p. 34, apud Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 226.

76 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 226.

În privința informațiilor, se pare că tinerii telespectatori, după câțiva ani de vizionare, au dobândit o serie de cunoștințe incidentale, ceea ce i-a determinat pe părinți, la momentul respectiv, să își considere copiii foarte deștepți. Copiii de vârste mici au capacitatea de a reține o mulțime de reclame sau cuvinte separate pe care le pot reproduce ca niște papagali. Din păcate însă, pentru telespectatorii lui *Sesame Street* s-a dovedit că această aparentă precocitate decepționează foarte curând. Acești copii s-au arătat mai târziu incapabili de a înțelege și lega în mod rațional informațiile deținute. Problema lor cea mai mare era de a face conexiuni, de a organiza cunoștințele pe care le posedă și de a trage concluzii.[77]

Ce se întâmplă, de fapt? Una dintre explicațiile pe care ni le dau cercetătorii este următoarea: atunci când copiii văd ceva la televizor, caută în mod instinctiv să înțeleagă, dar viteza de desfășurare a acțiunii, bombardamentul de imagini și informații fac imposibilă înțelegerea și adâncirea sensului celor văzute. Mintea copilului, repetând în mod frecvent această experiență, de a nu putea să înțeleagă conținutul mesajului transmis, învață că nu i se cere sau nu se așteaptă de la ea să prindă înțelesul la ceea ce se întâmplă pe micul ecran. Această deprindere, transferându-se mai târziu în experiența cotidiană, școlară sau extrașcolară, îl va face pe copil să se mulțumească doar cu percepția vizuală, emoțională sau senzorială a lucrurilor, fără a mai face efortul înțelegerii lor.[78] Înțelegerea, gândirea ajung să fie lucruri prea dificile, enervante și plictisitoare, mai simplu fiind să te mulțumești cu imaginile și cu senzațiile pe care acestea le provoacă sau cu distracția pe care o presupune vizionarea. „Cercetătorii găsesc că elevii cei mai buni sunt aceia care tind să se uite mai puțin la televizor. Mai mult decât atât, cu cât timpul dedicat vizionării crește, cu atât rezultatele și performanțele școlare sunt mai slabe."[79]

---

77 *Ibidem*, p. 227.
78 *Ibidem*, p. 230.
79 *Ibidem*, p. 198.

EFECTELE EXPERIMENTULUI *SESAME STREET*

Acestea sunt în linii mari efectele educaționale pe care le-a avut cel mai important și mai bine intenționat demers educativ desfășurat vreodată prin intermediul unui mijloc video. La 20 de ani de la debutul programului *Sesame Street*, experiment aplicat pe mai mult de jumătate dintre elevii americani, cercetătorii constată cu amărăciune următoarele: „Elevii, chiar și după învățarea cititului, sunt lipsiți de bazele necesare unui viitor progres. Copiii găsesc cititul plictisitor și sunt satisfăcuți numai de ceea ce este superficial, ei nu înțeleg semnificația pe care o așteaptă să apară în chip magic, ca un efect vizual, și pentru aceasta renunță să o mai caute."[80] Vocabularul și capacitatea de a organiza fraza din punct de vedere logic și sintactic sunt mai sărace cel puțin în potențialitate, comparativ cu acelea ale unui copil care nu s-a uitat la televizor. Strategiile de memorare, de concentrare a atenției și motivația sunt total nedezvoltate. Scenariile imaginative din propria minte sunt înlocuite de cele de pe micul ecran; iar exemplele ar putea continua.

Ceea ce i-a învățat *Sesame Street* pe copii este să trateze experienta de viață, procesul învățării, lumea, ca pe niște acte sau ca pe niște realități distractive, amuzante și facile întocmai ca realitatea de pe micul ecran. Nu trebuie să ne închipuim, spre exemplu, că atunci când copiii se joacă sau explorează mediul din jurul lor se amuză sau se distrează. Pentru ei, acesta este un lucru în care investesc o anumită seriozitate și responsabilitate, chiar dacă nouă ni se par simple jocuri. În acest fel, ei cunosc lumea, experimentează realitatea. Însă copiii lumii TV, în loc să fie învățați, provocați și obișnuiți să gândească, să persevereze, chiar să lupte pentru a dobândi ceva, chiar un minim înțeles al lucrurilor ce se petrec în jur, sunt educați să aștepte ca înțelesurile și lumea să li se descopere singure, să se desfășoare în fața ochilor lor sub formă de imagini. Ceea ce a reușit, cu siguranță, să facă

---

80 *Ibidem*, p. 226.

emisiunea *Sesame Street* a fost să-i învețe pe copii să se uite la televizor.

MEMORIA

O altă problemă semnalată în comportamentul copiilor crescuți în fața televizorului este reamintirea înțelesului cuvintelor pe care abia le-au citit sau auzit. Înainte ca profesorul sau altcineva să ajungă să termine fraza, ei au şi uitat indicațiile de la început. Acest proces este legat, pe de o parte, de incapacitatea de a înțelege cu rapiditate textul citit sau mesajul ascultat şi, pe de altă parte, de slaba activare a strategiilor de memorare. Atâta timp cât copiii sunt incapabili să proceseze rapid informația, având o atitudine mentală pasivă sau o comunicare inter sau intraemisferică insuficient de bine dezvoltată, de rapidă, ei nu vor putea să pătrundă suficient de repede înțelesul pentru a facilita memorarea.

„Memoria, susține J. Healy, cere exercițiu intelectual şi perseverență, pentru că ea este dependentă de capacitatea de menținere a informațiilor în ceea ce numim memorie activă, pe o durată suficient de lungă cât să fie stocate într-o formă cunoscută *(meaningful form)* şi reactualizate atunci când este nevoie de ele. Mințile pasive ale micilor telespectatori rețin însă numai senzațiile, nu şi informația. Copiii care nu înțeleg ceea ce văd nu învață strategiile active de memorare."[81]

IMAGINAȚIA

Imaginația joacă un rol esențial în gândirea omului, ea fiind, de fapt, un instrument necesar pentru configurarea universului de înțelesuri, pentru adâncirea reflecției personale. În ceea ce priveşte efectele vizionării TV, Maria Winn aduce, în cartea sa, mărturia mai multor

81 *Ibidem*, p. 231.

educatoare și învățătoare, care aveau peste 25 de ani de practică în școlile americane. Toate susțin că la ultimele generații, cele crescute cu televizorul, se poate observa cu ușurință o scădere semnificativă a capacității de a imagina jocuri, de a se juca, în general, o diminuare a potențialului creativ și imaginativ.[82]

„Una dintre cele mai importante acuzații care se aduc privitului la televizor, observă J. Healy, este aceea că privează copilul de posibilitatea de a învăța să-și creeze în minte propriile imagini. Când cititorii slabi sau cei care întâmpină dificultăți în exprimare ascultă sau citesc cuvinte, întâmpină greutăți în a și le reprezenta în minte printr-un proces imaginativ."[83] Toate cercetările arată că, pe măsură ce copiii se obișnuiesc mai mult cu imaginile venite din exterior (de la TV), care prin mulțimea și intensitatea lor pot copleși mintea, cu atât ei devin mai puțin capabili să-și creeze propriile imagini sau scenarii mentale.

Se constată că acei copii care ascultă o poveste sau citesc au capacitatea de a continua, îmbogăți și chiar recrea imaginativ poveștile auzite sau lecturate. În schimb, rapoartele profesorilor arată că, în urma vizionării lui *Sesame Street,* jocurile imaginative ale copiilor au sărăcit mult. Ei observau că micii telespectatori mai repede își însușeau mimica și acțiunea personajelor de pe micul ecran decât să-și imagineze ei înșiși jocuri și comportamente, precum o făceau ceilalți copii.

Efectul principal pe care îl are televiziunea asupra imaginației sunt reveriile *(day dreaming),* starea mentală în care atenția este furată și captivată de tot felul de scenarii fantastice, care se produc de la sine înlăuntrul minții în lipsa stimulilor externi și, uneori, chiar împotriva voinței individului respectiv. Este visarea cu ochii deschiși. Deși s-ar putea crede că aceste reverii stimulează imaginația și creativitatea, lucrurile stau cu totul invers.

De fapt, studiile efectuate demonstrează clar: creșterea timpului dedicat visării cu ochii deschiși conduce la scăderea capacității creative și imaginative a indivizilor. Aceasta, deoarece, arată Valkenburg și

---

82 Maria Winn, *Τηλεοραση...,* p. 77.

83 Jane M. Healy, *Endangered Mind...,* p. 232.

Voort, reveriile atrag mintea într-o lume fantastică, în care ea nu este decât un spectator pasiv, pe când în imaginația creativă omul este întotdeauna inserat în real, proces în care intenționalitatea și voința aparțin minții care construiește ea însăși proiectele imaginative.[84] Un studiu comparat făcut asupra locuitorilor din câteva mici localități canadiene arată că atât copiii, cât și adulții au suferit, după introducerea televiziunii în localitatea în care trăiau, o diminuare a capacității creative și imaginative cu un procent de 20%, concomitent cu o reducere a perseverenței în rezolvarea problemelor.[85]

---

84 P.M. Valkenburg și T.H. Voort, *Influence of TV on daydreaming and creative imagination: a review of research*, Psychol Bull, 1994, Sep.; 116(2): 316-339.

85 T. M. Williams în J.L. Wheeler, *Remote Controlled: How TV Affects you and your Family*, Hagerstown, MD: Review and Herald Publishing Association, 1993, p. 42-43.

Prin televiziune, informația este furnizată direct în subconştientul maselor

– Deşi televiziunea poate modela comportamentele şi mentalitățile, nu se poate spune că ea favorizează învățarea, deoarece această aşa-zisă învățare este foarte puțin cognitivă, greu de reprodus, foarte puțin analizabilă, puțin bazată pe gânduri.
– Informația primită de la televizor intră nefiltrată, întreagă, direct în memorie, dar nu este disponibilă pentru analiza conştientă, pentru înțelegere sau pentru învățare. Este învățare în somn.
– Uriaşa forță de penetrare a subconştientului uman, manifestată de televiziune, este determinată de activitatea corticală alfa pe care o generează vizionarea, de caracterul emoțional, afectiv şi dramatic al televiziunii, precum şi de percepția imaginilor TV într-un regim ce aminteşte mai mult de stările de conştiință alterată decât de starea de veghe.

Cititorii acestei cărți ar putea fi uşor surprinşi şi contrariați de susținerea faptului că televiziunea este un mediu care nu numai că nu favorizează, dar chiar inhibă învățarea. „Cum – s-ar putea obiecta – oare nu rețin copiii noştri o mulțime de reclame de la televizor sau nu învață să se îmbrace, să gândească, să vorbească, privind la emisiunile şi la personajele de pe micul ecran? Nu cultivă televizorul în mintea oamenilor milioane de imagini, mesaje şi informații? Nu poate fi socotit acesta un proces de învățare?" Întrebările sunt justificate atâta timp cât nu se cunoaşte ce înseamnă cu adevărat învățarea şi, de asemenea, care este modalitatea în care televiziunea influențează gândirea şi comportamentul telespectatorilor.

Iată cum răspund la aceste întrebări soții Emery, cercetători în neuropsihologie la Universitatea de Stat din Canberra: „În timp ce televiziunea pare să aibă capacitatea de a furniza o informație utilă privitorilor – şi este ridicată în slăvi pentru funcția sa educațională – tehnologia televiziunii şi natura experienței vizionării inhibă, de fapt, învățarea,

așa cum este ea concepută de regulă. În timp ce ne uităm la televizor, învățarea care are loc este foarte puțin cognitivă, greu de reprodus, foarte puțin analizabilă, puțin bazată pe gânduri”[86].

Deoarece în timpul vizionării cortexul trece în stare alfa, iar partea stângă a creierului, „zona integrativă, intră într-un fel de așteptare”, soții Emery afirmă că vizionarea TV este un fel de somnambulism conștient. „Partea dreaptă a creierului, care se ocupă de procesele cognitive – imagini din vise, fantezie, intuiție – continuă să primească imaginile de la televizor. Dar pentru că puntea dintre partea dreaptă și partea stângă a creierului a fost efectiv întreruptă, toate procesele comune, a conștientiza informația și a o pune în valoare, sunt eliminate. Dacă soții Emery au dreptate, atunci descoperirile lor sprijină ideea că informația primită de la televizor, nefiind disponibilă pentru analiza conștientă, pentru înțelegere sau pentru învățare, intră nefiltrată, întreagă, direct în memorie. Este învățare în somn.”[87]

Dr. Erik Peper, cercetător în domeniul testării electroencefalografice, profesor la Universitatea de Stat din San Francisco, subliniază și el acest fapt: „Pentru a învăța cu adevărat ceva, trebuie să interacționezi cu sursa datelor. În cazul televiziunii, nu gândești cu adevărat. Știu că, în cazul meu, pot să învăț ceva doar dacă sunt angajat, ca în metoda socratică de predare. Cea mai bună metodă de predare este cea interactivă. De exemplu, unii învață cel mai bine atunci când iau notițe, fiindcă notițele reprezintă un sistem cu *feedback*. (...) Vizionarea TV presupune numai să primești – continuă el – fără să reacționezi. Nu pot decât să îți captez atenția, iar tu primești, nu privești. Cititul produce o cantitate mult mai mare de unde beta. Este ceva anormal ca un om să producă unde alfa în timp ce citește. Partea îngrozitoare în cazul televiziunii este că informația ajunge la noi, dar noi nu interacționăm. Intră direct în memorie și probabil că reacționăm la ea mai târziu, dar fără să știm la ce reacționăm de fapt. Când ne uităm la televizor, ne antrenăm să nu reacționăm și așa, mai

86 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 205.
87 *Ibidem*, p. 206.

târziu, facem lucruri fără să ştim de ce le facem şi de unde ne-au venit în minte”[88].

Învăţarea trebuie să fie un proces raţional şi conştient, ce presupune un efort de înţelegere, de organizare a cunoştinţelor şi de integrare a lor în orizontul mai larg de cunoaştere a individului. Noile cunoştinţe sunt depozitate în memorie de unde pot fi scoase pentru a fi întrebuinţate în procesul gândirii. În cazul vizionării TV, cunoştinţele nu sunt nici percepute sau structurate logic şi nici mintea nu este deplin conştientă de ele. De fapt, dacă se poate vorbi de o învăţare prin intermediul televizorului, aceasta nu are un caracter logic, deductiv, sintetic, fiindcă aceste procese sunt guvernate de emisfera stângă care, pe timpul vizionării, se află în „amorţire”.

Dacă despre o învăţare conştientă în faţa televizorului nici nu poate fi vorba, altceva poate fi însă remarcat ca fiind propriu acestei tehnologii: televiziunea se pare că are capacitatea de a-şi trimite mesajele direct în subconştient, fără ca telespectatorul să apuce să controleze acea informaţie, să conştientizeze cu adevărat ce şi cum au pătruns acele mesaje în memorie.

Ce vor să spună cercetătorii când afirmă că forţa sau influenţa televiziunii se manifestă în primul rând în spaţiul subconştientului uman? Oare nu suntem conştienţi, când vedem un film oarecare, de acţiunea care se întâmplă acolo? Cu siguranţă că da. Gradul de conştientizare este însă mult diminuat faţă de starea de veghe, în contextul căreia se desfăşoară oricare altă experienţă a realului. În schimb, forţa de impact, de imprimare în subconştientul nostru a imaginilor văzute la televizor este cu mult mai puternică decât în viaţa obişnuită. „Am avut toţi experienţa citirii unui paragraf, observă Mander, pentru a constata la urmă că nu am înţeles nimic din el. Atunci ne vedem nevoiţi să reluăm lectura paragrafului cu mai multă atenţie. Numai cu efort conştient, deliberat, cu o participare activă din partea cititorului, cuvintele prind sens. În schimb, imaginile nu necesită nimic de genul ăsta, doar să ţinem ochii deschişi. Imaginile pătrund în minte şi sunt

88 *Ibidem*, p. 211.

înregistrate în memorie unde poți să te gândești la ele sau nu. Ele curg în noi ca fluidul într-un vas. Numai că noi suntem vasul, iar televizorul este cel care toarnă."[89]

Într-o experiență obișnuită gândirea conștientă, rațională are răgazul și dispoziția de a analiza faptele sau evenimentele care intervin în viața cotidiană a omului. Toate acestea sunt primite în minte și, înainte ca ele să ajungă în subconștient, suferă o anumită descifrare care permite o poziționare, o raportare a minții față de ele, integrarea lor într-un anumit orizont de conștiință și ierarhizarea în ordinea priorităților personale. Acestea vor primi o nouă configurație, fiind supuse interpretării personale și astfel vor putea fi înscrise în memorie.

De asemenea, conștiința noastră poate dirija în mare măsură modul sau gradul în care ne implicăm afectiv în ceea ce ni se întâmplă în viață. Astfel că, dacă o experiență nu este semnificativă pentru viața noastră personală, implicarea emoțională va fi minimă (de exemplu, vederea unui câine care aleargă pe stradă, a unei clădiri oarecare sau orice alt fapt cotidian). Dacă experiența este negativă, ea poate fi refuzată, pentru a ne proteja emoțional. De exemplu, adesea, când cineva ne vorbește despre ceva neplăcut, începem să ne gândim la altceva, astfel încât aproape că nici nu auzim ce ni se spune. Iar dacă experiența este pozitivă, atunci ne implicăm sufletește, emoțional, deschizându-ne, cum se spune, sufletul. Este cazul întâlnirii unor prieteni buni, al petrecerii unor clipe frumoase cu cei din familie, cu persoanele iubite etc. Există în om o tendință inconștientă de a cenzura aproape toate experiențele avute, pentru a nu lăsa ca orice imagine și mesaj să-i pătrundă în minte sau în suflet fără a o analiza.[90] În cazul televizorului, lucrurile stau cu totul altfel. Datorită vitezei mari cu care se succed imaginile, acestea reușesc să se furișeze atât de repede în

---

89 *Ibidem*, p. 204.

90 Acesta este de fapt și un deziderat al majorității religiilor, și al învățăturilor tradiționale: a se îngriji omul cu mare atenție de ceea ce aude, vede, la ce participă, în fond, de a-și controla experiența la maximum pentru a evita tocmai aceste experiențe mentale subconștiente care pot mai târziu influența major viața persoanei.

minte, ascunzându-se în pliurile subconştientului, încât omul nu reuşeşte să le cenzureze sau să le organizeze în mod conştient.

La uriaşa forţă de impresionare a subconştientului manifestată de televiziune contribuie încă două fenomene. Primul este legat de apariţia unei activităţi corticale predominant alfa după numai 2 minute de vizionare, fenomen care se intensifică odată cu creşterea timpului alocat vizionării. Ultimele studii arată că deschiderea porţilor subconştientului în favoarea trecerii mesajelor dinspre mintea conştientă spre cea inconştientă se realizează proporţional cu intensitatea undelor alfa din creier.

Studiile realizate de centrul de cercetare *Sandy MacGregor* demonstrează că „filtrul ce face legătura între conştient şi subconştient – se pare că sistemul reticular activator ascendent joacă un rol esenţial în acest proces – se deschide în momentul în care undele cerebrale trec din starea beta în starea alfa. Atunci este favorizată în mod deosebit inducerea unor transformări semnificative în lumea subconştientului, comunicarea unor mesaje capabile să modeleze atitudinile şi credinţele individului."[91] Prin urmare, cu cât undele (alfa) sunt mai intense, cu atât mai mare va fi deschiderea subconştientului şi, invers, cu cât undele β (beta) de activitate conştientă raţională sunt mai intense, cu atât subconştientul este mai puţin deschis influenţelor reconfigurării valorilor sale.

În această perspectivă, televiziunea se vădeşte a fi un instrument ideal pentru modelarea subconştientului, căci pe parcursul vizionării spectrul undelor cerebrale se mută dinspre frecvenţa înaltă a undelor beta către cea a undelor alfa, timp în care o cantitate uriaşă de informaţie este transmisă şi înscrisă în memorie. Aceasta este cea mai bună explicaţie a influenţei deosebite pe care televiziunea o are în modelarea gândirii şi a comportamentului indivizilor.

Al doilea factor ce favorizează penetrarea subconştientului telespectatorului este intensa participare emoţională pe care vizionarea TV

---

91 Sales Calm research centre Sandy MacGregor, *our subconscious mind is to key to...*, http: //www.calm.com.au/pages/02sales.shtml.

o presupune. Este cunoscut faptul că, pe măsură ce o experienţă presupune o implicare emoţională mai intensă, cu atât imprimarea ei în memorie este mai puternică. Televiziunea însă constituie un mediu foarte potrivit pentru crearea de puternice impresii emoţionale, căci ea favorizează activarea emisferei drepte, aceea care răspunde de procesele emoţionale şi, totodată, suscită cu putere imaginaţia – acea facultate a minţii strâns legată de factorul emoţional, afectiv.[92]

W. Setzer[93], ca un corolar la influenţa televiziunii asupra subconştientului uman, scoate în evidenţă puterea de care ea dispune în condiţionarea comportamentelor, în modelarea atitudinilor pe care telespectatorul, în mod mai mult sau mai puţin conştient, le adoptă în viaţă. Prin televizor, telespectatorii percep şi îşi însuşesc în mod inconştient, mai bine decât prin oricare alt mijloc de comunicare, spiritul general al unei realităţi sau al unei persoane (personaj de pe micul ecran). Practic, această capacitate de modelare a subconştientului uman defineşte şi îi conferă televizorului forţa de a influenţa cu putere gândirea şi modul de viaţă al oamenilor, fără ca ei să-şi dea seama de acest lucru.

Chiar dacă nu suntem perfect de acord cu comportamentul celor de pe micul ecran, cu spiritul lor, cu modul lor de a fi sau de a gândi, totuşi acestea ni se vor transmite şi, în timp, ni se vor fixa prin vizionare repetată. Omul în faţa televizorului este precum copilul care observă, fără să fie conştient, lumea care îl înconjoară, pe care o interiorizează, ascunzând-o în memorie, pentru ca mai târziu în mod automat să adopte, prin imitare, un fel de a fi asemenea cu cel pe care îl poartă deja înlăuntrul său.

Televiziunea nu manipulează, impunând cu forţa un model de acţiune, ci sugerând sau punând în lumină pozitivă anumite comportamente şi atitudini care, prin repetare, ne vor modela imaginaţia şi atitudinile interioare, fără ca noi să ştim sau măcar să acceptăm acest lucru. Prin toate acestea, televiziunea devine cel mai bun mijloc de

---

92 Vezi cap. *Actul dramatic*, anexa vol. II.
93 http://www.ime.usp.br/~vwsetzer

manipulare sau de modelare a comportamentului şi gândirii oamenilor, fără a fi însă un mijloc potrivit pentru învăţare.

„Impactul televiziunii este în întregime asupra subconştientului, aşa cum se întâmplă şi cu celelalte mass-media noi”[94], afirmă McLuhan, iar Jerry Mander observă, de asemenea, că „s-ar putea să fi intrat în era în care informaţia este furnizată direct în subconştientul maselor”[95].

---

94 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 56.
95 *Ibidem*, p. 202.

Probleme de atenție

– ADHD (deficit de atenție şi hiperactivitate) este afecțiunea de care suferă o treime din copiii americani (în unele clase mai mult de jumătate din elevi sunt marcați de acest sindrom), situație comună celor mai multe din țările dezvoltate.
– Aceşti copii nu pot urmări o discuție oarecare, tind să piardă şirul, mintea fiindu-le furată de altceva sau, pur şi simplu, nu se gândesc la nimic. Nu se pot concentra cu atenție asupra unui subiect sau activități.
– Scăderea atenției, a concentrării, lipsa răbdării, a tenacității şi, cum vom vedea mai departe, a motivației sunt caracteristicile ADHD-ului ce influențează întreaga existență a omului modern. Insucces profesional, instabilitate în alegerea obiectivelor, relații personale şi comunitare superficiale, irascibilitate crescută, complexul lipsei de performanță sunt doar câteva dintre cele mai semnificative urmări ale acestei afecțiuni care se anunță ca fiind una dintre cele mai importante maladii ale secolului al XXI-lea.
– Obiceiul privitului la televizor – impactul tehnologiei video asupra minții umane – şi conținutul programelor TV constituie doi dintre cei mai importanți factori de risc pentru apariția ADHD-ului.

„Motivul pentru care copiii noştri nu urmăresc sensul unei prezentări sau discuții, afirmă profesorii americani, este acela că ei îşi schimbă rapid centrul atenției, aceasta fiindu-le furată foarte repede de alt stimul, lucru sau gând. Aceşti copii nu mai ascultă, nu mai pot urmări. Ei sunt atât de puternic stimulați prin vizionarea TV, prin ascultarea la căşti, încât s-au obişnuit să fie stimulați numai din afară. Ei sunt agitați deoarece nu au nimic în minte; s-au deprins să fie permanent amuzați, distrați de cineva. (...) Profesorii, aici la noi, se plâng foarte mult şi afirmă că elevii nu mai ascultă, sunt neliniştiți, (...) cred că nu se poate învăța să asculți (ascultarea văzută şi ca urmărire interactivă a unei prezentări), atunci când priveşti la televizor. Cred că micuții au deprins obiceiul, iar atunci când profesorul vorbeşte, ei nu-l mai aud."[96]

---

96 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 151.

Acestea sunt câteva dintre mărturiile pe care profesorii din lumea occidentală le aduc atunci când se referă la uriaşa criză din învăţământ. Copiii nu mai pot urmări cu atenţie o prezentare obişnuită, iar profesorii nu ştiu ce să mai facă pentru a le captiva şi a le menţine această putere a minţii, fără de care nici o activitate, fie ea de învăţare sau de alt tip, nu se poate desfăşura.

În America, marea parte a celor diagnosticaţi cu incapacităţi de învăţare (LD) suferă de hiperactivitate sau de aşa-numitele probleme de atenţie. Este vorba de acei copii care nu pot să urmărească şi să se concentreze cu atenţie asupra unui subiect oarecare. Indiferent că le vorbesc părinţii, profesorii sau prietenii, ei tind rapid să piardă şirul, mintea fiindu-le furată de altceva sau, pur şi simplu, pentru câteva secunde, încetează să se mai gândească la ceva anume, privind în gol *(space out)*. În afară de incapacitatea urmăririi cu atenţie a unei activităţi, întâlnim la aceşti copii şi dificultatea de a-şi aminti ceea ce abia au auzit[97].

ADHD – *Attention Deficit with or without Hyperactivity Disorder* (Deficit de atenţie cu sau fără hiperactivitate) – este boala de care, după unele statistici realizate în America în anul 1986, suferă mai mult de o treime dintre copiii americani. În unele clase, mai mult de jumătate dintre copii sunt diagnosticaţi ca hiperactivi.[98]

Situaţia nu este proprie numai Americii. Rapoarte ale cercetătorilor din Anglia, Franţa, Finlanda etc.[99] indică, de asemenea, o creştere fără precedent a acestor probleme. Concentrarea şi menţinerea atenţiei a ajuns una dintre problemele principale de pe ordinea de zi

---

97 În urma unei discuţii avute cu un psihopedagog de la Institutul de Studii ale Educaţiei din Bucureşti a rezultat că şi în România situaţia se înrăutăţeşte vizibil cu fiecare an. Singura diferenţă este că aici nu cercetează nimeni care este starea învăţământului, efectele reformelor din educaţie şi, evident, ale impactului culturii video, TV, computer. În câţiva ani, dacă se continuă la fel, probabil, vom ajunge şi noi în situaţia ca jumătate din copii să aibă probleme la învăţare, în urmărirea cu atenţie, suferind de sindroamele LD şi ADHD.

98 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 140.

99 *Ibidem*, p. 140.

a cercetătorilor fenomenului educațional. Permanenta agitație mentală, incapacitatea de a stărui în rezolvarea problemelor, de a citi cărți mai dificile sau de a face o muncă oarecare, percepută ca plictisitoare sunt doar câteva dintre simptomele acestei boli. În agenda Consiliului Național al profesorilor de matematică și a Asociației de supervizare și dezvoltare curriculară din America, incapacitatea concentrării pe o durată minimă necesară rezolvării unei probleme a ajuns să ocupe un loc central. Problema este tratată cu atâta seriozitate, deoarece aproape nici o activitate nu poate fi desfășurată fără o anumită concentrare a minții și urmărirea cu atenție a procesului respectiv.

Hiperactivitatea, despre care vom vorbi în alt capitol, presupune o continuă agitație sau o „zbânțuială" a persoanei respective, o ușoară stare de tensiune sau nervozitate care adesea poate fi vizualizată prin mișcarea mâinilor sau a picioarelor. Hiperactivitatea este, de fapt, cauza impulsivității și a irascibilității excesive, a lipsei de control interior. Ea este considerată a fi principala cauză a comportamentului impulsiv la adulți. În general, „ADHD este, în mod statistic, legat de delincvență și de comportamentul antisocial"[100].

Cu toate că nu există o definiție deplin recunoscută a ADHD-ului, majoritatea medicilor și profesorilor găsesc proprii acestei boli următoarele comportamente:

- *neputința de a duce la bun sfârșit activitatea începută;*
- *incapacitatea de asculta și de a urmări;*
- *dificultatea de a sta concentrat sau conectat la o activitate;*
- *a acționa înainte de a gândi;*
- *alternarea rapidă a unei activități cu alta;*
- *dificultatea organizării și planificării acțiunilor;*
- *dificultatea de a-și aștepta rândul.*[101]

Dacă la copii afecțiunea îngrijorează mai cu seamă datorită problemelor pe care aceștia le întâmpină în procesul de învățare sau în alte activități extrașcolare, pentru tinerii și adulții noilor generații,

---

100 *Ibidem*, p. 154.
101 *Ibidem*, p. 155.

consecințele devin mult mai grave. Scăderea atenției, a concentrării, lipsa răbdării, a tenacității şi, cum vom vedea, a motivației sunt caracteristicile ADHD-ului ce influențează întreaga existență a omului modern. Insucces profesional, instabilitate în alegerea obiectivelor, relații personale şi comunitare superficiale, irascibilitate crescută, complexul lipsei de performanță sunt doar câteva dintre cele mai semnificative urmări ale acestei afecțiuni, care se anunță ca fiind una dintre cele mai importante maladii ale secolului al XXI-lea.

Pentru identificarea cauzelor acestei boli, s-au desfăşurat nenumărate experimente, îndeosebi în lumea occidentală (unde afecțiunea este mult mai vizibilă), s-au emis şi verificat mai multe teorii. Factorii de risc au fost identificați în alimentația chimizată (prezența E-urilor, ierbicizare, hormoni etc.), în modul de viață sedentar (lipsa de mişcare, de activitate fizică), în stres, însă mai ales în experiența culturală (modul de viață al copiilor de astăzi), experiență dominată de vizionarea TV, activitate care ocupă în medie aproape o pătrime din timpul pe care copiii îl dedică activității fiecărei zile.

Nu vom lua în discuție efectele unei alimentații toxice sau nepotrivite dezvoltării normale a creierului şi a organismului, atât pentru că acest subiect nu intră în obiectul acestei cărți, cât mai cu seamă pentru că o bună stimulare a cortexului realizată prin dezvoltarea limbajului, prin implicarea copiilor în jocuri şi activități fizice corespunzătoare vârstei este mai importantă şi adesea suficientă pentru a suplini neajunsul produs de o alimentație nesănătoasă. Dacă nici factorii de mediu şi nici cei alimentari nu sunt favorabili unei evoluții normale, atunci aceştia, prin cumulare, vor conduce, în modul cel mai probabil, la apariția unei atrofii (nehrănire prin stimulare corespunzătoare) sau unei nedezvoltări normale a creierului.

Cercetările asupra influenței televiziunii în apariția şi dezvoltarea sindromului ADHD la tinerii noii generații identifică două modalități diferite în care televiziunea contribuie la producerea acestei afecțiuni. Prima vizează însăşi tehnologia video, impactul acesteia asupra minții umane. Este suficient ca o persoană să se uite câteva ceasuri zilnic la televizor (lucru valabil şi pentru calculator, mai puțin atunci când este

utilizat pentru scris şi citit, însă cu mult mai mult în cazul Internetului şi a jocurilor video), pentru ca după câţiva ani să crească semnificativ probabilitatea apariţiei manifestărilor ADHD. Cea de a doua modalitate este legată de conţinutul programelor TV. Această influenţă ar putea fi, teoretic, evitată prin eliminarea din programele TV a mesajelor care pot genera această afecţiune. În realitate însă, acest lucru este imposibil în contextul în care însăşi natura comunicării audio-video favorizează acest tip de mesaje. Asupra acestei probleme vom stărui în partea a doua a cărţii.

În diferite studii se demonstrează că, la nivelul cortical, există două afecţiuni principale care pot conduce la apariţia problemelor de atenţie şi hiperactivitate. Este vorba, pe de o parte, de nedezvoltarea comunicării interemisferice realizate prin puntea care leagă cele două emisfere (corpul calos) şi, pe de altă parte, de nedezvoltarea suficientă a centrilor ce aparţin cortexului prefrontal. Dar înainte de a trece la analiza transformărilor ce se petrec la nivelul cortexului, să vedem care este mecanismul prin care televiziunea reuşeşte să capteze atât de puternic atenţia telespectatorilor – mecanism de care depinde, în mare parte, nedezvoltarea normală a centrilor atenţiei.

Televizorul sau atenţia orientată

– Captivarea puternică a atenţiei de către televizor este cauzată de efectele tehnice (schimbări bruşte de plan) sau de trucurile stilistice care apelează mecanismul involuntar al reacţiei de orientare, răspunsul instinctual la un stimul nou sau la o mişcare bruscă, mişcări pe care creierul le percepe ca semnale ale unui potenţial pericol.

– Copiii, obişnuindu-se de mici cu astfel de experienţe care îi bruschează, le seduc atenţia (mediul TV), când sunt puşi în faţa realităţii (diferite activităţi zilnice) care nu şochează în nici un fel, nu-şi mai pot concentra atenţia.

– Controlul din exterior al atenţiei prin aşa-numita „reacţie de orientare" în faţa pericolului, nu numai că nu favorizează dezvoltarea centrilor superiori ai atenţiei aflaţi în cortexul prefrontal, ci chiar îi inhibă. În faţa televizorului, omul nu trebuie să facă un efort personal de evaluare a situaţiilor şi de concentrare a minţii.

Privitul la televizor nu necesită decât predarea pasivă, pentru trăirea unei experiențe ce nu cere un efort conștient de concentrare din partea telespectatorului.

Ce se întâmplă, de fapt? În ce constă extraordinara putere de captivare a atenției pe care o manifestă televiziunea?

În anul 1986, Byron Reews de la Universitatea din Stanford, Esther Thorson de la Universitatea din Missouri și colegii lor au încercat să afle care este mecanismul sau modul în care televizorul captează atenția. Ei au constatat că *formal feathures*, ce caracterizează oricare emisiune TV (tăieturi de plan, rotiri ale camerei de filmat, edits, pans, mișcări rapide ale camerei, zgomote bruște), au capacitatea de a provoca din partea telespectatorului un răspuns numit *reacție orientată*, care are ca efect menținerea atenției fixate asupra ecranului.

Studiind modul în care variază undele cerebrale în timpul vizionării, cercetătorii au ajuns la concluzia că aceste *trucuri stilistice* provoacă apariția unui număr foarte mare de reacții involuntare care pot duce la orientarea atenției prin creșterea semnificației mișcării detectate. Atracția se pare că se datorează răspunsului biologic de orientare, descris prima oară de Pavlov în anul 1927. Acest răspuns este instinctul vizual sau reacția auditivă la orice stimul nou sau la un stimul care se manifestă brusc.[102] Prim-planurile care se schimbă brusc, mișcările rapide ale aparatului de filmat țin în alertă creierul deoarece acestea agresează reflexul de a menține, în mod anticipat, un control al spațiului în care ne aflăm, al unei distanțe stabile, date între unii și ceilalți. Marea parte a efectelor speciale, prezente pe micul ecran, sunt percepute de creier ca semnale ale unui potențial pericol.[103]

O altă dovadă a apariției răspunsului de orientare o constituie modificarea ritmului cardiac, fenomen care însoțește totdeauna această reacție la pericol. O echipă de cercetători condusă de Aurie Lang, de la

102 Scientific american. Com. Feb. 2002, *Television addiction is no more metaphor.*

103 B. Reeves, *Attention to television: intrastimulus effect of movement and scene changes on alfa variation over time*, International jurnal of neurosience 27, 1985, p. 241-245, apud Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p.199.

Universitatea din Indiana[104] a arătat că bătăile inimii își modifică ritmul pentru o durată de la 4 la 6 secunde după apariția reacției de orientare, produsă de schimbările bruşte de pe primul ecran, ceea ce arată durata de timp în care se manifestă răspunsul la stimul. Astfel că, dacă în acest timp apare pe ecran un alt stimul (efect special), atunci se obține un răspuns orientat, permanent, adică o menținere la acelaşi nivel a atenției orientate.

Practic, atenția orientată sau răspunsul de orientare pe care îl provoacă televiziunea este nu numai un răspuns al creierului la un stimul ce anunță pericolul, ci chiar efectul unei agresiuni pe care sistemul nervos o percepe ca atare şi reacționează la ea; înseamnă supunerea creierului sau a sistemului nervos la o serie continuă de agresiuni sau stimuli ce violează ordinea interioară a acestuia. Acest fenomen constituie una dintre cele mai importante cauze a permanentei agitații mentale, pe care o presupune vizionarea TV, a apariției hiperactivității, a scăderii vigilenței şi deprinderii creierului cu această orientare a atenției din exterior şi, în consecință, a diminuării controlului intern al atenției.

De mici, copiii, obişnuindu-se cu astfel de experiențe care îi bruschează şi le seduc atenția, când sunt puşi în fața realității (diferite activități zilnice) care nu şochează în nici un fel, nu-şi mai pot concentra atenția. De exemplu, la şcoală ei aşteaptă ca prezentarea profesorului să surprindă având forma unui spectacol. Aşteptarea nefiindu-le satisfăcută, atenția este dezactivată gândindu-se la altceva. Un simptom al acestei tendințe este faptul că ei nu mai găsesc nimic interesant din tot ceea ce presupune efort, totul îi plictiseşte. Încă din 1975 cercetători de la Universitatea de Stat din Canberra prevedeau că, proporțional cu creşterea timpului dedicat vizionării TV se intensifică şi problemele de atenție[105].

---

104 Scientific american. Com. Feb. 2002, *Television addiction is no more metaphor.*

105 F. Emery şi M. Emery, *A choise of Futures: To enlighten or inform?,* Center for continuing education, Australian National University, Canberra, 1975.

Fenomenul nu este observat numai la copii, ci şi la adulţi. Cercetările prin metoda E.S.M. arată că, după vizionare, scade capacitatea de concentrare[106], activităţile pe care oamenii le au de împlinit nu mai reuşesc să-i stimuleze suficient, intervenind tot mai uşor plictiseala. De asemenea, Jerome L. şi Dorothy Singer de la Yale University[107] arată că vizionarea TV micşorează capacitatea urmării cu atenţie a unei activităţi, pe o perioadă mai lungă de timp.

Ce se întâmplă la nivel cortical? Se ştie că reţeaua neuronală sau circuitul din cortex care răspunde de guvernarea funcţiei atenţiei este dispus pe trei niveluri sau straturi. Primul nivel al circuitului porneşte de la baza craniului şi este responsabil cu alerta de bază (cu menţinerea în stare de veghe sau cu eliminarea din câmpul atenţiei a diferiţilor stimuli). Al doilea nivel, aflat în *sistemul limbic,* indică în ce măsură este important să acordăm atenţie unui anumit lucru chiar în momentul în care venim în contact cu el. Al treilea nivel al circuitului, aşezat în zona cortexului prefrontal (partea din faţă a celor două emisfere), este cel mai important, pentru că de aici se realizează controlul conştient al atenţiei.

Activarea şi dezvoltarea primului nivel al circuitului (ariile de alertă primară) încep din perioada prenatală. După naştere, copilul, prin interacţiunea cu mediul ce-l înconjoară, îşi va construi treptat sistemele motivaţionale care mobilizează mintea spre îndeplinirea anumitor sarcini.

Întrucât centrii superiori nu pot prelua încă din primii ani de viaţă controlul, copiii mici sunt foarte sensibili şi oarecum dependenţi de stimulii care-i înconjoară şi care-i pot influenţa foarte uşor. În timpul copilăriei, între 3 şi 6 ani, copiii învaţă să-şi orienteze atenţia, devenind capabili să ignore într-o măsură tot mai mare stimulii externi care-i pot distrage de la activitatea pe care o urmăresc.

Abia în adolescenţă oamenii devin capabili să abordeze ţintele de viitor şi să utilizeze centrii superiori ai atenţiei aflaţi în cortexul

---

106 Kubey R., *Tuning In...*, p. 3.
107 Scientific american. Com. Feb. 2002, *Television addiction is no more metaphor.*

prefrontal. Dacă în această perioadă de dezvoltare, intervin unii factori de mediu care împiedică maturizarea completă a acestui circuit al atenției, atunci vor apărea probleme în controlul atenției și, cum vom vedea mai departe, în organizarea comportamentului.[108]

Vizionarea TV câteva ore zilnic, încă din primii ani de viață, este un astfel de factor. Dezactivarea aproape completă a controlului intern al atenției pe perioada vizionării poate avea o contribuție esențială la nedezvoltarea nivelului superior al circuitului neuronal al atenției. Controlul din exterior al atenției prin așa-numita „reacție de orientare" în fața pericolului, nu numai că nu favorizează dezvoltarea centrilor superiori ai atenției, aflați în cortexul prefrontal, ci chiar îi inhibă. În fața televizorului, omul nu trebuie să facă un efort personal de evaluare a situațiilor și de concentrare a minții. Vizionarea TV nu necesită decât predarea pasivă, pentru trăirea unei experiențe, ce nu cere un efort conștient de concentrare din partea telespectatorului.

Acest model de comportament și de răspuns neuronal la un stimul exterior repetat zilnic pe o perioadă lungă va avea tendința de a se extinde și în momentele în care va lipsi acest tip de stimul (imaginea TV). Tinerii nu numai că vor pierde, în timpul vizionării, posibilitatea dezvoltării centrilor superiori ai atenției, dar nici după consumarea acestei experiențe nu vor mai avea dispoziția de a se implica activ și concentrat într-o activitate. De fapt, repetiția înseamnă dezvoltarea deprinderii, iar aceasta este chiar esența învățării, spune J. Healy.[109] *Prin urmare, vizionarea TV slăbește controlul intern al atenției, capacitatea tinerilor de a-și susține sau concentra atenția până la finalizarea activității desfășurate*[110] *și, practic, deprinde creierul să răspundă automat la stimulii externi cultivând o atitudine mentală pasivă.*

---

108 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 160.
109 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 204.
110 *Ibidem*, p. 204.

Primul efect al televiziunii este crearea unei atitudini mentale pasive

– Toate studiile privitoare la efectele televiziunii, fie că se referă la copii, fie la adulți, constată că vizionarea este un factor important în generarea unui comportament pasiv.
– Proporțional cu timpul dedicat vizionării, se poate constata o micșorare a vigilenței generale. De asemenea, se înregistrează o scădere vizibilă a perseverenței, a voinței și dispoziției de a urmări activ rezolvarea unei probleme.
– Din punct de vedere neurologic, cercetătorii explică acest fenomen prin apariția unei dependențe de ritmul cerebral alfa, activitate corticală cu care omul se deprinde pe parcursul miilor de ore petrecute în fața ecranului. Obișnuiți de mici cu această stare mentală, oamenii vor fi permanent înclinați sau atrași de activitățile distractive ce introduc mintea în aceeași stare pasivă, de relaxare.
– Pe termen lung, vizionarea TV diminuează puternic capacitatea de implicare în propria existență, determină pasivitate în planificarea activităților viitoare și în organizarea programului zilnic, cultivă plictiseala, dezinteresul sau apatia.
– Vizionarea TV, prin afectarea activității cortexului prefrontal, conduce, de asemenea, la reducerea activității voluntare (hipokinezia), un simptom specific acestei afecțiuni.

Atâta timp cât una dintre cele mai semnificative ocupații ale unei zile ca durată sau implicare – privitul la televizor – este, prin excelență, o experiență pasivă sau pasivizantă, este lesne de anticipat că acest obicei va influența nu numai cortexul copiilor, ci și pe cel al persoanelor adulte. „Primul efect al televizorului, observă J. Mander, este crearea unei atitudini mentale pasive”[111].

„Cum era de așteptat, cei care priveau la televizor, când erau chestionați telefonic, relatau că se simt relaxați și pasivi. Este surprinzător faptul că, deși relaxarea se termină odată cu închiderea televizorului, starea de alertă scăzută se prelungește.”[112] Apare un fenomen de

---

111 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 200.
112 Kubey R., *Tuning In...*, p. 3.

inerție psihologică și fizică, afirmă cercetătorii. „Chiar dacă achitarea facturilor nu părea dificilă imediat după cină, după 2-3 ore petrecute în fața televizorului, telespectatorii devin obișnuiți ca prestația lor să se execute în mod pasiv, fără efort. Ridicarea și asumarea unei sarcini de natură dinamică poate deveni problematică."[113]

Cercetările din domeniul neuropsihologiei arată că un indice al cultivării pasivității este micșorarea vigilenței. „Dr. Bryant, un important cercetător al Universității din Alabama, este convins că televizorul afectează procesul de învățare în măsura în care acesta înseamnă implicare activă, iar televiziunea cultivă pasivitatea. El arată că vigilența (abilitatea de a rămâne concentrat activ pe o sarcină) este redusă mult de televizor. Proporțional cu timpul dedicat vizionării, se poate constata o micșorare a vigilenței generale."[114] De asemenea, se înregistrează o scădere vizibilă a perseverenței, a voinței și dispoziției de a urmări activ rezolvarea unei probleme.

Apariția undelor alfa în timpul vizionării sunt o dovadă clară, din punct de vedere neurologic, a stării de pasivitate a celui care se află în fața televizorului. De ce însă efectul se menține și după vizionare, putând chiar să marcheze comportamentul cotidian? Cercetătorii vorbesc de apariția, în urma vizionării prelungite, a unei inerții neurologice sau psihologice prin care creierul poate deveni, practic, semidependent de un altfel de ritm cerebral. Tinerii vor tinde astfel într-o măsură tot mai mare către stări de relaxare, către eliberarea de sarcini, indiferent de ce tip ar fi ele. „Dacă obișnuiești sau crești copii în unde alfa, susține P. Kane, doctor în neuropsihologie, referindu-se la activitatea corticală presupusă de vizionatul TV, atunci ei vor deveni dependenți de alfa precum se întâmplă cu orice stare hipnotică"[115].

Televizionarea[116] poate determina apariția unui comportament pasiv și, în mod indirect, prin afectarea ariilor cortexului prefrontal. Este

113 *Ibidem*, p. 4.

114 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 201.

115 *Ibidem*, p. 204.

116 Termenul desemnează vederea la distanță – tele-vizionare – pe care o presupune atât vizionarea TV, cât și folosirea computerului.

cunoscut faptul că vătămarea cortexului prefrontal conduce la „reducerea activităţii voluntare (hipokinezie), care, în activitatea cotidiană, se manifestă prin neglijenţă şi delăsare, iar în planul exprimării verbale prin aspontaneitate, sărăcie verbală, dificultăţi în evocarea cuvintelor şi stereotipii verbale"[117].

Agitaţia sau hiperactivitatea ce apare în urma vizionării nu trebuie confundată cu starea de vigilenţă şi activitate. Dimpotrivă, acestea epuizează mintea şi îi slăbesc omului puterea de a-şi organiza gândurile şi comportamentul. Copiii, spre exemplu, chiar când nu devin apatici[118] şi sunt agitaţi, mişcându-se încontinuu, nu sunt capabili totuşi să-şi imagineze şi să-şi organizeze jocul. Au mai curând tendinţa de a deveni violenţi sau de a mima acţiuni sau personaje văzute la televizor.[119]

Pe termen lung, vizionarea TV diminuează semnificativ capacitatea de implicare în propria existenţă, determină pasivitate în planificarea activităţilor viitoare, în organizarea programului zilnic. Oamenii găsesc tot mai greu energia, dispoziţia şi puterea de a lupta pentru a-şi schimba viaţa. Ei nu mai pot lua hotărâri singuri, nu se mai pot opune nici unei măsuri politice, sociale sau comunitare. De altfel, proporţional cu creşterea timpului petrecut la televizor, scade dispoziţia sau plăcerea unei implicări în viaţa comunitară şi chiar în cea de familie. În principiu, televiziunea cultivă plictiseala, dezinteresul sau apatia şi inhibă comportamentele sau iniţiativele de ordin subiectiv, ca reflex al voinţei şi reflecţiei personale.

Chiar dacă televizorul stimulează anumite comportamente, cele de tip consumatorist, căutarea plăcerilor şi chiar fuga după bani, acestea nu constituie produsul voinţei libere şi a necesităţii personale ale omului, ci, mai curând, sunt provocate sau condiţionate prin dominarea conştientului sau a subconştientului de către dorinţele sădite de televizor în mintea noastră.

117 Prof. Dr. Ioan Constantin Stamatoiu, *Sindroame psihopatologice,* Ed. Militară, Bucureşti, 1992.

118 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 30.

119 *Ibidem*, p. 74.

Aşadar, televizorul este atât un instrument capabil să submineze până la anulare orice iniţiativă personală, orice comportament intenţional, cât şi să condiţioneze anumite răspunsuri sau atitudini care nu reflectă voinţa liberă şi interesul real al persoanei umane. Practic, după cum sugerează mulţi dintre cercetători, vizionarea TV contribuie în mod esenţial la diminuarea controlului interior al proceselor mentale şi la preluarea acestuia de către mediu (stimuli externi sau mijloacele de manipulare), „antrenând oamenii pentru a fi momâi *(zombi)*"[120].

---

120 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 203.

Vizionarea TV, factor determinant în apariția hiperactivității, a irascibilității și a insomniei

– Hiperactivitatea este acea stare de permanentă agitație, zbânțuială sau mișcare continuă, care cauzează sau se corelează cu problemele de atenție. Copiii care suferă de acest sindrom nu-și găsesc locul, la școală nu pot sta liniștiți în bancă, nu pot fi atenți la ce le spui.
– Hiperactivitatea determină impulsivitatea excesivă, lipsa controlului interior și este văzută ca o cauză principală a comportamentului impulsiv la adulți, a comportamentului antisocial și a delincvenței.
– Acest sindrom îi marchează pe extrem de mulți copii în țările dezvoltate (în unele comunități până la 50 % din copii) și îi determină pe medici să prescrie celor afectați calmante extrem de puternice, adevărate droguri, pentru a-i calma suficient de mult, încât să se permită desfășurarea activităților școlare.
– Soții Emery găsesc că vizionarea TV constituie astăzi una dintre cauzele principale ale hiperactivității. Cu cât înaintează televiziunea, mărindu-se timpul dedicat vizionării, arată ei, se înregistrează o creștere a hiperactivității.
– Imaginile de la televizor stimulează în telespectator impulsul de mișcare, însă reacția fizică este reprimată nefiind nevoie de ea. Această tracasare senzorială cauzează hiperactivitatea, deoarece energia fizică produsă de imagini, dar nedescărcată fizic, este înmagazinată. Apoi, când aparatul este închis, are loc explozia, manifestându-se în exterior prin crize ale lipsei de sens, reacții haotice, activitate accelerată.
– Hiperactivitatea determină o oboseală nervoasă permanentă, un somn agitat și chiar insomnie.

După o zi de muncă stresantă și epuizantă, odată ajunși acasă, unul dintre puținele lucruri pentru care mai găsim forță și oarecum plăcere să le îndeplinim este să deschidem televizorul. Vrem să ne deconectăm de grijile zilei, să ne relaxăm și să uităm de toate, să ne distrăm puțin fără să trebuiască să mai depunem efort sau să ne implicăm în ceva anume. Dorința inconștientă căreia îi dăm glas este de a ne relaxa sau odihni și este oarecum îndreptățit gestul, deoarece experiența arată că după

numai două minute de vizionare creierul trece într-o stare similară relaxării, caracterizată de o activitate corticală predominant alfa.

Dacă suntem suficient de obosiți fizic sau dacă avem o structură mentală mai puțin abstractă și o experiență de telespectatori foarte redusă, este posibil să avem norocul ca din această stare de semiadormire (unde alfa), să trecem direct în starea de somn, caracterizată de unde cerebrale mai lente δ (delta) sau θ (teta). Dar odată cu dezvoltarea obiceiului vizionării zilnice a televizorului, proporțional cu timpul alocat acestei activități se micșorează această probabilitate de a adormi rapid în fața televizorului.

Întrebarea care se poate pune este: ce caracterizează această relaxare din fața televizorului și care este efectul ei în contextul vieții noastre cotidiene și a sănătății noastre psihice?

Cu toate că, după numai două minute de vizionare, cortexul telespectatorilor intră într-o stare predominat alfa, ceea ce ar fi un indiciu al relaxării în același timp, în chip paradoxal, creierul primește mai multe mesaje, imagini, informații decât în oricare altă experiență de viață. Adică, în pofida pasivității, a reducerii activității conștiente – a proceselor decizionale, a gândirii și a comportamentului intențional – structurile profunde ale minții sunt solicitate intens.[121] Imaginile, odată pătrunse în minte, nu sunt depozitate acolo ca în niște sertare, ci provoacă reacții emoționale, afective sau instinctuale care, prin mulțimea, intensitatea și diversitatea lor, au puterea de a obosi mintea până la epuizare.[122]

Așadar, chiar dacă televizorul are capacitatea de a induce o stare de relaxare, aceasta nu este una de reală odihnă a minții și deconectare, ci

---

121 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 124

122 „Astfel, imaginea pe care o porți în minte poate să afecteze corpul fizic și starea emoțională. Imaginea din minte antrenează sistemul nervos prin impulsuri repetate periodic. Când evenimentul real se întâmplă, a fost practicat. Imaginea care stimulează sistemul nervos autonom reprezintă ea însăși un antrenament. Imaginea păstrată în minte produce răspunsuri măsurabile psihologic. Sistemul nervos involuntar este activat de această imagine. Imaginea însăși se antrenează." *Ibidem,* p. 227-228.

doar ne simțim ca și cum mintea s-ar relaxa, în timp ce ea este chiar mai solicitată ca de obicei. Gândurile, grijile noastre sunt îndepărtate pe perioada vizionării, însă, după încetarea ei, acestea vor reveni, adăugându-se alte imagini, probleme, simțăminte pe care le-am trăit uitându-ne la televizor.

Care sunt efectele neurologice și psihice pe termen lung ale acestei solicitări puternice și anormale pe care mintea oamenilor o suportă pe parcursul vizionării TV? În primul rând, ca o reacție generală întâlnită într-un grad mai scăzut sau mai ridicat, în funcție de timpul de vizionare și de caracteristicile sistemului nervos, se observă o creștere a hiperactivității cu consecințe dintre cele mai serioase privind sănătatea sistemului nervos și a comportamentul uman.

Mai mult de o treime dintre copiii americani suferă de hiperactivitate, iar în unele clase peste 50% dintre copii sunt hiperactivi.[123] Nu numai copiii sunt victimele acestei afecțiuni. Hiperactivitatea constituie una dintre problemele cu care se confruntă tot mai mulți dintre adulții țărilor dezvoltate. Ea este considerată, de altfel, cauza impulsivității excesive, a lipsei de control interior, și este văzută ca o cauză principală a comportamentului impulsiv la adulți, a comportamentului antisocial și a delincvenței.[124] Și în România multe dintre actele de violență se datorează, astăzi, unei irascibilități sporite ce marchează o mare parte a populației. Din lucruri de nimic se iscă certuri, scandal și chiar violențe foarte grave. Adesea, acestea sunt urmate de păreri de rău, însă este prea târziu.

Comportamentul irascibil, hiperactiv este cauza principală a acestor situații. Problema este atât de gravă în rândul copiilor din America, încât doctorii pediatri prescriu copiilor anumite tranchilizante sau droguri, pentru a-i liniști și a-i face capabili să participe la programul zilnic, inclusiv cel școlar. Mai mult de o pătrime dintre copiii americani iau zilnic un astfel de drog, cel mai adesea Ritalin, pentru a li se diminua suficient hiperactivitatea. Numai între 1985 și 1987 în America s-a

123 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 140.
124 *Ibidem*, p. 154.

dublat producția de Ritalin, la care se adaugă multe alte droguri, care sunt prescrise de medici copiilor, dar și adulților pentru a-i liniști.[125]

Cu toate că, la începutul anilor '70 dr. Mathews Dumont[126] afirma că televizorul provoacă o reacție hiperactivă, de-abia către sfârșitul deceniului al VIII-lea s-au clarificat mecanismele care generează acest sindrom. În contextul cercetărilor privind hiperactivitatea, sunt aduse în atenție efectele speciale *(prezentate în capitolul atenția orientată)* folosite în programele de TV pentru captarea atenției prin mecanismul răspunsului pavlovian de orientare sau apărare.

„Efectul acestei manipulări planificate și atente – arată J. Healy – îl constituie separarea răspunsului natural al creierului de cel al trupului, deoarece, în timp ce atenția mentală a telespectatorului este în alertă, nu este necesar ca persoana să reacționeze și fizic. Spre exemplu, creierul înregistrează mișcările bruște ale camerei video (sau actele de violență prezentate), răspunzând la acest stimul din punct de vedere psihic sau neurologic ca la un pericol real. Concomitent însă, tensiunea nu poate fi eliberată prin răspunsul fizic fiindcă nu este nevoie de acesta. Cercetătorii apreciază că această excitare nervoasă în fața unui pericol iminent, care nu a fost descărcată printr-un răspuns fizic (prin participarea, mișcarea corpului), conduce automat la creșterea hiperactivității, irascibilității și frustrării."[127]

Iată modul în care descrie J. Mander acest fenomen: „Imaginile TV nu sunt reale. Nu sunt evenimente care au loc acolo unde se află persoana care le vizionează. Imaginile se produc în aparatul TV, care apoi le proiectează în creierul telespectatorului. Răspunsul la aceste imagini ar fi, prin urmare, mai mult decât lipsit de sens. De aceea, orice stimul înregistrat este reprimat instantaneu. McLuhan susținea, în mod justificat, că vederea de imagini stimulează impulsul de mișcare; în cazul vizionării TV însă impulsul mișcării este oprit brusc. Efectul este un fel

125 *Ibidem*, p. 141.
126 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 167.
127 K. Moody, *Growing up on Television*, Times Book, New York, 1980. În Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 200.

de tracasare senzorială, pentru a ne exprima cu generozitate. Persoana umană începe un proces şi apoi îl opreşte brusc, apoi îl reîncepe şi iarăşi îl opreşte, oscilând înapoi şi înainte între cei doi poli – acţiunea şi reprimarea ei – toate acestea fără un scop în viaţa reală.

Este recunoscut faptul că această acţiune înapoi şi înainte este o cauză majoră a hiperactivităţii, mişcare rapidă fără scop, ca şi cum ar fi stimulată de electricitate. Energia, tensiunea nervoasă produsă de imagini, dar nedescărcată fizic, este înmagazinată. Apoi, când aparatul este închis, are loc explozia manifestându-se în exterior prin crize ale lipsei de sens, reacţii haotice, activitate accelerată. Am observat acest lucru de nenumărate ori la copii. Sunt cuminţi când se uită la televizor, după care devin hiperactivi, iritabili şi frustraţi."[128]

În privinţa hiperactivităţii, rezultatele cercetărilor întreprinse de echipa condusă de soţii Emery, în cadrul Universităţii de Stat din Canberra, indică faptul că, pe măsură ce televiziunea avansează în Australia, se înregistrează o creştere a hiperactivităţii.[129]

Hiperactivitatea este una dintre cauzele principale ale unui somn agitat sau al insomniilor, dar televizorul stimulează insomnia nu numai prin creşterea hiperactivităţii, ci şi prin alte mecanisme. Pentru tot mai mulţi oameni seara, după închiderea televizorului, înainte de culcare, devine o problemă alungarea imaginilor şi a gândurilor obsesive care nu mai dau pace minţii, nu-i mai lasă liniştea necesară pentru a adormi.

Fenomenul este explicabil de vreme ce pe perioada vizionării TV, fiind afectată comunicarea dintre cele două emisfere şi redusă mult activitatea emisferei stângi, este diminuat sau chiar pierdut controlul conştient al imaginilor care asaltează mintea, al emoţiilor şi al gândurilor în general. În acest context, după încetarea vizionării, mintea, rămânând, în virtutea inerţiei, într-o stare pasivă, ajunge să fie captivată uşor şi devine dependentă de gândurile şi imaginile care se produc de la sine înlăuntrul ei, în penumbra întrepătrunderii conştientului

---

128 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 167.
129 *Ibidem*, p. 167.

cu inconştientul. Prinsă sau înlănţuită în acest joc, minţii îi vine tot mai greu să se liniştească pentru a putea intra în starea de somn. Se poate întâmpla ca, şi în condiţiile adormirii sub influenţa unui somnifer sau al oboselii excesive, mişcările imaginilor în interiorul minţii să nu înceteze, generând astfel un somn neodihnitor.

Televizorul, cu toate că mimează foarte bine rolul de sedativ perfect, de calmant, se constituie, în societatea modernă, într-unul dintre cei mai importanţi factori generatori ai hiperactivităţii, insomniei şi bolilor neurologice sau psihice conexe acestora.

Epilepsia TV

Pe parcursul cercetărilor efectuate în anul 1978, J. Mander descoperă în arhiva Serviciului de Informaţii Cerebrale al Bibliotecii Biomedicale a UCLA-USA. că, „din 78 de referinţe privitoare la efectele televiziunii, existau 20 de articole referitoare la starea numită *epilepsia TV*, în care se vorbea despre persoane neepileptice care intrau în crize convulsive în timpul vizionării TV"[130].

Numărul bolnavilor de epilepsie este mai ridicat astăzi ca niciodată în istorie. În Franţa, Japonia, ca şi în alte ţări ale lumii dezvoltate se înregistrează în jur de 8 bolnavi la o mie de locuitori.[131] Faptul că televizorul poate provoca şi crize de epilepsie sau chiar poate declanşa această boală este un lucru cunoscut de specialişti. Dar evenimentul petrecut în anul 1998 în Japonia a constituit un important semnal de alarmă.

La data de 16 decembrie 1998, ora 10, în timpul unui cunoscut desen animat, *Pochemon*, 700 de copii au fost transportaţi de urgenţă cu salvări sau maşini de pompieri la spital din cauza declanşării crizelor de epilepsie. Peste 200 de copii au rămas în spital pentru îngrijire pe o perioadă mai lungă.[132] Se pare că o singură scenă din acest desen animat, în care monstrul Picacky se află în centrul unei explozii de

---

130 *Ibidem*, p. 162.
131 *Science en vie Junior*, februarie 1998.
132 *Ibidem*.

lumină, a declanşat la atâţia copii crize epileptice sau boli de epilepsie. Faptul că această scenă a putut provoca o reacţie de o asemenea amploare arată influenţa pe care televizorul o are în mod obişnuit asupra creierului. Desigur, există persoane cu o sensibilitate mai mare (mai cu seamă copii) şi acestora televizorul, cu o mai mare probabilitate, le va putea declanşa boli mai mult sau mai puţin grave, fără ca aceasta să însemne că persoanelor cu un sistem nervos mai rezistent, vizionarea nu le va agresa sau afecta creierul. Poate că bolile nu se vor manifesta curând, însă nu se poate şti când efectele cumulate vor ajunge să înfrângă rezistenţa organismului, provocând cine ştie ce disfuncţie sau boală (psihică sau neurologică).

Limba

– Copiii care se uită cel mai mult la televizor vorbesc cel mai prost, întâmpină cele mai mari probleme în comunicare.
– Slăbirea capacității de a asculta şi de a urmări un material prezentat oral, abilitatea scăzută în reflectarea într-o formă coerentă, în vorbire şi în scris, tendința de a comunica prin gesturi o dată cu cuvintele sau în locul acestora, scăderea cunoştințelor de vocabular şi proliferarea ticurilor verbale sunt doar câteva din problemele cu care se confruntă noua generație în ceea ce priveşte stăpânirea şi întrebuințarea limbii în procesul de comunicare.
– Fenomenul devine mai vizibil abia după clasa a III-a sau a IV-a, când devin necesare abilități lingvistice de un nivel superior care, datorită timpului îndelungat petrecut în fața televizorului în primii ani de viață, nu s-au dezvoltat suficient.

În contextul în care sunt luate în discuție efectele televizorului asupra minții omului, în special asupra puterii sale cognitive, este necesar să se înțeleagă modul în care televiziunea influențează vorbirea şi limbajul omului contemporan.

Entuziasmul scientist ce a însoțit descoperirea fascinantei tehnologii video a făcut ca televizorul să fie declarat, printre altele, şi un excelent mijloc pentru dobândirea abilităților verbale. Ideea nu a fost greu de popularizat, deoarece ea se bazează pe o aparentă evidență: televiziunea captivează atenția copilului şi îi deschide o fereastră largă către lume, făcând posibilă totodată ascultarea unor oameni cu un înalt nivel de pregătire chiar, ni se sugerează, mai abilitați decât propriii părinți să învețe un copil. Într-o societate occidentală în care ambii părinți trebuie să muncească pentru a asigura cele necesare existenței familiei, televiziunea a devenit cea mai eficace şi la îndemână soluție pentru educarea copilului. Baby-sitter, coleg de joacă, mijloc de distracție cât şi de educație, televizorul devine pentru familia contemporană de neînlocuit.

În consecință, societatea americană, simbol al progresului tehnologic şi al eficienței capitaliste, a pus la dispoziția publicului tânăr emisiunea *Sesame Street,* despre care am amintit anterior, o emisiune

realizată special pentru copiii preşcolari, cu scopul principal de a-i ajuta în dobândirea abilităților legate de vorbire, citire etc. La scurtă vreme de la apariția ei, *Serviciul american pentru testări pedagogice* făcea o evaluare care arăta că micii telespectatori înregistrau „mari progrese"[133]. Ştirea a fost repede popularizată în contextul în care emisiunea *Sesame Street* devenise un obiectiv educațional de ordin național, urmărită fiind de jumătate dintre copiii preşcolari ai Statelor Unite.[134]

Aşteptările, formulate mediatic şi hrănite propagandistic, pe fondul entuziasmului general, erau ca noua generație, care a urmărit serialul, să fie mai înzestrată, mai capabilă în stăpânirea limbii. Din păcate, studiile arată că acei copii care au fost mai mult încurajați de părinți să se uite la această emisiune vorbesc cel mai prost, având cel mai sărac vocabular[135]. Se pare că, în măsura în care copiii se uită excesiv la televizor încă din primii ani de viață, vor întâmpina dificultăți mai mari în comunicare. „Un director de la un centru pentru copii de vârstă preşcolară cu diferite întârzieri psihice se referă la faptul că, adesea, sunt aduşi la centru copii aproape muți, incapabili să spună o singură frază cu sens, chiar dacă nu au nici o deficiență mentală sau organică. Constatările făcute de director erau că «aceşti copii nu au avut atât cât ar fi trebuit posibilitatea de a auzi limba corectă, să le vorbească adică o persoană vie. Ei ascultaseră mai mult televizorul»"[136]. „Niciodată până astăzi – afirmă J. Healy – nu a fost un număr atât de mare de profesori care să se plângă de scăderea capacităților verbale ale elevilor."[137]

Iată care sunt problemele pe care le sesizează majoritatea profesorilor americani privind capacitățile verbale, abilitatea de a vorbi şi de a înțelege limba ale elevilor din această țară, unde s-au maturizat deja

133 Cercetările efectuate de alte asociații sau fundații arătau contrariul, dar aceste rezultate nu au fost mediatizate. Vezi Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 43.

134 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 42.

135 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 226.

136 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 48.

137 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 99.

câteva generații de elevi cu cel puțin 3-4 ore de vizionare TV zilnic (oare care este situația adevărată în România zilelor noastre?):

„1. slăbirea capacității de a asculta, incapacitatea de a-și menține atenția, de a înțelege și de a-și aminti un material prezentat oral;

2. abilitate scăzută în reflectarea într-o formă coerentă, în vorbire și în scris, a faptelor și a ideilor;

3. tendința de a comunica prin gesturi odată cu cuvintele sau în locul acestora;

4. scăderea cunoștințelor de vocabular sub nivelul clasei a patra;

5. proliferarea ticurilor verbale, a cuvintelor de umplutură care nu spun nimic, folosite în locul cuvintelor potrivite în discuția respectivă – cuvinte de tipul „știi tu” *(you know)*, „ei bine” etc. Acestea au rolul de completare a înțelesului, de emfază, mascând de fapt o sărăcie a limbii și a gândirii. (Și limba contemporană vorbită de tinerii români a ajuns să abunde în astfel de surogate verbale. Din păcate, chiar mai rău ca la americani, acestea sunt constituite adesea din cuvinte obscene sau înjurături.);

6. inabilitatea de a distinge diferențele dintre sunetele ce alcătuiesc cuvintele și de a le percepe în ordinea rostirii. Fapt care se reflectă și în dificultatea de a pronunța cuvinte lungi și a le silabisi;

7. înțelegerea nesigură, confuză a lecturii cu un grad crescut de dificultate;

8. dificultatea de a înțelege frazele mai lungi, propozițiile intercalate și structurile gramaticale mai complexe;

9. dificultatea de a trece de la limbajul colocvial la forma scrisă;

Preșcolarii, în comparație cu cei de acum câteva generații, întâmpină dificultăți mari în a sta liniștiți și a asculta povestiri sau scurte discuții. Adesea însă ei dovedesc că au un vocabular mai bogat (în special în termeni referitori la sexualitate, reproducere și boală) și un stoc mai larg de informații generale. Mulți dintre ei par să fie mult mai avansați decât cei din alte generații, deoarece ei adoptă o mină mult mai sofisticată, preluată de la televizor (un aer de copii inteligenți, extraordinari)”[138].

---

138 *Ibidem*, p. 99.

Aceasta este perioada în care părinții sunt uimiți de copiii lor, care știu să reproducă o mulțime de reclame, folosesc diferite cuvinte sau informații văzute și auzite la televizor. Mintea lor, vie și însetată de cunoștințe, preia aceste frânturi de realitate care se învârt încontinuu în capetele lor micuțe și pe care le reproduc, adesea în mod mecanic.

Problemele pe care le pot sesiza părinții, încă de pe acum, la micii telespectatori, sunt starea de hiperactivitate, de neatenție și chiar de irascibilitate care-i caracterizează. În rest, ei se arată mulțumiți de evoluția intelectuală a propriilor copii, proces în care televiziunea a jucat un rol principal. Problemele de limbă încă nu sunt ușor detectabile la această vârstă, deoarece dezvoltarea abilităților de bază în vorbirea limbii este legată de sistemele neuronale specifice, a căror configurare depinde mai mult de factorii genetici și doar într-o mică măsură de stimuli de mediu (sunete, cuvinte rostite etc.). În cazul sistemelor neuronale specifice, stimulii nu au o importanță foarte mare pentru dezvoltarea rețelei neuronale, precum se întâmplă în cazul sistemelor dependente. Necazurile apar în jurul clasei a IV-a, atunci când încep să fie necesare capacități lingvistice de un nivel superior, cele care depind mai mult de sistemele neuronale „dependente", cele care necesită o experiență mult mai bogată pe care, cum vom vedea în cele ce urmează, televiziunea nu o poate furniza.[139]

În acest moment, structurile neuronale ce răspund de abilitățile mai avansate de limbă, nefiind dezvoltate (datorită vizionării TV), va apărea o discrepanță între abilitățile de limbă și cerințele școlii.[140]

„Problemele de înțelegere și de folosire a limbii devin tot mai evidente cu cât copiii avansează de la o clasă la alta, când, în mod firesc,

---

139 Este vorba de prezența în cortex a două tipuri de sisteme neuronale. Cele specifice, activate mai cu seamă în prima perioadă a vieții, necesită doar un minim de stimuli pentru a se dezvolta normal – spre exemplu, primele forme de limbaj pe care le stăpânește copilul. Sistemele dependente, care mediază procesele mentale superioare, depind în mod decisiv de stimulii de mediu, de un anumit tip de experiență – limbajul cu o structură mai elaborată ce permite gândirea și rezolvarea problemelor prin limbă.

140 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 100.

li se solicită un nivel mai ridicat al capacității de gândire şi de organizare, o înțelegere a cărților mai dificile şi un volum crescut de scriere. Testele privind citirea încep să se prăbuşească. La începutul ciclului gimnazial, profesorii sunt tot mai mult îngrijorați de capacitatea scăzută de concentrare, de cunoştințele de vocabular, de capacitatea de înțelegere a lecturii şi de abilitatea de a folosi limba, şi de a exprima efectiv idei.

În liceu, dificultățile de limbă continuă să se arate în chestiuni subtile precum: planificarea, succesiunea şi organizarea ideilor, clasificarea, diferențierea nuanțată a conceptelor, înțelegerea raporturilor dintre cauză şi efect, raționament matematic şi ştiințific, înțelegerea relațiilor dintre idei în timpul citirii, exprimarea directă şi cu acuratețe a ideilor, reflecția interioară etc.[141]

Un cunoscut profesor de psihologie al Universității din Florida spune că «este surprinzător cât de mulți studenți nu pot lega ideile, nu pot urmări şirul logic al ideilor. Cred că asta se datorează abilităților verbale reduse. Dacă nu ai o deprindere a limbii, nu ai uneltele cu care să gândeşti.»"[142]

Aceleaşi probleme le întâmpină şi copiii din alte țări occidentale. Un profesor de şcoală din Coventry (Anglia) spune: „Nu am crezut că se va întâmpla şi în Anglia, dar iată că se întâmplă şi aici. Abilitățile de limbă ale copiilor suferă odată cu reducerea capacității tinerilor de a sta şi a se gândi. Ritmul rapid de viață pe care-l induce televiziunea erodează acel mod specific englez de a sta şi de a medita, de a reflecta. (...) Copiii nu mai vorbesc cum trebuie, pentru că ei nu mai aud cuvintele pronunțate lent. Televizorul este prea rapid. Rostirea, pronunția sunt în declin pentru că nu aud sunetele. Dacă asculți doi adolescenți, ei par a se înțeleg unul pe altul, dar noi nu mai putem să îi înțelegem, se plânge Dublin Montessori, consultant pe probleme de educație"[143].

---

141 *Ibidem*, p. 101.
142 *Ibidem*, p. 100.
143 *Ibidem*, p. 101.

Un alt profesor de la un colegiu din Londra afirmă: „Este înfricoşător: Am constatat la elevii de colegiu că nu mai sunt capabili de a-şi transcrie propriile gânduri pe hârtie. Noi nu am mai pomenit una ca asta şi se pare că merge tot mai prost”[144].

Iată o altă mărturie, a unui director de gimnaziu din Franţa: „Capacităţile elevilor de a asculta lecţiile scad. Folosirea corectă a limbii este tot mai puţin cunoscută. Ei nu înţeleg nuanţele limbii, scriu şi pronunţă foarte prost, iar gramatica este oribilă. Au un vocabular redus şi se aruncă în discuţie, în loc să reflecteze înainte de a vorbi. Le sunt necesare cinci-şase propoziţii pentru a-şi exprima intenţiile. Aceste deficienţe sunt observabile chiar şi în cazul celor mai buni elevi”[145].

Ne oprim aici cu prezentarea unei situaţii cu adevărat alarmante, în ceea ce priveşte vorbirea şi dezvoltarea abilităţilor de limbă în statele occidentale. Nu cunoaştem date statistice referitoare la situaţia din România (dacă există), însă după observaţiile profesorilor şi ale părinţilor, odată cu trecerea timpului, tinerii români încep să se încadreze tot mai mult în tabloul descris anterior. Poate că pentru mulţi nu este atât de important faptul că folosirea limbii în cazul noilor generaţii se află într-un continuu declin, aceasta pentru că nu este cunoscut şi conştientizat rolul fundamental pe care limba îl joacă nu numai în dezvoltarea gândirii, ci şi în configurarea structurilor corticale. Pentru a înţelege mai bine pericolul pe care îl reprezintă insuficienta dezvoltare a vorbirii sau a abilităţilor superioare necesare folosirii limbii, vom reda în continuare câteva texte privind importanţa limbii în procesul de gândire şi în dezvoltarea cortexului uman.

---

144 *Ibidem*, p. 102.
145 *Ibidem*, p. 102.

IMPORTANȚA LIMBAJULUI

„Limba nu este doar un mijloc de generalizare, susține Alexander Luria[146], este în același timp o sursă a gândirii. Când un copil stăpânește limba, el câștigă posibilitatea de a-și reorganiza percepția și memoria; el câștigă capacitatea de a extrage concluzii din propriile observații, de a face deducții, posibilitatea de a gândi."[147] J. Healy subliniază, de asemenea: „Limba organizează cultura, limba organizează gândirea, limba structurează creierul. Atmosfera verbală în care este scufundat copilul organizează rețelele neuronale și intelectul, îl ajută să învețe, să raționeze, să reflecteze și să răspundă la provocările lumii. Creierul este pregătit pentru stimularea limbajului în copilăria timpurie, dar devine tot mai rezistent la schimbare când sosește momentul pubertății. Privarea severă de limbaj în primii ani de viață conduce la schimbări neuronale de durată, cu afectarea notabilă a vorbitului și a înțelegerii.

Formele mai subtile de privare de limbaj (vizionarea TV) nu sunt atât de evidente, dar pot, în cele din urmă, să afecteze abilitatea de a gândi în mod abstract[148], capacitatea de organizare a programului, de a avea răbdare în așteptarea rezultatelor, în controlul atenției, în obținerea performanțelor, în analiză și în rezolvarea problemelor, abilități care sunt atât de mult discutate în școlile americane."[149]

---

146 Alexander Luria este cunoscut pe plan internațional ca unul dintre autorii de referință în domeniul neuropsihologiei.

147 *Ibidem*, p. 85.

148 „Copii cu insuficiențe în dezvoltarea capacității de vorbire vor avea dificultăți în receptarea informațiilor și în analizarea problemelor, deoarece ei nu-și pot formula întrebările în mod corespunzător. Ei vor avea impresia că se lovesc peste tot de lucruri confuze, de neînțeles, dar, practic, ei sunt lipiți de instrumentele verbale pentru a analiza problema. Adesea ei rămân tăcuți deoarece nu-și pot transpune curiozitatea în cuvinte. Învățarea lor este deficitară mai ales la obiecte precum matematica și științele exacte unde punerea corectă a întrebărilor este de multe ori la fel de importantă ca obținerea răspunsului corect. Pentru a putea analiza problemele și a aprecia alternativele, copiii au nevoie să exerseze activ, să-și pună întrebări și să încerce să răspundă ei înșiși la ele." – *Ibidem*, p. 86.

149 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 86.

Limba este mijlocul prin care omul trece dincolo de granițele experienței senzoriale, stabileşte simbolurile, formulează anumite categorii şi generalizări. Când copiii numesc ceva (de ex.: „Aceea este o locomotivă cu aburi".) ei încep să înțeleagă faptul că mişcarea respectivei maşini numite „locomotivă" joacă un rol în mişcarea altor obiecte. În stăpânirea cuvintelor şi folosirea lor, copiii analizează şi sintetizează fenomenele lumii exterioare, folosind nu numai experiența personală, dar şi experiența omenirii. Ei clasifică obiectele, încep să priceapă diferența dintre ele şi, prin aceasta, încep să şi le reamintească diferit.

Limba este poate mediul sau mijlocul cel mai important de dezvoltare a creierului, a conexiunilor din interiorul lui şi între diverse arii corticale. Experiențele arată că, cu cât aceste conexiuni neuronale sunt mai puternice şi mai răspândite, proporțional, mintea respectivă este mai bună pentru învățat, pentru a rezolva în modul cel mai rapid şi eficient problemele întâlnite. „O astfel de minte este capabilă să converseze cu ea însăşi trimițând mesaje instantanee între diferite arii neuronale."[150]

Puterea şi răspândirea acestor conexiuni se dezvoltă numai printr-un exercițiu activ de gândire şi învățare, de bună stăpânire şi dezvoltare a limbii. Este o taină de netălmăcit puterea şi eficacitatea pe care limba o poate avea în dezvoltarea creierului uman, a puterilor cognitive, a conştiinței, a modului în care omul înțelege, rezolvă şi se adaptează la problemele pe care le ridică existența.

Învățarea limbii şi televizorul

– Există o serie de condiții pe care mediul trebuie să le îndeplinească pentru o bună însuşire a limbii. Televiziunea nu numai că nu le îndeplineşte, ci constituie chiar un mediu potrivnic deprinderii corecte a limbii.

---

150 *Ibidem*, p. 208.

Într-o societate tradițională, nimeni nu-și propunea în mod special să-și învețe copiii să vorbească, oferindu-le în acest scop un mediu cât mai adecvat desfășurării acestui proces. Învățarea limbii se producea de la sine în contextul modului de viață tradițional. Dar odată cu dezvoltarea societății, cu progresul tehnologiei și al științelor, odată cu schimbarea stilului de viață, au început să se caute metodele cele mai eficiente pentru învățarea limbii și pentru deprinderea principalelor abilități intelectuale de către copil.

Soluțiile cele mai facile, dar și cele mai evoluate din punct de vedere tehnic au început să fie folosite pe scară largă. Entuziasmul popular și o viziune mecanicistă și evoluționistă asupra existenței au făcut să nu se mai aștepte experimentarea acestor metode pe grupuri restrânse de-a lungul unei generații. Noile descoperiri au fost aplicate (așa cum se procedează astăzi cu majoritatea noilor teorii) asupra unor popoare sau continente. Rezultatele, după cum s-a putut constata, au fost dezastruoase. Între timp cercetările au început să descopere fundamentele învățării și dezvoltării capacității de a vorbi și folosi limba.

Ultimele descoperiri în domeniul educației ajung tot mai mult să propună ca metodă pentru dobândirea și stăpânirea acestei puteri extraordinare a minții umane, care este limba, nimic altceva decât ceea ce dintotdeauna oamenii au făcut fără să aibă conștiința că aplică de fapt o teorie științifică. Vom vedea în cele ce urmează care sunt principalele modalități și mediul care ajută cel mai mult la însușirea și dezvoltarea abilităților necesare stăpânirii limbii.

Implicarea interactivă

„Limbajul bine dezvoltat, ca și sinapsele pe care le generează, este dobândit numai prin implicarea interactivă. Copiii au nevoie să vorbească și să asculte. Ei au nevoie să se joace cu cuvintele și să raționeze cu ajutorul lor. Ei trebuie să discute despre problemele pe care le ridică învățatul, planificarea și organizarea comportamentului. Trebuie să fie receptivi la noile cuvinte și povești, pentru a construi o bază personală a înțelesului semantic. Ei au nevoie de călăuzirea personală a adulților

care să le ofere exemple potrivite de gramatică, pentru că ordinea cuvintelor şi sintaxa este mijlocul prin care copiii vor învăţa să analizeze idei, să raţioneze în legătură cu relaţiile abstracte etc."[151]

Experienţa TV nu este una interactivă, ci, dimpotrivă, ea pasivizează complet puterile mentale ale omului. Nu este o experienţă vie, aplicată la situaţiile specifice, particulare ale vieţii. Copilul nu este provocat să-şi pună întrebări, să se implice într-o conversaţie. Comunicarea cu televizorul este una monologică şi impersonală. Numai televiziunea vorbeşte, însă nu nouă sau copilului, ci unei mase de oameni, tuturor şi nimănui în mod special. Cei mici au însă nevoie de o adresare personală, de dialog. În faţa televizorului, copiii nu îşi pun întrebări, nu caută soluţii, nu vorbesc şi, cu adevărat, nici nu ascultă. Ei sunt doar absorbiţi în interiorul fluxului de imagini şi sunete fascinante ce ies din cutia TV.

Părinţii sunt pedagogii ideali pentru învăţarea limbii

– Părinţii sunt cei mai buni pedagogi în învăţarea limbii, deoarece ei sunt capabili să sesizeze sau să intuiască ce se întâmplă în mintea copilului – cu ce viteză şi ce anume poate el să priceapă – pentru a-şi putea adapta dialogul nivelului lui de înţelegere. Televiziunea însă, folosind un ritm mult prea rapid sau un nivel de limbaj diferit de cel la care se află copilul, îl va obişnui pe acesta să nu mai facă efortul de a înţelege o limbă care oricum nu-i este adresată personal.

Mulţi părinţi caută astăzi să ofere medii bogate în stimuli (jocuri diverse, imagini TV etc.) pentru a antrena mintea propriilor copii. Ei nu ştiu că metoda cea mai bună pentru dezvoltarea inteligenţei şi a abilităţilor mentale ale unui copil este de a le dezvolta limbajul. „Copiii care şi-au exersat vorbirea de mici au cele mai bune rezultate şcolare pe termen lung"[152]. Iar în această direcţie, a deprinderii copiilor cu limba, lucrurile sau noile tehnologii nu-l pot înlocui pe om. Şi, mai mult, nici un om nu va putea face acest lucru mai bine ca propriii părinţi ai copilului.

---

151 *Ibidem*, p. 88.
152 *Ibidem*, p. 91.

Cel mai important factor în dezvoltarea abilităţilor mentale – arată ultimele cercetări – este comunicarea copilului cu mama sa. „Comunicarea verbală frecventă a mamei cu copilul (mama îi vorbeşte, iar el răspunde la cuvântul mamei, chiar dacă non verbal, în primele luni de viaţă, prin sunete, mimică sau semne) este cel mai important factor pentru dezvoltarea abilităţilor mentale ale copilului; mult mai important decât oricare altă stimulare maternă – modalitate prin care mama poate contribui la creşterea sau la lărgirea capacităţilor mentale ale copilului. Acest dialog este mult mai important, subliniază J. Healy citând doi cercetători americani, decât, spre exemplu, oricare altă îngijire maternă a copilului prin care i s-ar oferi acestuia condiţiile ideale pentru dezvoltarea sa trupească."[153]

Studiile arată că mamele, în mod instinctiv, au capacitatea de a dezvolta limbajul copilului, şi îşi pot adapta răspunsurile în mod precis la capacitatea copilului de a înţelege. Mamele arată că ştiu cel mai bine (fără a învăţa de la vreun specialist) modul în care pot să dezvolte limbajul copilului, introducând în mod treptat forme din propria vorbire, care sunt doar cu un grad deasupra nivelului actual de vorbire al copilului. Simpla expunere a copilului la limbajul adultului nu face ca învăţarea să se producă în mod automat, căci copiii nu pot repeta modele de exprimare care sunt mult mai complicate decât acelea pe care le pot ei înţelege. Acesta este un alt motiv pentru care televiziunea, ca model lingvistic, constituie un eşec.

„Părinţii sunt cei mai buni învăţători ai limbii pentru propriii copii, deoarece ei se pot apropia atât de mult de aceştia, încât pot avea sensibilitatea de a sesiza şi intui ceea ce se întâmplă în mintea copilului. Studiile arată că şi tatăl, la rândul său, poate dovedi o îndemânare deosebită în croirea limbii copilului. Alţi adulţi şi copii pot ajuta numai în condiţiile în care au abilitatea de a introduce un vocabular sau o gramatică mai complexă în momentul în care copiii sunt pregătiţi să le primească."[154]

---

153 *Ibidem*, p. 91.
154 *Ibidem*, p. 94.

Niciodată o maşinărie, oricât ar fi de perfecţionată şi interactivă ar fi, nu va putea înlocui prezenţa umană a părinţilor mai ales în procesul învăţării limbii. Fiecare clipă petrecută de copil în faţa televizorului este una pierdută pentru comunicare şi, prin urmare, pentru dezvoltarea minţii. În schimb, fiecare clipă petrecută cu părinţii, cu mama, mai cu seamă, în contextul comunicării verbale, este câştigată pentru viitorul mental al copilului.

Copilul nu poate învăţa limba dacă o aude vorbită cu un ritm mai rapid decât cel pe care-l poate percepe şi stăpâni. De asemenea, cuvintele folosite de cei mari trebuie înţelese de copil, cuvintele noi introducându-se treptat în dialogul cu acesta.

Acest lucru nu se poate întâmpla dacă adultul nu are răbdarea, atenţia şi dragostea corespunzătoare, căci se poate întâmpla ca deschiderea copilului pentru comunicare să nu se producă, dacă interlocutorului său îi lipsesc aceste însuşiri. Din acest motiv părinţii, mama şi tatăl, bunicii sunt cei mai buni profesori de limbă, urmaţi de ceilalţi copii şi de adulţii care alcătuiesc mediul lingvistic şi cultural care înconjoară copilul.

Copiilor trebuie să li se spună poveşti sau importanţa cuvintelor neînsoţite de poze

– Ultimele cercetări arată că, pentru dezvoltarea gândirii abstracte, copiii trebuie să se exerseze în folosirea cuvintelor neînsoţite de imagini. Imaginile limitează imaginaţia şi intuiţia doar la nivelul semnificaţiei lor primare, determinate de suprafaţa sau forma lor concretă. Ele nu deschid, nu provoacă, nu eliberează gândirea precum o fac cuvintele.

– Dr. Gordon Well observă că acei copii, care au petrecut mai mult timp în perioada preşcolară ascultând poveşti, vor fi mai buni la şcoală mai târziu, şi asta, pentru că poveştile nu sunt legate de imagini deja existente şi stimulează astfel gândirea şi imaginaţia. Televiziunea, în această perspectivă, arată Rice şi Haight, frânează dezvoltarea gândirii, a imaginaţiei, a abilităţilor şi strategiilor verbale, deoarece, în timpul vizionării, imaginile sunt punctul axial al comunicării, şi nu cuvântul.

După 1990, întreaga piață românească de carte pentru copii a fost inundată de cărți bogat ilustrate, iar imaginile au început să domine universul de jocuri pentru copii. Aceasta, atât datorită dezvoltării tehnologiei de tipărire, importate din occident, cât, mai cu seamă, datorită împroprierii modului occidental de educație a copiilor. Folosirea cât mai multor imagini și a cât mai puține cuvinte este una dintre influențele culturii vizualului (TV, video, reclame etc.) care s-a dezvoltat până la hipertrofiere în societatea modernă. Chiar și în manualele școlare, textul a pierdut teren în fața imaginii, nimeni dintre cei responsabili neîntrebându-se care este eficacitatea noului mod de constituire a materialului didactic.

După ultimele cercetări se arată că, pentru dezvoltarea gândirii abstracte a copiilor, este necesar ca ei să-și folosească mintea într-un context în care să depășească „pe aici și acum" și, pentru aceasta, ei trebuie „să se depărteze de imagini și să utilizeze cuvintele, pentru a fi capabili mai târziu să manipuleze ideile în interiorul propriei minți."[155]

Imaginile (îndeosebi cele care se succed cu rapiditate) limitează imaginația și intuiția doar la nivelul semnificației primare, definite de suprafața sau forma lor concretă. Ele nu deschid, nu eliberează gândirea precum o fac cuvintele, ci, dimpotrivă. Noii „specialiști" în educație, care ne propun astăzi să însoțim peste tot textele cu imagini pentru a le face mai atrăgătoare și mai eficace, uită că până în ultimele decade ale secolului al XX-lea, în întreaga sa istorie, omul a învățat limba, cuvintele și și-a dezvoltat gândirea, lipsit fiind de posibilitatea de a folosi pozele și imaginile video ca material didactic. Gândesc, oare, copiii de astăzi, educați cu manuale pline de poze sau cu televizorul, mai bine decât cei de acum câteva generații? Toate statisticile arată că dimpotrivă.

Dr. Gordon Well de la Institutul de Studii ale Educației *(Studies in Education)* din Ottawa (Canada), într-un studiu vast realizat împreună cu colegii săi din Anglia, urmărind copii de la vârsta preșcolară până la primele clase de școală elementară, a constatat că „aceștia, cu cât au

155 *Ibidem*, p. 91

petrecut mai mult timp în perioada preşcolară ascultând poveşti, cu atât vor fi mai buni la şcoală mai târziu, şi aceasta pentru că poveştile nu sunt legate de imagini deja existente şi stimulează astfel gândirea şi imaginaţia.

Cel mai important lucru este înţelegerea cuvintelor fără poze ataşate, ca principală sursă a sensului, căci cuvintele nu vin însoţite de imagini în viaţa de toate zilele. Prin cuvânt, copilul este obligat să-şi însuşească potenţialul simbolic al limbii, puterea ei, învaţă să descrie experienţele independent de «acum şi aici». (...) Experienţele cu imagini alăturate textului, chiar şi atunci când implică privitul la cărţi ilustrate şi învăţarea de cuvinte noi nu sunt atât de eficiente – spune Wells – deoarece copilul are nevoie să înveţe, mai bine mai devreme decât mai târziu, să înainteze dincolo de simpla numire a lucrurilor pe care le vede."[156]

„Experienţa poveştilor, constată Healy, este probabil pregătirea ideală. Copiii vor învăţa în mod gradual să reflecteze la propria experienţă şi vor putea descoperi prin aceasta puterea pe care limba o are prin potenţialul ei simbolic de a crea şi explora lumi alternative, posibile cu propria lor coerenţă şi logică interioară. Poveştile pot astfel conduce la un mod imaginativ *(hipotetical stance)* de gândire, necesar într-o gamă largă de activităţi intelectuale pentru rezolvarea problemelor din cele mai diverse."[157]

În raport cu receptarea cuvintelor separat de imagini ca mijloc optim de dezvoltare a gândirii, vizionarea TV se află într-un punct diametral opus. Uitându-te la televizor, nu numai că nu auzi cuvintele neînsoţite de imagini, ci, mai mult, imaginile devin punctul axial al comunicării. Televiziunea nu dezvoltă, după cum arată J. Rice şi Haight, abilităţile şi strategiile verbale[158], ci mai curând le reprimă. Din această

156 *Ibidem*, p. 92.
157 *Ibidem*, p. 92.
158 Rice M. şi P. Haight, *Motherese of Mr. Rogers: A description of the dialogue of educational television programs*, Journal of Speech and Hearing Disorders, nr. 51, 1986, p. 282 – 287.

cauză televizorul nu va putea ajuta la elaborarea gândirii abstracte, ci mai curând va încetini sau va bloca acest proces[159].

Copiii nu mai ascultă astăzi poveşti şi nu mai au chef să le citească. Televizorul satisface această nevoie, fără însă a împlini şi funcţia pe care poveştile o ocupau în iconomia învăţării limbii şi a dezvoltării gândirii. Mintea, prin poveştile lipsite de imagini, se exersează în a căuta sensul ascuns dincolo de lucruri. Istorisirile ajută la dezvoltarea intuiţiei, a perceperii lumii aflate dincolo de aparenţă, a transcenderii realităţilor imediate. Cuvintele devin purtătoare de înţelesuri, mesagere ale altei lumi, ele permit comunicarea, dialogul cu o altă minte, cu o realitate tainică. Practic, poveştile deschid porţile unui univers spiritual, ele îl obişnuiesc pe om să comunice prin *cuvânt* cu realităţi spirituale care se descoperă minţii prin mijlocirea acestuia. Prin toate acestea, poveştile se dovedesc a fi un pedagog de neînlocuit în dezvoltarea gândirii simbolice şi a gândirii religioase.

Dimpotrivă, poveştile ecranizate îşi pierd rolul de mediator şi educator al unei gândiri profunde duse până la reflecţia religioasă. Ele leagă permanent mintea de imaginile lumii, o închid în orizontalul realităţii văzute, în platitudine, într-o lume ce-şi găseşte sensul în ea însăşi, şi nu în alta situată dincolo sau deasupra ei.

Imaginile TV înlănţuie mintea, o fac dependentă de cele ce cad sub simţuri, de „aici şi acum”, de imaginile din afara ei. Este comunicarea care nu ne învaţă să depăşim aparenţa, ca subiecte personale, ci ne face dependenţi de imaginea care devine singura provocare sau sursă de sens. Imaginile TV nu au o valoare simbolică, ci doar una dată de proeminenţa, de forţa cu care impresionează şi surprind simţul văzului, producând emoţia. Chiar când ele se referă sau descriu lumea de dincolo, o lume supranaturală sau fantastică, imaginile TV nu contribuie la eliberarea minţii din chingile aparentului, nici la dezvoltarea intuiţiei, a conştiinţei de subiect şi persoană. Dimpotrivă, leagă şi mai puternic mintea cu legăturile văzutului, ale imaginilor la care se reduce acum nu numai lumea ce cade sub simţiri, ci şi cealaltă, cea nevăzută.

---

159 Vezi: Giovani Sartori, *Homo Videns,* Humanitas, Bucureşti, 2005.

Prin televiziune, tot universul văzut şi nevăzut se reduce la lumea imaginilor. În felul acesta telespectatorul, copil sau adult, nu va mai avea posibilitatea exersării spiritului şi a cortexului în procesul dezvoltării gândirii simbolice, abstracte sau religioase, al eliberării din imperiul şi din închisoarea aparenţei, a magiei imaginilor.

CONCLUZII

Oamenii au impresia că, prin simpla vizionare, copiii îşi vor îmbogăţi bagajul de cunoştinţe şi îşi vor dezvolta capacităţile de înţelegere sau de vorbire. Dar pentru a putea dobândi aceste abilităţi, este necesară o experienţă interactivă, o participare vie la existenţă, dezvoltându-se astfel dimensiunea de subiect personal, ceea ce nu se întâmplă în cazul televizorului.

Cercetătorii au constatat că nici animalele nu-şi dezvoltă creierul sau capacităţile ce ţin de existenţa şi supravieţuirea lor în lume, lipsiţi fiind de experienţa interactivă a mediului. Omul este mai mult decât atât, este persoană. De aceea esenţială este interacţiunea nu numai cu mediul înconjurător, ci şi cu ceilalţi oameni, exersarea prin limbă şi prin gândire a acestei dimensiuni de subiect personal şi conştient. Dar televizorul elimină complet această posibilitate. Experienţa video este una pasivizantă, mortifiantă, care poate, prin stimuli excesivi şi anormali (sunete, lumini, mişcări bruşte) să violeze sau să producă dezechilibre în organizarea creierului.

Este semnificativ de remarcat acea raţionalitate ascunsă adânc în firea omului, care face ca pedagogii cei mai buni să nu fie cei care deţin o ştiinţă anume, ci aceia care sunt posesorii unor calităţi personale şi umane de ordin afectiv şi spiritual, cum sunt: dragostea, răbdarea etc.

Aceştia, în chip intuitiv, urmând nişte raţiuni ascunse în ei sau dictate de însăşi relaţia sufletească cu ceilalţi, găsesc căile cele mai potrivite pentru a-l conduce pe copil tot mai sus înspre însuşirea nu numai a limbii, dar şi spre atingerea dimensiunii de persoană aflată în dialog cu ceilalţi, cu lumea şi cu Dumnezeu, căci, în cele din urmă, acesta este rostul limbii.

Vizionarea TV defavorizează dezvoltarea emisferei cerebrale stângi şi a abilităţilor procesate de aceasta

– Cercetările au arătat că fiecărei emisfere cerebrale îi corespund anumite funcţii specifice, iar activitatea creierului este rezultatul comunicării interactive a acestora.
– Televiziunea, transmiţând informaţiile în special prin imagini, activează preponderent emisfera dreaptă şi, concomitent, inhibă activitatea emisferei stângi.
– Astfel, la noile generaţii, crescute în faţa televizorului (3-4 ceasuri zilnic), se constată o nedezvoltare normală a emisferei stângi şi a abilităţilor procesate de aceasta.
– Gândirea logică şi analitică, exprimarea corectă, gramatical vorbind, a ideilor, cititul, scrierea, raţionamentul matematic şi ştiinţific, împreună cu alte abilităţi din cele procesate de emisfera stângă, sunt puse în criză în societatea modernă, prin vizionarea excesivă a televizorului.

Cercetările făcute de-a lungul anilor au confirmat ipotezele privind modul în care funcţionează cele două emisfere cerebrale care alcătuiesc cortexul uman. Nu numai că fiecare emisferă se ocupă şi răspunde de activitatea unei părţi diferite a corpului (în mod încrucişat, emisfera dreaptă guvernează mişcările şi activitatea părţii stângi, şi invers), dar şi funcţiile pe care le coordonează în procesele de cunoaştere sunt diferite.

Nu trebuie să ne închipuim că există procese sau activităţi care să implice numai o emisferă. Ele comunică între ele printr-un mănunchi de fibre numit *corpul calos*, care face ca activitatea uneia să fie reflectată în cealaltă într-un fel anume, iar activitatea creierului să fie, astfel, produsul acestei prelucrări separate, dar şi comune (interactiv) a informaţiei.

În urma observaţiilor făcute la oamenii care aveau puntea interemisferică întreruptă parţial sau secţionată, s-a constatat că „informaţiile vizuale, auditive, olfactive etc. prezente într-o emisferă puteau fi

procesate în acea jumătate a creierului, dar fiecare dintre activităţi se desfăşura în afara ariei de conştiinţă a celeilalte jumătăţi. De vreme ce emisfera stângă este aceea care posedă în mod firesc mecanismele naturale ale limbii şi vorbirii, toate procesele desfăşurate în emisfera stângă puteau fi descrise verbal cu uşurinţă de pacienţi, în vreme ce informaţiile îndreptate către emisfera dreaptă rămâneau însă nedescrise”[160].

Emisfera dreaptă guvernează, la modul general, procesele ce presupun o percepere holistică, globală şi simultană:

1. Răspunde la noutate.
2. Mediază procesele emoţionale.
3. Este asociată cu intuiţia şi abilitatea de a estima situaţii sociale.
4. Lucrează cu întregul, şi nu cu părţi.
5. Recunoaşte chipurile umane, figurile, imaginează tridimensional lucrurile văzute, abilitate folosită îndeosebi în vizionarea TV şi a jocurilor pe calculator.
6. Răspunde de vizual, şi nu de auditiv.
7. În privinţa limbii, se poate spune că este mai mult non verbală, înţelege sensul general al unui cuvânt, recunoaşte gesturile sau limbajul trupului; organizează gândirea simbolică şi metaforică.[161]
8. Este atemporală, nu dă sens timpului.
9. Este narativă – nu are nevoie de fapte şi raţionamente.[162]

Emisfera stângă se ocupă de procesele liniare, analitice şi succesive:

1. Mediază gândirea logică, deductivă, analiza şi sinteza.
2. Analizează şi aranjează detaliile în ordine (de exemplu, conceptul de timp sau relaţia cauză-efect).
3. Se ocupă mai degrabă de auditiv decât de vizual.
4. Ordonează sunetele în cuvinte şi cuvintele în frază (sintaxă).[163]

---

160 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 356.
161 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 125.
162 Mihaela Roco, *Creativitate şi inteligenţă emoţională*, Polirom, Iaşi, 2001, p. 53.
163 *Ibidem*, p. 53.

5. Se raportează la succesiunea temporală, organizează lucrurile secvențial.

Cunoscând aceste specializări ale emisferelor cerebrale, oricare dintre noi poate constata în ce măsură vizionarea TV înlesneşte sau nu dezvoltarea echilibrată a emisferelor cerebrale, printr-o stimulare corespunzătoare a acestora.

În general, studiile efectuate arată că „oamenii primesc informațiile de la televizor, în mod principal, prin intermediul acțiunii vizuale sau prin sunete nonverbale *(booms, crashes, music)*, şi nu ca urmare a dialogului"[164] ceea ce, desigur, indică o stimulare preferențială a emisferei drepte. Însă lucrurile nu se opresc aici. Se pare că aproape întregul mediu televizual cultivă preferențial şi maladiv emisfera dreaptă, în timp ce, concomitent, o inhibă pe cea stângă.

În continuare, având în vedere cercetările întreprinse de J. Healy, vom prezenta, în mod schematic, modul în care se reflectă vizionarea TV sau a oricăror imagini video în activitatea emisferelor cerebrale:

„a. Acțiunile vizuale, percepute global, care stimulează emisfera dreaptă, domină exprimarea orală de care răspunde emisfera stângă.

b. Efectele sonore, muzica şi în mod deosebit zgomotele care surprind pe micul ecran, prelucrate de emisfera dreaptă, domină vorbirea caracterizată de o succesiune a cuvintelor şi a percepției acestora în emisfera stângă.

c. Imediatul, dictatul acțiunii şi al vitezei micului ecran (totul se petrece acum, surprinde, şochează) la care răspunde emisfera dreaptă domină succesiunea logică – proces mediat de emisfera stângă.

d. Noutatea, senzaționalul şi mişcarea rapidă ce caracterizează mediul TV activează preponderent emisfera dreaptă.

e. Exploatarea în mod exagerat a răspunsului emoțional pe micul ecran, ca şi folosirea culorilor stimulează, de asemenea, activitatea ariilor emisferei drepte.

f. Televiziunea, prin faptul că nu lasă răgazul necesar analizei, gândirii, mai cu seamă asupra a ceea ce spun personajele, dezavantajează

164 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 210.

emisfera stângă, conducând chiar la o inhibare sau blocare a acestor procese ca protecție în fața mulțimii informațiilor.

g. Totodată, prin dificultatea cu care percepem sunetele în dialogurile personajelor, privitul la televizor defavorizează emisfera stângă, care se ocupă de recunoaşterea acestora în interiorul cuvintelor."[165]

Prin toate acestea, mediul televizual, imaginea video sau televizorul se dovedeşte a fi mijlocul prin care se realizează o stimulare sau o activare preferențială numai a uneia din emisferele cerebrale, respectiv cea dreaptă, concomitent cu inhibarea celeilalte. Acest lucru este, de altfel, observat de mulți dintre educatorii țărilor occidentale, care afirmă că astăzi copiii au un comportament ce vizează activarea prefențială a emisferei drepte.[166] Maria Winn spune că „timpul petrecut de copii în fața televizorului, ca timp cheltuit în activități non verbale, prioritar într-o activitate vizuală, contribuie la nedezvoltarea emisferei stângi, subminând dezvoltarea limbajului şi a cititului"[167]. Soții Emery sunt mult mai fermi. Studiile lor demonstrează că „suprastimularea sistemelor non verbale ale emisferei drepte, prin vizionare excesivă, chiar şi la copiii înzestrați, poate duce la o vătămare a căilor neuronale esențiale dezvoltării vorbirii, scrisului şi gândirii critice (ariile emisferei stângi), dacă acestea nu sunt deplin dezvoltate"[168].

În privința limbii se cunoaşte că înțelegerea generală a sensului cuvintelor, gestica şi interpretarea comunicării vizuale (expresiile feței) sunt în principal coordonate de emisfera dreaptă care răspunde de efectele vizuale. În schimb, sintactica limbii, ordonarea cuvintelor în propoziție, distincțiile nuanțate din înțelesul cuvântului (polisemia) sunt coordonate de emisfera stângă care se ocupă mai cu seamă de auditiv. Un exemplu sugestiv ar fi propoziția: „Oamenii nu dobândesc uşor fericirea". Emisfera dreaptă este aceea care dă o reprezentare a cuvintelor „om", „a dobândi", „uşor" şi „fericire", însă pentru a asocia

165 *Ibidem*, p. 211.
166 *Ibidem*, p. 210.
167 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 47.
168 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 210.

aceste cuvinte, asociere necesară asigurării înțelegerii propoziției, este indispensabilă intervenția emisferei stângi. Ea răspunde de ordonarea sintactică a cuvintelor în propoziție, de gramatica limbii. Cu alte cuvinte, în condițiile unei insuficiente dezvoltări a ariilor neuronale ce răspund de vorbire (ale emisferei stângi), propoziția anterioară s-ar putea construi astfel: „Nu fericirea uşor oameni dobândea".

A stăpâni gramatica unei limbi nu înseamnă a cunoaşte doar legile gramaticale (predicatul se aşază în urma subiectului etc.), ci a avea dezvoltat acel simț gramatical al limbii respective ce este guvernat de emisfera stângă. La copiii care din diferite cauze au fost lipsiți la vârsta fragedă de mediul de limbă (uman) necesar dobândirii acesteia, chiar dacă, după o anumită vârstă, ei au intrat în contact cu comunitatea umană, având posibilitatea de a deprinde limba, nu au mai reuşit niciodată să vorbească normal[169]. Chiar dacă îşi dezvoltau vocabularul, întâmpinau în continuare greutăți mari în organizarea sintactică a frazei, adică în a-şi exprima gândurile prin limbă cu claritate. La aceşti oameni, arată studiile, tocmai ariile emisferei stângi nu s-au dezvoltat corespunzător.

Urmărind modul în care tinerii zilelor noastre folosesc limba, cercetătorii constată apariția anumitor dezechilibre în raportul de funcționare a celor două emisfere cerebrale.

„Când ascult conversația unui elev din zilele noastre, spune J. Healy, mă întreb adesea dacă ambele emisfere cerebrale sunt suficient exersate. Chiar şi fluența verbală indică o dezvoltare incompletă a rețelelor neuronale (în care este procesat limbajul) ale emisferei stângi. Adesea, limbajul semiprecoce şi pseudosofisticat îi înşală pe părinții care cred că aceştia arată a avea o bună dezvoltare a limbii. În realitate, lucrurile nu stau deloc aşa. Una dintre cele mai grave probleme de învățare este aceea a copiilor care vorbesc mult, dar au dificultăți în a atinge subiectul. Ei dispun de o gamă largă de asociații generale, dar se află într-o mare încurcătură în a le sintetiza sau în a percepe detaliile în ordinea lor. Cuvintele călăresc în jurul gândurilor precum indienii care dau

169 Maria Winn, *Τηλεοραση...*, p. 51.

târcoale trenului capturat, dar nu inițiază atacul propriu-zis. De multe ori aceşti elevi, întrucât au probleme în a vorbi cu ei înşişi în legătura cu ceea ce gândesc, nici măcar nu mai ştiu care este ținta sau nedumerirea lor. Expresia *you know* („ştii tu") se substituie preciziei verbale şi mentale şi-l lasă pe interlocutor să completeze spațiile lăsate goale.

Această problemă (a ticurilor de limbă de tipul *you know* – în limba română înjurăturile sau cuvintele «şmecheroase») este clasificată de specialişti ca o formă de incapacitate de limbă, dar ea apare într-un mod tot mai evident printre elevii normali în mediile *McLanguage* (n.tr. este vorba despre mediile culturii de consum de tip McDonald) contemporane. Cunoscut fiind faptul că problemele de precizie verbală pot rezulta din deficiențe ale emisferei stângi, logopezii vorbesc tot mai adesea despre cât de mult poate agrava prezența televizorului şi calculatorului incapacitățile descrise mai sus prin neglijarea ariilor corticale ale emisferei stângi, ce răspund de limbaj."[170]

Limba, fiind mijlocul prin care ne reprezentăm şi gândim realitatea, ne formulăm şi exprimăm gândurile, şi comunicăm cu ceilalți oameni sau cu noi înşine, constituie principalul mijloc prin care se realizează o dezvoltare echilibrată a emisferelor cerebrale. Învățarea şi exersarea limbii asigură dezvoltarea rețelelor neuronale, o bună conexiune a diferitelor arii corticale, o comunicare rapidă între cele două emisfere, prin puntea care le leagă (corpul calos). Televizorul nu numai că inhibă dezvoltarea emisferei stângi şi funcționarea optimă a conexiunii interemisferice (corpul calos), dar şi defavorizează, prin tot ce înseamnă vizionarea TV, învățarea şi dezvoltarea limbii. Astfel, uitatul la TV nu numai că afectează dezvoltarea creierului, prin experiența pe care o presupune, dar, prin sărăcirea limbii şi reducerea cititului, micşorează şi posibilitatea copiilor de a-şi recupera handicapul. Dezechilibrul raporturilor de funcționare a emisferelor cerebrale, nedezvoltarea normală a tuturor ariilor neuronale vor avea repercusiuni importante asupra desfăşurării proceselor psihice, asupra dezvoltării abilităților mentale ale indivizilor.

---

170 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 110.

Scrierea

Nu numai cititul, dar şi capacitatea de a scrie este afectată ca urmare a timpului petrecut în fața televizorului. Tinerii nu mai dispun de capacitatea de a-şi reprezenta în scris ideile, gândurile, simțămintele sau ceea ce vor să spună. Problema a atins o asemenea amploare, încât un profesor universitar de la Harward a început să trimită scrisori de mulțumire către colegiile de unde provin unii dintre studenții săi, care reuşesc să se exprime clar şi inteligent în scris.[171]

Problemele lor principale sunt atât de a scrie corect cuvintele (ortografic), cât mai ales de a organiza sintactic în pagină ideile pe care vor să le transmită. „Din raportul comisiei de Evaluare Națională a Progresului Educațional (National Assesment of Educational Progress – NAEP) pe anul 1986, rezultă că dificultățile studenților de a citi şi a-şi exprima ideile în scris rezultă, în principal, din dificultatea pe care o întâmpină în raționarea verbală."[172] Ceea ce indică un deficit de funcționare a ariilor corticale ale emisferei stângi ce guvernează organizarea gramaticală a limbii.

Rolul televiziunii în criza raționamentului matematic şi a gândirii ştiințifice

Nedezvoltarea normală a ariilor neuronale ale emisferei stângi afectează atât scrierea sau stăpânirea corectă a limbii, cât şi raționamentul matematic, capacitatea de a raționa logic şi analitic în general. De altfel, între gândirea matematică şi limbă există o strânsă legătură. Există o mulțime de studii care arată că, în general, copiii cu un talent excepțional la matematică prezintă şi abilități superioare în folosirea limbii.[173] În

171 *Ibidem*, p. 111.
172 *Ibidem*, p. 26.
173 *Ibidem*, p. 112.

principal, stăpânirea gramaticii ajută la dezvoltarea gândirii matematice. Un exemplu sugestiv îl constituie faptul că folosirea corectă a cuvintelor: *înainte, după, dacă, atunci, deoarece, după* ajută la organizarea logică a gândirii. Stăpânirea gramaticii înlesneşte dezvoltarea logicii, a gândirii analitice şi sintetice, procese esenţiale pentru progresul în ştiinţele exacte.

Atât de puternic este declinul facultăţii de a raţiona în America şi în ţările occidentale în general, încât *generaţia weak reasoners* („a celor care raţionează slab") a devenit un termen răspândit în mediile de specialitate.

Studiile asupra acestui fenomen sunt numeroase şi suficient de concludente. Spre exemplu, „*dismal* (deprimant sau jalnic) este termenul cu care a fost caracterizată competenţa elevilor la matematică în urma testării realizate în anul 1986 de către NAEP. (...) Abilităţile elevilor în a răspunde întrebărilor ce solicită aplicarea conceptelor sau a strategiilor elementare de rezolvare a problemelor erau, în mod alarmant, foarte departe de nivelul cerut în cadrul unei vieţi normale sau a unei profesii obişnuite. Doar 6,4% din elevii de 17 ani puteau rezolva o problemă ce necesită nu numai cunoştinţe simple asupra numerelor, dar şi o oarecare perseverenţă."[174] Fenomenul este atât de răspândit astăzi în societatea occidentală şi atât de greu de controlat, încât specialiştii apreciază că, odată cu trecerea timpului, criza gândirii analitice şi a rezolvării de probleme se va adânci extrem de mult. Raţionamentul matematic, abordarea unor discipline ca fizica, chimia sau, în general, a gândirii ştiinţifice va fi încă una din problemele cu care se vor confrunta generaţiile viitoare, în condiţiile în care nu se va face nimic în vederea eliberării de sub tirania televizualului.

174 *Ibidem*, p. 112.

Strategii de învățare sau de gândire

– Din cauze genetice sau ca urmare a experienței culturale, se poate constata că oamenii sau popoarele înclină să-și dezvolte mai puternic strategiile de operaționare mentală mediate preponderent de una din emisferele cerebrale.
– Creștinismul poate fi considerat religia sau cultura care favorizează cel mai mult o dezvoltare echilibrată a ambelor emisfere cerebrale, atât gândirea simbolică și intuitivă, cât și cea logică și analitică.
– Cultura video modelează creierul determinând o altă percepție a lumii, un alt mod de a fi, diferit sau chiar contrar celui în care au gândit și au trăit generațiile de dinaintea erei televizualului.
– Doctorul Wendi Heller afirmă că televizorul este periculos nu numai pentru că angajează preferențial emisfera dreaptă, ci, cu mult mai mult, pentru faptul că presupune o activare numai a sistemelor inferioare de procesare a informației ale acestei emisfere, în principal, a celor ce țin de vizual.

Am arătat mai înainte că activitățile cognitive, activitatea omului în general, depind de funcționarea simultană a ambelor emisfere cerebrale, de buna colaborare sau comunicare dintre ariile neuronale ale acestora. Trebuie precizat că există activități care necesită o implicare mai puternică doar a uneia din emisfere, în funcție de specificul ei funcțional. Astfel, activitățile care presupun mai mult vizualul (recunoașterea configurațiilor, desenul) pot necesita o implicare mai puternică a emisferei drepte, pe când cele care cer o organizare logică a datelor solicită mai mult emisfera stângă.

Sunt copii sau oameni care au o capacitate mai dezvoltată de a reține imaginile, de a le asocia intuitiv. Alții, dimpotrivă, se bazează mai mult pe gândirea logică, pe analiză etc. Desigur că idealul este stăpânirea celor două tipuri de abilități, care țin de ambele emisfere, dar astăzi aceasta se întâmplă tot mai rar.

De ce depinde dezvoltarea cu preponderență a unor strategii de învățare, de percepție și organizare a datelor realității specifice numai

uneia din emisferele cerebrale? Cauzele, se arată în diferite studii, pot fi şi genetice (o înclinaţie sau un talent deosebit manifestat într-o direcţie anume) însă, în cele mai multe cazuri, este vorba de modul în care limba[175] sau mediul cultural au provocat folosirea creierului[176], sau prioritatea pe care o persoană a acordat-o unui anumit tip de experienţă.

Cultura orientală, spre exemplu, favorizează strategiile de gândire şi percepţie ce sunt mediate, în special, de sistemele neuronale ale emisferei drepte. Procesele intuitive, de gândire simbolică sunt guvernate, preponderent, de această emisferă. În schimb, cultura occidentală înclină balanţa, în funcţionarea creierului, către sistemele gândirii discursive, logice, analitice ale emisferei stângi. Discursivitatea, secvenţialitatea acestei culturi au fost favorizate, după McLuhan, de apariţia alfabetului şi de dezvoltarea explozivă a tipăririi de carte.[177]

În baza acestor consideraţii, gândirea creştină ortodoxă poate fi socotită ca fiind ideală pentru dezvoltarea echilibrată a emisferelor cerebrale, deoarece ea cultivă atât gândirea simbolică, intuitivă, religioasă, cât şi pe cea logică şi discursivă, atât cultura cărţii, raţiunea, logica discursivă, cât şi gândirea metafizică, aflată dincolo de raţiune. În creştinismul occidental – catolicism şi protestantism – se poate observa cu uşurinţă înclinarea balanţei în favoarea raţionalismului, adică a emisferei stângi, a civilizaţiei dominate de secvenţial şi analitic, lucru care a favorizat dezvoltarea tehnologiei şi a tehnicii cu riscul pierderii dimensiunii spirituale.[178]

---

175 Este semnificativ de remarcat faptul că nu toate limbile solicită şi dezvoltă la fel cele două emisfere cerebrale. Sunt limbi, precum limba inuită (a eschimoşilor), care reflectă un grad înalt de organizare spaţială, ceea ce înseamnă o stimulare preponderentă a ariilor emisferei drepte, iar la celălalt pol, engleza americană, despre care se apreciază a fi cea mai analitică limbă şi care, prin urmare, activează mai puternic reţelele emisferei stângi. Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 356.

176 Spre exemplu, viaţa contemporană în societatea mediei vizuale este caracterizată mai mult de concentrarea asupra abilităţilor de tip holistic şi vizual decât asupra limbii şi analizei.

177 Vezi Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 243-259.

178 Aceste consideraţii vizează numai proiecţia la nivelul neurologic al funcţiilor creierului a unor fenomene care-şi pot găsi explicaţia şi determinarea în transformări pro-

Având în vedere această posibilitate a creierului uman de a favoriza preferențial activarea și dezvoltarea uneia din emisfere (anumite strategii de gândire şi percepție sau un orizont specific de înțelegere şi raportare la realitate), s-ar putea presupune că televizorul nu face altceva decât să-i modeleze omului modern un mod de gândire şi percepție de tip răsăritean, simbolic şi intuitiv, cel de care răspunde emisfera dreaptă. În perioada anilor '70, în contextul apariției noii generații, McLuhan emitea, de altfel, această ipoteză.

Stimularea preferențială, prin cultura vizualului, a emisferei drepte la noua generație, aprecia McLuhan, va duce la reîntoarcerea omenirii către cultura tribală, holistică, la dezvoltarea gândirii metaforice, simbolice şi chiar religioase ce va înlocui gândirea analitică, logică, pe care a produs-o civilizația alfabetului (ca succesiune liniară), a cărții sau, în general, cultura occidentală[179]. Întoarcerea tinerilor la natură, la plăcere, la simțualitate şi senzualitate, odată cu negarea violentă a tuturor rânduielilor, a civilizației cărții, a lumii liniare şi discursive ar fi susținut parțial această ipoteză. Cercetările ulterioare oferă însă o cu totul altă perspectivă asupra acestui fenomen.

Într-adevăr, cultura TV produce o transformare profundă în ceea ce priveşte orizontul de percepție şi înțelegere a lumii de către noua generație. Un alt mod de a vedea lucrurile, alte aşteptări, identități şi obiective pot fi cu uşurință observate la aceşti tineri. Toate procesele ce țin de emisfera stângă – logica, analiza, planificarea – sunt dezavantajate sau prost dezvoltate. Se poate remarca, în schimb, o atracție către practicile orientale, către percepția senzuală sau emoțională, către organizare socială sau comunitară care neagă regulile, imperativele sau programul, optând pentru o ordine de tip tribal, în care domneşte senzualitatea, pansexualismul şi chiar violența. Până aici, McLuhan a anticipat bine. Cultura video modelează creierul determinând o altă percepție

---

duse într-un plan mult mai subtil, cel al existenței spirituale, duhovniceşti a omului. Cum însă nu se întâmplă nimic la nivelul sufletului omenesc fără a se imprima în trup, ca o consecință a perfectei uniri dintre cele două realități, cortexul poate fi văzut ca locul unde se exprimă cel mai bine această comuniune şi unitate.

179 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 355-365

a lumii, un alt mod de a fi, diferit sau chiar contrar celui în care au gândit şi au trăit generaţiile de dinaintea erei televizualului.

Defavorizarea strategiilor de operare pe emisfera stângă – gândirea discursivă, analitică etc. – şi favorizarea unor arii neuronale ale emisferei drepte nu conduc însă, arată cercetările recente, la reîntoarcerea lumii către civilizaţia de dinaintea alfabetului, la gândirea simbolică şi intuitivă. Niciodată omul culturii video nu va putea atinge performanţele cognitive, înţelegerea şi creativitatea culturilor în care strategiile de operare pe emisfera dreaptă erau precumpănitoare. Pentru a se fi putut întâmpla acest lucru, cortexul acestor oameni ar fi trebuit să fie dezvoltat normal, lucru pe care cultura televizualului nu-l permite.

Emisfera stângă nu este defavorizată numai în dezvoltarea strategiilor ce mediază abilităţile superioare de gândire, ci şi în ceea ce priveşte celelalte sisteme de operare. Acest fenomen va avea repercusiuni asupra tuturor proceselor de gândire, asupra întregii activităţi a cortexului, deoarece nici un proces nu este mediat exclusiv de o singură emisferă. Pentru a înţelege şi prelucra mesajul receptat de ariile corticale ale emisferei drepte, a-l adânci simbolic şi a organiza un răspuns conştient la acesta, este necesară şi o implicare a emisferei stângi. După cum vom vedea mai târziu, mai importantă decât funcţionarea separată a celor două emisfere este buna comunicare a acestora (interactivitatea şi complementaritatea). Întreruperea parţială a acestei comunicări sau slăbirea ei are consecinţe grave pentru mintea omului.

Cercetătorii arată, de asemenea, că televizorul este dăunător pentru dezvoltarea creierului atât pentru că inhibă configurarea reţelelor neuronale ale emisferei stângi, cât şi pentru faptul că nici măcar emisferei drepte nu-i oferă condiţiile unei dezvoltări normale. Doctorul Wendi Heller afirmă că „televizorul este periculos nu numai pentru că angajează preferenţial emisfera dreaptă, ci, cu mult mai mult, pentru faptul că presupune o activare numai a sistemelor inferioare de procesare a informaţiei ale acestei emisfere, în principal a celor ce ţin de vizual."[180] Deşi televiziunea

---

180 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 213.

stimulează o procesare mai ales în ariile neuronale ale emisferei drepte, aceasta se reduce doar la acele sisteme ce mediază procese ca: recunoaşterea imaginilor, secvenţialitatea, schimbările rapide ale planurilor, gestică, limbaj telegrafic, emoţia, şi nu în ceea ce priveşte procesele mentale superioare mediate de această emisferă. Acele sisteme ce răspund, de pildă, de gândirea simbolică, intuiţie etc. vor rămâne la fel de nedezvoltate ca şi cele ale gândirii logice care ţin de emisfera stângă. Prin urmare, în mod esenţial, televiziunea inhibă dezvoltarea ariilor corticale ce răspund de procesele mentale superioare (atenţie, concentrare, judecată analitică, sinteză, gândire simbolică, memorie, motivaţie), indiferent că acestea aparţin emisferei stângi sau emisferei drepte.

Omul culturii tradiţionale, ţăranul de acum câteva generaţii, chiar dacă nu beneficia de lectura sau de o educaţie intelectuală pentru dezvoltarea gândirii, prin modul său de viaţă putea asigura stimulii sau provocările necesare dezvoltării normale a creierului. Contactul viu şi permanent cu natura, relaţiile comunitare foarte strânse, profunde, activitatea fizică extrem de variată, cultura orală, activităţile practice, manuale şi nu în ultimul rând obiceiurile şi credinţa care structurau raţional înţelegerea lumii, existenţa şi relaţia cu Dumnezeu, toate acestea ofereau un material suficient de bogat pentru stimularea corectă a dezvoltării ambelor emisfere cerebrale, constituiau factori fundamentali în dezvoltarea echilibrată a acestora. Prin oralitate, erau solicitate atât ariile neuronale ale emisferei stângi, acelea care coordonează construcţiile gramaticale, recunoaşterea sunetelor, memoria activă, cât şi ariile emisferei drepte, cele care procesează gândirea simbolică şi intuitivă. Activităţile practice solicită ambele emisfere în mod echilibrat, deoarece partea stângă a corpului este coordonată de emisfera dreaptă şi invers.

Lipsa culturii orale, dar şi a cărţii, a timpului de reflecţie, a mişcării fizice şi a activităţii practice, privarea de mediul bogat în stimuli senzoriali pe care îl oferea natura (stimuli vizuali – lumină, culoare; stimuli auditivi – sunetele sau zgomote ale naturii, stimuli olfactivi etc.), toate acestea vor face ca tinerii crescuţi cu televizorul, cu jocurile

pe calculator sau cu Internetul să piardă şi abilităţile omului occidental: gândirea şi percepţia discursivă, logică şi analitică, dar şi pe cele ale omului oriental: gândirea simbolică şi intuitivă. Chiar dacă va exista o deschidere pentru o percepţie religioasă de tip oriental, ea nu va depăşi nivelul superficial, magic sau se va limita, cel mai probabil, la senzitivul şi emoţionalul pe care televiziunea le cultivă obsesiv.

În toate culturile au existat oameni inteligenţi, geniali sau înţelepţi, indiferent dacă aceştia aveau tendinţa de a folosi preponderent emisfera dreaptă sau pe cea stângă în percepţia realităţii, în gândire şi creativitate. La tinerii culturii TV nu se mai poate observa acest lucru. Dimpotrivă, se poate sesiza o scădere generală a capacităţii intelectuale, a puterii de învăţare, a atenţiei etc. La aceşti tineri, nu se mai poate pune problema unei preponderenţe a gândirii simbolice în defavoarea celei logice, ci aceea că oricum ar procesa şi percepe realitatea, creierul lor se arată deficient în ceea ce priveşte performanţele intelectuale. De ce depinde în fond inteligenţa sau performanţa intelectuală? În următoarele capitole, această problemă va fi tratată mai pe larg.

Vizionarea TV activează în mod prioritar paleocortexul

Pentru a putea vedea, mai exact, care parte a creierului – rețele neuronale sau procese mentale – este activată mai puternic sau care este inhibată pe parcursul vizionării TV trebuie, mai întâi, să ne oprim atenția asupra celor două părți principale – două unități morfo-funcționale – ce alcătuiesc creierul uman: paleocortexul (în principal, sistemul limbic) şi cortexul.

1. Creierul limbic, cunoscut şi sub numele de creier visceral, este, în primul rând, „centrul fiziologic al emoțiilor". El guvernează procesele afective şi mijloceşte reprezentarea şi comunicarea unei acțiuni către cortex. Creierul limbic filtrează, selectează stimulii care acționează direct asupra sa înainte de a trimite informația către cortex pentru a fi prelucrată de către acesta. Criteriile sale sunt însă unele de tip subiectiv – plăcerea, interesul, eficienta etc.

2. Cortexul este cea mai importantă parte a creierului uman. Spre deosebire de cel al mamiferelor superioare, cortexul uman este sediu al gândirii abstracte, al reflexiei, al limbajului şi al tuturor proceselor mentale superioare.

Reptilele posedă numai creierul primar (reptilian), de aceea nu cunosc emoțiile. Şobolanii dețin şi un creier limbic, însă cortexul acestora este aproape inexistent. La mamiferele superioare (câinele, pisica), poate fi întâlnit cortexul, însă ariile ce guvernează procesele mintale superioare şi gândirea se găsesc numai la om.

Având în vederea această scurtă prezentare a alcătuirii creierului uman, se poate înțelege mai uşor constatarea pe care o fac cercetătorii privind activarea preferențială de către televizor a sistemelor inferioare de procesare a informație. Wess Moor, în articolul: *Televiziunea: Opiul popoarelor*[181], susține

181 Wess Moor, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 64

că televiziunea intensifică procesele desfăşurate în sistemul limbic, inhibând, totodată, activitatea neocortexului.

O puternică implicare a sistemului limbic în vizionarea TV este uşor de bănuit, deoarece de acesta depinde elaborarea imaginilor, comunicarea prin imagini şi empatia[182]. Totodată, sistemul limbic este cel care înregistrează *acțiunea trăită* înainte ca aceasta să fie procesată şi reflectată în cortex, este sediul impulsurilor şi al acțiunilor imediate, negândite[183], cele ce presupun implicarea puternică şi reacția spontană, adică exact acele acțiuni care sunt proprii, în cel mai înalt grad, televiziunii.

Factorul emoțional sau afectiv ocupă locul al treilea în ierarhia cauzelor ce determină procesarea mesajelor TV, îndeosebi în ariile sistemului limbic. Ca sediu al emoțiilor sau „filtru legat de tonalitățile emoționale ale informației"[184], sistemul limbic este, în mod firesc, cel mai puternic implicat în vizionarea TV, lumea micului ecran fiind, prin excelență, un mediu dramatic şi emoțional[185].

Referitor la participarea cortexului, mai cu seamă a celui prefrontal, la comunicarea audio-video trebuie făcută următoarea remarcă: înainte de a ajunge la cortex „orice informație trece mai întâi prin limbic, care filtrează informația şi excită cortexul după filtrul său. Comunicarea de la limbic la cortex este unidirecțională."[186] În aceste condiții, viteza mare a derulării imaginilor şi a acțiunii de pe micul ecran, cantitatea uriaşă de informații vizuale pot constitui o piedică importantă în implicarea cortexului în această comunicare, deoarece este foarte probabil ca sistemul limbic să nu mai aibă răgazul necesar filtrării informației şi transmiterii acesteia către cortex, comunicarea rezumându-se atunci, mai cu seamă, la trăirea acțiunii la nivelul limbicului care „este impermeabil oricărei logici de tip rațional"[187]. Acest fenomen este accentuat de caracterul

---

182 Mihaela Roco, *Creativitate şi inteligență...*, p. 47.
183 *Ibidem*, p. 47.
184 *Ibidem*, p. 46.
185 Vezi cap. *Actul dramatic*, din vol. al II-lea.
186 *Ibidem*, p. 47.
187 *Ibidem*, p. 47.

eminamente emoţional al conţinutului programelor TV, deoarece, cu cât emoţiile sunt mai puternice şi viteza de desfăşurare este mai mare, cu atât este mai puţin probabilă procesarea informaţiei în spaţiul cortexului prefrontal. În cazul emoţiilor deosebit de puternice[188], arată M. Roco – frică, exaltare, etc. –, este provocată o reacţie a sistemului limbic şi blocată, totodată, orice reacţie a zonelor corticale.[189]

De aici rezultă că prin dozarea tensiunii emoţionale, a vitezei de desfăşurare a acţiunii şi, în general, prin conţinutul programelor TV există posibilitatea controlării gradului de implicare a prefrontalului, a activităţii creierului uman pe parcursul vizionării TV. Televiziunea se dovedeşte un mijloc ideal pentru antrenarea paleocortexului şi sistemului limbic inhibarea, totodată, a activităţii neocortexului, a gândirii şi a proceselor mentale superioare care-l deosebesc, practic, pe om de animal.[190]

---

188 „Emoţiile declanşate prin stimuli care acţionează asupra sistemului limbic nu se află sub controlul cortexului. Cu alte cuvinte, frica, emoţiile foarte puternice nu dispar pe cale raţională. Creierul limbic are o anummită autonomie în raport cu cortexul." Mihaela Roco, *Creativitate şi...*, p. 47.

189 Mihaela Roco, *Creativitate şi...*, p. 47.

190 Lectura, spre exemplu, înseamnă în primul rând o implicare a sistemelor neuronale ale neocortexului deoarece ea pune în mişcare mecanismele ce vizează recunoaşterea cuvintelor, construirea semnificaţiilor etc.

Prin slăbirea comunicării intercorticale, vizionarea TV scade nivelul de inteligență și performanțele intelectuale

– Cercetările demonstrează că inteligența sau performanța intelectuală sunt determinate de o bună şi rapidă comunicare inter- şi intraemisferică.
– Măsurarea curenților cerebrali, pe perioada vizionării, arată însă o reducere a comunicării interemisferice realizate prin puntea corpului calos. De asemenea, prin stimularea săracă a cortexului, doar a unui număr redus de sisteme neuronale, vizionarea slăbeşte sau inhibă comunicarea nu numai între emisfere, ci şi la nivelul ariilor neuronale ale aceleiaşi emisfere.
– Majoritatea specialiştilor susțin că televiziunea nu trebuie să înlocuiască jocurile fizice, lucrul de mână sau toate acele activități prin care ambele părți ale creierului şi conexiunile corespunzătoare lor învață să se coordoneze între ele.

Deşi există culturi sau comportamente care presupun o contribuție mai mare a strategiilor procesate doar într-una din emisfere (dreapta sau stângă), aceasta nu înseamnă totuşi că cealaltă emisferă nu este normal dezvoltată şi nu participă la procesul gândirii. Ultimele studii demonstrează că a activa, a coordona şi a antrena simultan cele două emisfere este cu mult mai important decât a dezvolta în mod individual, separat, sistemele fiecărei emisfere în parte.[191] De fapt, de cea mai mare însemnătate în funcționarea normală a cortexului, mai cu seamă în ceea ce priveşte abilitățile intelectuale mai înalte, este comunicarea rapidă şi eficientă a ariilor corticale aparținând celor două emisfere, prin puntea care le leagă.

„Neuropsihologii susțin că mințile care prezintă deficiențe de atenție şi de învățare întâmpină dificultatea de a duce o idee în emisfera potrivită (aria procesării ei) şi de a o ține acolo suficient de mult spre a

---

191 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 213.

fi procesată eficient. Un studiu recent a măsurat undele cerebrale în cele două emisfere (dreaptă şi stângă), la un grup de copii care sufereau de LD în timpul în care aceştia îndeplineau diferite sarcini de învăţare. Măsurătorile au fost apoi comparate cu înregistrările undelor cerebrale făcute pe un grup de elevi buni, care desfăşurau aceleaşi activităţi. La elevii cu rezultate şcolare bune s-a observat apariţia unei modificări în activitatea emisferelor, în funcţie de caracterul verbal sau non verbal al activităţii, sesizându-se o tendinţă de favorizare a activităţii emisferei stângi. La copiii cu deficit de atenţie şi probleme de învăţare s-a constatat apariţia la nivel cortical a unor modele de activitate electrică total diferite:

a) ei aveau o mai slabă activare a emisferei stângi chiar şi în timpul vorbirii (sarcini verbale);

b) la aceşti copii se manifestă o proeminentă reducere a joncţiunii sau comunicării între cele două emisfere, când sarcinile de învăţare cereau diferite strategii de procesare.

Cele două constatări i-au făcut pe cercetători să concluzioneze că, în măsura în care copiii nu au avut şansa de a-şi dezvolta conexiuni puternice între cele două emisfere sau nu şi-au exersat suficient sistemele neuronale ale emisferei stângi, pentru a putea asculta cu atenţie, vor prezenta cu certitudine o mai mare dificultate în a se concentra. Aceşti copii nu sunt capabili a-şi introduce mintea repede şi eficient în mecanismul necesar sarcinilor şcolare şi a găsi modul cel mai bun de a studia şi de a-şi reaminti lucrurile pe care trebuie să le înveţe."[192]

Ţinând cont de aceste rezultate, putem uşor înţelege proporţiile în care tehnologia video, privitul la televizor pot cauza inhibarea procesului de dezvoltare şi bună funcţionare a cortexului, apariţia problemelor de atenţie şi învăţare. Vătămarea produsă de televizor nu constă doar într-o stimulare preferenţială a anumitor sisteme ale emisferei drepte, ci şi în slăbirea la nivel general a conexiunilor inter şi intraemisferice. Măsurarea curenţilor cerebrali, pe perioada vizionării, indică atât o inhibare a activităţii emisferei stângi, cât şi o reducere a comunicării

192 *Ibidem*, p. 160.

inter-emisferice realizate prin puntea corpului calos. Totodată, prin stimularea săracă a cortexului, doar a unui număr redus de sisteme neuronale, vizionarea slăbeşte sau inhibă comunicarea nu numai între emisfere, ci şi la nivelul ariilor neuronale ale aceleiaşi emisfere. Televizionarea ca obicei va influenţa, astfel, în mod decisiv, comunicarea inter şi intracorticală de care depinde dezvoltarea creierului uman, inteligenţa oamenilor.

Oamenii inteligenţi, capabili sunt aceia la care puntea interemisferică este foarte bine dezvoltată, susţine dr. Jerre Levy, biopsiholog la Universitatea din Chicago, o autoritate în domeniul dezvoltării emisferelor cerebrale. El arată că, pentru dezvoltarea normală a creierului, sunt necesare acele experienţe care presupun o angajare simultană a celor două emisfere pentru a se întări şi consolida aceste conexiuni interemisferice. Astfel, dr. Levy insistă să li se ofere copiilor posibilitatea de a experimenta un mediu de limbă coordonat cu unul vizual, şi nu să fie privaţi de primul prin vizionarea TV.[193]

„Majoritatea specialiştilor în domeniu susţin că nu trebuie permis ca vizionarea TV să înlocuiască jocurile fizice (alergatul, înotul etc.), lucrul de mână (a construi, a coase, a întreprinde, în general, ceva cu mâinile) sau alte activităţi prin care cele două părţi ale corpului (stânga-dreapta)[194] şi conexiunile corespunzătoare lor din creier învaţă să se coordoneze între ele."[195]

Corpul calos – puntea groasă de fibre ce uneşte emisferele – este una din părţile ce se maturizează cel mai târziu. În ultima perioadă a dezvoltării sale, devine posibilă stăpânirea unor importante capacităţi, cum ar fi manipularea cu uşurinţă a ideilor, imaginaţia creativă şi dialogul efectiv între gândirea analitică şi cea intuitivă.

---

193 J. Levy, *Single mindness in the assimetric brain*, în Best, p. 27, apud J. Healy.

194 Recomandarea are în vedere faptul că emisfera stângă coordonează partea dreaptă a corpului, iar emisfera dreaptă partea stângă a corpului. Astfel că, prin activităţile ce presupun folosirea ambelor mâini şi picioare, se stimulează comunicarea interemisferică.

195 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 213.

Dezvoltarea săracă a acestei punți interemisferice este, practic, una dintre cauzele principale ale scăderii capacității intelectuale la mulți dintre tinerii de astăzi, a apariției problemelor de învățare și atenție. Această slabă dezvoltare a comunicării interemisferice face ca ei să nu mai poată procesa suficient de rapid informația pentru a putea desfășura un proces de învățare, pentru a fi atrași într-o activitate reflexivă. Ei vor semăna tot mai mult cu personajele micului ecran: oameni care doar acționează, urmărind anumite scenarii prestabilite sau tipare comportamentale, care se exprimă în clișee, care trăiesc îndeosebi la un nivel emoțional și reacționează automat, instinctiv, la provocările lumii înconjurătoare.

Din cauza maturizării sale târzii (până la 14 ani), corpul calos poate fi extrem de vulnerabil în condițiile lipsei exercițiului. Astfel că, apreciază Healy, „în condițiile în care creierul rămâne relativ pasiv în timpul copilăriei și al adolescenței (prin vizionarea televizorului), va fi mult mai dificil să-și dezvolte aceste capacități, mai târziu, când această punte este mai puțin flexibilă.”[196]

---

196 S. Witelson și D. Kigar, *Anatomical development of the corpus callosum in humans,* în D. Molfese și S. Segalowitz, eds., *Brain Lateralization in Children: Developmental Implications,* New York: Guilford Press, 1988. apud Jane M. Healy, *Endangered Mind...,* p. 214.

Problemele de atenție, învățare, cortexul prefrontal și televiziunea

– Dr. Barkey constată că cei mai mulți dintre copiii cu probleme de atenție întâmpină dificultăți în urmarea unei norme sau reguli de guvernare a comportamentului, în respectarea unor indicații sau obligații ce presupune un efort din partea lor.
– Faptul că nivelul de atenție al copiilor bolnavi de ADHD crește atunci când există o recompensă imediată arată că acești copii, față de cei din alte generații, prezintă o afecțiune a sistemului de control motivațional al creierului, care se pare că nu mai funcționează normal, astfel că ei au nevoie de un impuls mult mai puternic pentru a se concentra asupra unei sarcini.
– Corelarea ADHD (deficiențe de atenție și hiperactivitate) cu disfuncția sistemului de control motivațional i-a determinat pe cercetători să ia în considerație posibilitatea ca tinerii care se confruntă cu aceste probleme să aibă, de fapt, nedezvoltate normal ariile neuronale ale cortexului prefrontal.

Extinderea studiilor privind deficitul de atenție și hiperactivitate (ADHD) a pus în evidență o nouă dimensiune a acestei afecțiuni, cadrul mai larg în care aceasta se dezvoltă. Dr. Diane McGuissness, în cartea sa *When children don't learn*[197], arată că problema este mult mai complexă decât pare. În urma experimentelor făcute pe copiii care manifestau simptomele ADHD, s-a constatat că atunci când li se ofereau recompense imediate și frecvente, aceștia răspundeau corect și repede la teste. Însă, când recompensele imediate lipseau, scorul rezultatelor testelor se prăbușea rapid. Spre exemplu, când se ofereau bani ca recompensă imediată, performanțele grupului experimental creșteau rapid față de cele ale grupului de control[198].

---

197 D. Mc Guinness, *When children don't learn,* Basic Book, 1985, p. 200-201, apud Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 157.
198 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 157.

Doctorul Russel Barkley, autor al cărţii *Copiii hiperactivi*, găseşte explicaţia acestui comportament. În fapt, arată el, mulţi dintre copiii cu probleme de atenţie întâmpină dificultăţi în ceea ce priveşte *rule governed behavior*, adică în urmarea unor norme sau reguli de guvernare a comportamentului[199]. Problemele de atenţie se manifestă atunci când mediul cere copilului respectarea unor norme sau indicaţii ce presupun un anumit efort. Aşadar, problema acestor copii nu este numai aceea a concentrării atenţiei, ci şi incapacitatea urmării sau ascultării unor norme sau rânduieli oarecare. „Oricum, chiar şi aceşti copii fac progrese în urmărirea regulilor (ascultarea indicaţiilor) în momentul în care li se promite o răsplată imediată."[200]

Barkley observă că omul este fiinţa care poate întreprinde activităţi ample în vederea unei răsplăţi îndepărtate în timp: oamenii muncesc o lună pentru salariul primit la sfârşitul acesteia; tinerii se pregătesc ani de zile în şcoli pentru satisfacţiile pe care le vor avea în practicarea profesiunii; ţăranii lucrează pământul câteva luni pentru recolta de anul viitor etc. Acesta este, de altfel, unul dintre lucrurile care-l deosebesc pe om de animal. El poate lucra sau suferi o viaţă întreagă pentru a atinge o ţintă îndepărtată, aflată chiar după moartea sa, în răsplata pe care o primeşte de la Dumnezeu. Această posibilitate a minţii umane de a săvârşi un asemenea efort fără o răsplată imediată este şi un dat al firii umane, dar este şi un lucru care se dezvoltă în timp.

Copiii de astăzi, observă dr. Barkley, nu mai dispun de această capacitate. „Îi promiţi că îi duci în parcul de distracţii în luna februarie şi ei tot nu vor vrea să facă lucrul cerut. Aceşti copii bolnavi de ADHD sunt ca şi copiii mici, au nevoie de un *feed-back*, de o reîntărire, o reimplicare imediată şi permanentă."[201] Dacă, de exemplu, li se promite o sumă de bani sau o prăjitură ca premiu pentru realizarea unei activităţi, este posibil ca ei să ducă la bun sfârşit lucrul solicitat. Aceasta

199 *Ibidem*, p. 157.
200 *Ibidem*, p. 158.
201 *Ibidem*, p. 158.

numai atunci când realizarea acelei activităţi nu durează prea mult timp sau nu cere un efort „nejustificat" de mare pentru recompensa primită. În acest caz, este nevoie de o reîntărire a atenţiei sau a motivaţiei prin oferirea unei răsplăţi înainte de încheierea acţiunii, cu promisiunea că va urma şi o alta. Practic, la tinerii noilor generaţii, şi, de altfel, fenomenul poate fi remarcat şi la mulţi dintre adulţii de astăzi, se poate constata că nu sunt capabili să-şi concentreze atenţia pe o sarcină oarecare, să se motiveze singuri în realizarea unei acţiuni până la finalizarea ei, dacă motivaţia nu le este susţinută sau reîntărită permanent de o recompensă imediată şi semnificativă.

„Dr. Barkley sugerează că aceşti copii prezintă o diferenţă fundamentală (faţă de cei din alte generaţii) în sistemul de control motivaţional al creierului, care se pare că nu mai funcţionează normal. Ei au nevoie de un impuls mult mai puternic pentru a se concentra asupra unei sarcini. Pur şi simplu ei nu răspund la ordinea socială ca toţi ceilalţi copii. Din punct de vedere neurologic, pragul răsplăţii necesare pentru a se insera într-o activitate este mult prea mare. Este nevoie de o restimulare mult mai puternică pentru a-i face să îndeplinească tot ce li se spune, de aceea ei solicită bani, mâncare, jucării, privilegii pentru a munci. Recompensele subtile, precum dragostea de a învăţa, laudele, bunăvoinţa profesorilor, nu-i mai motivează deloc. Ei înţeleg ceea ce le spui, prind mesajul, dar nu mai acţionează."[202]

Aşadar, se vede că o parte din problemele ADHD se datorează sau sunt corelate şi cu o disfuncţie a sistemului de control motivaţional. Tinerii (mulţi dintre aceştia sunt deja adulţi) au probleme atât în a-şi menţine atenţia, urmând un proces anume, cât şi în a se motiva în urmărirea cu voinţă a unui obiectiv. Durata de timp minimă între două recompense pentru ca procesul să se continue şi nivelul minim necesar al recompensei depind direct de gradul în care este afectat sistemul motivaţional. Adică, pentru cei cu probleme grave se impune o răsplată mai mare sau un interval mai scurt între două recompense pentru a asigura continuarea sau finalizarea activităţii încredinţate.

---

202 *Ibidem*, p. 158.

Încadrarea motivației în tabloul simptomatologic prezent la copiii cu probleme de atenție și hiperactivitate, tablou ce vizează o disfuncție la nivelul proceselor mentale superioare, i-a făcut pe cercetători să coreleze apariția acestui sindrom cu o afecțiune sau o atrofiere a ariilor cortexului prefrontal, cele care guvernează aceste procese.

Ariile prefrontale, după cum sugerează și numele, se află undeva în zona din față a lobilor frontali (a celor două emisfere cerebrale). Aici se află executivul creierului, locul de unde se organizează și se conduce nu numai procesul gândirii, ci și aproape toate procesele superioare, așa-zisele *funcții de control*, cele privind învățarea, gândirea, planificarea comportamentului, motivația, atenția, controlul emoțional, organizarea, lectura, rezolvarea problemelor și multe altele. Toate depind de buna funcționare a ariilor cortexului prefrontal.

„Este posibil, subliniază Healy, să citești cuvinte fără prea mult ajutor din partea acestor centri de control de nivel superior (ai cortexului prefrontal), dar înțelegerea și aplicarea, la fel ca și motivația și persistența, reclamă folosirea lor. (...) Cortexul prefrontal nu este dezvoltat complet decât la adolescența târzie sau chiar mai târziu, la maturitate. Astfel, modul în care un copil învață să folosească funcțiile executive este, neîndoielnic, într-o mare măsură dependent de experiențele prin care trece copilul sau tânărul[203]. (...) Fără un eficient

---

203 „În mod curios, acest nivel de dezvoltare a funcțiilor superioare ale creierului nu pare a fi măsurat de standardele de măsurare I.Q. (test de inteligență). Restul cortexului servește ca un depozit pentru prelucrarea informației care este asociată și conectată într-o bancă de date a intelectului, ceea ce constituie o învățare ce durează toată viața. Sistemele prefrontale au o responsabilitate diferită, aceea de a vedea dacă informația este folosită efectiv. Atunci când experții dau sfaturi în legătură cu îmbunătățirea capacităților mentale, ei se referă la căile cele mai eficiente de umplere a depozitului. Din nefericire, ei uită prea adesea că numai încercând să bage informația în cap cu lopata, se va sluji prea puțin scopului învățării dacă copii nu sunt învățați, de asemenea, cum să-și folosească mințile, să stea concentrați mental, să reflecteze la semnificație, să planifice dinainte și să urmeze în mod constructiv pașii fundamentali în rezolvarea unor probleme. Pentru acest motiv, testele de competență care măsoară doar acumularea de date pot în mod serios să ne inducă în eroare, în ceea ce privește abilitatea reală de învățare a copiilor". În Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 161.

executiv (funcțiile cortexului prefrontal nedezvoltate suficient), competiția în viața reală este pusă în pericol"[204].

Maturizarea târzie a ariilor prefrontale – până aproape de vârsta de 21 de ani – face ca acestea să fie foarte sensibile la experiența de mediu. Lucrul acesta a constituit un alt motiv pentru care s-a suspectat o posibilă nedezvoltare a lor la tinerii noii generații. Suspiciunea a fost întărită însă atunci când s-a constatat că „acei oameni care suferiseră vătămări ale cortexului prefrontal manifestau aceeaşi simptomatologie sau întâmpinau aceleaşi probleme cu cei la care apărea sindromul ADHD (deficiențe de atenție şi hiperactivitate)."[205]

Iată care sunt problemele pe care le întâmpină persoanele cu vătămări ale ariilor prefrontale[206]:

1. Incapacitatea de concentrare a atenției, tendința de a fi legat de stimul, de a fi foarte uşor distras de oricare stimul exterior;

2. Incapacitatea de a-şi controla comportamentul. Orice impuls interior se manifestă rapid în comportament, fără ca persoana să fie capabilă să inhibe manifestarea acelui act;

3. Dificultatea de a amâna răsplata, muncind în vederea unui scop viitor;

4. Lipsa organizării, a programării comportamentului şi a planificării: în planul vieții cotidiene, se manifestă prin neglijență şi delăsare;

5. O defazare între vorbire şi urmărirea gândului;

6. Probleme în exprimare, în organizarea ideilor şi în conceptualizare, sărăcie verbală, dificultăți în evocarea cuvintelor şi stereotipii verbale;

7. Incapacitatea de a se motiva în realizarea unei activități, de a-şi susține motivația până la definitivarea acesteia, de a-şi adapta rapid motivația în funcție de împrejurări şi cerințe;

---

204 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 216.

205 *Ibidem*, p. 189.

206 O. Noava şi A. Ardilla, *Liquistic abilities in patiens with prefrontal damage, Brain and Language*, 30, 1987, apud Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 206-225.

8. Probleme în controlul răspunsului emoțional. Ori se emoționează foarte ușor, ori rămân impasibili. Mânia, depresia și exaltarea pot alterna cu ușurință sau, dimpotrivă, se poate produce un blocaj emoțional;

9. Dificultăți în selectarea atenției.

10. „Exacerbarea comportamentului instinctiv – bulimie și pulsiuni sexuale."[207]

11. Alterarea flexibilității mentale, a judecății, a discernământului și a prevederii, o pierdere a inițiativei, o slăbire a creativității și a curiozității și o afectare a capacității decizionale[208].

Dacă se compară acest tablou[209] cu cel descris în cazul ADHD[210], se poate ușor constata că problemele de atenție corelate cu cele de motivație nu fac decât să reflecte o proastă funcționare sau chiar nedezvoltare a centrului executiv al cortexului.

„Tot mai mulți cercetători, observă J. Healy, suspectează astăzi faptul că prea multe ore petrecute în fața ecranului (TV sau computer) pot compromite dezvoltarea centrilor creierului executiv, a ariilor cortexului prefrontal. (...) Petrecând timpul cu o activitate care nu stimulează, nu antrenează în mod adecvat funcționarea creierului (cum ar fi vizionarea TV), poate fi influențată semnificativ dezvoltarea funcțiilor prefrontalului – controlul gândirii, atenția și, în mod general, abilitățile ce țin de planificare – afirmă Dr. Sid Segalowitz, o autoritate în cercetările privind dezvoltarea emisferelor cerebrale."[211]

Pentru a înțelege mai bine măsura și modalitatea în care televiziunea afectează dezvoltarea cortexului prefrontal, vom descrie în câteva

---

207 Prof. Dr. Ioan Constantin Stamatoiu, *Sindroame psihopatologice*, Ed. Militară, București, 1992, p. 38.

208 Harrison, *Principiile Medicinei Interne*, ediția a XIV-a, Ed. Teora, 2001-2003, p. 155.

209 Nu este obligatoriu ca toate aceste simptome să apară la o persoană care are afectați acești lobi, ci numai acelea care sunt mediate de zonele vătămate.

210 - neputința de a duce la bun sfârșit lucrurile începute;
- incapacitatea de asculta și a urmări;
- dificultate în a sta concentrat sau conectat la o activitate;
- a acționa înainte de a gândi;
- alternarea rapidă a unei activități cu alta;
- dificultate în a organiza și planifica acțiunile;
- dificultate în a-și aștepta rândul.

211 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 215.

cuvinte doi dintre factorii care favorizează configurarea ariilor neuronale ale acestei zone corticale.[212]

DIALOGUL ŞI LIMBAJUL INTERN

– Dialogul şi dezvoltarea limbajului intern sunt elemente esenţiale pentru dezvoltarea nivelurilor superioare de învăţare, organizare mentală şi control al comportamentului şi, în consecinţă, a sistemelor neuronale ale ariilor prefrontale.
– Cortexul prefrontal răspunde de reflectarea conştientă a existenţei omului în lume, a experienţei pe care acesta o are, de comenzile şi controlul comportamentului şi a actelor psihice, ca rezultat al procesului de gândire

Aşa cum s-a putut constata şi în celelalte capitole, limba joacă rolul fundamental în dezvoltarea cortexului. Este esenţial a-i învăţa pe copii să interpună limba între impulsuri şi comportament, să problematizeze, să se întrebe şi să dialogheze cu ceilalţi pe baza situaţiilor de viaţă cu care se confruntă. Adulţii, în special părinţii, trebuie să dialogheze cu copiii. Dialogul, după cercetările în domeniu, este esenţial pentru dezvoltarea nivelurilor superioare de învăţare, organizare mentală şi control al comportamentului, practic, ajută la dezvoltarea sistemelor neuronale ale ariilor prefrontale. Altfel spus, copiii trebuie să înveţe să se întrebe şi să caute răspuns, să-şi reprezinte în limbă, vorbind, situaţiile pe care le întâlnesc şi să încerce să le organizeze logic.

Dialogul cu adulţii, după părerea neuropsihologului rus Al. Luria, nu este cea mai importantă activitate pentru dezvoltarea cortexului prefrontal. Ea este doar o verigă necesară. Copiii trebuie să ajungă să-şi dezvolte şi să-şi internalizeze (interiorizeze) vorbirea cu ei înşişi.

Al. Luria afirmă – şi mulţi teoreticieni moderni sunt de acord – că, folosind limbajul, se pot întări funcţiile executive ale creierului prin dezvoltarea unui sistem scurt şi direct (stenografic) de comunicare

212 În capitolul *Efectele culturii nihiliste...*se va vorbi mai mult despre condiţiile unei bune stimulări a cortexului prefrontal.

a omului cu sine însuşi, ca stadiu ultim şi esenţial al procesului. Termenul „limbaj intern" se referă la acest dialog interior şi prescurtat, folosit, spre exemplu, ca ajutor esenţial în procesul de reamintire a unui lucru anume („acum hai să vedem ce mai este de făcut"), în planificare („ca să-l pot întâlni la prânz, trebuie să plec de acasă la ora 11") sau în rezolvarea unei probleme ce necesită mai mulţi paşi („dacă voi face acest lucru... atunci ar trebui să se întâmple... şi în aceste condiţii nu voi putea să..."). Ca adulţi, nu mai rostim toate aceste cuvinte către noi înşine (cu voce tare sau în gând), noi le gândim deja în mod instantaneu.

„În acord cu Luria, această abilitate se dezvoltă încet, direct proporţional cu capacitatea copilului de a folosi limbajul şi, prin aceasta, de a-şi modela, de a-şi creşte puterea de a raţiona. El consideră că dialogul sau vorbirea interioară arată faptul că oamenii îşi antrenează creierul mult mai complex şi mai specializat decât toate animalele, în special în aria cortexului prefrontal.[213] Limbajul, spune Luria, este un proces caracteristic dezvoltării aproape a tuturor formelor evoluate ale activităţii mentale *şi poate reorganiza în mod fizic zonele corticale care stau la baza proceselor mentale superioare.*"[214]

---

213 „Limbajul interior nu numai că însoţeşte activitatea copilului ci este în mod intim şi util legat de gândirea copilului. Vorbirea interioară începe să fie însuşită în mod treptat. Cu cât cortexul prefrontal se maturizează, cu atât vorbirea regulată se interiorizează. Între 3 ani şi 7 ani, se transformă în abilitatea de a gândi cuvinte şi a le folosi pentru a controla comportamentul. Vârsta între 2 şi 5 ani pare a fi deosebit de importantă pentru a face acest pas pentru ca în momentul în care copilul va ajunge la vârsta şcolii elementare să poată să raţioneze cu ajutorul propriului creier şi astfel să fie capabil de un start bun. Nu este o coincidenţă că vârsta la care se începe şcoala corespunde cu dezvoltarea preliminară a centrilor de control din cortexul prefrontal. Copiii care utilizează vorbirea interioară pot în mod efectiv să-şi amintească mai bine informaţii şi evenimente. Ei sunt mai buni la rezolvarea problemelor pentru că ei pot să reflecte în cuvinte fiecare pas, să evalueze alternativele şi să mediteze asupra posibilelor rezultate. Ei pot organiza şi aplica informaţia în mod mai eficient şi pot dezvolta strategii mai bune atunci când îşi iau notiţe în clasă, când învaţă pentru examen sau chiar pentru înţelegerea şi rememorarea celor citite." În Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 205.

214 J. Vocate, *D. R. the theory of A. R. Luria,* Hillsdale, N J Lawrence Erlbaum Associate, 1987. apud Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 183.

Lev Vîgotsky, specialist în dezvoltarea psihologică şi terapia copiilor cu probleme de atenţie, autor recunoscut în Rusia, Europa, Israel şi America, susţine că *„un motiv major pentru care mulţi elevi şi studenţi astăzi întâmpină dificultăţi în a rezolva probleme şi a raţiona abstract, în a scrie coerent, este acela că ei nu şi-au dezvoltat suficient mecanismele limbajului intern. (...) În primul rând, se poate ca minţile lor să fi fost bombardate cu prea mult zgomot şi să fi fost suprasolicitate. Cum ar fi putut ei oare să se concentreze la o vorbire interioară (a vorbi cu ei înşişi) dacă ei niciodată nu au fost lăsaţi să experimenteze liniştea?"*[215]

Ecranul televizorului sau al calculatorului dăunează dezvoltării cortexului prefrontal

În ceea ce priveşte vizionarea TV, rezultatele cercetărilor efectuate în domeniul neuropsihologiei îi fac pe doctorii Emery să afirme în mod categoric că mărirea timpului de vizionare înseamnă „prelungirea stării maladive în care se află cortexul prefrontal, ceea ce va avea grave consecinţe asupra dezvoltării acestuia."[216]

Viaţa obişnuită, aşa cum au trăit-o oamenii dintotdeauna, înlesnea cu prisosinţă dezvoltarea normală a proceselor mentale superioare şi, prin urmare, a cortexului prefrontal. Copilul, încă din primii ani de viaţă, prin natura condiţiilor sociale, îşi însoţea mai întâi mama şi pe urmă tatăl în activităţile pe care aceştia le întreprindeau şi în acest fel, observându-şi părinţii, şi exersând anumite activităţi, îşi însuşeau, prin imitare, anumite strategii de gândire şi de comportament.

„Întâmpinarea unor probleme reale sau situaţii de viaţă, spune J. Healy, cum ar fi ajutorul la bucătărie, în atelier, grădină, la magazin sau în alte forme de activitate desfăşurate împreună cu un adult,

---

215 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 185.

216 M. Emery şi F. Emery, *The Vacous Vision: The TV Medium,* Journal University Film Association 32 (1,2), 1980, p. 27-31.

constituie o bază a dezvoltării ariilor prefrontale. *Vizionarea TV, din contră, este total nepotrivită dezvoltării prefrontalului, pentru că nu constituie o experiență interactivă, ci tinde să suprime tendința de a vorbi despre probleme sau de a pune întrebări asupra lucrurilor care se întâmplă. Televiziunea tinde să focalizeze totul asupra soluțiilor magice și asupra efectelor vizuale care contrazic logica adevărată.*"[217]

Televizorul nu favorizează conversația sau implicarea copilului în rezolvarea unor probleme, nici vorbirea internă (reflecția, în general, în fața televizorului este inexistentă) și, în fapt, nici una dintre modalitățile descrise anterior, prin care s-ar cultiva configurarea și lărgirea ariilor corticale ale cortexului prefrontal. Dacă luăm în considerare disfuncțiile sau deficiențele mentale sesizate la persoanele care prezintă vătămări ale cortexului prefrontal, va deveni mai clar în ce măsură televiziunea poate contribui la subminarea dezvoltării centrului executiv al creierului.

Neatenție, tendința de a fi legat de stimul, de a fi ușor distras. În capitolul *Atenția orientată*, s-a putut constata că vizionarea TV solicită îndeosebi atenția involuntară – circuitul inferior al atenției – făcându-l pe telespectator să fie dependent de stimuli externi, asemenea copiilor mici sau animalelor care nu dispun de un control intern, rațional al atenției. Atenția voluntară, în schimb, este puternic inhibată pe parcursul acestei experiențe de tip hipnotic.

Lipsa organizării, a programării și a planificării comportamentului. Vizionarea pasivizează nu numai în timpul, dar chiar și după încetarea acesteia, copilul sau adultul nu mai are dispoziția, energia sau capacitatea de a-și organiza programul. Programarea și planificarea, în general, sunt condiționate de implicarea în viața reală, de confruntarea cu anumite probleme și cu un orizont de acțiune. Condiția de spectator însă anulează orice proiect, orice planificare sau programare a comportamentelor.

Legat de *dificultatea amânării răsplatei și a problemelor motivaționale*, trebuie observat că privitul la televizor nu este o activitate care

217 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 187.

să presupună un efort conştient sau educarea comportamentului privind aşteptarea cu răbdare a recompensei. Vizionarea TV nu reclamă concentrarea energiilor şi efortul în perspectiva unei recompense sau a unei realizări viitoare. Televiziunea este un mijloc de distracţie şi, ca atare, răsplata este permanent obţinută în însuşi actul vizionării. El cultivă plăcerea sau distracţia, ca sens al existenţei, şi nu ca pe o răsplată meritată, şi astfel creează copilului, tânărului sau adultului de mai târziu deprinderea sau handicapul de a nu se putea angaja concentrat, motivat într-o lucrare fără o răsplată imediată (dacă se poate, înainte de începerea lucrării respective). Ca şi activitate distractivă, televizorul nu-l motivează pe telespectator decât numai în direcţia prelungirii vizionării, sau, cum se va arăta în alt capitol, îl motivează să cumpere ceva, să caute plăcerea sau, mai exact, doar îi condiţionează anumite dorinţe.

Dificultatea de a inhiba comportamentele nepotrivite şi de a controla răspunsul emoţional, precum şi disociaţia între vorbire şi urmărirea gândului sunt alte trei consecinţe ale afecţiunii lobilor prefrontali. Atâta timp cât vizionarea TV subminează activitatea reflexivă, este firesc să micşoreze capacitatea oamenilor de a-şi corela acţiunea şi vorbirea cu gândirea (a gândi înainte de a vorbi şi a acţiona), de a-şi controla emoţiile şi comportamentul. Prin efectul său preponderent dramatic, televiziunea exploatează potenţialul afectiv, cultivă emoţia, scoţând-o de sub controlul raţiunii. „O emoţie deosebit de intensă, arată M. Roco, provoacă o reacţie a sistemului limbic şi blochează orice reactivitate a zonelor corticale"[218], adică inhibă activitatea cortexului prefrontal.

Probleme în activităţi verbale mai complexe. Aceste incapacităţi sunt legate de proasta funcţionare a sistemelor neuronale care coordonează vorbirea sau, mai precis, controlul comportamentului şi al gândirii prin intermediul limbii. Vizionarea TV nu presupune nici exersarea limbii, nici comunicarea cu adulţii (dialogul) şi nici vorbirea interioară, condiţii care sunt necesare pentru dezvoltarea ariilor prefrontale. Televi-

218 Mihaela Roco, *Creativitate şi inteligenţă...*, p. 47.

ziunea nu lasă, după cum observă Barkley, răgazul sau liniştea necesară însuşirii de către copii a limbajului intern.

Dincolo de aceste observaţii, faptul că toate afecţiunile enumerate anterior, ce vizează o nefuncţionare parţială a cortexului prefrontal, devin fenomen general într-o societate în care copiii, încă din primii ani de viaţă, petrec 3-4 ore zilnic în faţa ecranului este, poate, cea mai bună dovadă că televiziunea şi, mai nou, Internetul sau jocurile pe calculator constituie cauza principală a acestui fenomen.

În ceea ce priveşte influenţa televiziunii asupra dezvoltării şi funcţionării cortexului prefrontal, s-a luat în discuţie până acum numai efectul produs de tehnologia video, de natura actului televizual (a sta ceasuri întregi privind fix la micul ecran). Efectele conţinutului programelor vizionate sunt însă la fel de primejdioase, mai cu seamă în contextul în care, după cum spune W. Setzer, conţinutul este perfect adaptat tehnologiei. Chiar dacă nu învaţă conştient aproape nimic de la televizor (adică nu este vorba de un adevărat proces educativ), copiii îşi însuşesc totuşi anumite comportamente, li se condiţionează anumite dorinţe, li se modelează imaginaţia şi li se potenţează afectivitatea sau pofta, dorinţa, în general, şi toate acestea vor influenţa activitatea şi dezvoltarea cortexului prefrontal.

Înainte de a încheia acest capitol, e necesar să facem următoarea precizare: deşi prezentarea de până acum a avut în obiectiv mai ales copiii şi efectele televiziunii asupra dezvoltării cortexului acestora, trebuie să subliniem faptul că influenţa negativă în funcţionarea normală a minţii umane – pe care o exercită obiceiul uitatului la televizor – se manifestă la oamenii de toate vârstele.

Doctorul Jerre Levy, biopsiholog la Universitatea din Chicago, afirmă: „creierul omului este astfel făcut încât să fie permanent stimulat sau antrenat în procesul cunoaşterii. Creierul este la fel ca muşchii; dacă nu-i exersezi, se veştejesc, se atrofiază. Dacă nu-ţi exersezi creierul, acesta se va atrofia."[219] Prin urmare, la adulţii care n-au avut timpul sau posibilitatea de a se „bucura" suficient de

219 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 214.

plăcerea televizionării în perioada copilăriei, chiar dacă au sistemele neuronale normal dezvoltate, acestea nefiind exersate suficient, în timp, acele abilități pe care le mediază, neantrenate corespunzător, vor slăbi până la nivelul manifestării unor stări patologice. Astăzi nu numai copiii sunt nervoşi, irascibili, impulsivi, incapabili de a-şi controla comportamentul, de a se concentra şi a se motiva suficient pentru urmărirea cu atenție, cu răbdare şi cu tenacitate a unei activități, de a şi organiza programul, de a-şi planifica ziua sau viitorul. Aceste probleme pot fi întâlnite la tot mai mulți adulți. Aceasta arată că şi la telespectatorii mai în vârstă devine posibilă funcționarea anormală a cortexului prefrontal.

Caracterul hipnotic al vizionării TV

– Bio- şi hipnoterapeuţii susţin că televiziunea permite nu numai o transmitere a forţei hipnotice, ci chiar o multiplicare a acesteia.
– Neuropsihologii constată că răspunsul cortexului pe parcursul vizionării TV se situează în domeniul somnolenţei sau stării hipnogogice (de tip hipnotic).
– Undele cerebrale alfa caracterizează atât starea de somn superficial sau de hipnoză, cât şi activitatea corticală a telespectatorilor în timpul vizionării.
– Vizionarea TV poate fi încadrată cu uşurinţă în clasa fenomenelor de tip hipnotic dacă sunt avute în vedere caracteristicile stării hipnotice şi perfecta lor asemănare cu stările mentale trăite de telespectator în faţa televizorului.
– A te afla liniştit, relaxat, într-o cameră întunecoasă, privind fix şi pasiv o sursă de lumină pe o anumită perioadă de timp sunt primele componente ale inducerii hipnozei, arată dr. Ernest Hilgard, referindu-se la televizor.
– Rata crescută a schimbărilor de plan – în medie douăsprezece pe minut – inhibă activitatea conştientă ca mecanism automat de autoprotecţie în faţa mulţimii informaţiilor. Aceasta este, de fapt, observă dr. Moris, una dintre metodele de hipnotizare, căci, în astfel de situaţii, creierul suprasolicitat va decupla atenţia, putându-se astfel intra în transa hipnotică.
– Efectul hipnotic ce apare pe parcursul privitului la televizor este inerent tehnologiei video, comunicării artificiale presupuse de vizionarea TV.

Imediat după 1990, bioterapeuţii au început să devină cunoscuţi şi destul de populari şi la noi în ţară. Mulţi dintre ei îşi desfăşurau şedinţele de bioterapie chiar prin intermediul televizorului. Nu puţini erau aceia care, privind la terapeutul de pe micul ecran şi ascultând mesajul, susţineau că, într-adevăr, simt furnicături, căldură sau răceală în corp, ameţeli sau greţuri pe parcursul şedinţei televizate sau chiar după aceea. Obiectivitatea acestor efecte (negative sau pozitive) a fost probată în multe ţări din Europa sau din întreaga lume în cadrul şedinţelor televizate de bio- sau hipnoterapie.

Unul dintre cei mai cunoscuţi bioterapeuţi de acest gen a fost Kaşpirovski, cel care, în spaţiul sovietic şi mai târziu în Rusia, desfăşura astfel de şedinţe televizate în faţa a zeci de milioane de telespectatori,

cu efecte dintre cele mai spectaculoase. Într-unul din interviuri el afirma că televiziunea este mijlocul care permite nu numai o transmitere a forței hipnotice, ci chiar o multiplicare a acesteia.

Aceste observații nu au fost făcute numai de Kaşpirovski, de bio sau hipnoterapeuții care s-au folosit sau se folosesc de televiziune în ședințele lor[220], ci şi de mulți dintre telespectatorii care mărturisesc că televizorul aproape îi hipnotizează, că adesea nu mai găsesc energia şi puterea de a întrerupe vizionarea, dispoziția de a întreprinde o altă activitate. Se poate oare susține că televizorul are cu adevărat o influență hipnotică asupra minții umane sau atracția exercitată de acesta nu este decât efectul interesului uriaş pe care programele TV îl stârnesc în mulțimea de telespectatori? În cele ce urmează, pentru a depăşi nivelul intuitiv sau pe acela al observației personale, vom prezenta câteva dintre rezultatele cercetării ştiințifice privitoare la un posibil efect hipnotic al televizorului.

Din perspectiva neuropsihologiei, lucrurile par destul de clare. Soții Emery, studiind răspunsurile cortexului în timpul privitului la televizor, au constatat că efectele televiziunii asupra creierului se situează în domeniul somnolenței sau stării hipnogogice (de tip hipnotic)[221]. Ei afirmă că „starea de continuă fixație – ca un fel de transă – a celui care se uită la televizor nu este una de atenție, ci de distragere, o formă de visare cu ochii deschişi sau de pauză"[222].

Acest lucru este confirmat şi în experimentele doctorilor Mulholand şi Peper. Ei afirmă că starea mentală a telespectatorului „este identică neurologic cu aceea a cuiva care priveşte un perete alb"[223].

Există mai mulți parametri ce caracterizează activitatea cortexului în timpul vizionării TV, care îi fac pe neuropsihologi să identifice

---

220 Mulți dintre cei intervievați în legătură cu efectele televiziunii afirmă intuitiv această putere hipnotică, cu toate că prea puțin se cunoaşte despre studiile ştiințifice făcute în această direcție!

221 Merrelyn Emery, *The Social and Neurophysiological Effects of Television...*, apud Frank Zingrone, *Chaos and...*, p. 3.

222 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 206.

223 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 64.

această stare cu cea semihipnotică. Apariţia unei activităţi corticale alfa este poate unul dintre cei mai buni indicatori. Încă din anii '50 se cunoaşte faptul că undele alfa caracterizează starea de somn superficial sau de hipnoză[224], iar studiile mai recente arată că un individ este cu atât mai hipnotizabil, cu cât are unde alfa mai bine reprezentate în cortex[225].

Ce declanşează, pe parcursul vizionării TV, apariţia undelor alfa, decuplarea emisferei stângi, activarea sistemului limbic, cel care răspunde la emoţii, instincte, sentimente? Un singur răspuns la această problemă, care să fie recunoscut de întreaga comunitate ştiinţifică, este greu de găsit. În general, toate răspunsurile date ar putea fi cuprinse în observaţia că televiziunea implică un tip de comunicare total nefiresc, total nepotrivit capacităţilor noastre de cunoaştere, de interacţiune cu realitatea, o comunicare care se adresează doar vederii şi auzului, pe fondul decuplării senzoriale a telespectatorului de mediul în care el se află. Nici aceste două simţuri nu sunt însă stimulate corespunzător. Spre exemplu, privirea este fixă în timpul vizionării, căci telespectatorul nu trebuie să-şi mişte ochii spre a vedea în spaţiu orizontal sau în adâncime (acomodarea vederii), ci rămâne, permanent, cu privirea fixată sau lipită de sticla ecranului.

Inducerea unei activităţi electrice predominant alfa precum şi a celorlalte modificări ale activităţii corticale este cauzată, după specialişti, şi de modul în care se formează imaginile pe ecranul televizorului. Cu toate că imaginea video pare asemănătoare sau identică aceleia pe care o avem în minte atunci când vedem un obiect real, totuşi, lucrurile nu stau chiar aşa. Imaginea pe care o vedem la televizor sau pe monitorul calculatorului este formată dintr-o mulţime de cadre care se succed de 25 (în standardul european) şi de 30 (în standardul american) de ori pe secundă. Această succesiune de clipiri luminoase (imagini) sunt totuşi sesizate în mod distinct de ochi şi transmise ca atare în zonele de

224 Th. Barber, *Somnul şi hipnoza,* Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, oct. '56.

225 Irina Holdevici, *Sugestiologie şi psihoterapie sugestivă,* Victor, Bucureşti, 1995, p. 43.

recunoaştere a imaginilor din emisfera dreaptă cu toate că mintea nu are răgazul necesar pentru a le percepe conştient şi a le analiza separat.[226] Prin urmare, creierul nu este confruntat cu un stimul continuu, ca în realitate, ci cu o succesiune de stimuli luminoşi (sclipiri) care, după mai mulţi cercetători, sunt principala cauză a declanşării fenomenului hipnotic. Uitându-ne la televizor nu vedem o imagine luminoasă reflectată pe un corp, ci ne uităm către o sursă de lumină – ecranul – care clipeşte de 30 de ori pe secundă.

În literatura de specialitate, este cunoscută o metodă de hipnotizare ce presupune aşezarea pacientului la o distanţă dată de o sursă de pulsuri luminoase de frecvenţă constantă, care, privite cu atenţie, au puterea de a-l introduce în transa hipnotică. „Experimentele, afirmă soţii Emery, dovedesc că fiinţele umane se obişnuiesc cu stimuli luminoşi repetitivi (lumină clipitoare, modele de puncte, mişcări limitate ale ochilor). Dacă se ajunge la această obişnuinţă, atunci creierul socoteşte că nu se întâmplă nimic interesant, pentru a reacţiona în vreun fel anume, şi, în consecinţă, nu va mai procesa informaţia pe care o primeşte. În particular, ei afirmă că partea stângă a creierului, «zona integrativă» intră într-un fel de aşteptare. Soţii Emery spun că privitul la televizor este somnambulism conştient."[227]

Vederea lucrurilor care ne înconjoară devine posibilă prin receptarea luminii solare (sau a altei surse de lumină) care este reflectată de suprafaţa obiectelor respective. Este vorba de un singur stimul luminos, ce creează o imagine continuă, stabilă, care atestă însăşi existenţa reală a acelui lucru în spaţiul şi timpul respectiv. Imaginile lucrurilor văzute în realitate nici nu clipesc, nici nu se schimbă apărând şi dispărând din câmpul vederii cu viteză electronică. O masă este o masă şi rămâne astfel în faţa ochilor noştri, până când vom întoarce capul şi

---

226 Acest fenomen este exploatat astăzi în tehnica subliminală. Experimentele au arătat că dacă se schimbă doar câteva planuri din cele 30 pe secundă, înlocuindu-le cu altele ce vizează un comportament anume (al consumatorului), atunci telespectatorul, fără să sesizeze conştient mesajul primit, va urma sugestia, cumpărând produsul sau alegând pe omul politic sugerat.

227 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 206

vom privi la altceva sau până când cineva o va îndepărta din câmpul nostru vizual. Dacă vrem să vedem altceva, trebuie să ne schimbăm poziția, să privim în profunzime sau să ne mișcăm ochii. Aceasta este o experiență vizuală și existențială normală, potrivită structurii și capacității de cunoaștere a minții omului.

Imaginea TV, cu toate că simulează destul de bine realitatea, implică o experiență complet diferită de aceea pe care o propune lumea reală, o experiență traumatizantă pentru sistemul nervos și cognitiv uman. Aceeași masă, pe micul ecran, va fi văzută ca apărând și dispărând de 25 de ori pe secundă, chiar dacă nu vom conștientiza acest lucru. Se vor vedea, practic, 25 de mese (de imagini) în fiecare secundă.

Așadar, atunci când privim la televizor mintea nu este supusă la un singur stimul luminos, percepând imaginea unui lucru care există în chip real în reflexia luminii exterioare (soare sau bec), ci la o multitudine de stimuli luminoși care se succed cu o viteză atât de mare, încât creierul nu îi poate analiza separat.

Acest truc, de care tehnologia video se folosește pentru a crea posibilitatea vederii la distanță – a crea iluzia existenței sau a mișcării – nu rămâne fără urmări în activitatea corticală a oamenilor care privesc ecranul. Determinat fiind să vadă ca existent și continuu ceva ce nu există cu adevărat, depășit de viteza cu care se succed stimuli luminoși, creierul își reduce activitatea de tip conștient, trecând într-o stare de așteptare, de ușoară somnolență de tip hipnotic.

Dincolo de constatările neuropsihologilor, vizionatul TV poate fi cu ușurință încadrat în clasa fenomenelor de natură hipnotică, dacă sunt comparate caracteristicile stării hipnotice cu stările mentale induse pe perioada vizionării TV[228].

a) „Reducerea funcției de planificare. Subiectul hipnotizat pierde inițiativa, deci nu mai are dorința de a realiza acțiuni planificate pe cont propriu. Aflat în hipnoză, subiectul acționează doar în conformitate cu

---

228 Caracteristicile stării hipnotice au fost preluate din cartea prof. dr. Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie sugestivă*.

cele sugerate de terapeut. El poate acționa, dar, de cele mai multe ori, nu simte nevoia s-o facă. Aspectul exterior al persoanei hipnotizate este al unui individ pasiv, care reacționează doar la comenzi venite din afară.”[229]

Primul efect al televiziunii este crearea unei atitudini mentale pasive, observă Jerry Mander, „televizorul în loc să antreneze atenția activă, pare să o suspende. El antrenează oamenii pentru a deveni momâi”[230].

„Televiziunea inhibă comportamentul intențional” spune Emery. „Cum era de așteptat cei care priveau la televizor când erau sunați relatau că se simt relaxați și pasivi, constată Kubey și Csikzemmihaly. Surprinzător este faptul că în timp ce relaxarea se termină odată cu închiderea televizorului, starea de alertă scăzută continuă, iar pentru a nu înceta relaxarea, tendința este de a continua vizionarea.”[231]

Starea de pasivitate nu durează doar pe durata vizionării, ci și după aceea, apărând un fenomen de inerție psihologică și fizică. Se constată, că în timpul și după vizionarea TV, dispare dorința sau puterea de a realiza ceea ce ne propusesem anterior[232].

b) „Redistribuirea atenției. În hipnoză, se accentuează selectivitatea atenției, atenția subiectului fiind orientată în mod special spre ceea ce spune și face hipnotizatorul. Aflat într-o hipnoză profundă, acesta poate înregistra stimulii proveniți de la alte persoane, dar nu reacționează decât la comenzile date de hipnotizator. Hilgard este de părere că în hipnoză avem de-a face cu o scădere a atenției generale, el denumind fenomenul «inatenție selectivă». (Subiectul aude doar vocea hipnotizatorului, și nu aude alte voci).”[233]

Fenomenul atenției orientate este caracteristic nu numai pentru hipnoză, ci și pentru vizionarea TV. Mai mulți cercetători au observat că, atunci când ne uităm la televizor, întreaga atenție este captivată de acțiunea de pe

---

229 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 43.

230 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 200.

231 Kubey R., Tuning *In To Young Viewers: Social Perspectives onTelevision*, Sage, 1996.

232 Vezi cap. *Primul efect al televiziunii...pasivă*.

233 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 43.

micul ecran. Puține activități sunt capabile să ne rețină atenția pe o perioadă de timp atât de lungă, precum o face televizorul. Forța de atracție este atât de mare, încât cu greu se poate desfășura o altă activitate în preajma unui televizor deschis, fără a trage cu ochiul spre ecran pentru a urmări ce se întâmplă acolo, în paralel cu activitatea noastră.

Că bucătăresele uită mâncarea pe foc nu ar fi un lucru atât de semnificativ comparativ cu faptul că în situația unei vizite, indiferent de interesul arătat musafirilor, televizorul va capta atenția tuturor, conducând la apariția unor situații destul de penibile, toate acestea pe fondul strădaniilor fiecăruia de a-și arăta în conversație politețea cuvenită într-o asemenea împrejurare.

Atenția solicitată de televizor pe parcursul vizionării este asemănătoare până la identitate cu cea întâlnită în hipnoză[234]. În primul rând, este vorba de puternica orientare a acesteia către ecranul TV, odată cu pierderea din câmpul atenției a celorlalți stimuli; în al doilea rând, atenția cu care telespectatorii privesc la micul ecran nu este una activă, orientată (voluntară) de către subiect în mod intențional, ci mai curând una pasivă, captată, orientată sau captivată de televizor ca sursă hipnotică. „În cazul televiziunii, afirmă dr. Peper, nu există o astfel de disciplină. Nu îți antrenezi mintea să se autocontroleze. În loc să antreneze atenția activă, televiziunea pare să o suspende. (...) Vizionarea TV înseamnă să primești fără să reacționezi. Atenția îți este captată, iar tu primești, nu privești. Motivul pentru care copiii - telespectatori sunt în starea alfa este că în timpul vizionarii, ei nu se concentrează, nu se orientează."[235]

c) „Capacitatea crescută a producției imaginative (vivacitatea reprezentărilor memoriei). Din relatările subiecților hipnotizați rezultă că reprezentările din timpul hipnozei sunt deosebit de vii. Adesea, ei au adevărate stări halucinatorii, percepând obiecte, persoane sau situații care nu există în realitate. De asemenea, este cunoscută vivacitatea viselor hipnotice."[236]

---

234 Vezi cap. *Televizorul sau atenția orientată.*

235 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 210.

236 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 43.

Se va putea constata, în alt capitol, că percepția lumii micului ecran este una înrudită mai curând cu cea din stările de vis sau cu stările halucinatorii. În urma vizionării, crește producția imaginativă sub forma reveriilor – scenarii mentale care irump necontrolat și inundă orizontul interior al minții[237].

d) „Reducerea controlului realității și toleranța crescută pentru distorsionarea acesteia. În viața cotidiană, controalele pe care le realizează omul asupra mediului înconjurător sunt foarte frecvente: omul privește în jur, se uită la ceas, ascultă, atinge obiectele. (...) Aceste fenomene pun în evidență o reducere sub influența hipnozei, a capacităților discriminatorii și critice ale subiectului. Deși nu trebuie să înțelegem că toate capacitățile logice sunt suspendate, se observă o anumită tendință necritică de a lua lucrurile ad litteram. Caracterizând acest fenomen, Ornp vorbește de așa-numita «logică a transei», conform căreia subiectul acceptă ca fiind logice situații pe care în stare naturală nu le-ar considera ca atare.”[238]

Cercetările efectuate de neuropsihologi au demonstrat cu prisosință că logica, discernământul, analiza, sinteza sunt diminuate semnificativ pe parcursul vizionării. Se poate observa empiric că, aflați în fața televizorului, avem o anumită tendință de a lua lucrurile așa cum sunt, chiar în situația în care, la o minimă analiză, realitățile prezentate pot să ajungă în contradicție cu realitatea. Același lucru poate fi observat în special în vizionarea filmelor, unde se poate constata cu ușurință înclinarea telespectatorilor de a accepta ca de la sine înțeles situații contradictorii, aberante dacă ar fi privite în mod logic și rațional. Aproape orice afirmație sau scenariu sunt mult mai credibile la televizor decât prezentate în mod direct într-un cadru real, atunci când facultățile critice ale publicului nu sunt afectate.

e) „Creșterea gradului de sugestibilitate. În hipnoză, receptivitatea la sugestii a subiectului crește foarte mult în comparație cu starea obișnuită. Stimuli sau incitații sugestive, care în afara hipnozei determină reacții de intensitate foarte redusă sau nu produc nici o reacție, conduc la

---

237 Vezi cap. *Vizionarea TV ca stare de conștiință alterată,* din vol. al II-lea.

238 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...,* p. 44.

modificări de amploare dacă sunt administrați în urma inducției hipnotice."[239]

Din punct de vedere empiric, forța de sugestie a televiziunii este mărturisită atât de efectul ședințelor de bio- sau hipnoterapie, amintite mai sus, cât și de eficacitatea publicității prin televizor. Cercetările neurologilor arată că predominanța undelor cerebrale alfa în activitatea cortexului cresc puternic sensibilitatea individului la sugestie[240]. De asemenea, în condițiile în care orice stres crește gradul de sugestibilitate, mai cu seamă dacă este aplicat pe o perioadă mai mare, iar vizionarea TV constituie o importantă sursă de stres, televiziunea devine unul dintre cele mai puternice mijloace de sugestie care au existat vreodată.

f) „Accentuarea comportamentului de jucare a unor roluri. Subiecții prezintă în hipnoză o capacitate sporită de transpunere în rolurile sugerate, comparativ cu starea obișnuită. Astfel, de pildă, unui subiect căruia i se sugerează că are altă vârstă decât cea reală sau că este o altă persoană, va tinde să interpreteze cu multă autenticitate rolul sugerat. Există chiar și o teorie care tinde să explice fenomenul hipnotic prin jucarea unui rol."[241]

Intrarea în rol este poate una dintre caracteristicile de bază ale vizionării TV. Cercetătorii observă că, prin proiecție, identificare și empatie telespectatorii sunt înclinați permanent să se identifice cu anumite personaje de pe micul ecran, participând și ei, trăind prin „delegație" stările afective ale acestora. Când moare un personaj principal într-un serial îndrăgit telespectatorii se simt adesea ca și când au pierdut pe cineva apropiat, ca și cum a murit ceva din ei. Fenomenul variază în intensitate în funcție de structura psihică a individului, de sugestibilitate și de timpul alocat vizionării[242].

g) „Apariția amneziei post-hipnotice. Amnezia sau uitarea celor ce s-au petrecut în timpul hipnozei reprezintă una dintre particularitățile de

239 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.
240 *Sales Calm research...*, http: //www.calm.com.au/pages/02sales.shtml.
241 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.
242 Vezi cap. *Funcția psihoterapeutică* din vol al II-lea.

bază ale stării hipnotice. Această amnezie poate fi sugerată de terapeut, dar ea se poate instala și spontan, mai ales în stările de transă mai profundă."[243]

Cu toate că acest fenomen, în cazul vizionării TV, se evidențiază mai pregnant la marii consumatori de programe TV, care ajung să nu-și mai amintească nici 5% din ceea ce au vizionat cu o zi înainte sau la copii, el poate fi observat într-o anumită măsură la toți telespectatorii. Explicația pe care ne-o dă neuropsihologia este suficient de concludentă: „Emisfera dreaptă înregistrează imaginile de la televizor, dar, din moment ce legăturile încrucișate dintre emisfere au fost «închise», aceste imagini pot fi cu greu conștientizate. De aici, dificultatea celor mai mulți oameni de a-și aminti multe dintre lucrurile vizionate anterior."[244]

h) „Starea de relaxare psiho-fizică. Majoritatea subiecților care au fost hipnotizați și s-au dovedit receptivi la hipnoză descriu starea pe care au resimțit-o ca fiind caracterizată prin relaxare fizică și psihică, lipsă de interes pentru ceea ce se petrece în jur, dorința de a urma cu exactitate instrucțiunile terapeutului, incapacitatea de a li se opune acestora, dorința și satisfacția de a rămâne vreme îndelungată fără a întreprinde ceva. Mulți subiecți relatează și prezența unor senzații de greutate și uneori de căldură în membre. [245]

Însăși apariția undelor cerebrale alfa presupune o relaxare psihofizică pe care o constată atât cei care studiază fenomenul, cât și fiecare telespectator în parte[246]. În ceea ce privește sindromul „picioarelor grele", cu toate că pare incredibil, cercetătorii au identificat apariția acestui fenomen și la copiii care se uită excesiv la televizor.[247]

---

243 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.

244 Martin Large, *Out of the Box*, http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm.

245 Irina Holdevici, *Sugestiologie și psihoterapie...*, p. 44.

246 Vezi și capitolul *Dependența de televizor...*

247 Vezi Martin Large, *Out of the Box*, http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm.

l) „Scăderea acuităţii perceptive. În stare hipnotică, stimulii ambianţei sunt percepuţi mai estompat, cu mai puţină claritate şi precizie, unii dintre aceştia nefiind percepuţi deloc. Mulţi subiecţi au descris starea trăită în timpul hipnozei ca fiind o stare intermediară între starea de veghe şi cea de somn. Majoritatea subiecţilor hipnotizaţi relatează că au resimţit lipsa dorinţei de a mişca şi de a gândi, tendinţa de a da curs celor sugerate."[248]

O cauză importantă a apariţiei fenomenului hipnotic de-a lungul vizionării TV o constituie privarea senzorială pe care o presupune privitul la televizor. Neurologii arată că, numai după câteva minute de vizionare, din punct de vedere al activităţii cerebrale se sesizează o puternică decuplare senzorială (văz, auz, miros etc.) de mediul camerei în care are loc vizionarea.[249]

Deşi prin vedere, pe parcursul vizionării, observă J. Mander, se primeşte cea mai multă informaţie totuşi privirea fixă a ecranului este un simptom al modificării activităţii cerebrale, al intrării în starea hipnotică.

„Chiar dacă lucrezi într-un birou sau citeşti o carte, ochii se mişcă mai mult decât atunci când oamenii privesc la televizor. Pe parcursul vizionării TV, în afara stării de imobilitate a globului ocular, apare, în paralel, o rigidizare a mecanismului de concentrare. Ochiul rămâne la o distanţă fixă faţă de obiectul observat pentru o perioadă mai lungă de timp decât în orice altă experienţă umană. De regulă, procesele de focalizare, defocalizare şi refocalizare antrenează ochiul permanent, ziua precum şi de-a lungul unei părţi a nopţii (în timpul visului). Dar în timpul vizionării TV, indiferent ce se petrece pe ecran, de cât este de îndepărtat sau de apropriat planul în care se petrece acţiunea de la televizor, ochiul rămâne la o distanţă fixă, ceea ce presupune doar o modificare infinitezimală de focar. Aşa cum vom vedea, rezultatul este că televiziunea nivelează toate informaţiile într-o singură dimensiune şi introduce telespectatorul într-o stare asemănătoare privirii fixe inconştiente. Soţii Emery explică acest fapt arătând că undele cerebrale

---

248 Irina Holdevici, *Sugestiologie şi psihoterapie...*, p. 44.
249 Frank Zingrone, *Chaos and...*, p. 3.

încete, sincronizate sunt în mod obişnuit asociate cu lipsa mişcărilor ochiului, fixare, lipsă de definiţie, lipsă de activitate, corp inert. Ei citează din A. R. Luria, care scrie în *Psihofiziologia lobilor prefrontali*: «Nu poate exista nici un gând organizat în aceste stări de fază, iar asocierile selective sunt înlocuite de asocieri neselective, lipsite de caracterul lor intenţional"[250]

În acest sens dr. Ernest Hilgard[251] spune că televizorul poate foarte uşor să aducă oamenii într-o stare de tip hipnotic. El arată că „a sta liniştit, relaxat, într-o cameră întunecoasă, privind fix şi pasiv o sursă de lumină pe o anumită perioadă sunt primele componente ale inducerii hipnozei»"[252].

„Şederea în linişte, fără alte impulsuri senzoriale în afară de ecran, fără orientarea în afara razei de acţiune a aparatului TV este capabilă ea însăşi de a-i determina pe oameni să se poziţioneze în afara realităţii obişnuite, permiţând substituţia cu o altă realitate pe care televiziunea o poate oferi. Poţi deveni atât de implicat imaginativ, încât alternativele dispar temporar. Atunci subiecţii se lasă duşi de hipnoză (plutesc), subliniază J. Mander."[253]

O altă cauză în generarea stării semihipnotice în faţa televizorului este dată de cantitatea imensă de informaţii pe care o transmite un program TV, de puternica implicare emoţională, dar mai cu seamă, sub raport tehnic, de viteza cu care se deplasează camera video, de schimbările unghiurilor de filmare sau ale planurilor.

Toate aceste evenimente tehnice[254], menite să ţină trează atenţia, au darul de a intensifica legătura hipnotică. Ele măresc stresul sistemului nervos, suprasolicitând funcţiile cognitive, şi, prin aceasta, intensifică fenomenul de inhibiţie a emisferei stângi şi măresc sugestibilitatea. J. Mander, în anul 1978, observa pe canalele de televiziune

---

250 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 208.

251 Ernest Hilgardeste directorul centrului de cercetări ale hipnozei de la *Stanford University*, este cunoscut ca un autor de referinţă în domeniu.

252 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 196.

253 *Ibidem*, p. 196.

254 Vezi cap. *Atenţia orientată*.

americane o rată de 8-10 schimbări de planuri pe minut. W. Setzer[255] constata că, în ultimii ani, pe un post de televiziune brazilian, rata medie a schimbărilor de plan la o emisiune obişnuită este de 11,5 şi la o reclamă de 16,3 schimbări pe minut. Videoclipurile merg până la viteze mult mai mari ce frizează nebunia, absurdul (se ajunge până la 25-30 de schimbări pe minut). Cititorii acestei cărţi, pentru a observa gradul de agresiune al unei emisiuni, pe un post românesc de televiziune, nu ar trebui decât să numere de câte ori se schimbă unghiul de vedere, planul, sau chiar focalizarea de-a lungul a 5 minute, pentru a face pe urmă media.

Dr. Freda Morris[256] arată că, întrucât imaginile TV se mişcă mai repede decât este capabil telespectatorul să proceseze informaţia pentru a reacţiona, acesta nu mai poate face altceva decât să le urmărească. Viteza uriaşă, nenaturală de schimbare a imaginilor nu lasă posibilitatea analizei sau a reflecţiei asupra imaginilor, astfel că ele vor străbate mintea, în timp ce gândirea critică este blocată. Dr. Moris aminteşte de o tehnică de inducere hipnotică numită „confuzie", care a fost experimentată de M. Erikson: „Îi dai persoanei (minţii) atât de mult de lucru, încât să nu-i laşi posibilitatea de a mai întreprinde nimic ea însăşi ca subiect. Este vorba de un proces rapid şi continuu în care se cere subiectului să se ocupe succesiv de diverse lucruri, alternându-i centrul atenţiei cu rapiditate. În momentul în care supraîncărcarea este atinsă, iar pacientul dă semne de oboseală, tinzând să-şi decupleze atenţia, atunci hipnotizatorul intervine cu ceva care poate stimula relaxarea, iar atunci pacientul intră în transă hipnotică. Ceva asemănător se întâmplă şi în cazul televiziunii"[257].

Ne oprim aici în dezvoltarea acestei teme, cu toate că aspectele ce privesc starea semihipnotică provocată de televizor sunt mult mai complexe. Spre exemplu, mesajul sonor joacă un rol esenţial în inducerea şi susţinerea stării hipnotice. Bunăoară, în multe studii se arată că

---

255 http: //www.ime.usp.br/~vwsetzer

256 Freda Morris este profesor principal de psihologie la UCLA, autor a numeroase cărţi pe probleme de hipnoză.

257 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 197.

anumite melodii sau frecvențe induc relaxarea și apariția undelor α (alfa) etc. Aceste metode se folosesc deja pe scară largă atât în interesul unor așa-zise terapii, cât și în publicitate, film etc. Cu cât avansează tehnologia video și audio se pun la punct metode tot mai sofisticate și mai eficace de captarea hipnotică a telespectatorului. Chiar dacă nu s-ar urmări în mod intenționat dezvoltarea puterii hipnotice a televiziunii asupra minții umane, remarcabil este faptul că efectul hipnotic al imaginilor video nu va putea fi totuși eliminat niciodată. Aceasta chiar și în cazul în care s-ar dori reformarea acestei tehnologii spre binele omului.

Efectul hipnotic, ca și modificările neurologice pe care le impune vizionarea TV sunt inerente naturii tehnologiei video, comunicării artificiale și bolnave presupuse de vizionarea TV. Televiziunea nu se va putea niciodată reforma, deoarece, oricât de mult ar avansa tehnica, imaginile video – care clipesc cu rapiditate – nu vor putea fi procesate de creierul uman la fel ca imaginile unor lucruri care există și sunt văzute în reflecția luminii exterioare. Mintea omului este făcută pentru a vedea lucrurile, lumea, așa cum sunt ele în realitate, și nu imaginea contrafăcută, simulată, iluzorie a ei. Prețul iluziei poate fi mai mare decât își poate permite omul să plătească.

Dependența de televizor

„Un articol din ziarul *Eastern Province Herald* (October 1975) din Africa de Sud descrie două experimente în care oameni din diferite medii sociale au fost rugați să nu se mai uite la televizor. Într-un experiment, diferite familii s-au oferit în mod voluntar să-şi închidă televizoarele doar pentru o lună. Cea mai săracă familie a cedat după o săptămână, iar celelalte au suferit de depresie, spunând că s-au simțit ca şi când au «pierdut un prieten».

În celălalt experiment, 182 de germani au fost de acord să-şi întrerupă obiceiul de a se uita la televizor pentru un an, cu un bonus de plată adăugat. Nici unul nu a reuşit să reziste dorinței mai mult de şase luni şi de-a lungul perioadei, toți participanții au manifestat simptomele «de retragere a narcoticului»: anxietate crescută, frustrare şi depresie[258]".

Un număr de ziare în interiorul şi în afara Statelor Unite au oferit bani unor indivizi sau familii pentru a-i stimula să renunțe la TV pentru o perioadă limitată, adesea o săptămână sau o lună. S-a observat o intensificare a tensiunilor între membrii familiei; multe familii nu au putut rezista până la sfârşitul perioadei de abstinență convenite inițial.

„Charles Winick de la City University of New York, având în vedere astfel de experimente în care mai multe familii s-au oferit voluntar sau au fost plătite ca pentru o săptămână sau o lună să renunțe la televizor, concluziona: primele trei, patru zile, pentru cele mai multe dintre persoane, au fost cele mai dificile, chiar şi în casele unde vizionarea TV era minimă sau unde se desfăşurau şi alte activități. În peste jumătate din familiile investigate, în timpul acestor prime câteva zile de lipsă a televizorului, activitățile obişnuite au fost întrerupte, membrii familiei au întâmpinat dificultăți din pricina timpului avut la dispoziție (şi pe care nu ştiau cum să şi-l umple); au apărut manifestări

---

258 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 65.

de nervozitate, nelinişte şi chiar de agresivitate. Oamenii care trăiau singuri ajungeau să se plictisească, se simţeau iritaţi şi anxioşi. În a doua săptămână se putea observa o sensibilă adaptare la noua situaţie pentru toţi cei investigaţi. Familiile sau persoanele singure, cu toate că-şi doreau să renunţe la televizor, întâmpinau dificultăţi foarte mari. Stările prin care trec în primele zile sau chiar săptămâni sunt foarte asemănătoare cu cele pe care le întâmpină o persoană dependentă de o substanţă (băutură, drog, ţigară etc.) sau un comportament anume, când vrea să renunţe la ele."[259]

În ultimii 20 de ani s-a scris deosebit de mult despre dependenţa[260] pe care televiziunea ar putea-o genera. Pentru psihologi, fenomenul era destul de uşor de observat. Oamenii se dezlipesc cu greu de televizor. Cei mai mulţi nu mai pot trăi nici o zi fără să se uite măcar la programul de ştiri, iar când televizorul lipseşte din casă, devin irascibili, nervoşi, certăreţi etc.

„Mulţi oameni din zilele noastre consideră că privitul la televizor poate crea dependenţă. Deşi doar 2% şi 12,5% dintre adulţii intervievaţi în două sondaje de opinie diferite gândeau că sunt dependenţi de televizor, 65-70% considerau ca alţii sunt dependenţi."[261]

Mulţi se plâng că nu reuşesc să-şi facă treburile casei din cauza televizorului, pentru că le mănâncă tot timpul sau pentru că, la capătul

---

259 Kubey R., *Tuning In To Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996.

260 „Deşi definiţiile sunt vagi şi oarecum derutante, cuvântul dependenţă se referă de obicei la o dependenţă psihologică sau fiziologică de o anumită experienţă care trebuie repetată pentru ca acea persoană să se simtă liniştită. De obicei, ne gândim la aceasta în termeni de dependenţă chimică, care se petrece atunci când narcoticul ales de o persoană dependentă reorganizează sistemul nervos astfel încât acesta necesită prezenţa substanţei chimice pentru a funcţiona normal. Desigur, nu toate dependenţele sunt chimice. Orice comportament care conduce la o experienţă plăcută va fi repetat, în special dacă acel comportament cere puţin efort. Psihologii numesc acest tipar întărire pozitivă. Acesta este ceea ce numim dependenţă. In acest sens, televiziunea se înscrie cu siguranţă în categoria agenţilor care creează dependenţa". În Kubey R., *Tuning In To Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996.

261 Kubey R., *Tuning In To Young...*, p. 8.

câtorva ceasuri de vizionare, se simt mult mai pasivi, mai puțin concentrați și mai puțin capabili de a-și rezolva problemele familiale decât înaintea vizionării. Toate acestea indicau o asemănare suficient de mare cu simptomele pe care psihologia le constatase că apar în fenomenele tipice de dependență, pentru a nu fi fost încadrat și uitatul la televizor în aria unui asemenea comportament. Cu toate acestea însă, până la nivelul anilor '80, afirmațiile cu privire la dependența de televizor îmbrăcau mai mult un caracter eseistic.

Poate că psihologii erau mult prea ocupați cu celelalte forme de dependență, care aveau un caracter mai evident si mai agresiv, pentru a acorda mai multă atenție acestei probleme. Însă, odată ce au fost clarificate mecanismul și criteriile de identificare a comportamentului de dependență, a devenit posibilă și cercetarea pe baze strict științifice a unui fenomen precum vizionarea TV și, așa cum vom putea constata mai departe, încadrarea lui în clasa acestor comportamente.

Datorită studiilor întreprinse de o seamă de psihologi și sociologi din toată lumea, dar mai ales din America, astăzi, nu mai există nici un dubiu că vizionarea TV, sau navigatul pe Internet sunt obiceiuri care, în timp, pot crea sindromul de dependență cu toată simptomatologia ce-l caracterizează.

Aplicarea criteriilor de diagnosticare a dependenței în cazul televiziunii

Pentru a aprecia în ce măsură vizionarea TV poate fi considerată un comportament generator de dependență, psihologii americani Robert Kubey[262] și Mihail Csikszentmihalyi au utilizat ca ghid *Manualul de diagnostic și statistică* (M.D.S.-IV) al Asociației Americane de Psihiatrie

262 Robert Kubey, al cărui studiu a constituit sursa principală în alcătuirea acestui material, este profesor asociat al Departamentului de jurnalism și studii media al Rutgers University, New Jersey, autor de referință în cercetările privind comportamentul de dependență și efectele televiziunii în viața indivizilor și a familiei.

(1994). Ei au dorit să vadă care dintre cele şapte criterii enunţate în acest ghid pentru diagnosticarea dependenţei de o anumită substanţă pot fi aplicate şi în cazul televiziunii. Conform cercetărilor efectuate în domeniu, este suficient ca numai trei din cele şapte criterii să îşi găsească aplicaţia pentru a putea fi dat diagnosticul de dependenţă comportamentului ţinut sub observaţie – în cazul nostru, vizionarea TV.

Având în vedere literatura de specialitate, psihologii dovedesc faptul că, în cazul televizorului, cinci din cele şapte criterii îşi găsesc o largă aplicabilitate, iar două dintre acestea, o aplicabilitate restrânsă. Nu mai există nici un dubiu: obişnuinţa de a te uita la televizor constituie un comportament care poate genera, în timp, dependenţă întocmai precum o face jocul de cărţi sau unele substanţe ca băutura şi narcoticele. În cele ce urmează vom prezenta cele şapte criterii ale diagnosticării dependenţei (M.D.S.-IV), arătând, la fiecare dintre ele, gradul în care îşi găsesc aplicabilitatea în cazul vizionării TV.

Criterii cu aplicabilitate restrânsă

1. Primul criteriu al *Manualului de diagnostic şi statistică* privind comportamentul de dependenţă, luat în discuţie în lucrarea lui Kubey, este apariţia „necesităţii de a consuma o cantitate vizibil mai mare de substanţă (drogul sau comportamentul ce dă dependenţă) pentru a atinge starea de intoxicare sau efectul dorit (relaxarea, satisfacţia, plăcerea). Efectul este vizibil diminuat în urma utilizării aceleiaşi cantităţi de substanţă."[263] Fumătorii sau băutorii simt nevoia creşterii numărului de ţigări sau a cantităţii de băutură.

Acest criteriu se aplică, mai cu seamă, la telespectatorii „înrăiţi", care mărturisesc că simt o satisfacţie mai redusă pe parcursul vizionării decât telespectatorii ocazionali.[264] Pentru cei care nu se uită de obicei la

---

263 American Psychiatric Association, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, Washington, 1994, p. 181.

264 R.W. Kubey şi M.Csikszentmihalyi, *Television and the quality of life: How viewing every day experience*, Hillsdale, 1990.

televizor efectul vizionării (impresia creată) este mult mai puternic. Însă, proporţional cu creşterea timpului dedicat acesteia, satisfacţia se micşorează.

2. Dependenţa se manifestă atunci când „utilizarea substanţei continuă, deşi se cunoaşte existenţa unei probleme fizice sau psihologice constante sau periodice care se datorează probabil respectivei substanţe sau pe care aceasta o accentuează.”[265] Mulţi continuă fumatul, chiar dacă ştiu că au cancer la plămâni, iar alţii continuă să bea, deşi ştiu că suferă, din această pricină, de o boală gravă. Cei împătimiţi de jocurile de noroc nu se pot opri, cu toate că au pierdut toţi banii sau sunt pe cale să-şi piardă şi casa.

Aplicabilitatea acestui criteriu este dificil de observat în cazul televizorului, observă Kubey, deoarece puţini sunt aceia care conştientizează „faptul că o problemă semnificativă fizică sau psihologică se datorează vizionării TV”[266]. Oricum există suficiente persoane care mărturisesc că televizorul constituie un important impediment în desfăşurarea unei vieţi normale de familie, în rezolvarea problemelor casnice sau în comuniunea cu ceilalţi. „Televizorul ne mănâncă tot timpul”, se plâng nemulţumiţi mulţi telespectatori, cu toate că nu se sunt capabili să reducă timpul alocat vizionării sau să renunţe complet la el. Alţii conştientizează că televiziunea le „accentuează problemele fizice şi psihice”[267] – sedentarism, îngrăşare, oboseală psihică etc. –, dar constată, în acelaşi timp, că nu se pot lipsi de televizor.[268]

---

265 American Psychiatric Association, *Diagnostic and...*, p. 181.

266 R. Kubey, *Tuning In To Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996.

267 *Ibidem*.

268 „Există dovezi în sensul că adolescenţii şi copiii care privesc masiv la TV au o tendinţă spre obezitate mai mare în raport cu aceia care privesc mai puţin. Cercetările recente sugerează totodată că metabolismul copilului încetineşte în timpul vizionării TV. Mai mult, consumul de «junk-food» printre adulţii care se autointitulează dependenţi de TV este mai ridicat decât printre „non-dependenţi”. Anumiţi subiecţi afirmă că se simt mai pasivi după vizionare decât înainte de începerea ei; această pasivitate determină scăderea probabilităţii ca telespectatorii să se implice ulterior în activităţi dinamice care să le poată aduce satisfacţie.” În R.W. Kubey şi M. Csikszentmihalyi, *Television and the quality...*

Criterii perfect aplicabile

1. În cazul dependenţei „substanţa este adesea consumată în cantităţi mai mari şi în cursul unei perioade mai lungi decât s-a intenţionat iniţial”[269]. Jucătorii la cazino îşi propun adesea să joace doar până vor câştiga ceea ce au pierdut. Puţini însă sunt aceia care, după ce au câştigat, se pot opri înainte de a pierde totul. Pentru fumătorii înrăiţi sau pentru băutori este simptomatic faptul de a-şi propune să fumeze doar o ţigară, respectiv să bea doar un pahar, fără însă să se poată opri după aceea.

„Telespectatorii de toate vârstele, observă Kubey, afirmă că se aşază pentru a urmări un singur program, dar termină prin a viziona mult mai mult. Astfel, acest criteriu de diagnosticare se poate aplica la numeroşi telespectatori. Obişnuinţa vizionării este atât de bine înrădăcinată în anumite cazuri, încât opţiunea de a privi la televizor se realizează aproape automat. Odată terminată masa – sau spălatul vaselor – numeroase persoane se aşază în faţa televizorului indiferent de program.”[270]

Mărturiile pe care le prezintă Mander în cartea sa demonstrează cu prisosinţă aplicabilitatea acestui criteriu: „Dacă un televizor este deschis, observă una dintre persoanele intervievate, nu-mi pot îndepărta privirea. (...) Nu vreau să privesc atât de mult, dar nu mă pot abţine. Mă face să privesc”[271].

După observaţiile făcute de psihologi, acest criteriu se aplică uşor la majoritatea telespectatorilor. Sondajele Gallup Poll, arată că 42% dintre adulţii americani investigaţi afirmă că petrec prea mult timp privind la televizor, ca şi cum nu de ei înşişi depinde acest lucru, ci de altcineva.[272]

---

269 American Psychiatric Association, *Diagnostic and...*, p. 181.
270 Kubey R., *Tuning In To Young...*, p. 8.
271 Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 158.
272 „Într-adevăr, obişnuinţa vizionării este atât de bine înrădăcinată în anumite cazuri, încât opţiunea de a privi la televizor se realizează aproape automat.” – Kubey R., *Tuning In To Young...*, p. 8.

2. „Există o dorință constantă sau se fac eforturi mari, fără eficiență însă, de a reduce sau controla utilizarea substanței sau a comportamentului ce a produs dependența."[273] Fenomenul este cunoscut tuturor celor dependenți de ceva anume şi care se luptă să-şi stopeze sau să-şi controleze acel comportament, fie că este vorba de băutură, țigări sau mâncare, fie de un comportament obsesiv precum desfrânarea, jocul de cărți sau un hobby anume.

Prin afirmarea faptului că se uită prea mult la televizor, oamenii fac nu numai o constatare, ci îşi exprimă şi neputința de a-şi putea micşora timpul dedicat vizionării sub limita la care ei înşişi consideră că ar fi necesar pentru a putea desfăşura în mod normal celelalte activități cotidiene. Fenomenul de dependență creat de televiziune, observă Kubey, este dovedit şi de faptul că, odată cu trecerea timpului, procentul oamenilor care afirmă că se uită prea mult la televizor este în creştere. În numai zece ani, în America, acesta a crescut cu peste 10 procente.

În multe studii se arată că „oamenii afirmă relativ frecvent că nu se simt în stare să se hotărască a întrerupe vizionarea dacă nu abandonează cu totul televizorul sau dacă nu-l închid brusc, apelând la ajutorul telecomenzii[274]. Mulți telespectatori declară că „au renunțat la obişnuitul *cablu* tocmai pentru a avea mai puține opțiuni şi astfel a se uita mai puțin la televizor"[275].

3. Persoanele dependente „dedică mult timp activităților necesare pentru a obține substanța, a o utiliza (fumatul în lanț) şi a reveni la ea în urma efectelor sale"[276]. Acest criteriu îşi găseşte o puternică aplicabilitate în cazul televizorului, în condițiile în care timpul mediu de vizionare ajunge până la 3 ore zilnic, iar în multe cazuri depăşeşte 4 sau chiar 5 ore (bătrânii, copiii sau cei fără lucru).

4. Dependența presupune „renunțarea sau reducerea unor numeroase activități sociale, ocupaționale sau recreative datorită consumării

273 American Psychiatric Association, *Diagnostic and* ..., p. 181.
274 Daley E.A., *Father feelings*, New York, 1978.
275 Kubey R., *Tuning In To Young*...
276 American Psychiatric Association, *Diagnostic and*..., p. 181.

substanței. Este posibil ca persoana să se retragă din activitățile de familie sau să renunțe la hobby-uri pentru a putea utiliza substanța într-un cadru intim[277].

Este evident că, în cazul în care oamenii petrec zilnic 3-4 ore în fața televizorului, o mare parte din activitățile casnice, comunicarea cu cei apropiați sunt neglijate sau excluse. În România, după 1990, lectura sau ieșitul în natură (excursii sau drumeții) au fost înlocuite, pentru mulți oameni, de vizionarea TV.

Williams și Handford (1986) constată că „adolescenții și adulții participă la activitățile și evenimentele sportive ale comunității într-o măsură mult mai scăzută atunci când televiziunea este disponibilă decât atunci când nu este"[278].

„Nu în puține cazuri, observă Kubey, adulții se simt neglijați de partenerii lor care privesc masiv la televizor (exemplu: așa-numitele «văduve ale fotbalului»). Oamenii relatează că au adesea senzația că trebuie să concureze cu vedetele de televiziune pentru a câștiga atenția membrilor familiei.

Numeroase persoane utilizează televizorul (ca și alte mijloace de presă) special pentru a evita contactul cu familia. În mod deosebit îngrijorează ideea că anumiți copii sunt neglijați emoțional și poate chiar fizic, întrucât cei însărcinați să-i îngrijească sunt prea «prinși» cu vizionarea programelor TV pentru a se ocupa de ei"[279].

5. Întreruperea consumului de drog (retragerea) sau a practicării comportamentului față de care se manifestă dependența conduce, după *Manualul de diagnostic și statistică*, la apariția unor stări caracteristice: irascibilitate, anxietate, nervozitate excesivă etc. Este resimțită totodată cu putere nevoia utilizării altei substanțe sau a unui comportament asemănător pentru a atenua sau a evita simptomele de retragere[280].

---

277 *Ibidem*, p. 178.

278 T. M. Williams și A. G. Handford, *Television and other leisure acivities*. În T. M. Williams *The impact of television*, New York: Academic Press, p. 143-213.

279 Desmond, Singer & Singer, 1989; Shanahon & Morgan, 1988.

280 *Ibidem*, p. 178.

Încă din anii '60, în America, există studii care atestă prezența simptomelor specifice retragerii (renunțării la drog) la persoanele care renunță brusc la televizor. Steiner, de exemplu, la începutul anilor '60, la numai 10 ani de la introducerea televizorului în America, „prezintă relatări ale indivizilor cu privire la diverse comportamente de interes psihologic, conturate în urma pierderii unui televizor datorită unei defecțiuni tehnice. Iată 3 exemple: «Familia era total dezorientată. Era groaznic. Nu făceam nimic – stăteam de vorbă cu soțul meu. Se țipa în continuu. Copiii mă deranjau și nervii mei erau la limită. Am încercat să le trezesc interesul pentru jocuri, dar era imposibil. Televiziunea a ajuns să facă parte din ei»"[281].

Irascibilitatea, nervozitatea, certurile în familie sau anxietatea și neliniștea sunt doar câteva din stările specifice retragerii, stări trăite de cei care renunță la drog, și care sunt identificabile ușor și în cazul întreruperii bruște a vizionării TV pe o perioadă mai lungă.

„Winick[282] oferă o colecție valoroasă de anchete cu privire la familiile ale căror televizoare erau defecte. El scrie: «Pentru majoritatea persoanelor primele 3 sau 4 zile erau cele mai dificile, chiar și în multe cămine în care vizionarea era minimă și în care se desfășurau și alte activități. În mai mult de jumătate din totalul căminelor, în aceste prime zile după pierderea televizorului, viața obișnuită era întreruptă, membrii familiei aveau greutăți în gestionarea noului timp liber, se manifesta anxietatea și agresivitatea, iar așteptările privind comportamentul celorlalți nu erau satisfăcute. Persoanele care locuiau singure aveau tendința de a deveni plictisite sau iritate»."[283]

În ceea ce privește punctul al doilea al acestui criteriu, R. Kubey constată că aceia care încearcă să renunțe la televizor apelează adesea la alte activități media și de divertisment[284]. Este interesant de constatat faptul că „mulți oameni, în încercarea de a se lăsa de droguri precum

281 Steiner J., *The people look at television*, New York, 1963, p. 99.
282 Relatarea, în versiunea lui W. Moore, a fost prezentată la începutul acestui capitol.
283 Maria Winn, *Τηλεοραση ενας ξενος στο σπιτι*, Αθινα, 1996, p. 32.
284 Ibidem Kubey R.W. și Csikszentmihalyi M., *Television and ...*, p. 184 – 185.

heroina, cocaina şi alcoolul, utilizează televiziunea ca pe un mijloc mai puţin nociv de evadare şi distragere"[285]. Aceasta dovedeşte că televiziunea, ca mijloc evazionist sau euforizant, este plasată între divertisment şi drogurile mai puternice, de genul celor amintite mai înainte.

După cum se vede, concluzionează Kubey, „aplicând criteriile de diagnostic M.D.S. – IV, dependenţa de televizor poate fi identificată în cazul multor persoane. Diferenţa esenţială provine, s-ar părea, din faptul că nu suntem obişnuiţi să considerăm televiziunea o substanţă: nu e nici lichidă (alcool), nici solidă (o pastilă). Totuşi, vizionarea programelor TV implică, într-un anume fel, aportul de ceva în organism, chiar dacă acest ceva e numai lumină şi sunet, şi chiar dacă nici un reziduu din această substanţă nu poate fi detectat ulterior în corp. Deşi poate nu este vorba despre o substanţă, milioane de oameni cred totuşi că ei înşişi sau alţii pe care îi cunosc trebuie să-şi controleze mai bine modul în care utilizează acest mijloc"[286].

În cele ce urmează vom prezenta trei dintre mecanismele psihologice care explică apariţia dependenţei de televizor.

Obişnuinţa cu televizorul sau inerţia atenţională

Plecând de la observaţia că telespectatorii „înrăiţi" – bătrânii singuri, şomerii, persoanele recent divorţate şi copiii – dispun de mai mult timp liber decât cei ocazionali, timp pe care îl alocă vizionării, R. Kubey ajunge la concluzia că „vizionarea poate conduce la o şi mai extinsă vizionare, determinând ceea ce se numeşte «inerţie atenţională» – cu cât oamenii se uită mai mult la televizor, cu atât creşte probabilitatea de a continua să rămână în faţa micului ecran.

Disconfortul în momentele de neangajare sau de singurătate poate determina vizionarea TV, dar după ani întregi cu un asemenea

285. Kubey R., *Tuning In To Young...*, p. 4.
286 *Ibidem*, p. 4.

comportament şi o mie de ore sau mai mult de vizionare în fiecare an, este posibil ca o astfel de obişnuinţă, înrădăcinându-se, să conducă la apariţia senzaţiei de disconfort atunci când oamenii sunt lăsaţi fără nimic de făcut, sunt singuri sau sunt lipsiţi de televizor"[287].

Având în vedere că obişnuinţa devine a doua natură, lipsa televiziunii, după cum declară cei intervievaţi, este resimţită asemenea pierderii unui prieten apropiat. Este greu de găsit în istoria omenirii o activitate căreia omul să i se fi dedicat atât de mult din primii ani de viaţă şi până la moarte. Televiziunea a depăşit, în sensul acesta, toate recordurile.

Dependenţa de televizor ca mijloc evazionist

În diferite studii se arată că cei care se autodeclară dependenţi de televizor recunosc că, prin vizionarea TV, evită trăirea unor stări negative cum ar fi singurătatea, tristeţea, neliniştea, stările obsesive sau reflecţiile negative. „Televiziunea, se arată în aceste studii, este capabilă să alunge, pe moment, gândurile, stresul, grijile, sentimentele de nemulţumire, frustrare sau neîmplinire, corelate cu problemele de conştiinţă aferente ei. Cei care sunt agitaţi, singuri, care au o viaţă dezordonată, se ataşează de televizor pentru a se simţi mai puţin agitaţi şi mai puţin singuri, mai echilibraţi psihic"[288].

Pe perioada vizionării, televiziunea organizează gândurile, le concentrează în direcţia urmăririi scenariului TV. Problema apare însă după încheierea vizionării, atunci când gândurile negative, grijile sau problemele revin în mod amplificat, ceea ce face ca telespectatorul să fie atras şi mai puternic să redeschidă televizorul.

Cercetătorii constată că, deşi televizorul este folosit iniţial pentru eliminarea stărilor negative, de tensiune sau stress, în final, acesta reuşeşte să agraveze, să intensifice aceste stări.

---

287 *Ibidem*, p. 5.
288 *Ibidem*.

„Prin comparație cu cei care se uită la televizor mai puțin de două ore pe zi, observă R. Kubey, telespectatorii înrăiți (peste patru ore zilnic) afirmă că se simt mai rău când sunt singuri şi când sunt în situații dezorganizate precum aşteptatul la rând sau pauza dintre diferitele activități. (...) Aceste descoperiri sugerează o posibilă dependență de mijlocul de comunicare, ce devine necesar pentru a umple golurile provocate de însingurare sau de timpul liber. Căutarea de senzații și evitarea gândurilor, amintirilor si emoțiilor pesimiste sunt şi ele cauze importante ale apariției dependenței."[289]

Televiziunea, ca pricină de amplificare a stresului, a neliniştii și dezordinii mentale, dar şi ca mijloc al îndepărtării acestor probleme – pe perioada vizionării – devine un mecanism perfect al generării dependenței. Mai bine zis, cu cât ne uităm mai mult la televizor, cu atât creşte posibilitatea de a ne simți mai rău, din punct de vedere psihic, în lipsa televizorului şi, prin urmare, cu atât mai mult vom resimți nevoia de a relua vizionarea. R. Kubey subliniază existența acestui cerc vicios „în care experiența stărilor şi gândurilor pesimiste trăite în singurătate se poate corela cu sentimentul de eliberare pe care oamenii îl trăiesc, uitându-se la televizor"[290].

În plus, oamenii se vor simți tot mai dependenți de micul ecran, deoarece, arată Kubey, „ca urmare a unui număr mare de ore petrecute în fața televizorului de-a lungul anilor, unii oameni se pot dezobişnui să petreacă timpul singuri, să se distreze sau să-şi focalizeze atenția asupra a ceva anume. Numărul mare de ore petrecute în fața televizorului poate conduce, de-a lungul anilor, la scăderea toleranței față de propria persoană. Este posibil ca oamenii singuratici, înclinați mai mult spre folosirea televizorului, să devină chiar irascibili când sunt singuri și lăsați fără vreo activitate de ordin social."[291]

Cei bătrâni şi singuri, uitându-se la televizor, se însingurează și mai mult, devin şi mai puțin capabili să-şi gestioneze singurătatea,

---

289 *Ibidem.*
290 *Ibidem.*
291 *Ibidem.*

gândindu-se la ceva, citind, făcând un efort de concentrare asupra unei activități anume, căutând comunicarea cu ceilalți. Televizorul devine pentru ei mediul indispensabil pe fondul căruia își desfășoară viața cotidiană și, cu toate că este dureros să o spunem, un anestezic general care-i face să uite de golul sau lipsa de sens pe care viața lor o dobândește, prin însuși faptul consumării ei, risipirii ei în fața televizorului.

RELAXAREA RAPIDĂ

„Televiziunea, constată R. Kubey, nu numai că oferă relaxare, dar oferă, totodată, o relaxare rapidă. După numai câteva momente petrecute în poziția șezut sau întins, după ce s-a apăsat pe butonul telecomandei, numeroși telespectatori afirmă că sunt mult mai relaxați decât se simțeau înainte. Și pentru că instalarea stării de relaxare se produce cu rapiditate, oamenii învață să asocieze vizionarea cu relaxarea. Asocierea este apoi întărită prin reluarea vizionării, deoarece, indiferent de natura stărilor emoționale și mentale experimentate (unele în mod evident negative), telespectatorii se simt relaxați. Obișnuința se formează cu ușurință, și se dovedește foarte dificil de îndepărtat"[292].

Cercetările făcute asupra consumatorilor de droguri sau a comportamentului de dependență demonstrează că rolul cel mai important în inducerea dependenței îl are capacitatea unei substanțe sau a unui comportament de „a potența comportamentul de consumator"[293]. Relaxarea rapidă este un astfel de mecanism, mai cu seamă, în condițiile în care în societatea noastră, oamenii sunt stresați extrem de puternic. Spunem relaxare rapidă, deoarece cu cât o substanță sau un comportament relaxează mai repede, mai puternic, și cu cât efectul de relaxare al acestora dispare după un timp mai scurt (eliminarea din corp a drogului), cu atât apariția dependenței este mai probabilă și efectul ei mai puternic.

---

292 Kubey R.W. și Csikszentmihalyi M., *Television and the quality of life* ..., p. 35.
293 A. Swonger și L. Constantine, *Drugs and therapy*, Boston, 1976, p. 74.

Spre exemplu, observă Kubey, valminul relaxează şi reduce anxietatea mai repede decât tranxenul, fapt pentru care doctorii preferă să prescrie bolnavilor tranxen ştiind că, „dacă cineva dobândeşte o ameliorare semnificativă a dispoziţiei la scurt timp după ingerarea unei substanţe, probabilitatea de a recurge frecvent la acea substanţă este mai mare decât în cazul în care ea şi-ar face efectul într-un timp mai lung sau ar activa mai mult.

Anumite tranchilizante şi antidepresive a căror substanţă activă este eliminată din corp relativ rapid, în comparaţie cu alte droguri, pot induce cu o mai mare probabilitate obişnuinţa – tocmai pentru că pacientul devine conştient de stingerea efectelor drogului. Când revenirea la starea negativă este rapidă, tendinţa de întoarcere la drog pentru o nouă eliberare poate fi mai puternică decât în cazul în care efectele lui s-ar epuiza treptat"[294].

În cazul televiziunii, efectul relaxării fiind foarte puternic pe parcursul vizionării, dar dispărând imediat după închiderea aparatului, probabilitatea apariţiei dependenţei este semnificativă. „Schimbarea dispoziţiei resimţită în momentul întreruperii bruşte a vizionării poate fi abruptă, asemănătoare mai degrabă cu efectul drogurilor care se epuizează rapid (drogul cu efect puternic de dependenţă), decât cu cel al drogurilor care se epuizează lent. Aceste principii pot sta la baza apariţiei dependenţei de televizor"[295]. Odată închis televizorul, golul şi lipsa sunt resimţite atât de puternic, încât pot da naştere foarte uşor tensiunii, dorinţei de a reveni la vizionare. Aceasta cu atât mai mult cu cât vizionarea ne „însufleţeşte", ne umple viaţa, ne face să trăim emoţii puternice, iar întreruperea acesteia ne readuce în atmosfera, ce comparativ apare monotonă, a unei vieţi obişnuite de familie sau a camerei de apartament. „Vizionarea cere mai multă vizionare, constată psihologul american, deoarece telespectatorul simte nevoia să continue să se uite la televizor pentru a-şi putea conserva starea de relaxare. Se dezvoltă astfel un tip de inerţie psihologică şi fizică"[296].

294 R. Kubey, *Tuning In To Young...*
295 *Ibidem.*
296 *Ibidem.*

Generarea pasivității sau incapacitatea de a mai face altceva decât să te uiți la televizor

Cercetările efectuate în patru țări dezvoltate – SUA, Canada, Germania și Italia – asupra unor grupuri de persoane cu vârste cuprinse între 10 și 82 de ani au scos în evidență faptul că televiziunea induce o stare de pasivitate, stare care se continuă și după încheierea vizionării, „se proiectează în comportamentul ulterior al telespectatorului."[297]

„Chiar dacă achitarea facturilor nu părea poate dificilă imediat după cină, după 2-3 ore petrecute în fața televizorului, telespectatorii devin obișnuiți ca prestația lor să se execute în mod pasiv, fără efort. Ridicarea și asumarea unei sarcini de natură dinamică poate deveni problematică"[298]. Acest fapt conduce, după psihologii americani, la apariția unei inerții psihologice și fizice care-l determină pe telespectator să continue vizionarea. După două ore petrecute în fața televizorului telespectatorii relaxați și pasivi simt că nu mai au puterea, cheful, dispoziția sau energia de a mai întreprinde o anumită activitate, care necesită concentrare și efort și, din acest motiv, vor prefera să continue vizionarea uitându-se la televizor mai mult decât și-au propus inițial (sindromul de dependență).

O perspectivă sociologică

O abordare a fenomenului de dependență, complet diferită de cea anterioară, a apărut în urma cercetărilor realizate de americanii Sandra Ball-Rokeach, Milton Rokeach, Joel Gruba și De Fleur. Studiile realizate de ei între anii 1976-1985 și-au propus să testeze posibilitatea folosirii televiziunii ca mijloc de a influența opiniile, atitudinile și comportamentele oamenilor în probleme politice și

297 *Ibidem.*
298 R. Kubey, *Tuning In To Young...*

sociale controversate[299]. Una din concluziile cercetării a fost: „În societățile contemporane (de masă, industrializate, urbanizate) publicul a intrat într-o dependență strânsă de mass-media (mai ales de TV) ca sursă de informare și orientare"[300]. Ei au identificat trei tipuri de dependență: de ordin cognitiv, afectiv și comportamental.

Aceiași cercetători au realizat în anul 1984 un experiment pentru a testa dependența oamenilor de mesajele televiziunii. Ei au realizat un film de 30 de minute pe care l-au difuzat la o oră de vârf (19.30) pe unul dintre cele mai importante canale TV din America (ABC). Ancheta s-a desfășurat pe un eșantion de peste 1.000 de persoane[301]. Concluzia la care s-a ajuns a fost că: „în societățile contemporane, realizarea obiectivelor personale este dependentă de resursele informative oferite de televiziune."[302]

Ei au constatat existența a trei relații de dependență ale publicului față de televiziune, corelate, în principiu, cu cele enunțate mai înainte: dependență în înțelegerea societății, a lumii din jurul nostru, dependență de televiziune în cunoașterea de sine și în orientarea în viață.[303]

Există mai multe mecanisme care determină dependența de televizor. Dintre acestea cele mai importante pot fi considerate efectele de cultivare, de spirală și de agendă. Deoarece în formarea atitudinilor, comportamentelor, sistemelor de valori și chiar a identității efectul de cultivare al televiziunii joacă un rol esențial în societatea de astăzi, oamenii devin dependenți de televizor atât pentru confirmarea și validarea acestor valori sau atitudini existențiale, cât și pentru schimbarea lor în momentul în care televiziunea sau mass-media schimbă orientarea cârmei ideologice.

Dependența de televizor crește pe măsură ce oamenii se vor înscrie mai profund în ecuația: „Exist în măsura în care mă asemăn cu cei

---

299 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă,* Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996, p. 275.

300 *Ibidem,* p. 275.

301 *Ibidem,* p. 282.

302 *Ibidem,* p. 278.

303 *Ibidem,* p. 278.

din lumea extraordinară, suprareală sau mitică de dincolo de micul ecran." Cu cât telespectatorii se vor baza mai mult pe modelul furnizat de televizor în construirea identității, atitudinilor și comportamentelor, cu atât se va manifesta mai puternic nevoia de a se afla cât mai mult în contact cu această lume, pentru a-și confirma și a-și valida modelul cu care se identifică, pentru a se menține în existență, să fie cu adevărat[304].

Profesorul Ion Drăgan observă că dependența de ordin cognitiv este cauzată de faptul că „mediile difuzează de regulă informații parțiale, incomplete și chiar contradictorii, ceea ce provoacă o stare de incertitudine în rândul publicului. Aceasta înseamnă că mulți indivizi au dificultăți în înțelegerea evenimentelor mediatice și că ei vor aștepta noi informații (dependență) pentru a depăși starea de ambiguitate. Informațiile contradictorii, creează dificultăți și mai mari indivizilor, care nu se pot acomoda cu interpretările contradictorii amplificând dependența lor de media. Ei se simt atunci mai legați de media pentru a-și reduce disonanțele, starea de ambiguitate și stresul pe care-l resimt"[305].

Legătura de dependență este întărită prin efectul de spirală, prin impunerea opiniei publice sau a modei ca repere principale, ca instanțe supreme sau „dumnezei" ai societății de consum. Oamenii vor păstra permanent contactul cu mass-media pentru a se asigura că tot ce gândesc, modul în care se raportează la evenimentele comunitare sau la un fapt de viață sunt conforme cu spiritul opiniei publice sau al modei. Telespectatorilor le vine tot mai greu să se orienteze în lume și în viață fără ajutorul televiziunii.

Toate studiile arată că, proporțional cu creșterea stresului, a confuziei, a panicii, se mărește dependența de mass-media în modelarea

---

304 Omul tradițional, situându-și modelele în lumea reală, între oamenii consacrați ai comunității, în proprii părinți sau în Biserică (viețile și modelul sfinților și, îndeosebi, al Lui Iisus Hristos), dobândea cu ușurințăsentimentul împlinirii, al realizării, al faptului că există cu adevărat.

305 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă,* Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1996, p. 276.

comportamentelor. Însă mass-media şi televiziunea sunt cunoscute ca factori principali în crearea confuziei şi în generarea stresului, astfel că, odată cu creşterea timpului de vizionare, creşte şi dependenţa de mesajele mediatice.

Efectul de agendă[306] presupune, prin însăşi natura sa, crearea unei puternice dependenţe de media. Atât timp cât agenda zilnică a cetăţenilor sau harta problemelor care ocupă un loc semnificativ în atenţia şi gândurile[307] acestora este configurată prin intermediul televiziunii, telespectatorii ajung să fie legaţi de aceste medii de informare pentru completarea sau reactualizarea acestei agende. Oamenii ajung să fie dependenţi de programele de ştiri pentru a afla ce se mai întâmplă în lume sau, cu alte cuvinte, pe ce lume trăiesc. Ei devin dependenţi de televizor pentru a-şi reumple mintea cu ceva, pentru a avea la ce se gândi şi despre ce vorbi. Ştirile devin astfel un fel de hrană sau mobilul existenţei cotidiene. Ascultând ştirile, discutând despre ele, menţinându-se prin aceasta în actualitate, omul modern îşi hrăneşte sentimentul participării la viaţa lumii (de fapt, noua realitate-mediatică), a situării permanente în interiorul, în centrul acesteia. În paralel, se poate sesiza şi o diminuare până la abolire a vieţii personale, a propriului univers familial şi comunitar.

Dependenţa, o consecinţă a amputării de către televiziune a puterilor şi capacităţilor mentale

Celebru pentru studiile sale în domeniul teoriei comunicării, McLuhan demonstrează că mediile de comunicare, cele cu care interacţionăm sau mediile în mijlocul cărora trăim produc o transformare profundă în percepţia senzorială, în facultăţile mentale ale omului, şi chiar în funcţionarea sau în morfologia organelor locomotoare etc.

306 *Ibidem*, p. 278.
307 Vezi cap. *Funcţia de agendă*.

Cele mai multe dintre aceste medii, arată McLuhan, cu toate că sunt create de om spre a-i uşura existenţa (şi fac acest lucru), au un efect foarte ciudat. Ele ajung, în timp, să slăbească capacităţile proprii firii umane, uneori până la parţiala anulare. Adică, aceste mijloace (efectul este din ce în ce mai vizibil odată cu dezvoltarea tehnologiei), care se constituie ca extensii ale unor funcţii, organe sau puteri ale trupului şi ale minţii oamenilor, în timp, tind să înlocuiască parţial sau chiar total, până la amputare, funcţia pe care o amplifică.

Îmbrăcămintea sau sistemele de încălzire sunt o extensie a sistemului de termoreglare propriu pielii si organismului uman. Dar cu cât hainele sunt mai groase sau cu cât omul este mai bine protejat de frig, prin încălzirea spaţiilor unde trăieşte, cu atât sistemul propriu de termoreglare devine mai puţin exersat şi eficient, funcţia acestuia fiind transferată sau preluată de sistemele artificiale de protecţie şi încălzire. In Finlanda, ţară în care întotdeauna a fost deosebit de frig în aproape toată perioada anului şi unde oamenii erau obişnuiţi cu temperaturile scăzute, acum câţiva ani, datorită unei pene de curent, nefiind căldură pe o perioadă mai lungă, mai mulţi oameni au murit, neputându-se adapta termic la noua situaţie.

Un alt exemplu îl constituie calculatorul de buzunar, a cărui funcţie este de a-l ajuta pe om să rezolve mult mai repede operaţiuni aritmetice mai complicate. Efectul? Mulţi din tinerii de astăzi nu numai că nu ştiu să extragă un radical, ci de multe ori întâmpină dificultăţi mari şi la înmulţirea sau împărţirea unui număr cu mai mult de două cifre. În America, spre exemplu, fără un calculator, astfel de operaţiuni au devenit aproape imposibile pentru majoritatea tinerilor. Din nou un caz în care tehnologia creată pentru a-i înlesni omului dezvoltarea unei capacităţi, ajunge să creeze o dependenţă atât de mare, încât omul să nu se mai poată descurca singur fără ea.

Nu numai facultăţile mentale sunt influenţate de noile tehnologii, ci şi organele trupului nostru. Vom lua exemplul cel mai simplu: automobilul personal, maşina în general. Ea, după cum arată McLuhan, se constituie ca o extensie a organelor noastre locomotoare (picioarele), ajutându-ne să ajungem mai departe, deplasându-ne mai repede.

Folosirea ei excesivă (sunt oameni, mai cu seamă în marile oraşe, care se deplasează numai cu maşina) conduce la afectarea aparatului locomotor, a capacității de a folosi propriile picioare. Se atrofiază muşchii, apar probleme cu coloana, cu inima, apare obezitatea. Sunt afectate toate activitățile fiziologice care sunt antrenate sau favorizate de mersul pe jos. Omul ajunge să fie dependent de automobilul personal care, dintr-o extensie, devine de-a dreptul o proteză a propriilor picioare, a căror funcție a fost amputată de folosirea excesivă a maşinii.

Aşadar, sistemele de încălzire preiau funcția de termoreglare a propriului nostru organism, diminuând-o, calculatorul substituie procesele mentale ce răspund de operațiunile aritmetice elementare, iar maşina înlocuieşte aparatul locomotor, reducând semnificativ capacitatea omului de a se deplasa cu propriile picioare.

Există şi un alt tip de mediu (în general cele naturale sau mai puțin evoluate) care nu numai că nu produce o amputare a funcției naturale pe care o extinde, ci chiar o dezvoltă. Un ciocan greu, sau un alt instrument de acest tip, măreşte eficiența omului, neslăbindu-i însă muşchii, ci dezvoltându-i prin solicitare. Cartea condiționează îmbunătățirea unor abilități intelectuale mai complexe, a gândirii în general.

Ce face ca aceste două tipuri de mijloace, care au în fond aceeaşi funcție – uşurarea vieții omului, aplificându-i puterile sau facultățile naturale – să poată conduce la efecte atât de deosebite, chiar contrare?

Este vorba de natura mecanismului prin care se produce interacțiunea cu aceste medii sau de modalitatea în care ele îşi îndeplinesc funcția. Bicicleta, ca şi automobilul amplifică capacitatea locomotorie a omului. Bicicleta însă pentru a realiza aceasta, adică a te face să te deplasezi mai repede, solicită folosirea şi dezvoltarea, în consecință, a muşchilor de la picioare. Maşina, dimpotrivă, nu necesită deloc folosirea picioarelor sau a muşchilor. În puține activități umane, muşchii picioarelor sunt mai puțin antrenați. Astfel, automobilul înseamnă, în esență, nu o prelungire prin solicitare a funcției aparatului locomotor, ci, dimpotrivă, o amputare produsă prin substituirea de către maşină a funcției locomotoare pe care o îndeplineau picioarele omului. Posibili-

tatea picioarelor de a-şi exercita funcţia locomotoare este anulată în timpul folosirii maşinii.

Se poate concluziona că există două tipuri de medii: din prima categorie fac parte cele a căror folosire îmbracă un caracter interactiv. Ele solicită, antrenează şi, în consecinţă, dezvoltă înseşi capacităţile umane la a căror amplificare contribuie. Cea de-a doua categorie o constituie mediile sau tehnologiile care nu activează, ci, dimpotrivă, pasivizează acele facultăţi sau puteri umane, pe care le substituie. Ele nu antrenează, nu dezvoltă organul sau capacitatea pe care o prelungesc, ci îl atrofiază, prin inhibarea activităţii sale de-a lungul interacţiunii cu mediul respectiv. Aceste medii îl fac pe om dependent de ele, deoarece în lipsa lor, prin slăbirea până la atrofiere a organelor sau a facultăţilor naturale umane pe care le înlocuiesc, omul nu se va mai putea descurca singur.

Având în vedere aceste fenomene, ne putem explica cu uşurinţă dependenţa pe care-o generează televizorul. În societatea modernă televiziunea a preluat treptat marea parte a funcţiilor pe care Biserica, şcoala, comunitatea şi tradiţia le îndeplineau în viaţa oamenilor. În acelaşi timp însă, faţă de aceste instituţii, care solicitau o implicare activă, exercitarea tuturor puterilor sufleteşti, mentale şi chiar trupeşti[308], acţiunea televiziunii este una pasivizantă. Astfel, televiziunea, conform criteriilor expuse anterior, însumează în mod perfect caracteristicile unui mediu care, generează dependenţă.

În măsura în care informaţiile sunt primite prioritar prin TV, atitudinile, comportamentele, sistemele de valori, credinţele sau trăirile emoţionale sunt determinate de contextul mediatic, omul ajunge dependent de această interfaţă cu lumea, cu societatea, cu oamenii, cu familia şi cu el însuşi. Proporţional cu gradul în care este apelată televiziunea ca mijloc de satisfacere a nevoilor fundamentale (de cunoaştere, de comunicare, etc.) se produce o slăbire, o întrerupere a tuturor

---

308 Viaţa creştină, spre exemplu, presupune înfrânarea, concentrarea minţii în rugăciune, citirea cărţilor sfinte, şi în general o permanentă trezvie şi luptă duhovnicească. Şcoala solicită procesele cognitive – lectura, înţelegerea, învăţarea etc.

legăturilor pe care omul le întreținea, cu Biserica, școala, comunitatea etc., care împlineau în mod natural aceste nevoi și, prin urmare, accentuează dependența.

Proporțional cu timpul petrecut în afara lumii interioare, a propriilor gânduri și sentimente, rătăcind în spațiile virtuale ale televizualului, va fi tot mai dificilă întoarcerea către un sine tot mai îndepărtat, mai confuz. Căile bătătorite de telespectator duc spre lumea cea mai dinafară (rătăcind în meandrele plăsmuirilor fantastice ale televizualului), în timp ce potecile către propriul suflet, neumblate, sunt invadate de buruienile gândurilor și imaginilor străine.

Ce extinde, amplifică și totodată substituie în mod prioritar televiziunea? Înseși puterile cognitive ale minții, puterea de a comunica, de a analiza, de a înțelege. Televiziunea se adresează minții, căreia îi pune la dispoziție nu numai mai multă informație despre lume, ci și grilele de interpretare sau de judecată a acesteia. Vedem cu ochii televizorului, gândim cu ajutorul lui situațiile pe care tot el ni le prezintă, cunoaștem partea din lume, sau lumea pe care el ne-o arată, ne înțelegem pe noi înșine așa cum acesta ne sugerează că suntem. Prin toate acestea televiziunea ajunge să substituie marea parte a facultăților cognitive (și afective, după cum vom vedea) ale minții noastre, pasivizând și inhibând în același timp aceste puteri ale minții, prin mecanismele descrise anterior.

Astfel că, după cum arată McLuhan, organul pe care îl amputează televizorul prin extindere și substituire, nu este altul decât mintea omului. El se face pe sine minte cuprinzând sau absorbind în spațiile sale întreaga viață a minții, îndeosebi pe parcursul vizionării, dar și după încetarea acesteia (în situația vizionării excesive). În aceste condiții, relația cu televizorul nu mai este una facultativă, fără el fiindu-ne tot mai greu să ne descurcăm.

În cazul televiziunii, dependența nu este dată doar de amputarea unor puteri ale sufletului și ale minții, datorată substituirii unor facultăți (înțelegerea, comunicarea personală, etc.), a unor comportamente (comportamentul comunitar sau cel religios) sau a trăirilor afective. Intervine și un alt mecanism care întărește dependența. Este vorba de

crearea unor nevoi noi, nevoi pe care tot televiziunea se oferă să le satisfacă[309]. Astfel televizorul ajunge să cultive un nou orizont de conștiință și existență umană.

Spre exemplu: televiziunea cultivă nevoia de a ști ce se întâmplă în lumea întreagă, de a consuma cu lăcomie cât mai multe informații și stări afective (cele mai multe dintre acestea neavând relevanță în viața noastră personală), ca și cum acestea ne-ar îngrășa ființa. Un alt exemplu îl constituie cultivarea maladivă a emoțiilor, a dorințelor sau a afectivității în general. Telespectatorii devin dependenți de lumea fascinantă a TV, care provoacă emoții puternice, hrănește simțurile și imaginația, creând sentimentul unei trăiri vii, intense sau satisfăcând dorințele de violență, sex și putere pe care tot ea le-a însămânțat sau amplificat. Consecințele? Excitarea puternică a emoțiilor sau a afectelor de-a lungul vizionării produce în timp o puternică uzură a acestora. Rezultatul este că viața în lumea reală nu mai apare atât de interesantă, de atrăgătoare, ci, dimpotrivă, plictisește, căci ea nu mai este capabilă să provoace aceleași trăiri sau emoții intense. Astfel că omul se vede nevoit să se reîntoarcă spre actul televizual de care este tot mai dependent.

EFECTUL DE DEPENDENȚĂ ȘI TEHNOLOGIA VIDEO

Perfecționarea mijloacelor de investigare a activității neurologice a făcut posibilă analiza efectelor pe care tehnologia video le are asupra activității corticale, și din punctul de vedere al fenomenului de dependență. Practic, întrebarea la care s-a încercat să se dea un răspuns este: Care sunt mecanismele care fac ca funcționarea cortexului să devină dependentă de doza zilnică de vizionare TV sau, mai nou, de navigare pe Internet?

309 Chiar dacă nu le satisface în mod real, prin activarea frustrării, întărește legătura de dependență. Vezi cap. *Publicitatea,* din vol. al II-lea.

S-a putut constata anterior că unul dintre criteriile comportamentului de dependență este relaxarea pe care acesta o produce. Fie că este vorba de drog, fie de băutură sau de țigară, pe perioada în care aceste substanțe își manifestă efectul se observă o puternică relaxare, iar drogul, are un efect cu atât mai puternic, cu cât relaxarea pe care o produce este mai rapidă, mai intensă și cu cât acesta dispare mai repede după eliminarea narcoticului sau după încetarea manifestării comportamentului ce dă dependență.

Televizorul, precum s-a putut constata, creează într-un timp suficient de scurt o intensă senzație de relaxare și detașare. În plan neurologic, acest fenomen se datorează micșorării frecvenței undelor cerebrale de la nivelul beta de activitate conștientă, concentrată, către un nivel de activitate predominant alfa. Această activitate, deși nu este un lucru rău în sine, fiind necesară creierului pentru a se putea relaxa, atrage tot mai mult atenția neuropsihologilor, deoarece majoritatea comportamentelor care dau dependență, ca și multe dintre stările de conștiință alterată generează o activitate de tip alfa. A ține creierul o durată semnificativă din timpul fiecărei zile în această stare de relaxare – unde alfa – este, după neuropsihologi, un important factor de risc în apariția dependenței. Se poate vorbi, susține dr. J. Levy[310], de apariția unei dependențe de alfa, o tendință a cortexului de a rămâne inerțial în această stare de relaxare cu care s-a deprins.[311]

Ce înseamnă acest lucru? Mintea tinerilor, educată prin televizionare să stea mai curând pasivă decât să se afle în tensiunea rezolvării unor probleme sau situații de viață, a concentrării asupra înțelegerii și comunicării, va tinde sau va căuta tot mai insistent, chiar dacă nu în mod conștient, activități ca vizionarea TV, ascultatul muzicii – în special ritmurile gen rock, hip-hop sau tehno – și consumul drogului, care să o readucă în starea de pasivitate, detașare și ușoară euforie pe care o creează predominanța alfa în activitatea electrică corticală.

---

310 Jerre Levy este specialist în dezvoltarea emisferelor cerebrale, profesor la *University of Chicago*.

311 Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p.175.

Un alt rezultat al cercetărilor privind efectul de dependență produs de tehnologia video ni-l aduce în atenție Wess Moore în articolul *Televiziunea: Opiul popoarelor* publicat în *The Journal of Cognitive Liberties*[312].

„Când priviți la televizor, activitatea creierului se mută din emisfera stângă în cea dreaptă. De fapt, experimentele conduse de cercetătorul Herbert Krugman au arătat că, în timp ce telespectatorii se uită la televizor, emisfera dreaptă este de două ori mai activă decât cea stângă, o serioasă anomalie neurologică. Fluxul din stânga spre dreapta provoacă apariția drogului natural al organismului uman: endorfinele, care includ beta endorfine și encefaline. Endorfinele sunt asemănătoare din punct de vedere al structurii cu opiul și derivatele lui (morfina, codeina, heroina, etc.). Activitățile care eliberează endorfine (numite și peptide de tip opiu) sunt în mod obișnuit cunoscute ca generatoare de obișnuință, pe care rar o numim dependență. Acestea includ troznirea degetelor, exercițiile fizice intense, relația sexuală etc. Opiumurile externe acționează asupra acelorași receptori (receptorii opioizi) ca și endorfinele, de aceea, în ceea ce privește efectele, este o diferență nesemnificativă intre cei doi compuși.

De fapt, exercițiile intense[313], care produc așa numita *runner's high* – o eliberare de endorfine care se revarsă în organism – pot cauza o dependență ridicată, până la punctul la care «dependenții», oprindu-se brusc din exerciții, suferă simptomele retragerii narcoticului și anume migrene sau dureri de cap. Aceste migrene sunt cauzate de o disfuncție a receptorilor opioizi, care sunt obișnuiți cu afluxul constant de endorfine. (...) Studii recente demonstrează că stimulatorii receptorilor opioizi (cum sunt endorfinele) creează comportament de dependență."[314] Prin urmare, vizionarea TV, generând în creier

312 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor,* The Journal of Cognitive Liberties, vol. 2, 2001, p. 59-66.

313 Este vorba de cei care aleargă sau fac eforturi fizice extrem de mari în fiecare zi.

314 Wes Moore, *Televiziunea: Opiul popoarelor...*, p. 59-66.

endorfine, un tip de stimulatori ai receptorilor opioizi poate fi socotită ca „un sistem high tech de livrare a drogului"[315].

Wess Moore sugerează că, în afara producției de endorfine, televiziunea intensifică procesele desfășurate în „regiunile inferioare ale creierului (cum ar fi sistemul limbic)", în timp ce sunt încetinite acelea ce sunt guvernate de regiunile care susțin activitățile superioare ale gândirii etc., cum ar fi neocortexul.

„Este interesant de observat, spune Wess Moore, că sistemul limbic este corelat cu circuitul de bio-supraviețuire al lui Leary Wilson 8 care ne condiționează să avansăm spre orice mediu cald, plăcut și protector. Circuitul de bio-supraviețuire este calea noastră incipientă, primitivă, de a trata cu realitatea. O persoană obsedată de căutarea plăcerii fizice este probabil fixată pe acest circuit. (...) Putem deduce in mod logic că dependența are loc atunci când funcțiile creierului superior sunt anesteziate și creierul inferior caută plăcerea cu orice preț. Având în vedere acestea, televiziunea este o sabie cu doua tăișuri: nu doar că forțează sistemul endocrin să elibereze opiumurile naturale ale corpului (endorfinele), dar și concentrează activitatea neuronală in regiunile creierului inferior unde nu suntem motivați de nimic altceva în afara de căutarea plăcerii."[316]

Dacă lucrurile stau așa cum le prezintă Wess Moore, avem încă o explicație a nevoii de plăcere și distracție care domină generațiile crescute cu televizorul sau a corelației dintre răspândirea obiceiului uitatului la televizor și creșterea numărului de consumatori de droguri. Încă de la jumătatea anilor '70 se punea problema existenței unei corelații între celor două fenomene.

Maria Winn observă că, în intervalul 1964-1968, când generația TV (crescuți de mici în fața televizorului) ajunsese la maturitate, s-au înmulțit si tinerii între 10 și 18 ani care consumau droguri. Chiar dacă între cele două comportamente nu există o „relație cauză-efect", spune autoarea, coincidența ciudată a perioadei în care s-au manifestat cele

315 *Ibidem.*
316 *Ibidem.*

două fenomene ne îngăduie să le punem în legătură. Aceasta mai cu seamă când tinerii înşişi fac adesea această conexiune. Într-un studiu care s-a publicat în 1972 un tânăr de 19 ani spunea: „Mă droghez. Este atât de incitant! Lumea se mişcă încet şi nedeterminat, dar foarte clar, precum într-un film dat cu încetinitorul sau într-un spectacol desfăşurat pe micul ecran, când orice vezi intră direct în capul tău, încât simţi profund ce arată imaginile. (...) Iau droguri de la vârsta de 14 ani, spune un băiat de 17 ani. (...) Toate imaginile interioare mă făceau să văd lumea şi pe mine însumi precum vezi scenele la televizor”[317]. Cei ce au realizat acest studiu spun că astfel de referinţe la imaginile TV apăreau foarte des în relatările tinerilor care se drogau.

Un tânăr scriitor al acestei generaţii justifică obiceiul lui de a se droga astfel: „Sub influenţa marijuanei, fără prea multe cuvinte, apreciaţi-vă starea psihologică, şi primul lucru pe care-l veţi învăţa este că nu puteţi să deosebiţi ceea ce este real de ceea ce este ireal. Exact aşa cum se întâmplă şi la TV”[318]. Ne vom opri aici în prezentarea legăturii care există între vizionarea TV şi o anumită deschidere pentru consumul de droguri, deoarece acest subiect va fi reluat în contextul unui alt capitol.

Puţini recunosc, spun statisticile, că ei înşişi sunt dependenţi de TV (numai 2% sau 12,5% în două studii separate). Paradoxal însă, mai mult de jumătate din cei întrebaţi îi văd pe alţii ca fiind dependenţi de TV. Este interesant că ceea ce constatăm cu uşurinţă la ceilalţi, în cazul nostru nu putem recunoaşte. Oamenii greu pot accepta că ceea ce le place, le foloseşte şi îi atrage atât de mult, oferindu-se generos liberei opţiuni (a te uita sau a închide TV) poate lega cu lanţurile nevăzute dar grele ale dependenţei.

---

317 Maria Winn, *Τηλεοραση ενας ξενος στο σπιτι*, Αθινα, 1996, p.98.
318 *Ibidem*, p.98.

Când televiziunea nu mai este facultativă

Având în vedere cele prezentate, oricare dintre cititorii acestei cărți poate singur să constate dacă este sau nu dependent de televizor. Experimentul este simplu. Dacă reușim să întrerupem complet vizionarea TV pe o perioadă de timp de câteva săptămâni (în condițiile păstrării aceluiași program de viață, exceptând vizionarea), fără apariția unor probleme de ordin comportamental, psihic sau neurologic, atunci se poate afirma că în cazul nostru nu se manifestă dependența. Dacă însă după numai câteva zile devenim puțin nervoși, irascibili, anxioși, dacă avem senzația de plictiseală, de lipsă de sens, mici dureri de cap sau certuri în familie, atunci acest fenomen este prezent și cu atât mai puternic, cu cât simptomele amintite sunt mai intense.

Televiziunea oferă cu generozitate tot ceea ce telespectatorii simt că au nevoie, însă după încheierea vizionării, cere înapoi înmulțit cu o dobândă pe care oamenii cu greu o pot plăti. Astfel, îndatorați, aceștia sunt nevoiți să recurgă din nou la serviciile televiziunii, să redevină telespectatori.

Oamenii singuri, uitându-se la televizor, se simt mai puțin însingurați. După vizionare însă singurătatea se adâncește și mai mult, devine o povară insuportabilă, oricum, mai puțin tolerabilă decât era înainte de deschiderea televizorului. Cei care vin de la serviciu stresați, cu mintea împrăștiată – griji, gânduri, probleme – odată așezați în fața televizorului, uită de toate, mintea fiindu-le furată de urmărirea acțiunii de pe micul ecran, se relaxează, se simt bine, activi, mulțumiți, fiind conectați empatic la starea de spirit a personajelor urmărite. În urma vizionării însă stresul se accentuează, grijile și gândurile revin înmulțite, mintea fiind cu mult mai împrăștiată decât înainte de vizionare. Oamenii devin mult mai irascibili, mai nemulțumiți de propria viață și de ceilalți, cu mai multe dorințe nesatisfăcute. În loc să fie activată dorința de a lupta, puterea de muncă, bucuria de a trăi, ele sunt dezamorsate sau epuizate și mai mult ca urmare a vizionării TV.

Aşadar, cu cât oamenii se uită mai mult la televizor, cu atât se simt în lipsa acestuia mai stresaţi, mai singuri, cu mintea mai împrăştiată, mai irascibili şi anxioşi, mai epuizaţi, deconcentraţi şi pasivi, goliţi sufleteşte. Toate aceste simptome sunt însă specifice consumului de droguri, apărând din momentul în care drogul se elimină din organism. Pentru că aceste stări nu pot fi uşor suportate, iar consumatorii se simt atât de epuizaţi şi pasivi, încât nu mai găsesc energia de a căuta ieşirea într-o altă activitate, în a se remonta sau reînsufleţi într-un alt fel, adoptă soluţia cea mai facilă, rapidă şi necostisitoare: televizorul.

Fenomenul de dependenţă este deja instalat, acutizarea crizei existenţiale, nerezolvarea problemelor şi neîmpăcarea cu sine îl fac pe omul modern să nu mai suporte deloc singurătatea cu propriile gânduri. Televizorul, muzica, strada sau tot ceea ce poate distrage atenţia de la aceste gânduri vor fi căutate în mod obsesiv. Vizionarea TV ca act cotidian, constată Handford şi Williams într-un studiu întreprins în 1986, „slăbeşte disponibilitatea de a tolera singurătatea cu propriile gânduri şi idei”[319].

Televiziunea, ca şi drogul, devine parte constitutivă din viaţa a milioane de oameni. Aşa cum narcomanii nu mai pot trăi fără prezenţa drogului în organism, fără efectele psihologice ale acestuia – relaxare, euforie, uitare de sine, sentimentul puterii –, tot aşa, multor telespectatori le vine din ce în ce mai greu, aproape imposibil, să-şi petreacă timpul acasă, fără a se conecta într-o adevărată simbioză mentală la lumea micului ecran. Aşa cum consumatorul de droguri nu poate suporta golul sufletesc, neliniştea psihică sau sentimentul că este un nimeni, lipsit fiind de drog, tot aşa, oamenii de pretutindeni ajung ca în lipsa televizorului să experimenteze aceste stări, mai cu seamă atunci când sunt singuri.

În condiţiile unei culturi bolnave care creează nemulţumiri, frustrări, stres şi griji, care epuizează şi goleşte sufletul, lipsindu-l pe om de împlinirea prin credinţă, prin familie, prin prietenie sau prin

---

319 T.M. Williams, *The impact of television: A Natural experiment in three communities*, New York, 1986.

muncă, televiziunea devine soluția tuturor problemelor, antidot universal al problemelor psihice şi existențiale. În esență, cu toate că nu pătrunde în organismul omului, precum o fac narcoticele, televizorul devine indispensabil, slăbeşte puterile sufleteşti şi cronicizează toate problemele pe care numai în mod iluzoriu le rezolvă. Soluția cea mai facilă pe care o oferă omului modern televiziunea, vindecarea de viața bolnavă pe care i-o impune societatea este însăşi vizionarea.

Concluzii finale

Televizionarea este o activitate total improprie funcționării și dezvoltării creierului. Se pare că mintea umană se adaptează doar parțial acestui tip de comunicare, și aceasta cu riscuri mari pentru sănătatea cortexului. Creierul uman nu a fost dotat cu un sistem care să facă posibilă percepția și prelucrarea suficient de rapidă a imaginilor în mișcare precum o face, de exemplu, computerul, o mașină perfect adaptată acestei funcții. Depășit în capacitățile sale, cortexul renunță parțial sau total la o seamă de funcții și procese dintre cele care caracterizează în mod obișnuit activitatea sa. Astfel, neuropsihologii constată că, pe parcursul vizionării TV, activitatea emisferei stângi se diminuează extrem de mult, comunicarea interemisferică slăbește semnificativ, iar procesele mentale superioare sunt inhibate cu putere, creierul trecând într-un ritm predominant alfa – activitate electrică ce indică intrarea într-o stare de semi-adormire de tip hipnotic.

Activitățile pe care mintea le va procesa în continuare rămân cele mediate de emisfera dreaptă – mai cu seamă sistemul limbic – și țin, în general, de recunoașterea imaginilor, depozitarea lor în subconștient și activarea intensă a emoțiilor sau a afectelor. Dacă vizionarea se desfășoară intensiv încă din primii ani de viață, în perioada 2-5 ani și, mai târziu, la 5-14 ani când, practic, se dezvoltă creierul, atunci această activitate poate cauza o anumită atrofiere corticală, o dezvoltare insuficientă a unor arii neuronale și aceasta atât prin privarea de stimulii necesari vârstei, cât și prin presiunea inhibitorie pe care vizionatul o exercită, spre exemplu, asupra funcționării emisferei stângi. Copiii, tinerii sau adulții la care s-a manifestat acest fenomen riscă să nu-și mai poată dezvolta niciodată (poate doar în cazuri speciale și cu eforturi extrem de mari) corespunzător cortexul, adică vor fi lipsiți de anumite abilități mentale dintre cele de care un creier sănătos dispune în mod normal.

Dacă vizionarea se desfăşoară începând cu o vârstă la care nu se mai pune în pericol însăşi configurarea structurală a reţelelor neuronale, atunci vizionarea exagerată va crea „doar" probleme de natură funcţională, probleme care vizează aceleaşi abilităţi ca şi în cazul anterior, dar care pot fi remediate prin revenirea la o viaţă normală, prin micşorarea timpului vizionării sau renunţarea la ea.

În mod rezumativ, problemele apărute în urma vizionării TV se regăsesc în tabloul simptomatologic al sindroamelor LD (probleme de învăţare) şi ADHD (probleme de atenţie şi hiperactivitate):

1. La mulţi dintre copiii de astăzi poate fi constatată cu uşurinţă neputinţa de a asculta sau urmări cu atenţie o expunere oarecare, chiar şi o simplă discuţie. Aceasta, deoarece la aceşti copii nu s-au dezvoltat suficient abilităţile auditive ce vizează distingerea sunetelor şi analizarea mesajelor verbale. Prin vizionarea TV, micii telespectatori, concentrându-şi atenţia, în special, asupra efectelor vizuale, nu şi-au antrenat suficient mintea ca să înţeleagă şi să reţină în mod discursiv, s-au deprins să ignore mesajele vorbite.

2. Deficienţele privind memoria de scurtă durată alcătuiesc unul dintre principalele motive ale diminuării atenţiei. Tinerii la care apare sindromul LD nu pot reţine în minte un interval de timp suficient de lung cuvinte sau fraze abia auzite, astfel încât să poată construi înţelesul mesajului care li se comunică. Ei nu pot urmări ideea care li se comunică dacă frazele sunt prea lungi, căci au uitat ceea ce li s-a spus cu câteva momente mai înainte.

3. Tinerii generaţiei TV nu pot înţelege, nu-şi pot aminti şi nu pot aplica ceea ce au citit. Televiziunea scade semnificativ dispoziţia şi capacitatea de a mai citi, deoarece activitatea corticală solicitată de vizionarea TV este mediată de alţi centri neuronali decât cititul şi, în acelaşi timp, inhibă configurarea reţelelor neuronale ce ar trebui să medieze lectura. Structura corticală a celor care au crescut cu televizorul defavorizează în mod decisiv capacitatea de a citi. Prin lectură însă tânărul societăţii urbanizate pierde unul din cele mai importante mijloace pe care le avea pentru dezvoltarea structurală a creierului.

4. Imaginația tinerilor care se uită mult la televizor este foarte puțin creativă, foarte săracă, în ciuda faptului că mintea lor este prinsă în diferite scenarii mentale sau reverii mai mult decât în cazul unui om normal. Aceste reverii însă, nu stimulează imaginația, ci o epuizează. Scenariile se produc aproape de la sine în minte datorită unei imaginații puternic excitate, prin intermediul vizionării, și datorită mulțimii imaginilor care au fost aruncate în cutia neagră a subconștientului, de unde se întorc pentru a ocupa mintea persoanei respective.

5. Inhibarea activității emisferei stângi pe perioada vizionării sau nedezvoltarea normală a rețelelor neuronale ale acesteia, în urma miilor de ore petrecute în fața televizorului, are repercusiuni puternice asupra gândirii logice și analitice, asupra raționamentului matematic sau științific în general.

6. De asemenea, afectarea dezvoltării emisferei stângi se răsfrânge distructiv asupra limbajului, a construcțiilor sintactice, a gramaticii, a folosirii limbii în procesul de gândire și, mai ales, a folosirii limbii ca mijloc fundamental pentru dezvoltarea cortexului. La noua generație, poate fi remarcată o slăbire a capacității de a asculta, de a înțelege și de a-și aminti un material prezentat oral, abilitate scăzută în reflectarea într-o formă coerentă, în vorbire și în scris, a faptelor și ideilor, tendința de a comunica prin gesturi o dată cu cuvintele sau în locul acestora, scăderea cunoștințelor de vocabular sub nivelul clasei a IV-a, proliferarea ticurilor verbale, dificultatea de a înțelege frazele mai lungi, propozițiile intercalate și structurile gramaticale mai complexe. Dificultățile devin mult mai evidente după clasa a treia când sunt necesare abilități lingvistice de un nivel superior și care nu au fost edificate din cauza vizionării excesive. În liceu, dificultățile de limbă continuă să se manifeste în chestiunile subtile precum: planificarea, succesiunea și organizarea ideilor, clasificarea, diferențierea nuanțată a conceptelor, înțelegerea raporturilor dintre cauză și efect, a relațiilor dintre idei în timpul citirii etc. Sărăcia limbajului este subliniată de folosirea în exces a stereotipiilor verbale și a cuvintelor de jargon. Acești tineri nu pot să-și exprime cu claritate gândurile, să-și formuleze și să lege ideile, să urmărească sensul logic al acestora.

7. Cercetătorii arată în mod clar că elevii cei mai buni sunt aceia care tind să se uite mai puțin la televizor. Mai mult decât atât, cu cât crește timpul dedicat vizionării, cu atât rezultatele și performanțele școlare sunt mai slabe. Deși tinerii de astăzi dețin mai multe informații ca în trecut ei se dovedesc totuși incapabili de a face conexiuni, de a organiza cunoștințele pe care le posedă și de a trage concluziile. Copiii obișnuiți cu televizorul ajung să se mulțumească doar cu percepția vizuală, emoțională sau simțuală a lucrurilor fără a mai face efortul înțelegerii lor.

Televiziunea, în loc să-i provoace, să-i obișnuiască pe copii să gândească, să persevereze, să lupte pentru a dobândi ceva, îi învață să aștepte ca înțelesurile și lumea să li se descopere singure, să se desfășoare în fața ochilor lor sub formă de imagini. Învățarea, departe de a fi facilitată de televizor, este chiar defavorizată de acesta. Odată cu inhibarea activității emisferei stângi, adică a gândirii analitice, sintetice, logice, a proceselor de conștientizare și analiză a informației, întregul proces de învățare este pus în pericol. Din cauza bombardamentului cu imagini și informații copiii renunță să mai înțeleagă ceea ce văd. Deprindere care se transferă în viața de zi cu zi. Înțelegerea, gândirea ajung să fie lucruri prea dificile, enervante și plictisitoare, mai simplu fiind să te mulțumești cu imaginile și cu senzațiile pe care acestea le provoacă sau cu distracția pe care o presupune vizionarea.

8. Cu toate că televizorul nu sprijină învățarea conștientă, el se dovedește a fi un instrument ideal pentru doparea (intoxicarea) subconștientului. Prin modelarea acestuia, televizorul reușește să condiționeze anumite dorințe sau comportamente, să influențeze, de fapt, din umbră mințile oamenilor.

9. Creșterea timpului de procesare a informației în urma întreruperii parțiale a comunicării prin corpul calos, pe parcursul vizionării – în fond afectarea dezvoltării acestei punți intercerebrale – se vădește a avea ca și consecințe slăbirea capacităților intelectuale și scăderea inteligenței. Tinerii generației TV nu au capacitatea de a rezolva probleme sau dispoziția de a o face, deoarece întâmpină dificultăți în a procesa suficient de repede informația din cauza unei comunicări

intercorticale insuficient de bine dezvoltate. Reacţiile mentale sunt prea lente, răspund cu greutate la întrebări care le solicită gândirea şi renunţă repede la a se concentra asupra rezolvării unor situaţii date, nefiind capabili să-şi ţină mintea suficient de mult timp sub o sarcină anume. Pentru a avea acelaşi randament, efortul de concentrare trebuie să fie cu mult mai mare decât la un copil normal (care nu s-a uitat excesiv la televizor). Astfel, ei vor avea tendinţa de a evita activităţile ce presupun un demers intelectual şi se vor refugia într-o măsură tot mai mare în activităţile distractive care nu necesită prea multă minte şi concentrare şi care nu-i pun în criză.

10. Cele mai importante probleme produse de vizionare vizează activitatea ariilor prefrontale – centrul executiv al cortexului uman –, cele care mediază procesele mentale superioare. Studierea sindromului ADHD i-a făcut pe cercetători să constate apariţia unor disfuncţii la nivelul prefrontalului. Copiilor sau tinerilor crescuţi cu televizorul le vine foarte greu, chiar imposibil celor mai grav afectaţi, să se concentreze cu atenţie un timp mai îndelungat asupra unei anumite activităţi. Ei nu pot asculta sau urmări explicaţiile, nu pot duce la bun sfârşit lucrurile începute, alternând rapid o activitate cu alta; întâmpină dificultăţi în a-şi organiza şi planifica acţiunile. Acţionează înainte de a gândi, nu au răbdare, sunt hiperactivi şi extrem de irascibili.

Permanent agitaţi, copiii hiperactivi întâmpină mari probleme în procesul de învăţare, deoarece ei nu pot sta liniştiţi, pentru a se concentra asupra studiului sau pentru a putea asculta pe profesor în clasă. La şcoală, au tendinţa de a se ridica, a ieşi din bancă şi a umbla prin clasă, a-i deranja pe colegi.

Copiii crescuţi în faţa televizorului nu se pot motiva cu uşurinţă pentru desfăşurarea unei lucrări anume dacă nu sunt răsplătiţi imediat şi în mod semnificativ. Munca, efortul, activitatea în general devin pentru aceşti tineri împovărătoare, stresante sau respingătoare. Copilul sau tânărul tinde permanent să se refugieze în distracţie sau visare, renunţând cu uşurinţă la orice activitate care necesită concentrare şi efort motivat. Nici un ţel sau obiectiv nu poate mobiliza sistemul lor motivaţional. Nu mai găsesc sens în nimic şi parcă nu ştiu ce să facă cu

timpul. Principala lor ocupaţie devine cheltuirea timpului în distracţie sau visare. Nu vor nimic de la viaţă, exceptând, evident, banii şi cheltuirea lor pe lucruri sau în divertisment.

Aceşti copii reuşesc cu greu să-şi controleze comportamentele şi emoţiile, astfel că impulsurile interioare sau influenţele mediului îi fac nu numai să se deconcentreze uşor, ci chiar îi pot antrena în acţiuni sau în stări emoţionale străine de interesele lor personale. Marea parte a proceselor mentale superioare sunt afectate.

În vederea procesului de recuperare, principala piedică o constituie conştientizarea fenomenului. Scufundaţi în mediul televizualului, un mediu cultural ce configurează o structură corticală specifică, un mediu care este, în acelaşi timp, un exponent perfect al tendinţelor mediului cultural contemporan, tinerilor le va fi foarte greu să-şi dea seama de faptul că ceva nu merge bine cu ei[320]. „Peştele nu ştie că există apă decât după ce a eşuat la ţărm[321]". Chiar dacă bolile nervoase, psihice etc. vor prolifera, ei nu-şi vor da seama de unde vine răul.

Dacă au depăşit această piedică şi au înţeles că mediul cultural modern sugerează iluzia normalităţii, fiind în esenţă contrar acesteia, atunci rămâne să găsească puterea, voinţa de a lupta pentru schimbarea pe care trebuie să o producă în propria viaţă. Aceasta implică renunţarea la comunicarea prin intermediul ecranului cultivând-o pe cea interpersonală şi comunitară. Înseamnă a cultiva activităţile practice, fizice, a căuta liniştea şi a acorda mai mult timp reflecţiei etc. Toate acestea vor fi dezbătute mai în amănunt în ultima parte a cărţii.

Mulţi dintre cititorii acestui material vor fi probabil tentaţi să caute să vadă în ce măsură sindroamele ADHD şi LD pot fi întâlnite şi la copiii sau la tinerii din comunitatea în care trăiesc. Fenomenul nu e greu de identificat sau urmărit, datorită manifestărilor sale extrem de vizibile.

---

320 „O investigare a 443 de studenţi de colegiu a arătat că deşi un îngrozitor procent de 50% citea sub nivelul clasei a IX-a, doar 80 dintre ei au recunoscut că au nevoie de sprijin la lectură. Chiar între cei 221 care se situau între nivelul clasei a III-a şi clasei a VIII-a, 178 considerau că sunt în regulă" Jane M. Healy, *Endangered Mind...*, p. 22

321 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 39.

Ceea ce va stârni poate surprinderea sau deruta va fi constatarea faptului că afecțiunile cortexului prefrontal sau ale emisferei stângi, cuprinse în simptomatologia LD şi ADHD, îi marchează nu numai pe cei care se uită excesiv la televizor, ci, într-o oarecare măsură, pe cei mai mulți dintre copiii, tinerii şi chiar adulții zilelor noastre.

Probleme serioase în concentrarea minții, a atenției, în motivația de a face ceva, de a lupta cu stăruință pentru un obiectiv, probleme de învățare, de memorare, de creativitate, hiperactivitate sau impulsivitate excesivă, dificultăți în planificarea şi executarea programului etc. sunt câteva din elementele unui tablou simptomatologic întâlnit la tot mai mulți oameni. Într-adevăr, pentru copiii care încă din primii ani de viață se uită la televizor trei, patru şi chiar mai multe ore zilnic, fenomenul este mult mai accentuat, ajungând până la patologii dintre cele mai evidente sau, în unele cazuri, chiar la afecțiuni neurologice sau psihice. Ce se întâmplă însă cu cei, care vizionează doar până la două ore pe zi sau chiar mai puțin? De unde provine răul?

În căminele în care părinții se ceartă sau îşi bat copiii, îi stresează intens sau îi privează de anumite experiențe necesare vârstei, cauza nedezvoltării centrilor corticali poate fi găsită în privarea de stimulii corespuzători. Există însă și familii unde copiii au sau fac tot ce-și doresc şi unde părinții se îngrijesc, într-o anumită măsură, de creşterea lor şi unde totuşi se manifestă, într-un grad mai mic sau mai mare, problemele de atenție și hiperactivitate sau cele care vizează o disfuncție la nivelul proceselor mentale superioare. Care să fie cauza?

Studiile neuropsihologilor, evidențiind importanța centrală a mediului cultural în dezvoltarea cortexului, ne-au făcut să ne concentrăm mai mult atenția asupra problemei mediilor (mass-media) şi a mediului cultural contemporan, în special. De asemenea, cunoscând faptul că sindroamele LD şi ADHD au apărut în epoca televizorului şi a culturii video, corelate în mod evident cu vizionarea TV, am legat preocuparea privind mediul cultural contemporan de mediul cultural generat de lumea TV.

Ce aduce nou mediul cultural contemporan, noul stil de viață față de societatea tradițională? Răspunsul nu este greu de găsit în contextul

cercetărilor privind problemele de atenție și învățare. Concluzia la care se poate ajunge este că nu numai contactul prelungit și frecvent cu tehnologia video este nociv pentru cortexul uman, ci, într-o măsură semnificativă, și mesajul cultural nihilist care caracterizează stilul de viață modern și în mod esențial conținutul programelor de televiziune; germenul disolutiv pentru viața și sănătatea mentală a tinerilor noilor generații îl constituie, în modul cel mai probabil, cultura sau experiența nihilistă.

Pentru a înțelege acest fenomen, ar trebui cunoscut mai întâi modul în care mediul influențează viața omului și care este legătura între cultura modernă și mesajele lumii TV, rolul acestuia în viața societății contemporane. De asemenea, se va arăta în ce fel nihilismul acționează asupra configurării rețelelor neuronale și asupra activității corticale în general. Următoarea parte a cărții este dedicată exclusiv conținutului programelor de televiziune și efectului mesajului nihilist în viața omului modern.

Partea a II-a

Rolul culturii TV în modelarea rețelelor neuronale, a mentalităților și a comportamentelor

Televiziunea ca mediu de experiență

„Dacă vrei să înțelegi natura televiziunii fă un inventar complet al tuturor lucrurilor care s-au schimbat în ultimii 12 ani în îmbrăcăminte, în comportamentul social, în gusturile pentru programe." (McLuhan – 1966)

– Mediile tind să devină invizibile. Cu cât un mediu este mai important pentru viața noastră, cu atât mai puțin vizibil devine pentru noi.
– Un lucru, un fapt sau o realitate devin mediu de experiență sau de comunicare în măsura în care pătrund frecvent în viața noastră ori constituie context al comunicării unui mesaj sau al unei experiențe anume. Mediile ne influențează mai mult decât mesajele care se transmit prin ele.

În prima secțiune a acestei cărți ne-am oprit asupra consecințelor pe care comunicarea audio-video (aspect legat de natura acestei tehnologii), le are asupra minții umane, independent de conținutul mesajelor transmise. Concluzia a fost că vizionarea TV, ca activitate sau obişnuință cotidiană, poate afecta în mod serios dezvoltarea şi funcționarea cortexului. Conținutul programelor TV joacă însă un rol la fel de important în această comunicare şi nu întâmplător, există o legătură strânsă între stările neurologice şi psihologice pe care le configurează vizionarea TV şi conținutul acesteia.

Această parte a cărții va fi dedicată tipului de mesaje pe care le comunică, prioritar, mediul televizual şi consecințelor, pe termen scurt şi lung, ale receptării acestor mesaje. Pentru început, vom acorda atenție mediilor de comunicare în general. Este important să se înțeleagă faptul că *însăşi natura mediului TV favorizează transmiterea unui anumit tip de mesaje sau că acest mediu modelează conținutul pe care-l transmite, după legile care guvernează comunicarea audio-video.*

Un mediu devine cu atât mai puțin sesizabil cu cât prezența lui în viața noastră este mai intensă. Devenim însă conștienți de existența unui mediu cu care ne-am obișnuit abia atunci când ne rupem de acesta, când ne lipsește. Medii ca aerul și lumina, în lipsa cărora omul nu poate trăi sau desfășura o viață normală, sunt aproape invizibile. Lumina, spre exemplu, face posibilă vederea tuturor lucrurilor sau a lumii care ne înconjoară. Cu toate acestea, experiența arată că, atunci când cerem cuiva să ne descrie tot ceea ce se află în vecinătatea sa, în cazuri foarte rare va fi identificată și prezența luminii. Dacă însă ar fi întuneric, persoana ar sesiza și ar spune: „Nu văd pentru că nu este lumină". Tot așa și lumea TV, nu poate fi sesizată sau cunoscută decât atunci când oamenii reușesc să se abstragă din mediul pe care ea îl creează. Deci, în funcție de cât de mult este prezent un mediu în viața noastră cotidiană, cu cât ne va influența mai mult, cu atât va deveni mai puțin vizibil pentru noi sau cu atât mai puțin ne vom da seama de acestă înrâurire.

Mediile în care am crescut și ne-am maturizat, cu toate că ne influențează cel mai mult, le conștientizăm cel mai puțin. În familie, spre exemplu, comportamentul părinților, modul în care ei privesc lumea sau în care gândesc și vorbesc, constituie mediul fundamental pentru creșterea copiilor. Este cunoscut faptul că, în general, copiii mai degrabă imită purtarea părinților, decât să asculte de îndemnurile verbale ale acestora. Educația unui părinte care spune una și face alta este foarte puțin eficientă.

Trăind de mici în interiorul mediului familial, definit în special de prezența părinților, ne va fi foarte greu sau chiar imposibil să identificăm trăsăturile fundamentale ale comportamentului lor, modul în care ei gândesc, deși pe toate acestea ni le-am însușit într-o mare măsură, ele caracterizând felul în care vom vedea și judeca lumea, în care ne vom raporta la aceasta. Asemenea mediului definit de lumină, mediul familial – părinții, îndeosebi – face posibilă vederea și înțelegerea lumii, în felul definit de modalitatea în care ei percep, gândesc și reflectă realitatea, mod care se transmite și copiilor de-a lungul timpului. Părinții se fac ei înșiși lumină pentru mintea copilului, căci prin ei învață copiii să vadă lumea, să o judece și să o cunoască.

Aşadar, în această perspectivă, proporțional cu timpul alocat de-a lungul anilor televiziunii, lumea micului ecran devine pentru noi un mediu de existență tot mai puțin vizibil, tot mai greu de conştientizat. În aceeaşi măsură însă acesta ne va influența şi ne va defini existența sau ne va comunica acea „lumină”, proprie lumii TV, în care vom judeca lucrurile şi realitatea. „Televiziunea, spune M. Constantinescu, a devenit un mecanism care conferă sens şi semnificație unei lumi lipsite de sens şi semnificație”[322].

Într-o abordare simplificată, la o medie de 3-4 ore petrecute în fața televizorului, din 16 cât înseamnă timpul mediu de activitate pe parcusul unei zile, înseamnă că aproape o pătrime din ceea ce suntem şi gândim ne înrudeşte cu lumea TV, şi nu cu familia, cu natura şi cu restul lumii. Prin urmare, nu numai că o pătrime din timpul vieții noastre active îl petrecem în fața televizorului, dar şi o pătrime din comportamentul sau modalitățile în care abordăm realitatea le vor reflecta, cel mai probabil, pe cele ale actorilor micului ecran sau pe ale acelora care construiesc lumea TV[323].

Când se vorbeşte despre medii, înclinăm să ne gândim la acele realități care ne înconjoară, în care suntem practic scufundați, cum ar fi aerul, lumina, casa în care trăim, strada, satul, oraşul sau natura etc. Acestea sunt medii care saturează, după cum se exprima McLuhan, întregul câmp al atenției, ne circumscriu complet existența. Există însă şi alte medii, acelea care se rezumă numai la un aspect al realității. Copacul din fața casei, colegul de serviciu, trăsăturile de caracter sau înfățişarea unui prieten pe care îl întâlnim zilnic devin nu numai constante ale mediului de existență în care trăim, ci ele însele devin medii

---

322 Mihaela Constantinescu, *Post / postmodernismul: Cultura divertismentului*, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2001, p. 134.

323 Lucrurile sunt, desigur, mult mai nuanțate. Influența televiziunii poate să fie mai redusă dacă experiența omului în afara vizionării TV este foarte bogată şi intensă. Dacă însă experiența de telespectator este mai puternică, din punctul de vedere al implicării sentimentale, emoționale şi intelectuale, ceea ce este foarte probabil, atunci înrâurirea pe care o are televiziunea în viața telespectatorilor va fi mult mai mare.

de experiență care ne înrâuresc într-o anumită măsură, dar poate mai puțin sesizabil, viața și gândurile noastre.

Într-o discuție oarecare, spre exemplu, ni se întâmplă uneori să fim întrebați despre un coleg de serviciu sau despre un prieten bun dacă poartă ochelari, dacă manifestă o anumită curiozitate în comportament sau altceva și ne trezim că nu știm ce să răspundem, cu toate că ne întâlnim și petrecem zilnic destul de mult timp împreună cu persoana respectivă. Fenomenul este cu atât mai interesant, cu cât anumite trăsături de caracter ale acelui prieten, pe care nu le putem identifica, ni s-au comunicat într-o anumită măsură.

În același timp însă, când ne întâlnim pentru prima oară cu cineva, suntem capabili nu numai să descriem ochelarii sau alte caracteristici ale înfățișării sale, dar chiar și acele modalități specifice în care el se comportă sau pune problema. Această exactitate se estompează în momentul în care persoana respectivă devine o prezență permanentă în viața noastră. Același lucru ni se poate întâmpla cu anumite obiecte din propria casă sau de la birou, a căror prezență, așezare sau semnificație ne surprind doar atunci când ni le sesizează un om care a pătruns pentru prima oară în acel loc.

Ce dă naștere acestui fenomen? Este vorba, probabil, de o caracteristică a minții umane, poate o autoprotecție în fața mulțimii informațiilor, care face ca atunci când un stimul sau o realitate pătrunde cu regularitate în experiența noastră să fie eliminat din câmpul de atenție, intrând, prin familiarizare, în sfera obișnuinței. Acest fenomen apare și în momentul când, pe fondul unei realități familiare, ni se transmite un mesaj anume sau ni se propune o anumită experiență care ne atrage atenția și ne face să pierdem din vedere contextul general în care se desfășoară comunicarea, context care este însă definitoriu pentru acea experiență. Suntem atenți numai la ceea ce ne spune colegul de serviciu, fără să mai luăm în seamă și trăsăturile sale (înfățișare, comportament, mimică), deși acestea devin spiritul general pe fondul căruia se desfășoară comunicarea noastră.

Două lucruri fac ca trăsăturile unei persoane sau ale unei realități să devină mediu de experiență pentru noi: frecvența cu care acestea

pătrund în viața noastră, obişnuința noastră cu ele şi faptul că acea realitate devine context general al transmiterii unui alt mesaj.

Aşadar, o trăsătură a unui lucru sau a unei realități pe care o vedem pentru prima oară poate fi sesizată şi identificată, dacă însă aceasta, în timp, va deveni pentru noi o constantă de mediu ea va ieşi din orizontul nostru de conştiință, ajungând, practic, insesizabilă sau invizibilă. În aceste condiții, mintea va fi înclinată să ia în considerare, în mod conştient, numai mesajul care se face obiect al comunicării, restul cadrului fiind lăsat, în esență, la latitudinea percepției inconştiente. Această neglijare sau neatenție nu înseamnă dispariția acelui aspect din existența noastră, ci, dimpotrivă, în cele mai multe din cazuri, el devine un element subînțeles pe care noi îl luăm ca atare, ni-l însuşim ca pe un dat sau ca pe un lucru deja cunoscut. Valoarea sau semnificația acelei realități însă o vom sesiza doar în clipa în care ea va dispărea din existența noastră[324]. În concluzie mediile ne influențează mai mult decât mesajele care ni se transmit prin ele; mediul este cel care defineşte în mod preponderent experiența noastră şi nu mesajul care ni se transmite. Pentru a înțelege mai bine relevanța pe care acest fenomen o are pentru efectele culturii TV asupra minții oamenilor vom lua ca exemplu trei medii diferite: stadionul, discoteca şi biserica.

Stadionul, discoteca şi biserica

Când mergem la biserică, poate că obosiți şi cu mintea împrăştiată, adesea, nu reuşim să reținem prea multe din rugăciunile care s-au spus acolo, dar experiența ne marchează şi dacă ne întreabă cineva răspundem: am fost la biserică. Asta spune totul. Întrebați fiind, răspundem: am fost la şcoală, am fost la discotecă, pe stadion la meci, am fost la o înmormântare sau la o nuntă. Cu toate că putem aminti sau nu în

324 Niciodată nu devenim atât de conştienți de importanța pe care un om drag sufletului – părinte, frate, soț sau prieten – a avut-o în viața noastră ca în clipa în care dispare dintre noi.

discuţia pe care o purtăm despre ce s-a întâmplat acolo, care a fost mesajul sau faptul concret care ne-a adus în acea circumstanţă, cea mai importantă rămâne experienţa generală la care ne cheamă mediul respectiv.

În exemplele pe care le vom da în continuare trebuie observat că, aşa cum demonstrează McLuhan, în spatele fiecărui mediu de comunicare, pe fondul căruia ni se transmite un mesaj anume, se află o mulţime de alte medii de comunicare, fiecare cu mesajul său caracteristic, care se suprapun unul peste altul. Toate acestea au o pedagogie proprie care întotdeauna rămâne invizibilă. Să luăm ca prim exemplu mediul descris de stadion.

Ce înseamnă a merge pe stadion pentru a urmări un meci de fotbal oarecare? Să spunem că obiectul prezenţei noastre pe stadion este meciul dintre Steaua şi Dinamo. Acesta constituie mesajul principal care ni se transmite. Care sunt însă celelalte mesaje sau medii de comunicare pe care le experimentăm, care este pedagogia la care suntem expuşi dincolo de meciul concret la care asistăm?

Este vorba mai întâi de mediul sportiv, ca atare, care înseamnă competiţie, performanţă, agilitate, câştigători, învinşi, adică o mulţime de stări de spirit, valori sau mesaje care ni se comunică. Mai este şi mediul definit de atmosfera stadionului, care presupune ideea de spectacol, de zgomot, de implicare emoţională – strigăte, certuri şi chiar bătăi. Acestea sunt mesaje inerente stadionului. Pe urmă este mediul descris de jocul în sine. Fotbalul, spre deosebire de tenis, este un joc de echipă, un joc destul de violent în comparaţie cu alte sporturi (voleiul), foarte rapid şi suficient de spectaculos. Indiferent de meciul urmărit – echipele care joacă – starea de spirit pe stadion va fi caracterizată de o emoţie puternică, de agitaţie, nervi, de dorinţa de a învinge, satisfacţie, glume sau înjurături. Foarte puţin probabil este ca cineva pe stadion să parcurgă o stare de linişte interioară, de interiorizare, de reflecţie sau să fie marcat de dorinţa de a lăsa de la el.

Aşadar mediul este capabil nu numai să ne transmită nişte mesaje mai importante chiar decât mesajul pretext al procesului de comunicare (în exemplul nostru meciul Steaua – Dinamo), dar mai mult

creează premisele unor comportamente specifice. El configurează experienta având un rol covârşitor în modelarea sau influentarea comortamentelor, indiferent de intentia sau dispoziția cu care participăm la comunicare.

Într-o discotecă nu poți să porți decât anumite discuții, să ai numai un anumit tip de atitudine. Acolo oamenii se distrează, îşi excită simturile prin muzică, băutură, ritm etc. Semi întunericul, glumele, râsul, zgomotul, fumul de țigară, dezordinea, gesturile lascive, provocatoare sunt doar câteva din constantele acestui mediu, care marchează sau definesc comunicarea, gândurile şi comportamentul celor care se află într-o discotecă. Forța de persuasiune a acestei atmosfere este atât de puternică, încât este extrem de greu ca cineva să se manifeste altfel decât îi dictează acest climat general.

Alte stări de spirit, gânduri și sentimente presupun medii precum stadionul şi discoteca și altele biserica şi şcoala. Primele conduc, în general, la excitarea simțurilor, a emotiilor și la o diminuare a reflexiei raționale, în timp ce biserica şi şcoala organizează procesul gândirii şi puterile sufleteşti, favorizeazând controlul emoțiilor şi al sentimentelor.

Într-o biserică, de exemplu, independent de slujba la care participăm, de mesajul care se face pricină acelei comunicări – liturghie, botez, înmormântare – există un climat specific ce defineşte această experiență. Totul se petrece ca şi cum s-ar intui sau s-ar presupune faptul că alături de noi este prezent Dumnezeu împreună cu îngerii sau sfinții Lui. Acesta este mesajul pe care ni-l transmite, în principal, mediul bisericii şi din care se împărtăşesc mai mult sau mai puțin conştient toți credincioşii. Alte mesaje sau stări de spirit care ni se induc sunt: pacea, liniştea, aşezarea sufletească, interiorizarea, reflexia, rugăciunea, însăși rânduiala în care se petrec lucrurile, ierarhia, ascultarea etc. Este o atmosferă caracterizată de taină. Gândurile pe care le cultivă această realitate, nu sunt cele de propăşire, de obținere a plăcerii, ci, dimpotrivă, cele de generozitate, de smerenie, de dragoste altruistă. Apoape oricine vine la biserică, pleacă de acolo mai pacificat, mai liniştit, mai reflexiv, în timp ce stadionul le cultivă pe cele contrare.

Prin urmare, fiecare mediu constituie o școală care te învață să trăiești conform cu valorile care-l definesc și care-l exprimă. Această școală nu este una formală, vizibilă, declarată, ci, dimpotrivă, fără să ne dăm seama ne transformăm încetul cu încetul în sensul în care ne conduce mediul respectiv. De aici rezultă că rolul cel mai important în educația și formarea oamenilor îl au mediile în care aceștia trăiesc sau cele cu care vin în contact. Pentru aceasta părinții care vor să fie încununată de succes educația pe care o acordă copiilor trebuie să facă tot posibilul să le controleze mediile cu care vin în contact și încă din primii ani de viață să încerce să le dirijeze preferințele sau mediile de activitate către direcții care nu sunt nocive. În cele ce urmează vom încerca să arătăm care este pedagogia implicită la care telespectatorul este supus atunci când intră în contact cu mediul TV.

CADRUL GENERAL AL EDUCAȚIEI PRIN TELEVIZOR

– În cazul televiziunii, trăsăturile și regularitățile pe care le prezintă acest mediu ni se comunică mult mai repede și mai profund decât înseși mesajele transmise, cu toate că, datorită expunerii îndelungate la acest mediu, nu mai suntem conștienți de aceste trăsături, nu le mai sesizăm. Ceea ce ne transmite televiziunea și ne influențează cel mai puternic sunt situațiile sau concepțiile care se subînțeleg, care alcătuiesc însăși țesătura lumii televizualului și nu lucrurile spuse direct, mesajele care ne atrag atenția.

1. Lumea micului ecran constituie un mediu de existență pentru telespectatori, nu numai pentru că oamenii pătrund, prin vizionare, cu mintea în interiorul acesteia, dar și pentru frecvența și durata considerabilă a acestei experiențe – câteva ore zilnic din primii ani de viață și până la moarte.

2. Televiziunea ca mediu de comunicare, dincolo de mesajul principal pe care ni-l comunică (mesajul pretext), ne mai transmite o mulțime de alte mesaje, date atât de natura acestui mediu, cât și de trăsăturile generale ale lumii TV.

3. Frecvența crescută a vizionării accentuează un alt fenomen: trăsăturile caracteristice ale lumii TV care apar cu o anumită regularitate – violența, sexualitatea, magicul – indiferent de emisiune, devin ele însele un mediu de experiență. Aceste trăsături, ca medii de valori și de experiență, nu numai că devin foarte puțin perceptibile, dar în mod inconștient sunt însușite mult mai repede sau mai profund decât însuși mesajul principal, care constituie pretextul comunicării. Urmărind o poveste de dragoste într-un film oarecare nu realizăm faptul că, prin contextul situațional în care este amplasată acțiunea, este justificat adulterul, divorțul sau ni se sugerează că independența, cariera, plăcerea sunt, până la urmă, garanția fericirii.

Prin urmare, televiziunea este capabilă de a ne modela comportamentul sau a ne forma anumite atitudini, nu atât prin mesajele pretext pe care ni le transmite – subiectul declarat al programului la care ne uităm –, cât prin elementele specifice atmosferei pe fondul căreia se desfășoară acțiunea. Telespectatorii se uită la o emisiune de divertisment sau se implică în acțiunea unui film, neștiind că, în acest timp, niște mesaje subînțelese situațiilor create pe micul ecran, niște valori anume le sunt transmise sau mai curând inoculate. Ei intenționează să vadă ceva anume și, de fapt, învață cu totul altceva.

Prinși în acțiunea de pe micul ecran, în senzaționalul sau dramaticul care ne surprinde permanent, ne captivează sau solicită atenția, cu discernământul redus în mod semnificativ, nu ne dăm seama că însăși construcția în sine a realității care ni se prezintă, însuși modul în care se pune problema sunt vicioase sau că atmosfera respectivă ni se insinuează în subconștient, influențându-ne modul de a gândi. Astfel că, în timp, se ajunge la cristalizarea unor sisteme de valori, a unor principii de viață despre care nu putem spune când sau cum ni le-am format, de parcă dintotdeauna am fi gândit astfel.

Foarte puțini oameni conștientizează că, de fapt, o mare parte din ceea ce ei consideră propriile păreri și viziuni despre lume și viață, modul „original" de a fi și a simți nu sunt decât produsul a mai multor ani de vizionare TV, de cultivare a valorilor ce definesc acest mediu. G. Gerbner și echipa lui au studiat acest fenomen pe o perioadă de 13 ani,

timp în care au fost analizate 1431 de programe de televiziune. Iată câteva dintre concluziile la care s-a ajuns:

„Potrivit analizelor făcute, reprezentarea simbolică în programele TV americane a lumii sociale reale este deformată”[325]. Lumea de dincolo de ecran este complet diferită de cea reală în privința trăsăturilor și valorilor pe care le scoate în evidență. Este o altă lume, cu alte priorități și obiective, mişcată de cu totul alte mecanisme. Modalitățile și rațiunile după care gândesc şi se ghidează oamenii pe micul ecran sunt diferite de cele ale vieții de zi cu zi. Este o lume în care predomină oamenii tineri, aceia care dispun de un fizic atractiv (cel puțin ca potențial erotic), o lume înfrumusețată, ideală, în care oamenii nu trebuie să muncească aproape deloc, în schimb, trebuie să se distreze cât mai mult. O lume a plăcerilor, în care predomină preocuparea pentru sex și comportamentul violent.

„Marii consumatori de televiziune manifestă mai accentuat tendința de a da răspunsuri televizuale (la testul propus), adică de a avea o percepție televizuală asupra lumii. Adolescenții care vizionează mai mult cred că lumea este mai violentă şi, prin urmare, sunt mai temători decât cei care consumă mai moderat emisiunile TV.”[326] Cu cât ne uităm mai mult la televizor, cu atât vedem şi judecăm lumea într-o modalitate tot mai apropiată de felul în care o fac cei de pe micul ecran, chiar dacă nu ne dăm seama de acest lucru.

„Ceea ce cultivă concepții comune şi stabile despre realitate, spune G. Gerbner în cartea sa *Growing Up With Television: The Cultivation Perspective*, sunt regularitățile care pot fi detectate de-a lungul unei perioade semnificative de timp în programele TV, adică trăsături regulate, în ceea ce priveşte decorurile, rolurile, tipurile de relații şi de acțiuni prezentate cu o anumită frecvență. Prin intermediul acestor trăsături regulate televiziunea ajunge să creeze concepția

325 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură şi Presă Şansa, Bucureşti, 1996, p. 216.
326 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 217.

pe care membrii audienței și-o construiesc despre realitate, generând un mediu cultural, o lume simbolică, iluzorie."[327]

În urma analizei desfășurate pe 1491 de programe TV, G. Gerbner a găsit „410 caracteristici majore" (teme, idei, simboluri) și „1425 de caracteristici minore", din care a extras acele trăsături regulate care se repetă cu o frecvență foarte mare, în cea mai mare parte a programelor TV, indiferent de subiectul abordat, și care sunt, prin aceasta, cultivate în mințile telespectatorilor, fără ca ei să fie conștienți de lucrul acesta.

G. Gerbner identifică nu numai ideile sau temele fundamentale ce caracterizează lumea TV, ci și funcțiile pe care le îndeplinesc acele „povești care ne animă mediul cultural"[328]. Este vorba despre mecanismele care stau la baza construirii mediului TV, de ceea ce știu mai puțin telespectatorii: lumea micului ecran nu apare pur și simplu ca o reflectare prin obiectivul aparatului de filmat a celei reale sau prin combinarea într-o ordine întâmplătoare a unor mesaje și realități diferite. Crearea lumii TV respectă o logică, o sintaxă bine determinată prin care se reușește foarte bine configurarea acelui mediu capabil – prin însuși spiritul și valorile sale, dincolo de subiectele pe care le prezintă – să ne sugereze ce avem de făcut în viață. Funcțiile pe care le îndeplinesc poveștile televizualului sunt următoarele: „1. să arate cum funcționează lucrurile; 2. să descrie cum stau lucrurile și 3. să ne spună ce avem de făcut"[329]. Înainte de a trece mai departe, trebuie să

327 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media și societatea*, Editura SNSPA – Facultatea de Comunicare și Relații Publice, București, 2001, p. 174.

328 Mihaela Constantinescu, *Post...*, p. 176.

329 „Poveștile din prima categorie ne dezvăluie cum funcționează lucrurile, iluminând relațiile importante, uneori invizibile și dinamica ascunsă a vieții. Basmele, romanele, piesele de teatru, benzile desenate, desenele animate și alte forme ale imaginației creatoare constituie elemente de bază ale înțelegerii umane. Ele sugerează o cauzalitate complexă prin prezentarea acțiunii imaginare în situații totale, ajungând la o anumită concluzie care are un scop moral și o funcție socială. Poveștile de acest tip construiesc, începând din copilărie, fantezia pe care o numim «realitate». Poveștile de al doilea fel ne arată cum stau lucrurile, ele sunt relatări faptice, cronicile din trecut și știrile de azi. Poveștile despre felul în care stau lucrurile pot confirma sau nega o concepție sau alta despre viață. Caracterul lor «faptic» le conferă un statut

lămurim unul dintre mecanismele principale prin care mediul TV reuşeşte să cultive anumite atitudini.

Pe micul ecran, factorul statistic constituie criteriul adevărului

– Formarea unei atitudini sau concepţii depinde de frecvenţa cu care aceasta este reprezentată şi privită ca pozitivă pe micul ecran. Evaluarea nu are întotdeauna un caracter conştient, este dată, mai degrabă, de sentimentul sau impresia generală pe care o lasă vizionarea TV în privinţa atitudinii sau problemei respective.

Ne putem forma o părere asupra unei teme oarecare, ascultând o dezbatere pe marginea ei. Atitudinile, mentalităţile însă se formează în timp şi sunt legate atât de analiza conştientă a anumitor mesaje, dar mai cu seamă de însuşirea spiritului general al mediului în care trăim. Observăm cum se poartă, cum gândesc, cum se raportează la realitate oamenii din jurul nostru şi, prin acestă evaluare (de cele mai multe ori neconştientizată), ne formăm, în timp, punctul de vedere. În cazul televizorului, în condiţiile în care gândirea reflexivă, ce presupune detaşarea şi analiza, este mult diminuată, când este activat cu putere comportamentul de imitaţie, în contextul unei comunicări de masă impersonale, factorul statistic va căpăta rolul cel mai important în

---

special în teoria politică şi deseori în legislaţie. Aceste poveşti ne oferă informaţii despre finanţe, căsătorii, crime, loterii, terorişti ş.a.m.d. Ele ne ajută să conştientizăm anumite interese, ameninţări, oportunităţi şi provocări ale existenţei. Cel de-al treilea tip de poveşti ne învaţă ce să facem; sunt poveşti despre valoare şi alegere care prezintă lucruri, comportamente sau stiluri de viaţă ca dezirabile (sau indezirabile), ne propun moduri în care să le obţinem (sau să le evităm) şi preţul pe care trebuie să-l plătim pentru reuşită (sau nereuşită). Este vorba despre instrucţiuni, legi, reglementări, comenzi, sloganuri, predici şi admonestări. Astăzi, majoritatea lor se numesc reclame: respectiv mesajele şi imaginile publicitare pe care le vedem şi le auzim zilnic. Ele ne prezintă, tipic, un obiectiv care trebuie atins sau evitat şi ne oferă un produs, serviciu, candidat, instituţie sau acţiune, care se presupune că ajută la atingerea sau evitarea sa." *Ibidem*, p. 176-177.

configurarea atitudinilor telespectatorilor. Mecanismul de evaluare aproape inconştientă a datelor fundamentale ale mediului TV va urmari determinarea acelui punct de vedere care este reprezentat cu ponderea cea mai mare, acela fiind, în fapt, cel pe care telespectatorul va tinde să şi-l însuşească în timp, chiar dacă nu este conform realităţii sau adevărului.

Să luăm, spre exemplu, tema sexualităţii, una dintre cele care apar frecvent în majoritatea emisiunilor TV şi în care poate fi remarcată o evidentă distorsiune a realităţii. Adică relaţia dintre bărbat şi femeie şi chiar problema sexualităţii şi a iubirii sunt reprezentate pe micul ecran complet diferit de modul în care acestea se manifestă şi au fost receptate dintotdeauna în lumea reală.

Studiile arată că, din 100 de situaţii în care apar referiri la relaţia sexuală în cadrul programelor TV, în numai 6 dintre acestea mesajul arată consecinţele negative pe care le-ar putea avea această relaţie întreţinută în afara vieţii conjugale şi numai într-un singur caz se pune în lumină pozitivă virginitatea. În acest context, chiar dacă telespectatorul ar reuşi să vadă emisiunile care reflectă realitatea, chiar dacă acestea ar fi foarte bine realizate şi convingătoare, faptul că doar în şase sau doar într-un singur caz dintr-o sută aceste puncte de vedere apar la televizor, frecvenţa lor minimă le va face să fie foarte puţin credibile, fiind văzute ca nişte păreri singulare. Astfel, concluzia la care ajung telespectatorii, chiar dacă nu toţi o conştientizează, este că virginitatea este o atitudine demodată, ancronică şi, oricum, foarte rară astăzi, iar efectele negative ale relaţiilor sexuale în afara căsătoriei sunt nesemnificative. În schimb, receptarea relaţiei între bărbat şi femeie numai sub aspectul atracţiei fizice sau chiar a consumării actului sexual devine, prin frecvenţa mare cu care acest mesaj este transmis, în mod direct sau cu subînţeles în majoritatea programelor TV, punctul de vedere dominant pentru formarea atitudinii privitoare la acestă chestiune.

Prin urmare, în lumea TV nu contează atât mesajele care se transmit sau argumentaţia, cât frecvenţa cu care un punct de vedere este reprezentat, direct sau indirect, în mediul artificial al realităţii TV

Criteriile de formare ale unei atitudini sunt date de evaluarea frecvenței cu care o anumită atitudine este reprezentată și privită ca pozitivă pe micul ecran. Aceea care va avea ponderea cea mai mare este cel mai probabil că va fi însușită.

Nu orice mesaj se transmite bine prin televizor

O problemă importantă de care trebuie ținut seama în orice discuție referitoare la medii este aceea că mediile nu numai că transmit și alte mesaje decât cele care constituie obiectul comunicării, dar și reușesc să configureze, să modeleze mesajul principal după legile sau în spiritul ce le definește. Consecința acestei presiuni pe care o face mediul asupra mesajului transmis duce, în timp, la selectarea, în mod preponderent, a mesajelor care sunt cel mai bine adaptate mediului respectiv. Un om nervos, irascibil nu va putea să ne adreseze un cuvânt calm, liniștitor. Cel mai probabil, cuvintele, intonația, conținutul mesajului său vor fi încărcate de tensiunea sau violența care-l stăpânesc.

Din exemplele anterioare, constatăm că mesajele cel mai bine adaptate stadionului sunt cele legate de spiritul de competiție, de luptă, de agresivitate etc. În discotecă, sunt mesajele care incită simțurile sau care vizează o satisfacere a plăcerii, pe când în biserică, dimpotrivă, cuvintele îmbie la pace, la iubire, la liniște, la detașare de zgomotul și grijile lumii.

Televizorul, spre exemplu, nu-i poate învăța pe telespectatori matematica nici dacă ar urmări-o prin dedicarea unui spațiu amplu de emisie acestui obiectiv. De ce? Pentru că emisiunile educative, ce vizează un învățământ întemeiat pe gândirea logică nu sunt căutate de public. Cine ar sta să se uite la televizor ca să învețe matematica? Intuiția generală spune că acest lucru nu merge și de aceea nici nu atrage. Televizorul nu transmite bine cifre și operații matematice, ci imagini viu colorate care să provoace emoția. Atunci când deschid televizorul oamenii caută acțiunea, suspansul, senzaționalul, emoțiile

sau sentimentalul; acestea sunt dimensiunile sub care este văzută căutată şi apreciată televiziunea. Lecția pe care ea a dat-o omenirii este că televizorul nu trebuie căutat pentru a deprinde ceva ce vizează procesul de învățare conştientă, intențională, ci pentru distracție sau pentru puterea de fascinație şi seducție pe care o exercită în condiționarea unor dorințe.

Având în vedere toate acestea, vom analiza în continuare care sunt mesajele cel mai bine adaptate mediului TV, pentru a şti la ce trebuie să ne aşteptăm în momentul în care ne aşezăm în fața micului ecran, care vor fi coordonatele pe care televiziunea ne va influența judecata, comportamentul şi viața în general; care este spiritul, atmosfera generală a lumii televiziunii. Numai aşa vom putea înțelege semnificația transformărilor care se petrec în zilele noastre, în viața oamenilor şi a societății.

McLuhan spunea că „oamenii nu văd film la televizor, ci văd televiziune"[330]. Aşadar, nu acțiunea de pe micul ecran este esențială, ci lecția pe care ne-o dă mediul TV ca atare; modul în care este construit acest univers, „convențiile, aşteptările, sistemele de orientare"[331] care sunt puse în urzeala acestei pseudorealități.

Prezentismul – dictatul acțiunii şi al momentului, vizibilul şi senzaționalul

– Există o seamă de trăsături care definesc în mod obligatoriu orice mesaj TV, ca urmare a faptului că ele țin de însăşi natura mediului televizual.
– Prezentismu[332]l instalează în lumea TV şi în viața telespectatorului domnia clipei – la care se reduce prezentul –, a evenimențialului şi a vitezei. Ritmul trepidant la care se conectează lumea prin televizionare nu lasă răgazul gândirii.

---

330 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 185.
331 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 175.
332 Termenul a fost folosit pentru prima oara de catre G. H. Mead, marele sociolog şi fenomenolog American, în bine cunoscuta sa carte *The Philosophy of Act*.

ci impune implicarea, acțiunea, urmarea fără discernământ a impulsurilor interioare, a sugestiilor și a provocărilor externe. Prezentismul favorizează manipularea.
– Doar ceea ce este vizionabil poate apărea pe micul ecran, tot ceea ce ține de viața interioară nu poate fi educat prin televiziune deoarece este imposibil de redat pe micul ecran. De asemenea, apariția la televizor a unor scene ce țin de viața personală, intimă și care, prin natura lor, nu pot fi făcute publice fără a le afecta ființa, nu face decât să schimonosească acele realități, să cultive un spectacol adesea murdar, cu consecințe grave în viața personală și psihică a publicului[333].
– Senzaționalul cultivat în mod obsesiv de televiziune îl face pe telespectator să caute și să aprecieze în viață numai ceea ce poartă emblema extraordinarului, ceea ce produce emoție, incită simțurile sau mișcă orgoliul. Totul trebuie să fie șocant, uimitor, spectaculos pentru a atrage atenția omului contemporan. Pe acest fond, viața obișnuită, simplă creează sentimentul frustrării și al neîmplinirii.

Există unele trăsături ale mesajului TV, care depind de natura acestui mediu de comunicare. Alături de dictatura momentului pe care o impune televiziunea – prezenteismul –, de prioritatea acordată vizibilului sau de predispoziția spre senzațional, J. Fische și J. Hartley adaugă, în cartea *Reading television*, că „televiziunea este efemeră, episodică, concretă, particulară și dramatică"[334].

Prezentismul (dictatul acțiunii și al clipei). Pe micul ecran, cadrele se succed cu viteză. Nu te poți opri ca să reflectezi asupra unei imagini sau a unei realități, pentru că nu noi suntem subiectele care ne orientăm în această lume pentru a o cunoaște, ci lumea ecranului este aceea care se perindă prin fața noastră, ne seduce atenția, ne fură vederea și ne-o conduce prin labirinturile acestei pseudorealități. Nu te poți sustrage fascinației televiziunii decât închizând ochii sau întrerupând televizorul.

Televiziunea trăiește numai în prezentul acțiunii, se hrănește din prezent și astfel ea instaurează o dictatură a momentului. Trecutul este

---

333 Marele regizor rus Andrei Tarkovski observa că datorită caracterul ei intim, relația de dragoste nu poate fi imortalizată pe peliculă și redată în filme, așa cum este ea de fapt.

334 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 165.

prea îndepărtat, prea static şi există numai în măsura în care poate fi imortalizat în prezentul micului ecran, unde, de altfel, este sublimat şi viitorul. Televiziunea este acuzată de mulţi specialişti că l-a făcut pe omul contemporan să piardă simţul istoriei, al relaţiei cu trecutul şi al perspectivei viitorului.

Omul micului ecran şi, asemenea lui, într-o măsură tot mai mare, omul modern are nevoie de acţiune, ca să simtă că trăieşte. Tot ce se întâmplă la televizor înseamnă acţiune, senzaţie şi emoţie, adică tot ceea ce poate valoriza mai eficient clipa, momentul de faţă. Ritmul şi acţiunea sunt materialul de bază pentru construcţia mesajului TV şi, poate nu întâmplător, acestea au devenit imperativele lumii în care trăim. În tensiunea concurenţei care domneşte între canalele de televiziune există această tendinţă de a creşte permanent ritmul, acţiunea, ponderea senzaţionalului şi a dramaticului, pentru a captiva cât mai puternic, a nu lăsa telespectatorului răgaz de a se gândi şi a trece pe un alt canal.

Televiziunea creează un peisaj care contribuie semnificativ la generarea atmosferei trepidante în care trăieşte omul modern. Oamenii, chiar şi bătrânii sau copiii care nu sunt legaţi de un program, nu au responsabilităţi sociale, familiale – grijă, alergătură, muncă etc. – nu mai au răbdare, nu mai pot aştepta. Toată lumea se grăbeşte, ca la televizor şi, agitându-se, simulează acţiunea. Se pare că, fiind conectaţi la ritmul şi viteza de desfăşurare a evenimentelor de pe micul ecran, câteva ore zilnic, telespectatorii îşi însuşesc la nivel psihic sau nervos această dinamică pe care nu o mai pot părăsi. Aceasta nu înseamnă că devin mai activi, ci, dimpotrivă, cu nervii slăbiţi de zbuciumul continuu la care sunt supuşi, sunt tot mai puţin capabili să se implice activ şi concentrat într-o lucrare. Totodată însă împrumută de la televizor tot ceea ce însoţeşte acţiunea de pe micul ecran sau dă senzaţia de acţiune. Astfel, îi vedem pe oameni tot mai agitaţi, nervoşi şi irascibili, lipsiţi de îngăduinţă, răbdare şi stăruinţă, incapabili să mai aştepte, deoarece vor totul acum, ca şi cum li s-ar cuveni, precum învaţă de la televizor.

Personajele de pe micul ecran sunt, în general, sigure pe ele, ştiu ce au de făcut, nu au timp de reflectat, căci trebuie să acţioneze, să

demonstreze ce sunt în stare, să se impună. Toate acestea le regăsim şi la omul contemporan, mai cu seamă la tinerii crescuţi cu televizorul, care manifestă suficienţă de sine, care vor să se impună, eventual cu forţa, vor să demonstreze de ce sunt în stare. Însă fără îngăduinţă, puţină smerenie şi delicateţe devine tot mai greu pentru aceşti tineri sau pentru toţi cei care trăiesc conectaţi la spiritul televiziunii să comunice cu alţi oameni, să construiască sau să întreţină o relaţie de prietenie sau de dragoste şi chiar să se integreze social.

Acest comandament al acţiunii şi al clipei are şi o altă consecinţă negativă. Oamenii îşi pierd obişnuinţa de a cugeta înainte de a întreprinde ceva, de a-şi planifica acţiunile viitoare, de a nu se arunca cu capul înainte sau de a se opri la timp. Oamenii devin dependenţi sau sensibili la stimulii exteriori, la oricare provocare, cu alte cuvinte, mai uşor de manipulat.

Ceea ce televizorul exclude este reflecţia raţională pe care, după cum s-a putut constata anterior, acest tip de comunicare nu o favorizează. Atitudinea reflexivă „nu dă bine" pe micul ecran. Cine are oare răbdarea de a aştepta ca eroii lumii TV să se gândească la ceea ce au de făcut? Din acelaşi motiv lipsesc şi cărţile. În filme sau în alte emisiuni nimeni nu citeşte. Cartea este, de altfel, cel mai mare duşman al televizorului. Oamenii care citesc cărţi se uită foarte puţin la televizor, de aceea televiziunea nu poate să-şi facă contrareclamă, susţinând cartea. Aceasta este o altă lecţie care ni se dă, prin eliminarea cărţii sau a bibliotecii din lumea pe care televiziunea o configurează: „Cartea aparţine trecutului, nu mai este vreme de citit cărţi, atâta timp cât tu însuţi poţi să fii eroul". Pentru omul modern, experienţa înseamnă totul – implicarea empatică în actul vizionării. Prin urmare, pe viitor, bibliotecile personale vor fi tot atât de rare pe cât sunt astăzi în filmele sau în programele TV.

Vizibilitatea. Pe micul ecran, numai vizibilul are prioritate. Astfel, tot ceea ce ţine de viaţa interioară şi intimă, de ceea ce este tainic, indefinibil în relaţiile interpersonale nu poate fi educat prin mijloacele de comunicare în masă, ci numai prin experienţa personală.

Există şi o altă faţetă a acestui fenomen. Viaţa intimă sau acele realităţi care, prin natura lor, nu pot fi afişate, scoase în public prin

spectacolul TV, sunt alterate în fiinţa sau în modul lor de manifestare în momentul în care sunt afişate şi văzute sub lumina reflectoarelor, mânjite sau batjocorite de privirile mulţimii. Atâta vreme cât ceea ce ţine de taina relaţiei personale nu poate fi imortalizat pe banda video, varianta televizată a intimităţii nu face decât să schimonosească adevărul, învăţând astfel publicul, deprinzându-l cu un spectacol adesea degradant şi derizoriu. Se cultivă astfel cu succes un fel de canibalism spiritual – circul mundan –, plăcerea de a pătrunde în viaţa intimă a altor oameni, de a-i umili prin aceasta şi de a te simţi astfel superior lor.

Toate acestea slăbesc omului-telespectator capacitatea de a mai dezvolta o relaţie personală. În acelaşi timp telespectatorii vor împrumuta această mentalitate a spectacolului, înţelegând că există şi are valoare numai ceea ce este scos pe sticlă, etalat în public şi admirat. Vor simţi din ce în ce mai mult nevoia să se comporte ca şi cum ar trebui să prezinte un spectacol, să seducă atenţia celorlalţi. Pentru omul crescut în faţa televizorului viaţa interioară, reflexivă, adâncirea unor relaţii personale, viaţa de familie sau cea comunitară nu-l mai satisfac. El caută mulţimea, zgomotul, vrea să vadă, şi în acelaşi timp, şi el să fie văzut de ceilalţi, să se exhibeze cât mai mult. Omul modern nu se mai poate bucura de simplitate, de singurătate, de retragere sau de natură. Caută locurile publice – localurile, barurile, strada, magazinele, mulţimea sau, în propria casă, televizorul – unde are sentimentul că trăieşte intens, participând la marele spectacol al zilelor noastre – lumea mediatică. Această experienţă, în realitate, îl epuizează, îi aţâţă pasiunile, îi creează o mulţime de frustrări şi de nemulţumiri şi, în final, îl secătuieşte sufleteşte. El nu mai găseşte resursele dezvoltării unei vieţi interioare, în scopul aşezării lăuntrice – condiţia fundamentală a unei vieţi spirituale, a mulţumirii şi a liniştii sufleteşti.

Senzaţionalul. Ceea ce apare la televizor trebuie să fie senzaţional, extraordinar, să şocheze, să producă emoţie, să excite simţurile; toate acestea pentru a seduce cât mai puternic atenţia telespectatorului. Un lucru neînsemnat, simplu, care trebuie trăit pe viu pentru a avea valoare, nu-şi găseşte locul în programele TV. Acolo oamenii nu au o

viață obişnuită, cu bucuriile şi problemele ei fireşti. Ei trebuie să întreprindă ceva deosebit, să iasă în evidență, să provoace senzație. Consecința? Obişnuiți cu peisajul senzațional, extrem de incitant al micului ecran, cu o lume unde fiecare om este un erou care trebuie să impresioneze cu ceva, să şocheze, să distreze, oamenii nu mai sunt capabili să se bucure de o viață liniştită sau normală, de experienta tainică a vieții în Biserică, în natură sau în familie.

Viața obişnuită a unei familii, aceea care constituie pentru om principala sursă de mulțumire şi de împlinire sufletească, nu apare aproape deloc la televizor sau este puternic distorsionată. Luându-şi ca model lumea artificială a micului ecran, oamenii ajung să caute, în societatea în care trăiesc sau în viața lor, spectacularul, evenimentele deosebite, scandalul sau tot ceea ce iese din sfera normalului producând senzație şi, prin aceasta, transformă, fără să conștientizeze, lumea în care trăiesc într-o sală de spectacol, raportându-se la ea ca la cea de dincolo de ecranul TV. Dacă însă aceasta nu este suficient de captivantă, atunci ei se simt plictisiti şi nefericiți, recurgând la televizor sau la alte mijloace evazioniste pentru a-şi astupa golul din suflet sau a-şi potoi setea de senzații.

Înainte de a trece la analiza efectivă a conținutului programelor de televiziune, ne vom opri asupra efectelor pe care televiziunea, prin mesajele transmise, indiferent de natura acestora, le are asupra telespectatorilor. Studiile privind efectele televizorului sunt circumscrise în mod natural de cele ce vizează mass-media în general. Dar apariția şi dezvoltarea televiziunii a jucat un rol esențial în determinarea efectelor puternice ale mass-mediei, cele pe care le vom lua în considerare în paginile următoare.

„Agenda seting", „teoria cultivării" şi „spirala tăcerii" sunt cele mai importante teorii privind efectele mass-media pe termen lung. Ele determină modul în care mass-media, în general, şi televizorul îndeosebi pot produce efecte cognitive, afective şi comportamentale cu consecințele cele mai grave pentru viața indivizilor şi a societății.

Funcția de agendă a mass-mediei

Această teorie pune în evidență faptul că agenda sau harta principalelor preocupări mentale ale publicului este asemănătoare sau chiar identică cu agenda mediatică. Cu alte cuvinte, mass-media sau televiziunea ne spune la ce să ne gândim cu preponderență în fiecare zi. Ea ne arată care sunt problemele cele mai importante, pentru ca, în funcție de această ierarhizare, să ne orientăm în a le acorda atenția corespunzătoare. Prin acest efect televiziunea ne colonizează, practic, experiența mentală a realității. Ne face să credem că există în primul rând sau exclusiv ceea ce este mediatizat.

Cercetările empirice privind valabilitatea acestei teorii s-au desfășurat începând cu anii '60-'70, în anul 1972 existând deja două formulări complementare ale teoriei, ca urmare a studiilor realizate de Maxwel McCombs – Donald Schaw și R. Combs – C. Elder.

Primul studiu demonstrează că agenda sau ordinea de zi a opiniei publice este aceeași cu cea a mass-mediei, iar cel de al doilea arată că agenda de priorități a oamenilor politici, adică a modului în care politicul se raportează la problemele societății, este și ea identică cu ordinea de priorități pe care media le conferă problemelor sociale, aduse tot de ea în discuție.

Într-un alt studiu, întreprins de G. Raz Funkhouser (1973), se punea în evidență faptul că „atenția acordată de media unei chestiuni mărește importanța ei în fața publicului"[335], deși ierarhia și importanța acordată de mass-media unor evenimente nu este conformă cu problemele reale, ale populației. „Media, constată profesorul Dobrescu, dilată evenimentul pentru a-l impune atenției. Media creează evenimentul pentru a atrage atenția asupra unor probleme pe care evenimentul respectiv le simbolizează. În cazul în care sunt interesate, media ridică un amănunt sau un lucru cvasi-obișnuit la rang de eveniment și-l prezintă ca atare. Prin urmare, importanța reală a unui eveniment și importanța acordată de media – proeminența de care se bucură el în

---

335 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 264.

diferite mijloace de comunicare în masă – sunt două lucruri distincte. Am putea spune obligatoriu distincte"[336].

Aşadar, concluzionează Ioan Drăgan, „mass-media definesc şi construiesc realitatea. Actualitatea este un produs mediatic, o construcţie mentală a lumii creată şi impusă de mijloacele de comunicare în masă. Ele restabilesc ierarhia problemelor publice şi «calendarul» evenimentelor publice concentrând atenţia asupra anumitor evenimente"[337]. Se ajunge astfel la paradoxul ca existenţa lumii să devină un produs mediatic şi, în consecinţă, se impune în mentalul colectiv ideea că exişti în măsura în care participi la această realitate.

Consecinţele efectului de agendă

1. La nivel politic, social şi comunitar

Studiile privind efectul de agendă au arătat că atât agenda publicului, cât şi cea a omului politic sunt conforme cu cea a mass-mediei, adică omul politic îşi construieşte obiectivele după importanţa pe care mass-media o acordă problemelor sociale şi politice. Se ajunge astfel ca actul politic să fie dirijat sau orientat de multe ori spre probleme care nu sunt de o reală importanţă în ordinea priorităţilor, probleme ce vizează sau susţin alte interese decât cele ale comunităţii.

Studiile au atras atenţia asupra faptului că mass-media poate deveni un mijloc extrem de eficace pentru distragerea publicului de la anumite probleme şi direcţionarea atenţiei sale către altele[338], înseşi normele sociale şi comunitare ajungând să se ghideze după actualitatea pe care ea o creează. În felul acesta, se poate întâmpla ca o problemă gravă, atâta timp cât nu este în obiectivul televiziunii, spre exemplu, să nu fie rezolvată, în timp ce unor lucruri de suprafaţă să li se acorde atenţia maximă. În general, scandalurile sau subiectele care pot fi uşor de manipulat pentru senzaţionalul lor

336 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 161.
337 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p.265.
338 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 157.

sau pentru că nu supără ideologia conducătoare vor fi întotdeauna preferate de mass-media. Însă la adăpostul unor scandaluri mediatice de factură senzațională se poate desfășura orice act cu caracter anticomunitar.

Există și situații în care mass-media acordă atenție unor probleme cu adevărat importante pentru societate. Aceasta nu înseamnă însă că se urmărește o reală rezolvare a acestora. Odată prins în obiectivul camerelor de luat vederi, un eveniment sau o problemă oarecare va fi exploatat la maximum în latura lui senzațională și provocatoare. Se poate sesiza imediat cum își fac intrarea în scenă „specialiștii" – psihologi, analiști, comentatori politici și, bineînțeles, oamenii politici sau cei responsabili de faptele respective. Cu toții se arată preocupați la maximum de problema în discuție, urmează controverse, apologii și atacuri, toate în numele binelui obștesc care, de fapt, în cele mai multe dintre cazuri, nu interesează pe nimeni.

Oamenii politici își joacă rolul de oameni responsabili, preocupați și dedicați rezolvării acelei probleme, iar telespectatorii își epuizează energia psihică urmărind „jocul de scenă", dezbaterile, intervențiile, declarațiile incendiare și promisiunile liniștitoare ale actorilor principali ai evenimentului, fără posibilitatea unei intervenții responsabile și personale. Totul durează până când lumea s-a săturat de respectivul scandal – scăderea ratingului – a obosit sau s-a plictisit sau până când un alt eveniment senzațional este adus în prim-planul scenei mediatice. În acel moment, subiectul, deși a rămas nerezolvat, va ieși de sub obiectivul mass-media, dispărând astfel din atenția publicului.

2. La nivel personal

Mass-media nu numai că ne spune la ce să ne gândim, ne structurează câmpul de preocupări, dar și produce schimbări cognitive în reprezentările publicului. Media, arată cercetătorii, ne învață ce importanță trebuie să se acorde unei probleme sau unui eveniment ținând seama de atenția pe care ea însăși i-o acordă[339]. Ea ne

339 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 266.

sugerează criteriile de valorizare a realității, de orientare în lume. Sub presiunea bombardamentului mediatic, spre exemplu, evenimentele politice, sportive sau comerciale vor căpăta un relief deosebit în preocupările oamenilor, deşi acestea nu sunt atât de importante pentru viața lor personală.

De fapt, este vorba despre o înstrăinare a minții într-o lume exterioară şi, în parte, ireală. Mass-media se instituie ca un adevărat pedagog sau călăuzitor pentru mintea noastră. Ea ne sugerează la ce să ne gândim, în legătură cu ce să ne manifestăm sentimentele, în ce să investim afecțiune și emoție, determinându-ne, în mare parte, conținutul vieții interioare, ce devine asemenea cu realitatea mediatică.

„Există o corespondență, arată cercetătorii, între imaginea lumii din afară construită de mass-media şi imaginile din mintea noastră"[340]. Cutremurul din India, războiul din Palestina, greva din Peru, oribila crimă din Belgia, accidentul de tren sau avion ş.a.m.d. sunt evenimente fără nici o relevanță pentru viața personală a publicului, dar ele își arogă dreptul de a ocupa un spațiu semnificativ în conştiința acestuia, proporțional cu amploarea pe care i-o alocă mass-media. Toate aceste evenimente mediatice care ne invadează conştiința nu-i mai lasă omului contemporan timpul şi spațiul de conştiință necesar unei vieți personale. Aceasta ar putea fi una dintre cauzele degradării vieții de familie în întreaga lume.

Prin vizionare, telespectatorul este redus de la condiția de subiect personal, la cea de spectator al marelui spectacol, pus acum pe scena mediatică a lumii. Deşi, virtual, este inclus şi el în acest spectacol, în realitate, participarea sa este inexistentă. Telespectatorul trăieşte într-o măsură tot mai mică propria viață, deoarece gândurile, bucuriile, tristețile şi nevoile personale se estompează, pe fondul marelui spectacol al existenței mediatizate, globalizate a lumii.

Este vorba, practic, de o conştiință globalizată pe care mass-media o construieşte, o hrăneşte şi la care, într-o măsură mai mică sau mai mare, suntem conectați şi noi. Gradul de conectare este, după cercetători,

---

340 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 155.

proporțional cu gradul de expunere la media, interesului arătat pentru politică, nevoii de orientare și invers proporțional cu legăturile interpersonale. Mass-media creează o nouă lume, o noua conștiință, un om a cărui viață va fi absorbită în actul simbolic al participării, pe postul de spectator, la existența virtuală a lumii mediatice.

Efectul de cultivare

Cercetările au arătat că televiziunea naște o lume iluzorie, un mediu simbolic și cultural ce nu corespunde realității și care are puterea de a cultiva „în masa publicului opinii, concepții și credințe la fel cum agricultorul își cultivă pământul"[341].

Studiile privitoare la acest efect au fost desfășurate între anii 1967 și 1979 de George Gerbner și un grup de colegi de la *Annenberg School of Communication*. Ei au analizat de-a lungul a 13 ani un număr de 1491 de programe TV. Analiza urmărea determinarea imaginilor, cadrelor, portretizărilor, simbolurilor și valorilor care au un grad ridicat de repetabilitate pe micul ecran. Pe baza analizei au fost identificate 410 teme, idei și simboluri ce ocupă un loc central în mesajul lumii TV.

De asemenea, în urma unor sondaje făcute pe două tipuri de telespectatori, cei fideli (care se uită la televizor peste 4 ore pe zi) și cei moderați (care se uită la televizor sub 2 ore pe zi), s-a constatat că telespectatorii fideli aveau o tendință mult mai mare de a da răspunsurile în sensul valorilor, faptelor și ideologiilor dominante prezentate în emisiunile TV[342]. Spre exemplu, marii consumatori de programe TV supraestimează riscul de a deveni victima unei violențe, cred că lumea este mai violentă și sunt mai temători decât cei care vizionează până în 2 ore zilnic.

Evaluarea relației dintre universul simbolic descoperit în programele TV și realitate a dus la concluzia că televiziunea construiește o lume iluzorie diferită de lumea reală, „în punctele cheie chiar în

341 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 214.
342 Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 170.

divergență cu ea, mai ales în chestiuni fundamentale ca munca, familia, educația, violența etc"[343].

Școala lui G. Gerbner demonstrează pentru prima oară efectul puternic pe care televizorul îl are asupra vieții omului contemporan. În contextul acestor cercetări sunt determinate, de asemenea, acele trăsături ale televiziunii care-i conferă acesteia o „eficacitate superioară tuturor celorlalte medii"[344]:

„a) Prin sistemul său repetitiv și continuu de mesaje, televiziunea reușește să mențină și să consolideze valorile și conduitele convenționale;

b) Prin amploarea audienței sale, televiziunea reușește să-i cuprindă, practic, pe toți membrii societății;

c) Realismul artificial de care beneficiază mesajele TV le conferă o mare credibilitate și o capacitate neobișnuită de ocultare (disimulare) a realităților, receptorii fiind obligați să vadă lumea prin „ochelarii" televizorului;

d) Producția și difuzarea centralizată a programelor facilitează standardizarea și uniformizarea reprezentărilor publicului în materie de cultură, morală și educație;

e) Consumul programelor TV împrumută caracteristicile unor acte cvasi-rituale, ceea ce contribuie de asemenea la uniformizarea efectelor și la crearea unor automatisme în receptarea mesajelor foarte influente;

f) Influența televiziunii este globală: importantă în cazul televiziunii nu este influența unei emisiuni sau a unui program, ci acțiunea ei de ansamblu asupra spiritelor, acțiune care îi cuprinde pe telespectatori ca, valurile mării."[345]

Cultivarea nu este un fenomen care să se desfășoare pe termen scurt, ci prin influențe subtile, acumulări succesive, dar care, cumulate,

343 *Ibidem*, p. 214.
344 *Ibidem*, p. 215.
345 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 215.

pe perioade lungi, prezintă o semnificaţie deosebită[346]. Este vorba de presiunea unui mediu, a unei lumi simbolice care ni se comunică, ne modelează gândurile, comportamentele, existenţa.

Studiul *Growing up with television* arată că, dacă toată lumea creşte cu televizorul, „efectele mici cumulate pe o perioadă mare de timp, duc nu numai la efecte mari, ci şi la o sumedenie de concepţii, abordări, interpretări împărtăşite de un număr din ce în ce mai mare de oameni. Televiziunea este instrumentul acestei omogenizări."[347] Practic, televiziunea devine, într-o măsură tot mai mare, matricea sau forma în care se toarnă profilul mental şi comportamental al omului de mâine.

Încă din anul 1963 cercetările lui Albert Bandura puneau în evidenţă forţa modelatoare pe care televiziunea o manifestă în definirea „formelor de comportament" şi „a modurilor de acţiune" pe care le adoptă tinerii noilor generaţii. El arată că un copil învaţă atitudini noi sau comportamente din programele TV „prin observarea diferitelor modele simbolice, (...) prin observarea modului în care alţi oameni acţionează"[348]. Iată care sunt, în lectura prof. Dobrescu, etapele procesului de modelare:

„1) Un membru al publicului observă, vizionează comportamentul unei persoane model;

2) Observatorul se identifică cu modelul, doreşte să fie ca modelul sau consideră că modelul este atractiv şi demn de imitat;

3) Observatorul, conştient sau nu, ajunge la concluzia că acel comportament este funcţional, adică poate să aducă rezultatul dorit dacă este imitat într-o situaţie asemănătoare;

4) Individul îşi aminteşte acţiunile modelului atunci când se găseşte într-o împrejurare similară relevantă şi reproduce comportamentul respectiv ca reacţie la respectiva situaţie;

5) Executarea acţiunii îi aduce individului uşurare, consolidând legătura dintre stimul şi reacţie;

---

346 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 171.
347 *Ibidem*, p. 175.
348 *Ibidem*, p. 168.

6) Consolidarea măreşte probabilitatea ca individul să folosească în mod repetat activitatea imitată ca mijloc de a reacţiona la situaţii similare"[349].

În urma studiilor întreprinse Herbert Blumer ajunge la concluzia că „pentru adolescenţi filmele reprezintă adevărate şcoli de etichetă, de unde pot să extragă informaţii despre bunele maniere, stiluri de îmbrăcăminte, coafură, comportamentul proiectat pe peliculă fiind considerat esenţial pentru succesul în viaţa socială. Imaginile din filme constituie (...) adevărate îndreptare pentru comportamentul zilnic al individului"[350].

Pentru mulţi dintre consumatorii de televiziune şi în special pentru cei din categoria grea a „marilor consumatori", este foarte puţin evidentă forţa pe care mediul televizual o are în modelarea percepţiilor, a judecăţilor, a orizontului cognitiv şi existenţial. Ei obiectează că diversitatea situaţiilor, a faptelor şi evenimentelor prezentate în programele TV permite o anumită libertate în alegere, orientare şi identificare. Ceea ce nu se observă însă este repetitivitatea unor modele de interpretare a realităţii, a unor tipologii, a unor structuri simbolice identice care se perpetuează încontinuu în toate emisiunile vizionate. Acestea nu pot fi constatate însă decât prin comparaţie cu realitatea, printr-un proces conştient şi tenace de observare. O minte care este însă scufundată în acest mediu al imaginilor cu greu va putea realiza acest lucru, dacă va vrea să-l facă.

G. Gerbner, în urma experimentelor şi studiilor efectuate, arată că, deşi conţinutul programelor de televiziune are un înţeles suficient de general şi ambiguu pentru a lăsa loc liber interpretării, acesta transmite, de fapt, un set coerent, stabil şi uniform de imagini şi mesaje.

„În postura de preot şi educator al societăţii americane, apreciază G. Gerbner, televiziunea cultivă valorile, miturile şi lecţiile morale ale acestei societăţi. Comparaţia între televiziune şi religie se bazează tocmai pe faptul că ambele prezintă în flux continuu mituri, ideologii,

349 *Ibidem*, p. 168.
350 *Ibidem*, p. 92.

fapte şi relaţii. Ceea ce cultivă concepţii comune şi stabile despre realitate sunt regularităţile care pot fi identificate de-a lungul unei perioade de timp semnificative în programele TV, adică trăsături regulate în ceea ce priveşte decorurile, rolurile, tipurile de relaţii şi de acţiuni prezentate cu o anumită frecvenţă. Prin intermediul acestor trăsături regulate, mass-media, în special, televiziunea ajunge să creeze concepţia pe care membrii audienţei şi-o construiesc despre realitate generând un mediu cultural, o lume simbolică, iluzorie.

Telespectatorii se nasc în această lume simbolică şi nu au cum să ocolească expunerea la mesaje transmise în mod regulat şi cu un grad înalt de repetitivitate. Mai ales că expunerea se realizează mai multe ore pe zi, iar utilizarea televiziunii este pentru cea mai mare parte a telespectatorilor nonselectivă, aproape ritualică."[351] Prin urmare, deşi pe micul ecran apar o diversitate de fapte şi comportamente, toate acestea prezintă, de fapt, în mod constant aceleaşi regularităţi şi trăsături caracteristice. Personajele au un set de preocupări şi ţinte comune, aceleaşi modalităţi de rezolvare a conflictelor şi situaţiilor existenţiale, sunt mânaţi de dorinţe asemănătoare, gândind identic realitatea. Aceste stereotipii care pot fi uşor integrate unui anumit spirit (al culturii nihilismului, după cum se va putea observa în continuare) sunt cele care influenţează, în mod esenţial, atitudinile şi orizontul de experienţă mentală al auditoriului.

Dictatura opiniei publice sau spirala tăcerii

Opinia publică este unul dintre personajele principale ale societăţii moderne, instrumentul influenţării, generării şi confirmării opiniilor individuale. Într-o anume formă, opinia publică a existat dintotdeauna, însă ea nu avea o valoare în sine, ci în măsura în care reprezenta

351 G. Gerbner, *Growing up with the television: The Cultivation Perspective,* p. 18. apud *Ibidem,* p. 174.

credința și tradițiile acelei comunități, la care se adăuga cuvântul, experiența și înțelepciunea bătrânilor.

Termenul ca atare a început să fie folosit pentru prima oară în lucrările scriitorilor iluminiști, el desemnând o realitate care începea să se configureze încă din vremurile premergătoare Revoluției Franceze și care va avea un rol definitoriu în ideologia societății democratice. Opinia publică este definită de mulți autori ai vremii ca „un tribunal anonim și impersonal, o forță care transcende individul, care reflectă un bine comun și nu este un simplu compromis între multiplele interese individuale”[352]. Substituind autoritatea credinței creștine și a tradițiilor, contestând ideea de ierarhie și sistem de valori, opinia publică se vrea, dintru început, „un produs raționalist liberal, egalitarist și utilitarist”.[353]

Paradoxul legat de opinia publică este că nu se cunoaște și nu poate fi identificat subiectul ei. „Societatea în ansamblu? – se întreabă prof. Dobrescu și A. Bârgăoanu – dar aceasta nu poate gândi unitar. Grupurile? Dar ele sunt numeroase, ghidate de valori, interese, preocupări diferite”[354]. În societatea franceză ea era identificată cu opinia „oamenilor de litere care-și autoatribuiseră rolul de arbitri ai problemelor sociale și politice.”[355]

În esență, deși subiectul opiniei publice nu putea fi identificat cu precizie, se înțelegea de la sine în contextul noii societăți liberale că el ipostaziază o realitate supra-individuală, infailibilă, un fel de dumnezeu al societății, „o forță mistică” în numele căreia trebuie conduse interesele popoarelor. Alții o identificau cu voința majorității cunoscută prin vot democratic. Dar nici aceasta nu putea să se pronunțe prin plebiscite cotidiene asupra tuturor problemelor comunității, iar pe de altă parte, mulțimea este ușor de manipulat prin tehnici ce vizează o reacție emoțională și irațională[356].

---

352 *Ibidem*, p. 14.
353 *Ibidem*, p. 14.
354 *Ibidem*, p. 15.
355 *Ibidem*, p. 15.
356 *Ibidem*, p. 20.

Unul dintre cei mai cunoscuți și influenți politologi americani ai secolului al XX-lea, W. Lippmann, pune sub semnul întrebării infailibilitatea opiniei publice. „Tendința celor care au formulat idei despre democrație, arată Lippmann, (...) a fost aceea de a se raporta la opinia publică la fel cum oamenii din alte timpuri se raportau la forțele supranaturale cărora le atribuiau ultimul cuvânt în orientarea evenimentelor”[357].

Atâta timp cât „presa se substituie opiniei publice” devenind „tribunalul acesteia”[358], opinia publică, observă W. Lippmann, nu mai constituie o „judecată morală asupra unui grup de fapte” cu caracter obiectiv, ci, mai curând, „o versiune codificată și moralizată a faptelor”. Politologul american demonstrează că structura stereotipurilor, a construcțelor personale, a credințelor și ideilor ziariștilor care se află în centrul codului de interpretare a realității și formare a opiniei determină în mod esențial ce grup de fapte vor fi văzute și în ce lumină vor fi privite. Aceste stereotipii personale, demonstrează Lippmann, vor conferi un caracter subiectiv formării opiniei, favorizând prejudecata și o reprezentare deformată a realității[359]. Opinia publică va putea fi formată, prin urmare, de cei care controlează mass-media, în conformitate cu credințele și interesele lor.

Deși se lansase ca om de presă, W. Lippmann este foarte critic față de poziția de creatoare a opiniei publice pe care și-a autoatribuit-o presa. El avertizează asupra pericolului pe care aceasta îl poate reprezenta, dobândind puterea configurării opiniei publice, în condițiile în care, prin natura ei, mass-media nu poate crea decât o imagine deformată asupra realității. „Lumea reprezentărilor, spune Lippmann, este prea importantă pentru a fi lăsată pe mâna reporterilor și a presei”[360].

Cu toate semnalele de alarmă trase de-a lungul timpului, evoluția societății tehnologice a condus aproape automat la creșterea controlului

357 *Ibidem*, p. 37.
358 *Ibidem*, p. 37.
359 *Ibidem*, p. 35.
360 *Ibidem*, p. 37.

pe care presa îl are asupra opiniei publice şi, implicit, asupra vieţii şi mentalităţii oamenilor şi a societăţii în ansamblul ei. Cu toate că nu se cunoaşte exact subiectul care creează opinia publică, mulţi au fost aceia care de-a lungul timpului au sesizat forţa extraordinară pe care aceasta o are în modelarea mentalităţilor, comportamentelor, de influenţare a procesului politic, social etc.

„Nimeni din cei care se ridică împotriva modei sau a opiniei celor din jur, observă J. Locke, nu scapă de pedeapsa cenzurii şi a dezaprobării", de pierderea simpatiei şi a consideraţiei, de izolare. Opiniile „pot fi superficiale, tranzitorii, dar ele exercită o adevărată presiune, sunt coercitive"[361]. Forţa lor derivă din însăşi dorinţa membrilor comunităţii umane de a se bucura de stima, de recunoaşterea oamenilor.

„Oamenii se tem de izolare mai mult decât de eroare", observa Tocqueville în secolul al XIX-lea, iar un experiment din anul 1950 arată că eticheta de conformist şi imitator este „una mai confortabilă decât respingerea, izolarea şi stâlpul infamiei."[362]

În anul 1974, directoarea Institutului de Demoscopie din Allebach (Germania), Elisabeth Moelle Neuman, publica articolul *Spiral of Silence: a Theory of Public Opinion*. În esenţă, articolul arată care sunt mecanismele prin care se creează şi se difuzează opinia publică în societate, modul în care mass-media poate genera, impune sau consolida un curent de opinie în lumea modernă. Iată maniera în care profesorul P. Dobrescu sintetizează teoria *Spirala Tăcerii:*

„a) opinia publică se formează pe baza observării şi evaluării de către indivizi a mediului social, a modului în care se grupează opiniile în opinia majoritară sau opinie minoritară; oamenii sunt înzestraţi cu abilitatea specială de a percepe climatul opiniei, de a simţi care opinie devine majoritară şi care minoritară; opinia majoritară şi opinia minoritară nu sunt realităţi statistice, ci simbolice.

b) reacţiile la climatul opiniei modelează comportamentul, ducând fie la o mai mare încredere de a te exprima şi a vorbi în public fie, dimpotrivă, la tăcere.

---

361 *Ibidem*, p. 179.
362 *Ibidem*, p. 185.

c) oamenii care împărtăşesc punctul de vedere dominant (prezentat şi susţinut de mass-media) vorbesc despre el, îl susţin în public în timp ce alţii, care au o opinie diferită, păstrează tăcerea din frica de a deveni «impopulari», de a nu fi izolaţi şi sancţionaţi în mod public. Mass-media (în special TV) accelerează formarea spiralei tăcerii"[363].

Practic, spirala tăcerii înseamnă că aceia care tac vor fi mai puţin reprezentaţi în public şi de aceea vor tăcea şi mai mult prinşi în această spirală a tăcerii, chiar dacă sunt majoritari, în timp ce aceia care împărtăşesc opinia identificată de mass-media ca dominantă se vor exprima cu mai multă putere.

Un corolar observat experimental al acestei teorii se rezumă, după Neumann, la următoarele patru tendinţe:

„1) dacă o majoritate este considerată (în presă) minoritate atunci în viitor va cunoaşte un declin;

2) o minoritate percepută ca majoritate va înregistra un proces de extindere;

3) dacă membrii unei majorităţi nu prevăd, nu au încredere în menţinerea opiniei majoritare şi în viitor opinia respectivă va cunoaşte o tendinţă de scădere, va intra în declin;

4) dacă două grupuri se deosebesc net în ceea ce priveşte disponibilitatea de a-şi exprima punctul de vedere, acela a cărui disponibilitate este mai puternică va deveni, în timp, dominant"[364].

Pe baza acestor mecanisme, în societatea americană mai întâi şi mai apoi în toată lumea, mass-media a contribuit esenţial la promovarea avorturilor, a homosexualităţii, a mentalităţilor bolnave ale grupurilor minoritare de tot felul. Cu toate că, în mod natural, majoritatea era împotriva liberalizării acestora, prin manipularea raportului de reprezentare (inversarea) mediatică a punctelor de vedere, dându-se predominanţă susţinerii liberalizării homosexualităţii spre exemplu, s-a reuşit impunerea, într-o societate democratică, a unor legi care nu reprezentau iniţial voinţa majorităţii.

363 *Ibidem*, p. 178.
364 *Ibidem*, p. 183.

După mai mulți ani de studii privind *spirala tăcerii,* Emanuel Newman, întrebată dacă mass-media doar reproduce opinia publică sau chiar o generează, va răspunde: „Spirala tăcerii este un mecanism psiho-sociologic potrivit căruia mass-media trebuie văzute drept creatorii opiniei publice”[365]. Mass-media constituie, aşadar, principalul mijloc de generare, exprimare și distribuire a opiniilor. „Ea defineşte ce este important şi legitim în judecarea diferitelor evenimente sau elemente ale vieții publice.”[366]

Practic, opinia publică nu mai constituie un produs statistic al opiniilor indivizilor, ci un mediu simbolic definit de mediile cele mai puternice, televiziunea în special.

La interacțiunea individului cu acest mediu de opinie, se disting 3 alternative de comportament supuse unor mecanisme psihosociologice.

„1) Alternativa cea mai frecventă constă în a fi de acord cu punctul de vedere dominant. Această atitudine întăreşte încrederea în sine a individului şi-i permite să se exprime fără reticență (atitudine activă) şi fără riscul de a fi izolat în fața celor care exprimă puncte de vedere diferite.

2) A doua alternativă este cea a indivizilor care constată că ideile lor pierd teren. Individul devine mai puțin sigur de sine şi va fi mai puțin dispus să-și exprime public opiniile. Este cazul celor prinşi în *spirala tăcerii* (și care, în timp, îşi vor schimba opiniile).

3) A treia alternativă regrupează proporții restrânse de indivizi care rămân neclintiți în convingerile lor, înfruntând cu obstinație riscurile izolării. E. Newman estimează că circa 20% dintre oameni aparțin acestei categorii.”[367]

Faptul pe care îl pun în evidență cercetările este că diferențe de opinie „în ceea ce priveşte teme precum segregarea, sexualitatea, avortul, drepturile minorităților (...) apar între cei care nu se uită foarte

---

365 Ioan Drăgan, *Paradigme ale comunicării...*, p. 285.
366 *Ibidem*, p. 280.
367 *Ibidem*, p. 288.

mult la televizor, ele sunt estompate printre consumatorii fideli"[368]. Această observație i-a condus pe cercetători la concluzia că televiziunea este „principalul mijloc de realizare a alinierii la curentul principal, dominant (în societate), (...) de omogenizare, de nivelare a opiniei publice"[369]. Televiziunea poate fi considerată un mijloc de comunicare extrem de bine adaptat mediatizării culturii moderne. Această observație joacă un rol important în înțelegerea mesajului pe care televiziunea ni-l transmite şi ne oferă cel mai bun criteriu pentru determinarea liniilor generale ale conținutului programelor de televiziune. Analiza care trebuie să premeargă oricărei cercetări privind conținutul programelor TV trebuie să pornească de la identificarea caracteristicilor fundamentale ale culturii moderne.

Aşadar, spiritul care animă întregul mediu televizual, care configurează şi structurează valorile, obiectivele, decorurile, rolurile şi acțiunea, în mod esențial, nu este altul decât acela ce caracterizează cultura modernă, în special cea americană. Care sunt coordonatele acestei culturi vom vedea în capitolele următoare.

368 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 173.
369 *Ibidem.*

Nihilismul

– Nihilismul „este destinul însuşi al Occidentului" şi, în aceeaşi măsură, caracteristica generală a conținutului programelor de televiziune.
– Liberalismul este primul pas pe care nihilismul îl face pe calea relativizării adevărului. Este promotorul indiferentismului religios.
– Realismul proclamă deja credința într-un nou „dumnezeu" – natura sau știința (darwinismul sau scientismul); materialismul istoric sau ştiinţific (marxismul), obsesiile sexuale (freudismul) etc.
– Vitalismul reduce totul la „experienţa şi senzaţia subiectivă". Cultul puterii în nazism şi în comunism, experimentul artistic în arta modernă şi postmodernă, mişcările spiritualiste, sectele, new age-ul, experienţa drogurilor, cultura televizualului, erotismul şi violenţa sunt toate expresii ale trăirii vitaliste. Nu mai există lege, normă sau rânduială care să fie îndreptăţită să se opună experienţei, senzaţiei sau emoţiei duse până la extrem (paroxism).
– Nihilismul distrugerii este forma extremă a nihilismului, în fond, manifestarea deplină a negării ce caracterizează nihilismul în general. Se manifestă în tot ceea ce înseamnă mişcare anarhică, în violenţă, în dorinţa de a distruge, fenomene atât de des promovate în muzică şi în filme.
– Prin însăşi natura sa, televiziunea favorizează o percepţie sau o experienţă nihilistă a realităţii.
– În conţinutul programelor TV se regăsesc reprezentate toate cele patru forme de nihilism, având prioritate vitalismul, căci, prin excelenţă, această experienţă presupune senzaţia, emoţia, euforia evadării în imaginar.

Dacă influenţa puternică a mesajelor TV în viaţa omului contemporan devine un factor de necontestat, întrebarea la care rămâne să răspundem este: care sunt stereotipurile, trăsăturile generale ale mediului televizual, care este spiritul general al conţinutului programelor TV sau direcţia în care, în chip gravitaţional[370], se îndreaptă lumea modernă prin televiziune?

Faptul că divertismentul, comercialul, violenţa şi eroticul caracterizează cea mai mare parte a programelor TV este un lucru evident, nu

370 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 173.

numai pentru specialiştii în comunicarea mediatică, ci şi pentru telespectatorii de pretutindeni. A spune însă că nihilismul este nota definitorie a culturii occidentale şi a mesajului TV este o afirmaţie care ar putea stârni o anumită reacţie nu numai printre ideologii sau admiratorii acestei culturi, dar şi printre mulţi dintre telespectatorii care nu înţeleg cum se poate ajunge la o asemenea concluzie. Şi totuşi, Martin Heidegger, Ioan Petru Culianu şi Părintele Serafim Rose, poate între cei mai complecşi şi profunzi gânditori ai secolului al XX-lea, demonstrează în operele lor că „nihilismul este destinul însuşi al Occidentului şi, prin urmare, al tuturor poparelor lumii care gravitează în sfera de influenţă decisivă a Occidentului”[371].

M. Heidegger, considerat cel mai important filozof al secolului trecut, în eseul *Nietzsches Wort „Gott ist tot*[372], afirmă că: „Nihilismul este o mişcare istorială, şi nu părerea sau doctrina unei persoane sau a alteia. Nihilismul mişcă istoria în felul unui proces fundamental abia recunoscut în destinul popoarelor occidentale. Nihilismul nu este, aşadar, un fenomen istoric printre altele sau un curent spiritual care, în interiorul istoriei occidentale, s-ar înfăţişa alături de alte curente spirituale, cum ar fi creştinismul, umanismul ori iluminismul. Nihilismul, gândit în esenţa lui, este mai curând mişcarea fundamentală a istoriei Occidentului. (...) Nihilismul este mişcarea universală a popoarelor pământului înghiţite în sfera de putere a timpurilor moderne. (...) Ceea ce mai înainte condiţiona şi determina, sub modul finalităţii şi al măsurii lucrurilor, esenţa omului (credinţa în Dumnezeu, în lumea de dincolo, într-o lege spirituală), şi-a pierdut (în conştiinţa acestei culturi) puterea absolută şi imediată de eficienţă, această putere pretutindeni infailibilă şi eficientă”[373].

Cu alte cuvinte, cauza acestui fenomen cultural sau proces istoric este îndepărtarea omului de Dumnezeu până la a nu-I mai recunoaşte Creatorului dreptul, puterea sau eficienţa intervenţiei Sale în istorie,

---

371 Ioan Petru Culianu, *Religie şi putere,* Nemira, 1996, p. 216.
372 Eseul face parte din volumul *Holzwege,* Klostërmann, Frankfurt, 1950.
373 *Gnozele dualiste ale Occidentului,* Nemira, 1995, p. 309.

sau până la a contesta nu numai prezența, ci și existența dumnezeirii și a unei lumi spirituale. Acest proces sau nihilismul însuși a debutat în perioada Evului Mediu apusean, s-a hrănit din energiile Renașterii și ale Iluminismului, a ajuns la o primă maturitate în perioada Romantismului, a darwinismului, a freudismului, pentru a se desăvârși (ca formulă culturală sau în consecințele sale ultime) în nazism, în comunismul ateist, în revirimentul practicilor orientale și în mișcările sataniste care au invadat lumea modernă.

Pentru a ne forma o idee despre esența și modul în care operează sau se manifestă nihilismul, vom trece în revistă câteva dintre coordonatele fundamentale ale acestui fenomen. Părintele Serafim Rose, în cartea sa *Nihilismul*[374], face o descriere a celor patru stadii pe care le-a cunoscut mișcarea nihilistă de-a lungul timpului:

1. Liberalismul

„O derivare directă a umanismului renascentist (...), liberalismul nu este un nihilism fățiș, ci mai degrabă unul pasiv"[375]. În faza aceasta, în mod formal, omul nu-L neagă pe Dumnezeu sau credința, însă nici nu mai crede în mesajul evanghelic sau acesta îl lasă indiferent. Credința sau Adevărul Absolut pe care liberalul îl mărturisește este socotit un adevăr printre altele, unul care, la o adică, poate fi exploatat, filosofic sau politic (în discursul populist), însă care nu mai are forța de a motiva o existență cu adevărat creștină[376]. Liberalismul

374 Părintele Serafim Rose, fostul Eugen Rose, un profund cunoscător al culturii și al gândirii religioase, urmărea elaborarea unei lucrări de filosofie religioasă privind istoria și destinul culturii occidentale, din care prezenta carte constituie doar unul din cele 14 capitole pe care le avea în proiect. Din păcate, datorită morții sale premature, doar acest capitol a fost definitivat.

375 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul – o filosofie luciferică*, Editura Egumenita, Galați, 2004, p. 54.

376 „Dacă nu este preocupat să găsească acea ordine politică și socială care să corespundă Adevărului dumnezeiesc, dacă este indiferent față de realitatea raiului și a iadului, dacă și-L reprezintă pe Dumnezeu ca pe o simplă idee de putere

face, astfel, primul pas către relativizarea adevărului, ceea ce este același lucru cu a nega existența unui adevăr absolut. În concepția liberală avansată, în interiorul spațiului democratic al ideologiei zilei, nici o realitate sau sistem axiologic nu mai are o valoare absolută.

Dacă însăși existența și prezența lui Dumnezeu sunt relativizate, atunci toate realitățile sau sistemele de valori tradiționale, care se întemeiau pe această credință, devin relative, putând fi negate sau înlocuite și, mai mult, în măsura în care nici Dumnezeu nu mai este perceput ca Adevăr Absolut, nici o altă realitate nu mai poate îndeplini această funcție. Într-o asemenea viziune, obiceiurile și credințele, învățăturile sau educația tradițională pe care se întemeia întreaga existență a omului, sunt relativizate și trecute în patrimoniul valorilor muzeale, al ciudățeniilor exotice care pot doar stârni curiozitatea cercetătorilor sau a vizitatorilor unui asemenea muzeu – telespectatorul zilelor noastre.

2. Realismul

Un aspect important al reformei protestante și al iluminismului francez"[377], apare ca o reacție la liberalism, adică la afirmarea unei credințe formale, a unui Dumnezeu cu o prezență și o existență doar teoretică; o idee păstrată nu atât din convingere, cât din inerție sau din indiferentism, privind esența adevărului. Realiștii naturaliști, umaniști, pozitiviști sau materialiști fac saltul de la indiferența liberalismului, care rezultă din atașamentul exclusiv pentru această lume, către ostilitatea față de Adevăr, față de Dumnezeu[378]. „Acest nihilist, observă părintele

impersonală, este pentru că liberalul este interesat mai degrabă de finalități lumești imediate (...). Liberalul poate fi interesat de cultură, de studiu, de afaceri sau pur și simplu de confort; dar, în fiecare din aceste țeluri, dimensiunea absolută este cu totul absentă. (...) La el, setea pentru adevărul absolut a dispărut." – Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 64-65.

377 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 54.

378 „Mentalitatea modernă nu poate tolera un asemenea Dumnezeu. El e deopotrivă prea familiar – prea personal, chiar prea uman – și prea absolut, prea intransigent în exigentele Lui fată de noi; și Se face cunoscut doar credintei smerite – un fapt menit

Serafim Rose; este omul care nu respectă nimic, nu se pleacă în fața nici unei autorități, nu acceptă (aşa crede el) nimic pe baza credinței, judecă totul în lumina unei ştiințe pe care o ia drept adevărul absolut şi exclusiv, respinge orice idealism şi abstracțiune în favoarea a ceea ce este concret şi faptic. El este cel care crede într-un singur cuvânt, «în nimic afară de», reducând tot ceea ce oamenii au considerat «superior», creațiile minții şi ale spiritului, la o dimensiune comună sau «primară»: materie, senzație, aspect fizic"[379].

Realistul este practic, ateistul scientist, acela care crede că adevărul absolut, dacă există, trebuie să fie demonstrabil ştiințific, prin cercetarea lumii materiale, adică a tot ceea ce poate fi perceput prin simțuri. Marxismul, freudismul şi darwinismul sunt teorii tipice pentru această viziune materialistă asupra existenței.

3. VITALISMUL

Starea de lucruri creată de realism nu putea dura prea mult, deoarece omul ca ființă spirituală nu se simte împlinit în orizontul îngust al raționalismului sau al biologicului, al instinctelor la care-l reduce materialismul. Stârpiciunea teoriilor pozitiviste, a tehnologismului, a ideologiilor materialiste sau naturaliste a fost motorul care l-a propulsat pe omul modern în căutarea realizării sale dincolo de lumea ce cade sub simțuri. Noua mişcare, care o neagă pe aceea din care s-a născut, poartă numele de vitalism; nume care indică dorința de întoarcere către viață, către trăirea unei experiențe spirituale.

Din păcate însă, noul curent nihilist, ca şi realismul, nu reuşeşte să găsească drumul către o autentică experiență spirituală, cea a unirii cu Dumnezeul Cel Adevărat – Iisus Hristos (pe care-L consideră demodat),

---

să alieneze inteligența orgolioasă a omului modern. Omul modern cere, de aceea, un «nou dumnezeu», un dumnezeu modelat cât mai fidel după tiparul unui asemenea om al timpurilor noi, preocupat de ştiință şi afaceri" – Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 56-57.

379 *Ibidem*, p. 69.

ci se îndreaptă către experiențe care sunt „un stadiu mai avansat al bolii pe care încearcă să o tămăduiască”[380].

„În liberalism și în realism, boala nihilistă este încă relativ superficială; rămâne, în principal, o chestiune de filosofie și se limitează la o elită intelectuală. În vitalism, boala nu numai că se dezvoltă calitativ, dar se extinde și cantitativ; pentru prima oară, omul obișnuit începe să prezinte și el semnele nihilismului, care inițial se limitau la câțiva oameni”[381]. Experiența vitalistă va deveni temeiul nașterii unor mișcări pseudo-religioase.

„Cultul lui Musolini pentru activism și violență și mai năprasnic al lui Hitler, cultul sângelui și al pământului”[382], cultul lui Lenin sau al lui Stalin, al violenței și al puterii sunt coordonatele principale ale experienței vitaliste în istoria politică a secolului al XX-lea.

„Există, constată părintele Serafim Rose, și alte forme ale acestei neliniști a maselor: patima vitezei și a mișcării, (...); atracția universală exercitată de televiziune și cinema, a căror funcție predominantă este de a prilejui câteva ore de evadare din realitate, atât prin temele lor eclectice și «excitante», cât și prin efectul hipnotic al mass-mediei în general; caracterul tot mai primitiv și sălbatic al muzicii curente (...); cultul bravurii fizice în sport și venerarea morbidă a «tinereții», legată de acesta; predominanța și toleranța generală față de promiscuitatea sexuală (...); lipsa de respect față de autoritate, susținută de o atitudine a maselor care nu vede valori decât în ceea ce este «imediat» și «dinamic» și îi conduce pe cei mai «idealiști» dintre tineri la demonstrații împotriva legilor și instituțiilor «represive».”[383]. În sfera religioasă pot fi amintite, în primul rând, „sectele pentru care divinitatea este o «forță» confuză, imanentă; acestea sunt varietăți de «gândire nouă» și de «gândire pozitivă», al căror interes este de a exploata și utiliza această forță, ca și cum ar fi un soi de electricitate

---

380 *Ibidem*, p. 50.
381 *Ibidem*, p. 81.
382 *Ibidem*, p. 86.
383 *Ibidem*, p. 85-86.

Strâns legate de aceste alternative religioase sunt ocultismul şi spiritismul, ca şi anumite forme contrafăcute de «înţelepciune orientală», care abandonează orice pretenţie a preocupării cu Dumnezeu, invocând explicit «puteri» şi «prezenţe mai imediate». (...) Toate aceste manifestări vitaliste ale «impulsului religios» împărtăşesc o ostilitate comună faţă de orice doctrină sau instituţie stabilă şi imuabilă, precum şi un interes şi o căutare extremă a valorilor imediate: «viaţa», «vitalitatea», «experienţa», «trezirea» sau «extazul»"[384].

„Realismul reduce supranaturalul la natural, ceea ce este revelat la raţional, adevărul la obiectivitate; vitalismul merge mai departe şi reduce totul la experienţa şi senzaţia subiectivă. (...) Nu există calităţi mai preţuite astăzi, observă E. Rose, referindu-se la vitalism, decât acelea de a fi «original», «experimental» sau «captivant». Problema adevărului dacă ajunge să fie pusă, este din ce în ce mai marginalizată şi înlocuită de criterii subiective: «integritate», «autenticitate», «individualitate»"[385].

Am insistat asupra acestor texte ale Părintelui Serafim Rose, deoarece ele ilustrează cel mai bine vitalismul, esenţa acestuia şi, după cum uşor se poate constata, şi a mesajului Televiziunii care, în mod predominant, este unul vitalist.

4. NIHILISMUL DISTRUGERII

„Aici găsim, în sfârşit, un nihilism aproape «pur», o furie împotriva creaţiei şi a civilizaţiei care nu se va calma până nu le va reduce la inexistenţă. Nihilismul distrugerii, ca nici o altă formă de nihilism, este unic pentru epoca modernă."[386]

În analiza pe care o face I. Culianu, în cartea sa *Religie şi putere*, arată că orice trecere de la o cultură sau religie la o alta, care tinde să

---

384 *Ibidem*, p. 87-88.
385 *Ibidem*, p. 89-90.
386 *Ibidem*, p. 95.

o înlocuiască, se realizează prin apariția unei mișcări nihiliste, de negare a formelor vechi care trebuie înlocuite cu cele noi. După consumarea tranziției către noul mod de existență, revolta sau fenomenul cultural nihilist dispare, intrându-se astfel în normalitate. Ceea ce caracterizează însă cultura occidentală este faptul că mișcarea de negare sau nihilismul nu mai încetează să acționeze. „Tocmai în aceasta rezidă particularitatea Occidentului, remarcă Culianu, în raport cu alte culturi: că nihilismul pare inevitabil implicat în interpretarea occidentală a realității, că el reprezintă o stare permanentă și nu mai este un instrument de tranziție."[387]

Nihilismul ajunge să-și găsească sensul nu într-o altă realitate pe care vrea să o propună, să o instaureze, ci chiar în însuși actul negării. El devine, astfel, fermentul permanent al schimbării, ce nu poate avea ca finalitate decât descompunerea, degradarea tuturor sensurilor, a formelor de existență a omului în lume, practic, un fel de sinucidere culturală sau religioasă.

Nihilismul distrugerii, stadiul final al mișcării nihiliste, dezvăluie adevăratul sens sau rațiunea unei culturi care nu se întemeiază pe Adevărul Absolut – Dumnezeu, ci pe acțiunea de negare a Creatorului și a întregii raționalități sau a rânduielii pe care Cuvântul Lui Dumnezeu a pus-o în lume. El constituie stadiul final, consecința ultimă a oricăruia dintre actele de negare cuprinse în programul nihilist, chiar dacă manifestarea acestora este îmbrăcată în haina politicoasă, „civilizată" a argumentelor științifice, a teoriilor filozofice, a retoricii liberale sau democratice.

Mișcările anarhiste, războaiele de exterminare, curentele punk, rap, rock, mișcările sataniste sunt câteva dintre fenomenele cele mai semnificative care promovează distrugerea totală a umanității. Forme mai puțin evidente ale nihilismului distructiv se întâlnesc și în mișcările feministe, ale homosexualilor și lesbienelor, în diferite secte și mișcări orientale.

---

387 I. P. Culianu, *Religie și putere...*, p. 218.

În negarea pe care o operează nihilismul, acesta nu se oprește numai la Adevărul Absolut sau la afirmarea principiului abstract al adevărului relativ, ci esența nihilismului modern, după cum demonstrează I. P. Culianu, o constituie negarea succesivă a tuturor valorilor sau sistemelor de valori, cu afirmarea, în cele din urmă, a unui singur principiu absolut, cel al negației. Consecința era previzibilă deoarece negarea existenței unui adevăr absolut sau relativizarea adevărului contrazice însăși esența sau definiția noțiunii de adevăr conducând, în final, la concluzia că nu există nici un adevăr sau că nu se mai poate pune problema adevărului, ci doar a părerilor individuale, a punctelor de vedere argumentate contextual.

„Fiecare are dreptate, are partea lui de adevăr, încât nimeni nu are dreptul să-i impună celuilalt punctul lui de vedere", se aude tot mai des în societatea modernă. O asemenea viziune asupra realității este deosebit de nocivă deoarece, în contextul acesteia, nimic din ceea ce există și este dat prin natură sau creație, nici una din legile, normele, învățăturile și idealurile pe care omenirea le-a cunoscut de-a lungul existenței sale nu mai poate constitui o certitudine sau un adevăr.

Chiar lucrurile evidente sau cele firești, totul poate fi privit ca o părere sau ca o iluzie, poate fi contestat, fără însă a se mai putea propune o altă ordine, rațională, coerentă sau explicativă privind lumea și existența. Arbitrariul, absurdul, iraționalul devin criteriile de interpretare ale acestei culturi sau principiile ce guvernează lumea, în viziunea nihilistă. Prin urmare, negarea, relativizarea, contestarea sau chiar revolta reprezintă armătura culturii moderne, spiritul său cel mai general care, fără să ne dăm seama, a contaminat deja modul de viață al omului modern.

Trebuie făcută observația că nihilismul nu poate fi considerat cu adevărat o cultură, ci mai curând un spirit, un curent care, odată pătruns într-o cultură, îi schimbă sensurile, îi alterează ființa. Fiind un curent al negației, nihilismul nu poate construi nimic, nu poate zidi, crea sau configura o formă culturală sau un mod de viață. Dimpotrivă, precum parazitul sau boala gravă care contaminează un organism, el se fixează pe o formă culturală oarecare, pentru ca, în timp, să o

transforme atât de mult încât va deveni de nerecunoscut. Precum omul marcat puternic de o boală molipsitoare ce-i afectează în chip definitoriu viaţa şi care pune în pericol comunitatea va fi numit ciumat sau lepros, după boala pe care o are, tot aşa cultura contaminată de virusul nihilist va fi numită în timp cultură nihilistă.

Stadiile nihilismului prezentate anterior nu reflectă decât gradul în care nihilismul afectează cultura tradiţională, în principiu, cea de sorginte creştină. Liberalismul nu este decât primul pas pe calea relativizării credinţei în Dumnezeu şi a aşezămintelor tradiţionale. Realismul înseamnă deja negarea completă a lui Dumnezeu şi negarea parţială a obiceiurilor şi tradiţiilor. Vitalismul presupune reducerea orizontului de cunoaştere la senzaţie, emoţie şi instinct, la experienţa puterii în contextul violenţei, a sexualităţii şi a magicului, iar nihilismul distrugerii, cel mai sărac în forma de manifestare, dar cel mai reprezentativ pentru acest curent, reflectă esenţa acestei mişcări nu numai în relativizarea, ci şi în negarea tuturor formelor culturale şi a valorilor.

Care este locul televiziunii în contextul culturii nihiliste descrise anterior? Sau în ce măsură mesajul TV este marcat de gândirea nihilistă?

Nihilismul în lumea micului ecran

Dacă avem în vedere că televiziunea nu face decât să exprime şi, practic, să amplifice curentul cultural dominant în societate, am ajunge la concluzia că nihilismul este caracteristica fundamentală a întregului mesaj televizual. Această afirmaţie nu are însă o relevanţă atât de mare pentru telespectatorul obişnuit, care nu înţelege cum într-o emisiune obişnuită, o telenovelă, un program de ştiri sau unul sportiv se poate manifesta acest morb al culturii moderne sau, chiar dacă ar fi aşa, în ce constă răul acestui fapt. Vom încerca, prin urmare, să analizăm în ce măsură se poate spune că mesajul TV este marcat de gândirea nihilistă sau care este locul televiziunii în promovarea nihilismului.

Mai întâi trebuie să observăm că vizionarea, prin însăşi natura sa, favorizează o percepţie sau o experienţă nihilistă a realităţii. Televiziunea neagă lumea reală, cu toate raţiunile şi determinările ei, precum şi viaţa firească a omului în această lume, prin substituirea lor cu lumea micului ecran şi, respectiv, cu experienţa de telespectator. Ea neagă, de asemenea, relaţia personală, înlocuind-o cu cea televizuală – vederea la distanţă sau vederea prin intermediul tehnologiei.

Problema nu rezidă numai în faptul vederii la distanţă, ci şi în acela că vedem o lume structurată, organizată prin prisma judecăţii sau a punctului de vedere al redactorului de televiziune. Folosindu-se de materialele furnizate de lumea reală, creată de Dumnezeu – oameni, natură etc. – creatorii programelor TV recreează o lume dedicată exclusiv unei experienţe imaginare. Prin aceasta, înseşi puterile mentale cognitive ale telespectatorilor sunt puse în paranteză, sunt manipulate sau devin inutile, deoarece judecăţile şi sentimentele pe care le trăieşte telespectatorul în faţa televizorului nu sunt propriile gânduri şi sentimente, ci, într-o mare măsură, sunt sugerate sau dirijate de creatorii de programe. Într-o asemenea lume, adevărul nu mai este un dat, ci un construct, un produs al celor care proiectează noua „realitate". Experienţa acestei false realităţi care nu se supune legilor fireşti ale existenţei – succesiunea temporară, geometria şi geografia naturală a spaţiului, lumina solară, aerul tare, căldura sau frigul etc. – determină în mod fundamental cadrul eminamente nihilist al actului vizionării TV.

Experienţa video în sine este una vitalistă, după cum observă şi Părintele Serafim, deoarece este hipnotică, intens emoţională, puternic excitantă pentru simţuri şi imaginaţie, o experienţă prin care omul fuge de realitate, evadând în lumea imaginară a micului ecran. Televiziunea nu-l trimite pe telespectator către existenţa în lume sau nu-l lasă să revină la ea. Televiziunea îl revendică pe om numai pentru ea, convingându-l prin retorică, seducţie şi fascinaţie să prelungească vizionarea cât mai mult. Prin toate acestea devine clar că mesajul mediului televizual ca atare nu poate fi decât unul nihilist, de negare a lumii reale, chiar dacă nu asta ar fi intenţia celor care controlează televiziunea.

Totodată, televiziunea, ca instrument de comunicare perfect adap-tat, prin însăşi natura sa, transmiterii mesajului nihilist, este foarte pu-țin probabil să nu fie folosită pentru răspândirea nihilismului de cei în mâinile cărora se află puterea şi care se călăuzesc, de altfel, chiar după această ideologie. Inocularea sau cultivarea acestui mesaj în mințile a miliarde de telespectatori devine, în modul cel mai probabil, legea nescrisă sau scopul fundamental al televiziunii.

Aşadar, televiziunea poate fi văzută în societatea modernă drept mijlocul ideal, nu numai pentru transmiterea mesajului nihilist, ci şi, aşa cum vom observa mai departe, pentru amplificarea, multiplicarea la nesfârşit a tendințelor sau a formelor de negare inerente culturii moderne. Televiziunea grăbeşte procesul de descompunere prin crea-rea de noi forme de manifestare a nihilismului.

Un alt aspect al prezenței nihilismului în programele de televi-ziune se referă la modul în care mesajul TV reflectă stadiile de evoluție ale nihilismului. Vom porni de la observația părintelui Serafim Rose: „nihilismul se maturizează în măsuri diferite la popoare diferite şi la indivizi diferiți; suprapunerea este mai evidentă decât poate sugera schema noastră simplificată, astfel încât reprezentanții fiecărei etape se regăsesc în fiecare perioadă şi toți ne sunt contemporani. Ceea ce este adevărat pentru perioadele istorice este adevărat şi pentru indivizi; nu există nihilism «pur» în nici un stadiu, orice experiment predominant nihilist fiind o combinație de cel puțin două stadii"[388].

În acest context se înțelege de ce pe micul ecran se găsesc repre-zentate toate stadiile de evoluție sau de negare ale culturii nihiliste: de la relativismul valoric al liberalismului până la negarea existenței lui Dumnezeu şi a metafizicului realizată prin popularizarea darwi-nismului şi a scientismului; de la experiența erotismului obsesiv, a pornografiei şi a magicului până la nihilismul distrugerii promovat prin mesajul violenței, al anarhiei totale prezent în filme, în muzica rock, rap etc. Nu există model de gândire nihilistă care să nu fie ex-primat în programele TV, iar acesta este un alt motiv pentru care

388 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 53.

televizorul este un instrument atât de eficace în cultivarea atitudinii nihiliste.

Unii acceptă să primească un mesaj care cultivă indiferentismul religios, relativizarea Adevărului Absolut (liberalismul), acceptă alte învățături și adevăruri ca folositoare și dezirabile, dar nu admit, cel puțin pe moment, afirmarea ideii că Dumnezeu nu există sau a aceleia că lumea se reduce la materie, la întâmplare sau biologic (realismul nihilist). Alții se învoiesc cu ideea inexistenței lui Dumnezeu, cu faptul că știința este singura care poate da măsura adevărului (experiența realismului), dar vor refuza ca aberante sau absurde experiența violenței, a pornografiei, a drogului etc. (vitalismul).

Mai sunt, de asemenea, aceia (mulți dintre tinerii zilelor noastre) care sunt deschiși către aproape orice experiență vitalistă, dar sunt dezgustați de mesajul nihilismului distrugerii – rock-ul satanic, mișcările anarhiste sau altele care promovează lupta împotriva tuturor, până la ucidere și chiar la sinucidere.

Televiziunea oferă fiecărui ins acea pedagogie ce corespunde nivelului de negație pe care-l poate accepta (corespunzător căderii sau îndepărtării de Dumnezeu). Cu mâna pe telecomandă, alegem ceea ce ne atrage cel mai mult, dar și ceea ce putem accepta la momentul de față ca nivel de negație. În timp, mentalitatea schimbându-se, va deveni tot mai probabilă alegerea unor atitudini sau modele de viață corespunzătoare unui stadiu superior al negării nihiliste, deoarece odată intrați pe această cale a negării, indiferent de forma în care se manifestă ea, nu se poate decât înainta. Acest fenomen se manifestă cu putere, odată pătrunși în lumea micului ecran, deoarece puțini au puterea de a rezista presiunii seducției și fascinației, aproape demonice, care te îndeamnă în mod continuu la însușirea, prin participare empatică, a unei atitudini nihiliste cât mai avansate. Televiziunea este pedagogul ideal al unei gândiri și atitudini nihiliste.

Nihilismul capitalist şi televizualul

– În contextul nihilismului capitalist, televiziunea transformă întregul univers de valori şi de aşteptări umane în marfă sau în spectacol, pentru a concesiona în schimbul acesteia o parte din mintea telespectatorilor. Omul însuşi sau mintea acestuia, prin actul vizionării, este înscris ca marfă în circuitul comercial creat de televiziune. Este o marfă plătită bine de cei care vor să-şi vândă produsele şi de politicieni. Astfel, televiziunea participă la un comerţ în care omul are impresia că i se oferă spre cumpărare ceva – programele de televiziune – şi unde, de fapt, este transformat el însuşi în marfă şi vândut.

Un alt aspect al nihilismului, pe care I.P. Culianu îl pune în evidenţă în cartea sa *Religie şi Putere,* este cel al epocii moderne – nihilismul capitalist.

„E vorba, arată Culianu, de comerţul în sine, mai presus de figura însăşi a comerciantului (...), realitate totalitară ce se substituie oricărei alte realităţi: viaţă, om, pasiune, credinţă, speranţă şi moarte, pentru a înşira aici câteva dintre cele mai sugestive forţe motrice din trecut. (...) Viaţa – în lumea nihilismului capitalist – e un pur accident comercial, care serveşte sau nu, în măsura în care ea reuşeşte mai mult sau mai puţin să dezvolte comerţul. Omul este fie comerciant, care ştie cum să-şi folosească viaţa, fie o entitate negociabilă, adică ceva care oricum va servi scopurilor Comerţului, dar de care acest ideal poate să se şi lipsească. Pasiunea cuiva pentru ceva foloseşte numai în măsura în care este corect orientată, adică are bune rezultate comerciale. Credinţa, în măsura în care poate fi exploatată. Speranţa, pentru că îi este subordonată. În această lume care respiră comerţ prin toţi porii săi, nu e loc de nimic altceva, decât cu riscul distrugerii fizice sau psihice a persoanei. (...) Totul este transformat sau echivalat în marfă, toate lucrurile folosesc schimbului, sunt negociabile. (...) Filantropia, evlavia, bunătatea, cumpătarea, toate acestea sunt excluse din lumea comercială, pentru că sunt în contradicţie cu legile schimbului. Nihilismul capitalist, care este reducerea realităţii la dimensiunea *Comerţului,* are drept efect o rătăcire radicală a

omului, respectiv reducerea sa la un obiect al manipulării comerciale. (...) Lumea se transformă într-o uriaşă maşină comercială în care comertul este un scop în sine."[389]

Cum se înscrie televiziunea în această ecuatie a nihilismului capitalist sau în acest urias mecanism comercial care guvernează lumea modernă? Rolul acesteia nu este unul neînsemnat. Televiziunea se instituie în societatea noastră ca mijlocul principal prin care se realizează conversiunea tuturor credintelor, idealurilor, sperantelor şi telurilor omenirii în marfă. Televizorul este instrumentul pe care puterea îl foloseşte în mercificarea (transformarea în marfă) întregii vieti şi realităţi a omului contemporan. Afirmatia poate părea prea dură sau hazardată, deoarece se cunoaşte prea putin despre modalitatea în care televizorul se înscrie în circuitul comercial mondial sau fiindcă nu se ştie ce vinde cu adevărat televiziunea şi ce primeşte în schimb.

La prima vedere, televiziunea produce programe pentru a primi, în schimbul lor, banii contribuabilului telespectator şi ai producătorului căruia îi face publicitate. Aceasta ar fi partea din afară, cea vizibilă a comertului. Lucrurile merg ceva mai departe. Banii telespectatorului, chiar dacă nu sunt putini, sunt nesemnificativi în comparatie cu puterea traficată de mediul televizual. Pretul sau marfa pe care televiziunea urmăreşte să-l obtină în schimbul programelor sale este atentia telespectatorului, alocarea de către acesta a unui spatiu din mintea sa (memorie, imaginatie, gândire etc.) mesajului primit de la televizor.

Nu orgoliul sau dorinta de a fi luată în seamă determină televiziunea să urmărească a intra în posesia unei portiuni din spatiul mintii umane, ci imensa valoare, uriaşa sursă de bogătie şi putere pe care o detin în mod potential aceste parcele din interiorul mintii umane pentru cei care ajung să le stăpânească. Televiziunea cultivă pe acest teren atitudini (docilitate sau revoltă), dorinte, obiceiuri şi idei politice. Astfel organizează, într-o măsură mai mare sau mai mică, în functie de suprafata concesionată, orizontul de dorinte, gândire şi comportament, în fapt, viata telespectatorului.

389 I. P. Culianu, *Religie şi putere*..., p. 218.

Cine este interesat de o asemenea marfă, de bogatele recolte pe care televiziunea le obține prin manipularea comportamentului telespectatorilor? Concernurile internaționale, marii afaceriști care vând la rândul lor, țigări, băuturi, mașini, alte obiecte și servicii sau partidele politice, observă Centerwall[390], sunt cei care plătesc foarte bine pentru concesionarea unor parcele mai mici sau mai mari, pe care să se cultive dorința de a li se cumpăra mărfurile, de a fi votați etc.

Vânzarea de programe TV către telespectatori nu este decât mijlocul sau tertipul pe care cei ce manipulează televiziunea îl folosesc pentru a-și atinge scopul comercial: concesionarea sau vinderea unei părți din mintea sau viața oamenilor care se uită la televizor celor care au banii să le-o cumpere. Puțini își dau seama că, pentru mica distracție pe care le-o oferă televizorul – emisiuni de divertisment, filme, știri – plătesc cu însăși libertatea de a gândi și de a alege cu propria minte. Prin televiziune mintea omului sau omul însuși sunt transformate și înscrise ca marfă în circuitul comercial mondial, o marfă foarte căutată și plătită extrem de bine, nu suficient însă pentru valoarea ei reală, ci pentru cât investește televiziunea ca să intre în posesia ei. Transformarea omului în marfă constituie ultimul nivel al procesului de mercificare instrumentat de TV – scopul său real. Nu am lămurit însă mecanismul prin care televiziunea reușește să-l atragă sau să-l seducă pe om, așa încât, înșelându-se, să ajungă să cedeze, transformându-se într-o potențială marfă.

Specialiștii în marketing, creatorii de programe au constatat, prin diferite experiențe și observații, că un om este interesat să se uite la o anumită emisiune dacă aceasta răspunde intereselor, nevoilor sau dorințelor sale. Astfel că, în sondajele de piață, aceștia și-au concentrat atenția asupra determinării hărții nevoilor, dorințelor, speranțelor, sentimentelor și emoțiilor care captivează cel mai puternic atenția publicului sau care sunt suficient de atractive pentru a determina concesionarea unei cât mai largi arii de atenție din orizontul de gândire și simțire al

390 B. S. Centerwall, *Television and violence: The scale of the problem and where to go from here*, Journal of the American Associacion, 267 (22), 3059-3063. apud J. P.Murray.

telespectatorilor. Odată identificate, acestea sunt transformate în marfă şi expuse pe micul ecran sub ochii telespectatorului. Sunt astfel introduse în circuitul comercial proiecte de viaţă, plăceri imaginare, dorinţe, sentimente de dragoste, năzuinţe sau idei, o lume pe care omul o doreşte sau pe care, în versiunea TV, trebuie să o dorească.

Ce înseamnă oare a mercifica şi comercializa, în lumea micului ecran, întregul orizont de valori, aşteptări şi dorinţe umane dacă nu a le transforma pe toate acestea în spectacol? Spectacolul este marfa pe care o vinde televiziunea. Tot ce se întâmplă pe micul ecran are valoare de spectacol, este acolo pentru că produce senzaţie, captivează sau, pur şi simplu, pentru că se vinde bine.

Fotbaliştii care se luptă pentru câştigarea unui meci sunt plătiţi nu pentru altceva decât pentru valoarea spectacolului pe care l-au dat. Aproape toţi oamenii care apar pe micul ecran sunt răsplătiţi pentru aceasta. Lumea, la rândul ei, plăteşte cu atenţia pe care o acordă, dacă este interesată de acest spectacol. De aceea, tot ce apare la televizor trebuie să aibă o valoare comercială (de schimb), să fie atrăgător, seducător, să se vândă bine, captând atenţia cât mai multor oameni, pe o perioadă cât mai lungă. Dacă imaginea unei prostituate se vinde mai bine, atunci aceasta va fi pusă într-o lumină mai puternică decât viaţa şi faptele unui om de cultură, medic sau cercetător, ale unui savant sau ale unui părinte al Bisericii.

În acest context, aproape oricare din mesajele transmise pe micul ecran îmbracă un caracter nihilist, deoarece, chiar dacă realităţile prezentate ar avea o valoare în sine, aceasta este în mod automat negată prin apariţia acestora la televizor, adică prin transformarea lor în spectacol sau marfă. Convertirea în marfă nu lasă nealienată nici realitatea mediatizată şi nici perceperea sau însuşirea acesteia de către telespectatori.

Apariţia pe micul ecran alterează valoarea oricărei realităţi, oricât de preţioasă ar fi ea în sine. Diamantele nu se vând pe tarabă în târg şi nici privighetorile nu cântă pe grămada de murdărie. Chiar dacă nu este vorba de o încadrare nepotrivită, degradantă, apariţia pe micul ecran a unui fapt, oricât ar fi acesta de important pentru istorie sau

pentru viața oamenilor, înseamnă devalorizarea acestuia, subordonarea sau supunerea sa instanței lumii TV.

Însăşi posibilitatea televiziunii de a manipula după propria voie imaginea acelei realități, de a o interpreta sau chiar de a o reconfigura pentru a o vinde mai bine, este mărturia degradării ce o presupune apariția la televizor. Procesul de mercificare a oricărei realități este el însuşi un mecanism de alterare, deoarece în transformarea unei realități anume în marfă aceasta suferă o seamă de modificări. Este vorba în primul rând de exploatarea laturii senzaționale, seducătoare a acelui fapt, iar în cazul în care nu ar avea nici una, îi sunt atribuite astfel de calități, chiar cu riscul de a transforma, denatura complet acel fapt sau sensul pe care ar trebui să-l aibă.

În concluzie, televiziunea convertește în spectacol-marfă (fantastică) întregul orizont de valori și așteptări umane, pentru a reuşi prin distribuirea acestei mărfi să obțină, în schimb, arii cât mai largi de atenție în spațiul minții telespectatorilor, aceştia devenind astfel, la rândul lor, o marfă pe care televiziunea o vinde mai departe celor care plătesc mai bine. La capătul acestui lanț se află omul-telespectator, cel care, sugestionat de TV, cumpără produsele cărora li s-a făcut reclama, plătind cu banii obținuți din vânzarea propriei inteligențe sau forțe de muncă.

Lucrul cel mai grav însă nu este negarea valorii intrinseci pe care o au realitățile mediatizate pe micul ecran, ci acela că mințile oamenilor ajung, cu timpul, să fie stăpânite tot mai mult de această lume imaginară care se pliază foarte bine pe dorințele, pe aşteptările lor, dar care este străină complet de ceea ce poate să însemne o autentică împlinire spirituală sau umană. O lume în care legea e comerțul şi care se mişcă pe coordonatele spectacolului, interesului și seducției, o lume în care, pentru a trăi, omul trebuie să-şi amaneteze însăși libertatea de a gândi şi de a alege singur. Libertatea oamenilor este, în ultimă instanță, marfa care poartă o uriaşă miză de câştig şi putere pentru cei care intră în posesia ei.

Relativizarea ca mijloc de contestare a adevărului

Mesajul fundamental al întregii realități TV, care se insinuează atât de bine în sufletele telespectatorilor, încât cu greu poate fi identificat, este afirmația: „Orice adevăr este relativ" sau cu cuvintele lui Nietzsche: „Nu există adevăr, nu există stare absolută a lucrurilor, nu există lucru în sine"[391].

În filme, emisiuni științifice, informative etc. auzim și vedem argumentându-se învățătura lui Buddha, Darwin, Freud sau Marx; alături de învățătura creștină găsim justificate, în aceeași măsură atât materialismul științific, existența extratereștrilor, cât și fenomene oculte, spiritismul, magia etc. Toate „adevărurile", învățăturile sau toate rătăcirile și fantasmele omenirii apar reprezentate în mod democratic, chipurile, pe programele de televiziune, astfel că telespectatorul care, în mod conștient sau inconștient, prin simpla expunere la acest mediu, își ia lumea TV ca reper, își va însuși această viziune relativistă arbitrară privind adevărul și lumea în general.

Fiecare are dreptate, se afirmă în retorica TV (mai cu seamă în filme), are partea lui de adevăr, părerea sau punctul lui de vedere, căci, se sugerează, nu există un adevăr absolut, deplin și universal recunoscut.

Cu toate că televiziunea vrea să apară democratică, echidistantă, fără să nedreptățească nici un punct de vedere, lucrurile nu stau chiar așa. Există un vădit atașament al lumii TV, o alipire a sa de acele elemente care vizează distrugerea ordinii vechi și înlocuirea ei cu una nouă, cea propusă de ideologia nihilistă, de materialism, tehnologism, magie sau de societatea de consum[392].

---

391 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 40.

392 „Primul și cel mai evident scop al programului nihilist este distrugerea Vechii Ordini. Vechea Ordine a fost pământul, hrănit de Adevărul creștin, în care oamenii își aveau rădăcinile. Legile și instituțiile acestei ordini, și chiar obiceiurile ei, se întemeiau pe acest adevăr și aveau menirea de a-l propovădui; (...) chiar și condițiile în general primitive (dar naturale) de viață slujeau (fără intenție) pentru a-i aminti

Tradițiile, obiceiurile mai vechi, principiile tradiționale ale educației și creșterii copiilor, ale conviețuirii soților în familie, ale muncii, credința și toate sistemele de valori care țin de ordinea firească a lumii sunt contestate, chiar dacă nu totdeauna pe față, în mod direct. Acest lucru se realizează, în general, printr-o critică subînțeleasă atunci când sunt puse în lumină pozitivă modele contrare sau când sunt pur și simplu scoase din discuție.

În realitate, televiziunea nu este deloc democratică sau echidistantă, ea nu reflectă lumea sau credințele oamenilor așa cum efectiv sunt, ci așa cum forul de putere dorește ca ele să devină. Sistemul moral promovat de televiziune nu numai că este contrar celui creștin, dar diferă extrem de mult și de majoritatea sistemelor etice cunoscute în tradiția popoarelor.

Banii, plăcerea și puterea

În următoarele pagini ne vom concentra atenția asupra determinării câtorva dintre centrele de forță, valorile de tip nihilist, în jurul cărora gravitează lumea TV și, într-o anume măsură, toți cei care au transformat această lume în realitatea propriei vieți. Vom porni această analiză de la identificarea coordonatelor generale ale identității eroilor micului ecran, deoarece descifrarea chipului uman oferă întotdeauna cheia sau codul de interpretare al lumii în care el se reflectă.

D. Kelner, autor de referință în studiul culturii media, arată că identitatea postmodernă construită în relație cu mesajele media (în special televizorul) este „centrată în primul rând în jurul timpului liber, al înfățișării, al imaginii, al sferei consumului și al jocului, în vreme ce identitatea modernă se centra în jurul profesiei, al funcției din sfera publică sau din familie. Identitatea modernă reprezenta o chestiune de importanță deosebită ce implica noțiuni fundamentale care erau

---

omului de locul smerit pe care îl are pe pământ, de dependența lui față de Dumnezeu" – *Ibidem*, p. 122.

definitorii (pentru profesie, familie, orientare politică etc.); identitatea postmodernă, în schimb, este o funcție a timpului liber ce-şi are baza în joc, în producerea unei imagini (...). Ea tinde, mai degrabă, să fie construită din imagini ale divertismentului şi consumatorismului. (...) Spectatorul este determinat să considere comportamentul pronunțat agresiv, viril şi adesea chiar sexist ca pe un model dezirabil."[393]

Din aceste observații rezultă cu claritate trăsăturile fundamentale ale lumii TV care contribuie la formarea identității prezentate anterior – omul micului ecran şi telespectatorul contemporan. Divertismentul, jocul, imaginea sau spectacolul, distracția sau plăcerea, consumul sau banii care îl condiționează şi, evident, puterea sunt valorile centrale ce caracterizează universul TV. La o analiză sumară, se poate constata că doar trei sunt vectorii care circumscriu aceste „valori" şi care constituie, de fapt, liniile de forță după care se călăuzeşte lumea TV.

Pe micul ecran, totul se învârte în jurul banilor, al dobândirii plăcerii şi al exercitării puterii. Acestea sunt principiile de bază ale lecției pe care televiziunea o dă lumii întregi. Atingerea acestor trei obiective, pe micul ecran, estompează toate celelalte idealuri sau valori ale umanității sau toate sunt corelate cu sau puse să slujească pentru satisfacerea celor trei comandamente – banii, plăcerea şi puterea[394]. Acestea sunt reperele morale ale lumii TV, acesta este sensul existenței în lumea modernă sau principiile care circumscriu fericirea personajelor micului ecran, din care derivă tot haosul moral al lumii în care trăim.

1. *Banii* sunt garanția confortului sau a standardului de viață pe care-l promovează televiziunea (maşini, lucruri, plăceri). Prima lecție învățată este cum să cheltuim banii, ce să cumpărăm, în ce să investim,

---

393 Douglas Kelner, *Cultura Media*, Institutul european, Iaşi, 2001, p. 288-290.

394 Utilitarismul sau hedonismul, ca sistem moral generat de principiile nihiliste prezentate mai sus, a fost pentru prima oară enunțat în epoca modernă în lucrările lui J. S. Mill, un cunoscut filozof liberal englez. El defineşte un act ca moral dacă acesta este util individului, aducându-i un folos sau dacă duce la satisfacerea plăcerii. Astfel formulat, scopul moral al activității şi devenirii indivizilor se reduce la obținerea unei plăceri maxime şi a unei dureri minime. Vezi J. Stewart Mill, *Utilitarismul*, p. 34.

cum să ne distrăm mai bine cu ajutorul lor. În filme, se subînțelege că banii provin de undeva și trebuie doar risipiți din belșug pe distracții, pe mașini sau pe diverse aventuri, fără teama că se vor termina. Dacă tot trebuie câștigați cumva, atunci furtul, escrocheria, câștigul din activități ilicite (drog, prostituție) sau, în cel mai bun caz, afacerile sunt soluțiile cele mai frecvente în lumea filmului.

„Te joci, te distrezi și mai și câștigi bani”, ne spune cu subînțeles televiziunea atrăgându-și telespectatorii în urmărirea spectacolului – joc concurs – care poate aduce, cu puțin noroc și multă perseverență, bogăția mult visată. „Este suficient să stai ceasuri întregi urmărind programele TV, să cheltuiești banii pe telefoane, să ghicești răspunsurile corecte și să mai ai și noroc; banii se află la picioarele tale, trebuie doar să te grăbești, să te apleci ca să nu ți-i ia altul înainte.”

Este ușor de constatat că pe micul ecran munca nu este văzută ca o virtute, ci poate doar ca o păcăleală, o corvoadă, atunci când poți pur și simplu doar să te distrezi. Distracție cât mai multă și cât mai puțină muncă, eventual deloc, este mesajul principal al mediului TV.

Cercetările lui G. Gerbner au scos în evidență faptul că la televizor „categoriile sociale ale persoanelor cu profesii liberale sunt supra-reprezentate în defavoarea muncitorilor și a funcționarilor”[395]. Cel mai adesea sunt prezenți avocații, polițiștii, ziariștii, oamenii de afaceri, bancherii, traficanții etc. și foarte rar, aproape niciodată țărani care să muncească pământul, un meșter oarecare practicându-și meseria etc. Munca simplă este proiectată undeva, la periferia lumii TV, de parcă ar fi o rușine, iar dacă cineva o exercită într-un film, acela este, cu siguranță, un personaj secundar, șters, lipsit de personalitate, un figurant pe fondul desfășurării acțiunii. Banii și spectacularul dau valoare, o profesie obișnuită însă nu aduce nici câștiguri mari și nici nu este atât de spectaculoasă încât să fie redată pe micul ecran.

---

395 Ioan Drăgan, *Paradigme ale...*, p. 216.

Care este efectul unui asemenea mesaj[396]? Este cultivat dispreţul faţă de munca simplă, pe care, chiar dacă oamenii sunt nevoiţi să o practice în lumea reală, o vor face numai pentru bani, constrânşi de împrejurări, şi nu pentru satisfacţia de a face o treabă bună, de a se vedea împliniţi prin meşteşugul respectiv sau de a ajuta pe cineva. Munca, o valoare fundamentală în istoria omenirii, în edificarea personalităţii umane şi a societăţii, este văzută tot mai mult, în mentalitatea creată de televiziune, ca o corvoadă, o constrângere, o sursă de stres şi de frustrare. Este greu pentru un om să întreprindă o activitate, să practice o profesiune care-l defineşte în raport cu ceilalţi oameni, când aceasta nu-l învesteşte cu o anumită demnitate (în optica definită de lumea televizualului), aceasta mai cu seamă în situaţia omului modern, căruia televizorul îi spune permanent că este „cineva".

Subminarea rolului muncii, desconsiderarea demnităţii profesionale sau a aceleia de a-ţi câştiga pâinea prin muncă cinstită, îl fac pe omul modern, nevoit să practice o asemenea meserie, să se simtă nedreptăţit de societate, frustrat, motivat astfel să-şi caute fie o altă muncă, fie să şi-o facă pe cea pe care o prestează în prezent cât mai neserios cu putinţă, păcălindu-i într-un fel pe cei pentru care trebuie să muncească, doar pentru a le lua banii.

Banii devin sensul oricărei activităţi, singura măsură a satisfacţiei şi a demnităţii. Soluţia cea mai uşoară pentru câştigarea lor, cea mai des întâlnită în filme, este hoţia – cel puţin la nivelul găinăriilor, dacă nu la cel al marilor escrocherii, adesea numite afaceri[397]. Câştigarea banilor devine motivaţia centrală, scopul şi sensul omului în lume, iar televiziunea joacă un rol principal în formarea acestei mentalităţi de tip nihilist.

---

396 În legătură cu efectele observate în dezvoltarea abilităţilor mentale şi a cortexului vezi cap. *Reflectarea culturii divertismentului în...*

397 Cu ce oameni să se poată construi sau reconstrui o naţiune, când pedagogul societăţii moderne – televizorul – îi învaţă de la vârsta copilăriei că nu munca, ci distracţia este comportamentul dezirabil sau, mai mult, că munca este ultima soluţie pentru câştigarea banilor?

2. *Căutarea plăcerii* este al doilea vector al orientării existenței în lumea TV și, prin contaminare, în întreaga societate modernă. Marea parte a programelor TV este destinată provocării plăcerii sau condiționării dorinței pentru dobândirea plăcerii. A avea un lucru, a te distra pur și simplu, a te juca, a fi văzut, admirat sau a-i vedea tu pe ceilalți, a te uita la televizor, a te lăsa furat de acțiunea unui film, a afla ce se întâmplă în toată lumea, a-ți excita simțurile prin incitarea imaginației în timpul vizionării sunt elementele acestui univers dedicat satisfacerii unor plăceri, dar mai cu seamă cultivării unui uriaș câmp de dorințe. În viziunea și exercițiul televizualului plăcerea ocupă, locul al doilea după bani, în ierarhia principalelor obiective pe care ar trebui să le urmărească omul în lume. Dintre toate plăcerile, televiziunea îi alocă cea mai mare atenție celei erotice. Ea devine, într-un fel, armătura de bază a seducției televizualului.

3. *Puterea.* În ecuația banilor și a plăcerii intră întotdeauna și puterea. Culianu demonstrează, în cartea sa *Religie și putere,* că puterea a fost dintotdeauna tentația cea mai mare a omului. În societatea tradițională, religia era modalitatea principală prin care se realiza sau se dobândea sentimentul puterii și al împlinirii. Omul, ca ființă spirituală, chiar și când își rata vocația, menirea închinării la Dumnezeul Cel Adevărat, în rămășițele de revelație pe care le mai deținea religia căreia îi aparținea sau chiar numai în imaginație, afla resurse pentru a-și hrăni nevoia de putere. De asemenea, ierarhiile tradiționale dezvoltate în structurile de ordine ale lumii respective, tradițiile sau obiceiurile, toate îl învesteau pe om cu o anumită putere sau demnitate, indiferent de locul ocupat de acesta în societate.

În condițiile modernității însă, ale unei culturi nihiliste care contestă sau contribuie la disoluția credințelor, a sistemelor de valori, a ierarhiilor și a autorității, omul se vede lipsit de posibilitatea de a-și mai exercita puterea sau a mai trăi experiența puterii. În aceste condiții, statul magic, subliniază Culianu, pune la dispoziția mulțimii mijloace compensatoare pentru eliberarea tensiunilor născute: divertismentul, în general, sportul, în special (fotbalul în Europa), evaziunea

în spațiul televizualului, curentele anarhiste, drogul și violența ținută în limite controlabile sunt modalități prin care omul de rând, pierdut în masa anonimă, stresat, lipsit de sens și finalitate își poate descărca frustrările sau tensiunile acumulate[398].

Viața absurdă pe care o trăiește sau sentimentul lipsei de sens care adesea atinge deznădejdea îl face pe omul modern să găsească în televizor o sursă esențială pentru realizarea și exercitarea puterii la nivel imaginar. Modalitatea comună pentru satisfacerea puterii pe care o sugerează televiziunea, prin publicitate, este consumul. „Ești «cineva» dacă-ți poți satisface dorințele cumpărând și consumând" este lozinca nescrisă pe care o pune în circulație televizualul.

O altă invitație la exercitarea puterii pe care ne-o face mediul TV, în special prin filme, este trăirea acesteia prin tot ceea ce este legat de plăcerea sexuală. Cultivarea unei înfățișări cât mai atrăgătoare, erotice sau plăcerea de a poseda sexual pe cineva ca pe un simplu obiect sunt văzute pe micul ecran ca forme de manifestare a puterii. „Puterea înseamnă să dorești, să ai ce dorești și să fii dorit", se insinuează în mesajul TV. Practicile oculte, spiritualismul de orice natură, forța și eficacitatea magiei sunt alte puteri cu care este amăgit telespectatorul.

Cea mai uzitată modalitate de afirmare a puterii pe micul ecran este însă răzvrătirea – manifestarea mâniei, a violenței, a dominației realizate prin forță și agresivitate. În general, toate experiențele nihiliste de tip realist, vitalist și mai ales nihilismul distrugerii sunt promovate prin televizor, ca modalități eficace pentru exercitarea puterii. Nihilismul însuși este, după Culianu, modul în care puterea se realizează, în ultimă instanță, prin însăși posibilitatea negării duse până la ultimele ei consecințe. „Puterea, spune Nietzsche, aparține voinței individului de a răsturna valorile, adică puterea este nihilism."[399]

Ultima experiență a dobândirii sentimentului de putere pe care o propune televiziunea se găsește în însăși actul vizionării, în posibilitățile pe care aceasta le pune la îndemâna telespectatorului: puterea de a

398 Ioan Petru Culianu, *Eros și magie...*, p. 149-151.
399 *Ibidem*, p 226.

te afla deasupra lumii micului ecran, de a te simţi un mic dumnezeu, prin posibilitatea pe care o ai de a opta, prin schimbarea canalului, pentru oricare dintre universurile de realitate virtuală pe care-l doreşti, puterea de a te bucura de spectacolul pe care-l dau cei de pe micul ecran cu speranţa de a plăcea şi de a-şi vinde astfel mai eficient imaginea, puterea de a-i umili pe alţii prin posibilitatea pe care o ai de a pătrunde în universul intim al vieţii lor personale, fără ca ei măcar să te cunoască[400]; puterea de a vedea trupurile dezgolite ale celor care se prostituează pe micul ecran pentru bani; puterea ce o conferă experienţa violenţei în sine, de a te afla dincolo de durere, de viaţă sau moarte, pe când cei de dincolo de ecran par supuşi acestora.

Care este consecinţa acestei experienţe? Toate aceste modalităţi de exercitare a puterii, fiind lipsite de un orizont ontologic şi, practic, de eficacitate reală, în sensul împlinirii individului, nu pot decât să-l amăgească temporar pe omul societăţii contemporane. În acelaşi timp, tensiunea frustrării va creşte tot mai mult, ceea ce-l va face pe acesta să se avânte tot mai mult în spaţiul evazionist al lumii TV, spre împărtăşirea din iluzoriul sentiment al puterii generat prin excitarea simţurilor, prin invazia minţii de către fantasmele violenţei, sexualităţii sau dorinţelor de tot felul.

Mai există, desigur, cealaltă variantă a propulsării individului înspre realizarea acestei puteri, prin aplicarea lecţiei pe care i-a dat-o televiziunea. Cumpărarea de maşini, lucruri, haine, distracţia în general sunt cele mai blânde dintre mijloace. Există însă şi posibilitatea exercitării puterii prin manifestarea violenţei în familie, a răzvrătirilor, a anarhiei sociale, a perversiunilor de tot felul şi, nu în ultimul rând, al eşuării în practici magice şi oculte.

I. P. Culianu afirmă că incapacitatea societăţii moderne de a rezolva problema puterii individului va face ca această nevoie să se descarce tot mai mult în violenţă socială şi în anarhie. Singura soluţie, spune el, este întoarcerea către religios. „Dacă cultura noastră este cea a posesiunii, a averii care s-a suprapus fiinţei, inversarea sensului de mişcare

400 Vezi fenomenul „Big Brother".

ar cere probabil restabilirea primatului fiinţei asupra averii, recunoaşterea deşertăciunii mitului posesiei. Între marile religii ale lumii se pare că numai creştinismul are în sine forţele, valorile şi prestigiul necesar pentru a răspunde acestei îndatoriri”[401].

CONTESTAREA AUTORITĂŢII

– Televiziunea cultivă o atitudine răzvrătită. Copiii sunt îndreptăţiţi să se revolte împotriva părinţilor, a educatorilor şi a şcolii, împotriva oricărei norme sau principiu care se impune ca autoritate.
– Femeia este îndemnată să lupte pentru afirmarea independenţei faţă de familie şi faţă de soţ, în afirmarea dreptului la carieră, la „autodeterminare”, la plăcere şi chiar la avort.
– Scopul real al propagării unei atitudini anarhice prin televiziune este scoaterea în primul rând a copiilor şi a femeii, a oamenilor în general de sub autoritatea şi de sub protecţia familiei, a Bisericii şi a valorilor tradiţionale pentru a fi victime uşoare ale propagandei consumismului sau ale manipulării.

O altă trăsătură fundamentală a nihilismului care se reflectă cu putere în majoritatea emisiunilor sau programelor TV este negarea autorităţii. „Răzvrătirea nihilistă, observă părintele Serafim, este un război împotriva lui Dumnezeu şi împotriva Adevărului; dar puţini nihilişti sunt deplin conştienţi de acest lucru. Nihilismul teologic şi filosofic explicit este rezervat doar câtorva suflete; pentru cei mai mulţi, răzvrătirea ia forma imediată a unui război împotriva autorităţii. Mulţi dintre cei care manifestă atitudini ambigue faţă de Dumnezeu şi Adevăr îşi trădează în mod evident nihilismul în atitudinea lor faţă de principiul blestemat şi fatal al autorităţii”[402] – după cum spunea Bakunin.

În această declaraţie de război pe care omul modern o face împotriva ideii de autoritate, televiziunea, în ultimii 50 de ani, nu a jucat un rol minor. În lumea TV – filme, divertisment etc. –, prin modul în care

401 I. P. Culianu, *Religie şi putere...*, p. 228.
402 Eugen (Pr. Serafim) Rose, *Nihilismul...*, p. 109.

se construiesc situațiile sau se pun problemele se subminează în mod permanent aproape orice autoritate – cea a Bisericii, cea la care se raportează copiii în familie, la şcoală sau în lume, și cea pe care se întemeiază înțelegerea şi raporturile dintre bărbat şi femeie în familie. Nici o autoritate, nici o ascultare sau impunere nu mai este îngăduită sau îndreptățită – acesta este mesajul predominant în cultura TV, nici o ierarhie nu mai are dreptul divin sau natural să se impună.

Este evident că excepție de la această lege face numai glasul ce răzbate de dincolo de micul ecran, a cărui autoritate este de la sine înțeleasă prin recunoașterea publică acordată, prin omniprezența lui (în majoritatea caselor), prin forța de persuasiune a retoricii sale, prin caracterul democratic și liberal pe care-l afișează, prin modernism, tehnologism, obiectivism etc.

Despre subminarea autorității pe care o constituie Biserica nici nu mai are rost să vorbim, deoarece manifestarea acestei autorități nu apare exprimată aproape niciodată pe micul ecran – negarea prin omisiune –, astfel că oamenii care se formează în interiorul mentalității lumii TV nici nu-şi mai pun problema ascultării de Biserică. Dacă valorile acesteia sunt prezentate ca anacronice, dacă adevărurile ei sunt văzute ca relative, atunci se subînțelege sau se sugerează că ascultarea poruncilor sau a învățăturii Bisericii devine lipsită de temei.

Răzvrătirea copiilor împotriva părinților şi a educatorilor este justificată, mai ales în cadrul filmelor, prin construcția unor situații sau scene în care se pun în evidență abuzurile pe care școala sau părinții le-ar face în educație sau diferența de mentalități între noua şi vechea generație, în contextul în care cea a părinților nu este capabilă de mai multă deschidere şi înțelegere față de modul „dezinhibat", „liber" de gândire și comportament manifestat de tineri.

De fapt, prin posibilitatea pe care o are de a construi pe micul ecran o „realitate" care se revendică sau se impune în conştiința oamenilor ca reală, televiziunea îi pune pe copii sau pe tineri (micii actori), în contextul scenelor din filme, să se manifeste polemic față de părinților, promovând acele comportamente răzvrătite, nihiliste pe care le ideologia TV le consideră ideale. În timp ce aceste comportamente sunt

justificate, privite în latura lor pozitivă (dacă există una), atitudinea „refractară" a părinților (o atitudine anticipabilă pentru un părinte normal, pus în fața unui comportament nefiresc, chiar aberant al propriului copil) este puternic sancționată și ridiculizată ca învechită. Astfel, prin acest tertip, televiziunea nu numai că-i învață pe copii cum să se comporte, dar le și justifică atitudinea răzvrătită față de părinți și de rânduielile unei bune educații. Părinții ironizați și condamnați, prin sancționarea pe care televiziunea o face „părinților" de pe micul ecran, cu care ei se identifică, sunt nevoiți, treptat, să renunțe la vechea atitudine (mai conservatoare), să accepte tot mai mult inovațiile sau aberațiile comportamentale ale propriilor copii, transformați într-un produs al educației mediatice.

Televiziunea nu numai că propune un program educativ pentru noua generație, dar se și asigură de exclusivitatea ei ca educator, adică de faptul că părinții și școala se vor opune tot mai puțin și mai timid. Aici se vede, încă o dată, intenția manifestată de televiziune, nu numai de a nega autoritatea părinților, ci, mai mult, de a se institui pe sine ca o nouă autoritate.

Întregul limbaj și comportament al copiilor – eroi ai filmelor sau ai programelor TV – respiră atmosfera suficienței și îndreptățirii de sine, a nesupunerii, a lipsei de respect, a autodeterminării, a relativizării tuturor sistemelor de valori. Copiii sau tinerii aceștia se comportă ca și cum ei înșiși s-ar fi născut pe sine și, deodată, au și devenit geniali, atotcunoscători, stăpâni pe soarta lor; ca și cum părinții și lumea întreagă le sunt datori pentru că le-au făcut cinstea să vină pe lume. Acest comportament, care nu aduce nici un serviciu copiilor, defavorizându-le chiar dezvoltarea abilităților mentale, este foarte util societății de consum care găsește în micii telespectatori – imitatorii celor de pe micul ecran – victimele ideale pentru manipularea sau modelarea unui comportament consumist[403].

---

403 Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism*, W. W. Norton&Company, London, 1992, p. 73-74.

Acesta este, practic, mijlocul prin care nihilismul luptă mediatic pentru crearea omului nou – un individ lipsit de credință, de cultură și de educație, de însuși sprijinul și căldura unui cămin, ale unei familii, pe care încă de mic este îndemnat să o submineze, prin răzvrătirea împotriva tuturor valorilor acesteia şi, mai cu seamă, împotriva propriilor părinți, cu siguranță oamenii care îi vor cel mai mult binele în lumea aceasta.

O altă revoltă pe care o alimentează televiziunea este aceea a femeii împotriva propriului soț şi a îndatoririlor vieții de familie. Femeia promovată în filme sau în alte emisiuni este una care face carieră, care „ştie ce vrea în viață", iar aceasta înseamnă independența față de bărbat şi față de îndatoririle casnice, o autonomie obținută printr-un continuu efort de afirmare a egalității şi drepturilor ei. Femeia micului ecran are, de asemenea, „dreptul la propriul pântece", adică la a face un copil sau a-l avorta, a propune momentul în care să aibă un copil, dacă va vrea cândva acest lucru. Relația dintre femeie şi bărbat este redusă doar la atracția trupească, descrisă prin stereotipii ca „ne simțim bine împreună" sau „îmi place cum faci dragoste", sau în termenii unui contract social. Legea este aceea care intervine întotdeauna pentru a reglementa relațiile dintre bărbat şi femeie.

Ca şi în cazul copilului, afirmarea drepturilor femeii – egalitatea cu bărbatul, carieră, avort etc. – în fond, confecționarea şi promovarea unui comportament autonom, independent, bazat pe lege sau pe interes nu este manifestarea preocupării reale pe care televiziunea sau cultura nihilistă ar avea-o pentru femeie şi copil. Această atitudine nu are menirea de a ridica statutul femeii, demnitatea ei, ci, dimpotrivă, o lipseşte atât de posibilitatea de a se împlini ca soție şi mamă, cât şi de a se bucura de dragostea şi de protecția pe care familia tradițională o asigură.

În fond, după cum observa şi Christopher Lasch, în cartea *Cultura Narcisismului* – o lucrare de referință privind înțelegerea lumii americane, dar şi a societății contemporane –, războiul pe care mass-media sau cultura modernă îl duce împotriva familiei, relevă faptul că prezenta

acesteia este o piedică în edificarea omului nou, a conştiinţei consumiste. Odată scoşi de sub autoritatea şi protecţia familiei, copiii şi femeile, în special, dar şi bărbaţii sunt victimele sigure ale propagandei consumismului sau manipulării de tot felul.

TELEVIZIUNEA – PEDAGOGUL ATEISMULUI SAU AL SINCRETISMULUI NEW-AGEIST

O altă trăsătură fundamentală a nihilismului, manifestată în peisajul programelor TV, regăsită în toate cele patru stadii ale mişcării nihiliste, alături de relativizarea adevărului şi negarea autorităţii sau a ierarhiilor, este negarea adevărului creştin sau a mesajului evanghelic. Aceasta nu are un caracter atât de evident, pentru a nu stârni dintru început reacţia telespectatorilor sau chiar a Bisericii care încă mai are un cuvânt de spus în lume[404]. Cel mai bun mijloc prin care televiziunea poate şi reuşeşte să facă o educaţie ateistă, să-L scoată pe Dumnezeu din inimile oamenilor este să creeze pe micul ecran o lume în care nu se simte nevoia de Dumnezeu, în care prezenţa Sa nu se întrezăreşte în conştiinţa oamenilor sau în comportamentele lor.

Lucrul nu este greu de realizat, deoarece experienţa religioasă autentică este legată de lumea reală, de durerile, de suferinţele şi de bucuriile oamenilor, de întâmplările legate de viaţă şi de moarte, pe care noi şi cei din jurul nostru le trăim în viaţa de zi cu zi.

Pentru a vedea un caz tipic de propagandă ateistă, nu vom lua în discuţie un program oarecare, ci chiar două dintre canalele cunoscute şi vizionate de telespectatorii din toată lumea.

Pe canalele de televiziune *Animal Planet* şi *Discovery*, deşi nu este negată poate niciodată explicit existenţa lui Dumnezeu, aproape întregul conţinut al acestora demonstrează (în mod implicit) această idee.

---

404 Odată cu trecerea timpului, cu schimbarea mentalităţilor, televiziunea nu mai are de ce să se teamă şi îşi manifestă tot mai pregnant intenţiile.

Animal Planet anunță încă din titlu programul său ideologic. Folosind imagini dintre cele mai inedite din viața animalelor sau peisaje care uimesc și fascinează prin insolitul lor, acest canal captivează atenția omului modern, atât de îndepărtat de mediul său natural. În același timp însă, construcțiile cadrelor sau comentariile sugerează sau demonstrează că animalele nu sunt deloc inferioare oamenilor, ele reprezentând doar un alt stadiu de evoluție al viului pe Planeta albastră. Cu alte cuvinte, nu se afirmă pe față că Dumnezeu nu există, ci doar, chipurile, se demonstrează că Darwin a avut dreptate când susținea că omul se trage din maimuță. *Planeta animalelor* (o parafrază a titlului filmului *Planeta maimuțelor)* ne sugerează încă din titlu că omul este și el un animal ca toate celelalte, locuitor al acestei planete, produs al hazardului sau al naturii, al unei impersonale legi a evoluției speciilor. *Animal Planet* este o aplicație tipică a nihilismului realist, naturalist de tip darwinist. Aici, omul de știință folosește terminologia de ultimă oră, puterea analizei și a deducției pentru a demonstra în mod „obiectiv" adevărul „științific" că omul nu este fiul Lui Dumnezeu, ci creație a naturii sau urmaș al maimuței.

Canalul *Discovery* este mult mai complex în redarea programului nihilist. El combină naturalismul sau scientismul realist cu experiența magicului, cu ocultul de tip vitalist pe fondul relativizării totale a adevărului.

Este paradoxal faptul că, pe același canal sau chiar în același program, poți constata, afirmat explicit sau implicit, că existența se reduce la natură și raționalism și, totodată, să găsești puțin mai departe demonstrat faptul că există totuși forțe sau energii supranaturale, oculte sau ființe extraterestre.

Naturalismul darwinist sau scientismul și-au fundamentat dintotdeauna discursul pe afirmația că lumea spirituală, metafizică nu există, că totul se reduce la materie, la experiment sau la cercetare obiectivă. Acum însă vedem că această viziune este pusă alături și considerată tot atât de adevărată ca aceea pe care a negat-o permanent în istorie.

Paradoxul nu poate fi înțeles decât în interiorul logicii nihiliste. Ceea ce au comun ambele viziuni, chiar dacă formal apar contradictorii,

este faptul că amândouă neagă Adevărul Absolut, credința în Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat şi Om adevărat.[405]

În consecință, atât viziunea atee, materialistă, darwinistă sau scientistă, cât şi cea a magicului, a supranaturalului impersonal, panteist pot fi puse împreună în interiorul aceluiaşi discurs nihilist, neslăbind prin aceasta efectul negării, ci chiar amplificându-l, prin oferirea unui spectru mai larg de alternative sau prin mărirea confuziei. Deşi, din punct de vedere intelectual, acest discurs nu este logic, lucrul nu mai are nici o relevanță într-o lume în care experiența subiectivă, emoțională a fascinantului şi senzaționalului submineazā orice demers rațional.

În următoarele capitole, vom analiza prezența pe micul ecran a trei dintre cele mai importante manifestări ale nihilismului: erotismul dus până la pornografie, violența şi magicul. Erotismul exploatează atracția firească dintre bărbat şi femeie, relația de dragoste, pe care o reduce la împreunarea trupească, la senzație şi la instinct. Violența este semnul negării, al puterii şi al distrugerii până la autodistrugere, iar magicul este cel care seduce, fascinează, mimează şi amăgeşte pentru a-l captiva pe individ în plasa fantasticului, a-l lega şi manipula după bunul plac. Magicul este, după părintele Serafim Rose, ultima fază a nihilismului, aflat alături şi dincolo chiar de nihilismul distrugerii. Eroticul, violența şi magicul aparțin curentului vitalist şi sunt, după cum vom vedea, pilonii principali pe care se edifică non-existența lumii televizualului.

405 Chiar dacă undeva pe *Discovery* se vor găsi şi referi la Iisus asta nu înseamnă că El este şi afirmat ca Unicul Dumnezeu.

Eroticul

În ultimele decenii, în programele televiziunilor din America sau din lumea occidentală în general s-a putut constata o creştere continuă a ponderii materialelor cu conţinut erotic. Cercetările statistice publicate de Fundaţia Kaiser, în anul 2002, studii care au avut în vedere câteva mii de programe de televiziune, aparţinând tuturor genurilor, arată că 64% din programele de televiziune ale unui canal american conţin materiale privind sexualitatea (4,4 scene pe oră), în 61% apar discuţii despre sexualitate (3,8 scene pe oră) şi în 32% apar prezentate explicit relaţii sexuale (2,2 scene pe oră). Dintre genuri, se arată că telenovelele conduc detaşat cu 96%, având în medie 5,1 scene pe oră, iar la urmă se află programele cu conţinut realist din care, „doar", 28% conţin materiale sexuale (4,5 scene pe oră). O statistică făcută pe programele populare în rândul tineretului arată că în 83% din acestea se face referire la sexualitate, în 80% se vorbeşte despre această problemă şi în 49% apar explicit prezentate comportamente sau relaţii sexuale. Aceasta indică o atracţie a tineretului către genurile şi programele ce conţin materiale erotice.

Goliciunea şi sexualitatea neîngrădite se întind rapid în era comunicării audio-video

De ce atâta erotism? Care e motivul pentru care televiziunea să acorde an de an tot mai mult spaţiu acestei teme? Este oare erotismul un mesaj foarte bine adaptat mediului TV?

McLuhan răspunde afirmativ, sugerând că televiziunea contribuie semnificativ la o hipertrofiere a sensibilităţii sexuale, a rolului sexualităţii în viaţa indivizilor. „Generaţia tânără, afirmă cunoscutul savant,

este orientată în întregime către o întoarcere la «primitiv», lucru care se reflectă în costumația, muzica, părul lung și comportamentul ei socio-sexual. Adolescentul nostru devine deja parte a unui clan din junglă. Pe măsură ce tinerii pătrund în această lume de clan, toate simțurile lor fiind extinse electric, asistăm și la o amplificare similară a sensibilității lor sexuale. Goliciunea și sexualitatea neîngrădite se întind rapid în era electrică (comunicării pe calea undelor electromagnetice), deoarece televizorul, care își tatuează mesajul direct pe pielea noastră, face din haine un lucru învechit, o barieră și este normal ca noua importanță a simțului tactil să-i determine pe tineri să se atingă mereu între ei – după cum sugerează și textul de pe insigna vândută în magazinele de obiecte psihedelice: «dacă mișcă, întinde mâna și mângâie». Stimulând simultan toate simțurile, mijloacele electrice (televiziunea, computerul) dau o dimensiune senzuală nouă și multiplă sexualității de zi cu zi, iar stilul de împerechere focoasă al lui Henry Miller pare acum demodat. (...) Vedem, de exemplu, ușurința cu care tinerii trăiesc împreună fără vreun sentiment de vinovăție sau, cum se întâmplă la hippy, în menajuri cuprinzând o întreagă comunitate."[406]

Dacă lucrurile stau așa cum spune McLuhan, se înțelege ușor de ce televiziunea transmite atâta sexualitate: pentru că efectul acestui mesaj asupra publicului este foarte puternic, pentru că este foarte căutat sau, altfel spus, pentru că televiziunea se exprimă cel mai eficace, seducător și coerent prin erotism. Înainte de a trage această concluzie, trebuie să vedem în ce măsură afirmația oarecum paradoxală a lui McLuhan este adevărată. Cum se poate ca un mijloc prin excelență vizual să reușească să reducă experiența la senzual, la o percepție tactilă a realității?

Neuropsihologii oferă un răspuns parțial la această întrebare. Ei arată că experiența vizuală fiind excesiv de frustrantă din punctul de vedere al atingerii, prin decuplarea telespectatorului pe perioada vizionării de cealaltă dimensiune a experienței umane – implicarea senzorială, tactilă – creează o anumită tensiune psihică, afectând însuși

406 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 244.

raportul tactil, fizic al omului cu mediul în care trăiește. Acești tineri sunt mult mai sensibili la atingere, simt nevoia acestei experiențe, însă nu se raportează la ea nici din punct de vedere neurologic și nici psihic, precum cei din generațiile anterioare, care nu au fost privați zilnic, încă din primii ani ai vieții, un număr semnificativ de ore, de percepția senzorială a realității.[407]

Neuropsihologia însă, deși sesizează apariția unei anomalii în raportarea perceptivă a telespectatorului la mediul natural, nu ne spune nimic despre natura acestor transformări calitative. Care este cauza apariției acelei sexualizări sau orientări excesive a publicului către sexualitate, pe care o sesizează McLuhan? Acest lucru ne vom strădui să-l lămurim în paginile următoare, pornind de la cele trei trăsături fundamentale ce caracterizează natura mesajului TV și configurează experiența telespectatorului.

Coordonatele principale ale experienței vizionării sunt senzațiile, emoțiile și, în ultimă instanță, plăcerea

– Vizibilitatea, dictatul momentului sau al acțiunii și senzaționalul televizualului îi deprind pe telespectatori cu o percepție senzitivă, emoțională și chiar senzuală a realității. Astfel, erotismul devine consecința logică a experienței vizionării, un mesaj perfect adaptat mediului vizual.

– Prin manipularea vederii, pe care o presupune vizionarea TV, televiziunea își amplifică efectul erotizant, odată cu exersarea unei vederi deconectate de gândire și racordate direct la afecte, precum și prin obișnuirea telespectatorului de a privi cu nerușinare, de a căuta cu dorință la fețele oamenilor, la lucruri etc.

Care este semnificația acestei experiențe, care este lecția de viață pe care o dă televiziunea prin vizionare, în perspectiva celor

407 Martin Large, *Out of the Box*, http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels2000/Large.htm.

trei trăsături care definesc conținutul programelor de televiziune – *vizibilitatea, prezenteismul și senzaționalul?*

Vizibilitatea, care în mod obligatoriu trebuie să caracterizeze tot ce apare pe micul ecran, reduce lumea la natura ei fizică, obiectivă, la aparența pe care o dă forma sau suprafața lucrurilor. Ea opacizează realitatea simbolică pe care o ascund lucrurile sau oamenii, raționalitatea lor mai adâncă, sensul spiritual pe care îl pot avea, sub care trebuie cunoscuți.

Prezenteismul accentuează acest fenomen, deoarece el impune comandamentul trăirii clipei, adică al implicării și al acțiunii. Acesta elimină pe perioada vizionării posibilitatea detașării reflexive a telespectatorilor ca subiecte personale și raționale. Totul se reduce la a acționa, a trăi intens momentul. Senzaționalul este cel care desăvârșește tendințele observate anterior. El ne învață cum să valorificăm această experiență. În lipsa rațiunii, care este suspendată într-o măsură mai mică sau mai mare, senzația rămâne principalul criteriu al experienței. Aceste trei coordonate definesc percepția dominantă asupra realității pe care ne-o impune privitul la televizor sau modul în care acesta îi învață pe telespectatori cum să se raporteze la lume, cum să perceapă lumea și modul în care să trăiască.

Pe parcursul vizionării TV, telespectatorul nu este detașat de lume într-un proces reflexiv, ci este proiectat în interiorul acesteia, trăind printre oamenii micului ecran sentimentele sau emoțiile pe care le impune acea realitate. Lumea ajunge să-i fie dată omului, să fie cunoscută de el mai mult prin impresia de moment, prin emoție, senzație, instinct, decât prin cugetare. Mintea nu mai controlează realitatea cotidiană. Arbitrariul și absurdul lumii TV – o lume creată în studio – se transferă, treptat, în viața cotidiană a telespectatorilor care sunt tot mai puțin dispuși să se detașeze, pentru a înțelege lumea în care trăiesc, pentru a urmări logica desfășurării evenimentelor, a-și planifica propria existență. Certitudinile oamenilor ajung să fie, într-o măsură tot mai mare, trăirea intensă a clipei (pentru a nu pierde momentul), emoțiile și senzațiile, în ultimă instanță, plăcerea.

Prin urmare, efectul primar al televiziunii este acela de a reconfigura experienta umană, prin mutarea centrului de greutate al acesteia dinspre reflexia personală a omului ca subiect rațional, către trăirea dramatică, emoțională, senzorială a realității. În acest context, erotismul devine consecința logică a experienței lumii TV şi, legat de aceasta, a lumii reale. De ce ? M. Eslin demonstrează că tot ce înseamnă dramatism conține în mod obligatoriu o notă erotică. Dramatismul, emoționalul, senzaționalul înseamnă, în ultimă instanță, trăirea sentimentului de atracție – de plăcere sau de respingere –, de durere. Când rațiunea este exclusă din exercițiul ei, plăcerea și durerea devin coordonatele principale ale experienței umane.

Atâta timp cât televiziunea suspendă rațiunea ca facultate fundamentală a persoanei umane şi reduce experiența la dimensiunea sa senzitivă (simțuală), senzuală chiar, conduce, inevitabil, în consecințele sale ultime, la stimularea unei percepții erotice asupra realității. În acest context, mesajul erotic se dovedește perfect adaptat televiziunii, suprapunându-se efectului principal de erotizare a percepției umane pe care-l produce vizionarea TV. Altfel spus, televiziunea adresându-se îndeosebi părții poftitoare a minții umane și, într-o mică măsură, puterii raționale a acesteia, exersează și consacră facultatea poftei pe postul de conducătoare a rațiunii, așezând-o, prin aceasta, în centrul preocupărilor individului. Niciodată în istoria creștină a lumii oamenii nu au fost atât de puternic determinați de satisfacerea poftei, în special a celei sexuale, ca în zilele noastre.

În urma acestei prezentări generale a legăturii dintre privitul la televizor şi erotism, vom încerca să lămurim modul în care, prin manipularea vederii telespectatorilor, creatorii programelor de televiziune reuşesc să mărească efectul erotizant al televiziunii, să exploateze la maximum posibilitatea acestuia de a amplifica sensibilitatea sexuală a telespectatorilor.

Erotizarea percepției

– Pofta, termenul lipsă din ecuația văz-tactil, cultivată obsesiv prin incitarea imaginației, îl deprinde pe telespectator să lege permanent imaginea lucrurilor văzute de dorința de a le atinge, a apuca sau a poseda și, de asemenea, să asocieze întotdeauna la nivel perceptiv lucrurile sau oamenii întâlniți cu satisfacerea unei plăceri sau a unui interes. Prin manipularea vederii, televiziunea îl deprinde pe telespectator să se uite cu dorință și nerușinare la fețele și trupurile oamenilor.

Orice experiență vizuală a mediului înconjurător presupune un anume control, pe care cugetarea sau rațiunea îl exercită asupra vederii. Căutăm să vedem ceva într-un context reflexiv anume, pentru că gândim că acel lucru ne privește sau ne interesează. Stăruim puțin cu privirea asupra unei realități, suficient cât să apucăm să înțelegem ce vrea să spună, care îi este semnificația. Chiar și atunci când nu ne dăm seama, vederea este puternic asociată cu reflexia, cu intenționalitatea de a cunoaște ceva anume sau, pur și simplu, cu procesul interpretării a ceea ce vedem întâmplător.

Studiile de neuropsihologie constată, de altfel, existența unei relații de interdependență între modalitatea de a privi (mișcarea ochilor) și gândire.[408] Reflexia nu coordonează numai vederea, ci controlează sau organizează și emoțiile, sentimentele și senzațiile pe care le provoacă perceperea lumii care ne înconjoară, prin văz. Cu alte cuvinte, gândirea intervine între lucrurile pe care le vedem și acele senzații și emoții pe care acestea le provoacă. Ea trebuie să medieze procesul de reprezentare senzorială, emoțională a lumii sesizate prin simțuri, și aceasta este una din trăsăturile specifice ființei umane[409]. În condițiile însă în

408 „Există sute de studii care arată că mișcarea ochilor și gândirea sunt direct conectate. Actul căutării informației cu ochii cere celui care privește să fie alert, activ, să nu accepte pasiv orice i se oferă. Există studii corolare care arată că atunci când ochii nu se mișcă, dar în schimb se holbează ca la momâi, gândirea este diminuată" – Jerry Mander, *Four Arguments...*, p. 201.

409 „Informațiile primite de la stimuli ajung de la organele de simț în talamus și de aici, mai întâi la amigdală și apoi la neocortex. Zona prefrontală a cortexului lucrează însă cu sistemul limbic (inclusiv zona amigdalei) și funcționează ca un fel de «ma-

care gândirea sau procesele raţionale sunt inhibate puternic, nemai existând nici un filtru, între văz şi senzaţie, atunci simţirea, afectele vor fi excitate, impresionate în mod direct şi necontrolat prin intermediul imaginilor ce invadează fără nici o cenzură subconştientul[410]. Exact acest lucru se întâmplă în faţa televizorului.

Prin scoaterea minţii din lăuntricitatea ei în lumea exterioară a obiectelor, prin viteza uriaşă de derulare a imaginilor (lucru care inhibă până la anulare capacitatea de a cugeta la ceea ce vedem), televizionarea creează o conexiune puternică între văz pe de o parte şi senzaţie, emoţii şi sentimente pe de altă parte. În aceste condiţii se manifestă fenomenul pe care-l observa McLuhan: efectul privitului la televizor este, prin excelenţă, unul senzorial mergând până la a sugera sentimentul atingerii fizice a lucrurilor văzute. Fenomenul este accentuat prin faptul că imaginile de la televizor pătrund cu rapiditate direct în subconştient unde, prin forţa imaginaţiei, provoacă instantaneu senzaţia de plăcere sau durere, mintea nemaiajungând să controleze emoţia. Această caracteristică a vizionării TV este intens exploatată de creatorii de programe, în contextul funcţiei de persuasiune şi comerciale pe care o îndeplineşte televiziunea.

Dacă tehnologia video este un instrument perfect pentru deconectarea vederii de gândire şi racordarea acesteia în mod direct la senzaţie, atunci ea poate sluji foarte bine cultivării prin imaginaţie şi simţuri a poftei şi a dorinţei. Lucrurile merg însă şi mai departe. Prin vizionarea regulată (un număr semnificativ de ore în fiecare zi), televiziunea se dovedeşte a fi nu numai un mijloc al cultivării dorinţelor, ci chiar unul de antrenare a telespectatorului pentru dobândirea unei atitudini sau a unui comportament neînfrânat.

nager al emoţiilor», asigurând gândirea acţiunii înainte de executarea ei propriu-zisă. Acest tip de conexiuni ale cortexului prefrontal cu sistemul limbic realizează legătura dintre emoţii şi gândire". Mihaela Roco, *Creativitate...*, p. 137.

410 Acest fenomen se datorează şi emoţiilor puternice pe care le produce vizionarea TV. În cazul în care emoţiile sunt foarte intense, arată M. Roco, neocortexul nu-şi mai poate îndeplini funcţia de control, fiind practic scos din joc. *Ibidem*, p. 137.

Privirea nu dă numai măsura gândirii, a reflexiei raționale a unei persoane, ci şi a aşezării sale lăuntrice, spirituale sau a caracterului său moral. Într-o societate tradițională buna-cuviință, buna-creştere se citeau uşor din privirea omului. La copii şi la tinere predomina mai ales sfiiciunea şi timiditatea. La adulți se putea citi în privire forța, echilibrul, hotărârea, dar şi decența. Se puteau observa în relațiile dintre oameni o anumită stingherealã, ruşinea de a căuta direct cu insistență la fața sau la trupul cuiva, mai cu seamă când acesta se află foarte aproape. Stânjeneala se datora intuirii faptului (cu siguranță şi educației) că privirea apropie mult persoana celuilalt, naşte intimitate şi poate provoca dorința. Înfrânand privirea, se înfrâna atât imaginația, cât şi simțurile şi dorințele. Paza ochilor este lecția de bază a creştinismului sau învățătura celor mai multe din tradițiile religioase ale lumii.[411]

Cum intervine televizorul în această gramatică a folosirii privirii pe care o învață creştinismul, societatea tradițională sau conştiința omului?

Uitatul la televizor presupune un compromis: telespectatorul aflat în fața ecranului este un hoț care fură vederi, fără să răspundă, să se ruşineze de fața celui căruia i-a violat intimitatea, de oamenii între care trăieşte. Ecranul televizorului se interpune între actori şi telespectatori, astfel că unii se eschivează fără ruşine, iar ceilalți – mulțimea – se uită, în condițiile în care tehnologia le oferă nenumărate justificări[412].

---

411 În societatea tradițională nu numai privirea trebuia păzită, ci şi comportamentul, gesturile etc. ele trebuind să ascundă cumva intimitatea în fața celorlalți, deoarece vina o poartă nu numai cel care priveşte cu necuviință, ci mai ales cel care se afişează cu neruşinare şi care, prin aceasta, devine cauza sau justificarea principală a alunecării celuilalt.

412 1. Ruşinea şi toate celelalte ce țin de relația personală cu un om viu care se află în fața noastră nu se manifestă (ca nejustificată) în fața televizorului – o maşină producătoare de imagini.
2. Cei de pe micul ecran joacă într-un film, sunt chiar actori, iar viețile intime la care avem acces sunt doar ale unor personaje imaginare.

Televiziunea profită de posibilitatea pe care o are, prin mişcarea camerei sau prin alte efecte tehnice, de a manipula privirea şi, implicit, simțurile telespectatorilor. Uitându-ne la televizor, ne punem privirea în mâinile celor care stau în spatele aparatului de filmat pe care îi delegăm prin aceasta să ne guverneze atitudinile față de oameni și lume, sentimentele şi emoțiile personale. Obiectivul camerei de luat vederi, aflat în prelungirea ochilor noștri, cel prin care vedem lumea de la televizor, pătrunde în cele mai ascunse și intime locuri ale feței, trupului şi vieții oamenilor de pe micul ecran. Lucrul nu se rezumă numai la oameni. Camera privește de aproape lucrurile (mai cu seamă în clipurile publicitare, unde acestea sunt sexualizate), se plimbă pe suprafața lor, sugerând atingerea, mângâierea. Există o adevărată sintaxă a atingerii, prin care tehnica video creează telespectatorului obișnuința de a privi cu neruşinare, cu obrăznicie, de a căuta cu insistență la tot ceea ce poate stârni pofta.

Pe micul ecran, fețele şi trupurile oamenilor sunt văzute de aproape. Ne putem uita fix la ele cu obrăznicie și plăcere (o plăcere interzisă, căci, în realitate, nimeni nu ar accepta, în condiții normale, să fie privit ca un obiect), în timp ce comentariul sau contextul situației respective, cadrul, muzica, subiectul sugerează pofta pe care trebuie să o stârnească aceste realități cu care ne înfruptăm prin vedere.

Prin urmare, exercițiul fundamental pe care ni-l propune televiziunea sau obiectivul aparatului de filmat este de a ne educa ochiul să se uite cu necuviință, cu nerușinare și chiar cu desfrânare la fețe și la trupuri, să pătrundă în intimitatea vieții personale a altor oameni. Televiziunea ne determină, ne condiționează să legăm vederea de poftă, ne învață să privim cu desfrânare, să ne hrănim cu poftă prin vedere din tot ceea ce poate face obiect al dorinței noastre. Legarea vederii de poftă, de dorință, este ea însăşi început sau condiție a unei stări

3. Vinovații sunt cei care fac programele sau care apar pe micul ecran. Sunt vinovații pentru că ne seduc atenția și ne incită simțurile. Noi nu facem decât să ne uităm la ceea ce ei sunt dispuşi să ne arate.

4. Aşezați în fața televizorului, ținem doar ochii deschiși și privim la ecran. Nu căutam ceva anume, ci vedem ceea ce ne arata obiectivul camerei de filmat.

pătimaşe. Adică omul ajunge dependent de a judeca ceea ce vede în funcţie de dorinţele pe care le stârnesc lucrurile respective[413].

Omul desfrânat e recunoscut după cum priveşte la oameni sau la lucruri. Pofta se poate citi uşor în privire, în neruşinarea pe care aceasta o afişează. Astfel că televizorul, exersând o vedere desfrânată a lucrurilor, nu face decât să cultive un comportament pătimaş. Acesta este chiar scopul declarat al publicităţii care ne determină să alegem şi să cumpărăm nu prin informare, ci prin cultivarea poftei, prin creşterea tensiunii dorinţei.

Pofta este termenul lipsă din ecuaţia văz-tactil. Ultima treaptă a văzului, a unei vederi pătimaşe (în care înţelesurile lucrurilor sunt legate direct, prin însăşi construirea situaţiilor, de o poftă anume), stăpânite de fantasma dorinţei care se întrupează în minte, este atingerea, făptuirea fizică a lucrului dorit.

De ce subliniază McLuhan caracterul tactil şi senzorial al experienţei vizionării TV? Pentru capacitatea deosebită pe care o dovedeşte televizorul în a ne induce pofta; pentru abilitatea pe care o arată în construirea unor scenarii fantastice de satisfacere a plăcerii, în inducerea în minte a unor fantasme capabile să preia iniţiativa şi să ducă imaginaţia până la nivelul senzaţiei de atingere, de făptuire reală a lucrului sugerat imagini. Iată cum descrie F. Brune acest mecanism aplicat în cazul acţiunii publicitare de erotizare a lumii obiectelor sau a universului uman:

„Erotizarea universului publicitar nu se limitează, evident, la sexualizarea lucrurilor, ci speculează felul nostru de a le privi, de a le visa, de a le dori. Dezirabilitatea indistinctă a produselor şi a fantasmelor cu care acestea sunt legate prin scenariul publicitar, ne este indusă printr-o întreagă muncă de punere în scenă, de modalizare muzicală sau vizuală a propriilor pulsiuni ale cumpărătorului. Obiectele se mişcă pentru a ne mişca. Se mişcă ritmat şi dansează în capetele noastre; un fel de neîncetată trepidaţie libidinală pare să conducă orice compor-

---

413 Însuşi Mântuitorul Iisus Hristos spune: „Oricine se uită la femeie, poftind-o, a şi săvârşit adulter cu ea în inima lui” (Matei 5, 28).

tament de cumpărare. Rolul esențial e jucat de cameră: înveți să do reşti învățând să vezi. Relația cu imaginea pregăteşte relația cu obiectul şi consumarea imaginilor de dragoste pregăteşte apropierea partenerului sexual ca apropiere a unui simplu obiect, în vrac sau cu bucata. Deplasările camerei sunt *ipso facto* conducătoare ale propriilor noastre priviri, prim planurile ne fac să atingem (cu ochii, cu degetele) obiectele, zoom urile studiate ne precipită curiozitatea, înaintările obiectivului pe corpul dezirabil induc dorința însăşi, înfățişând mângaierea. Voayerismul instituit prin atâtea identificări conduce la starea de privatiune, la nerăbdarea de a apuca, a cărei singură calmare constă, provizoriu, în faptul de a devora din ochi. In realitatea vieții sexuale rămân urgența de a consuma dragoste, *obiectul* dragostei ca dragoste-obiect, *fantasma* obiectului iubirii."[414]

Legătura dintre vedere şi dorință, între apariția fantasmelor şi urmarea lor este atât de puternică la noile generații crescute la televizor, încât specialiştii în educație observă cu îngrijorare că aceşti copii nu şi mai pot controla comportamentul şi dorințele. Orice văd le şi stârneşte dorința, vor să obțină pe loc, fără nici o amânare. Vor să atingă, să apuce, să aibă sau să guste ceva anume, şi pentru aceasta încep să protesteze, să strige, ajungând în anumite cazuri până la adevărate crize de isterie. Nici adolescenții nu sunt departe: stăpâniți de dorință sau de plăcere nu mai pot face nici un exercițiu de înfrânare şi planificare a activității şi a comportamentului. Ori sunt relaxați şi euforici atunci când gustă plăcerile dorite, ori irascibili şi violenți când nu pot obține lucrul dorit.

Tinerii care alternează privitul la televizor cu jocurile pe calculator, cu Internetul, cu muzica ascultată la căşti sau cu zgomotul locurilor de distracție nu mai au când să deprindă exercițiul reflecției, să se detaşeze de realitatea înconjurătoare, pentru a o putea înțelege, pentru a-şi da seama ce se întâmplă cu ei. Pur şi simplu trăiesc cu intensitate clipa, ritmul, acțiunea, senzația sau plăcerea pe care acestea le-o pot furniza, căci asta au învățat în urma celei mai frecvente, intense şi se

414 Francois Brune, *Fericirea ca obligație*, Editura Trei, Bucureşti, 1993, p. 221.

ducătoare experiențe trăite în viața lor – privitul la televizor (jocurile la calculator și Internetul, înrudite ca efect cu televizorul, se arată mult mai captivante şi mai distructive).

Sensibilitatea tactilă despre care vorbeşte McLuhan nu este una normală. Atingerea ca mângâiere este atingerea voluptoasă, erotică, pentru că în minte, în imaginație este construit acest scenariu al dorinței. Atingerea nu mai exprimă nevoia omului de a cunoaște mediul înconjurător sau de a întrebuința lucrurile spre un folos anume, ci este orientată prioritar spre dobândirea plăcerii. În contextul unei perspective predominant senzitive și senzuale (simțuale), a unei imaginații hrănite cu fantasmele satisfacerii poftei, imaginile lucrurilor sunt legate imediat de dorința de a obține o plăcere prin atingere, gustare, apucare sau posedare. Aceasta este de fapt obișnuința pe care o creează mediul TV, de a lega sau asocia permanent la nivel perceptiv lucrurile sau oamenii întâlniți de împlinirea unei plăceri sau a unui interes material. Lumea ajunge să fie privită din unghiul satisfacerii poftei sau, altfel spus, al distracției[415].

PRIN AFECTAREA CORTEXULUI PREFRONTAL, VIZIONAREA TV POATE DETERMINA EXACERBAREA COMPORTAMENTULUI SEXUAL

Afecțiunea cortexului prefrontal produsă ca urmare a vizionării excesive, dar și ca efect al culturii nihiliste promovate prin mediul TV poate constitui o cauză importantă a apariției unor dezechilibre la nivelul percepției și al comportamentului sexual. Studiile arată că la persoanele care suferă de afecțiuni ale ariilor prefrontale se

415 Industria publicitară are o contribuție substanțială în acest sens. Aceasta, prin intermediul televiziunii, acționează în mod expres în sensul erotizării universului produselor de consum, operând, desigur la nivelul imaginației indivizilor, pentru ca acestea să fie dorite și cumpărate de telespectatorii fideli.

manifestă un comportamentul instinctiv exacerbat: bulimie şi pulsiuni sexuale.[416]

Faptul este firesc, deoarece atunci când centrii de control ai cortexului prefrontal nu mai asigură controlul emoţiilor şi al impulsurilor instinctuale, acestea se pot manifesta în mod haotic, mai cu seamă când sunt hiperstimulate. Prin urmare, însuşi privitul la televizor, ca factor de risc important pentru dezvoltarea şi funcţionarea ariilor prefrontale, poate genera o sensibilitate sexuală anormală. Pornind de la câteva studii de specialitate, vom încerca, în paginile următoare, să conturăm o imagine de ansamblu asupra repercusiunilor pe care erotismul promovat prin televiziune le are asupra întregii populaţii şi a tinerilor în special [417].

Influenţează TV atitudinile şi comportamentul sexual al tinerilor?

Două studii realizate între anii 1983–1987 pun în evidenţă faptul că „televiziunea oferă adolescenţilor lecţiile de bază sau scenariile comportamentelor sexuale pe care aceştia trebuie să şi le însuşească şi în afara cărora aceştia devin incapabili să mai vadă altceva (...)". Într-o altă cercetare, „adolescenţii spun că televiziunea i-a încurajat tot atât de mult sau chiar mai mult decât cei mai buni prieteni în experienţa erotică. Institutul Naţional de Sănătate Mentală al SUA raportează, în 1982, că aspectul cel mai semnificativ pe care copiii şi tinerii îl învaţă de la televizor despre sex este setul de mesaje privind caracteristicile şi atitudinea pe care bărbatul şi femeia trebuie să le aibă în relaţiile

416 Ioan Constantin Stamatoiu, *Sindroame psiho-organice*, Editura Militară, Bucureşti, 1992, p. 37.

417 Majoritatea studiilor au fost preluate din cartea *Adolescents and the media*, o lucrare de sinteză a lui Victor Strasburger.

sexuale a unuia cu celălalt”[418]. Ce defineşte această atitudine vom vedea în continuare, nu înainte de a răspunde la întrebarea:

CARE SUNT TRĂSĂTURILE GENERALE ALE MESAJELOR EROTICE CONŢINUTE ÎN PROGRAMELE TV?

– Erosul este văzut drept centru obsesional al existenţei.
– Virginitatea, abstinenţa şi riscul bolilor cu transmitere sexuală (B.T.S.) sunt prezentate ca anacronice, rare sau nesemnificative.
– Relaţiile sexuale pe micul ecran se manifestă preponderent între persoane necăsătorite.
– Relaţia de dragoste este foarte puţin personală şi este redusă îndeosebi la actul sexual.

„În America, copiii sau tinerii văd anual la televizor în jur de 14000 de referinţe la sex – aluzii sau comportamente[419] şi mai puţin de 150 de referinţe privind tratarea pozitivă a abstinenţei şi virginităţii, a riscului contaminării cu o boală cu transmitere sexuală (BTS) sau a responsabilităţii ce o presupune relaţia sexuală. (Harrys & Associates, 1998)[420] (...) În cazul telenovelelor, relaţiile sexuale între persoane necăsătorite sunt de 24 de ori mai frecvente decât cele între soţi (Lowry şi Towles, 1989) (...). În 75% din videoclipurile prezentate pe MTV sunt prezente imagini erotice, în mai mult de jumătate, violenţă şi în 80% din timp pot fi întâlnite amândouă genurile combinate: erotic şi violenţa împotriva femeilor (Sherman&Dominik,1086).

418 Victor C. Strasburger, *Adolescents and the media,* Sage Publications, 1995, p. 45.
419 14 000 de referinţe în cel mai fericit caz. Dacă se ia în considerare faptul că tinerii preferă filmele şi divertismentulul – programe care conţin numărul maxim de referinţe la sex – atunci numărul aceastora poate să fie mult mai mare.
420 Deşi nu vor fi introduse în bibliografie sursele citate de Strasburger, pentru a exista un minim indiciu al acestora au fost păstrate trimiterile făcute de autorul în cauză.

Cei mai mulți cercetători consideră că telenovelele reprezintă cel mai senzațional, cel mai inexact (fals) și generator de dependență program, prin referințele lui la sexualitate. Relațiile sexuale în afara căsătoriei sunt portretizate a fi de 8 ori mai obișnuite decât cele între soți, 94% din întâmplările erotice înfățișate în telenovele se desfășoară între persoane care nu sunt căsătorite (Greenberg, Abelman și Neuendorf, 1981) (...). Eroul este frecvent portretizat ca fiind impersonal, emoțional, exploatator, față de persoana partenerului sau femeia în general (Sprafkin și Silverman, 1982) (...). Aproape niciodată personajele implicate în relații sexuale pe micul ecran nu se îmbolnăvesc de vreo boală cu transmisie sexuală, cu toate că în realitate una din șase persoane riscă să contacteze o astfel de boală (Greenberg, Abelman și Neuendorf, 1981)"[421].

Exemplele pot continua, însă credem că este destul de limpede atmosfera generală în care este tratată sexualitatea pe micul ecran. Cele 14 000 de referințe la sexualitate – aluzii sau comportamente sexuale – desemnează erosul drept centru obsesional al existenței. În comparație, cele 150 de referințe la virginitate, la abstinență, la responsabilitatea unei vieți sexuale și la riscul unei boli cu transmitere sexuală generează mentalitatea că fecioria sau abstinența sunt extrem de rare în zilele noastre și, prin urmare, demodate, relațiile sexuale nu implică o responsabilitate deosebită în afara satisfacerii plăcerii, iar riscul contaminării cu o boală cu transmisiune sexuală este aproape inexistent. De asemenea, faptul că erosul la televizor este de 24 de ori mai probabil să se manifeste între persoane necăsătorite decât între soți ne sugerează că relațiile sexuale între persoanele necăsătorite sunt cele mai frecvente și, prin urmare, cele mai obișnuite astăzi.

În general, tot ce apare pe micul ecran legat de sexualitate este îmbrăcat în haina senzaționalului, a emoționalului sentimentalist, însă totodată este foarte puțin personal, reducându-se mai mult la satisfacerea unei dorințe sexuale decât la o relație profundă. Exploatarea celuilalt ca obiect sexual, ca instrument pentru obținerea plăcerii, este un

---

421 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 48.

fapt curent în lumea TV. Dincolo de mișcătoarele sentimente afișate, ca pretext, se ascunde doar dorința de plăcere sexuală, pofta pe care lumea televizualului o cultivă în mod obsesiv.

Cum este percepută sexualitatea de către public, prin intermediul lumii TV?

– Ponderea violurilor, divorțurilor, copiilor nelegitimi și a cazurilor de prostituție sunt supraestimate, față de pe care o au în realitate, de către cei care se uită mai mult la televizor. Tinerii, mai ales, își formează impresia că toată lumea este preocupată până la obsesie de problema sexualității și că toți, în afară de ei întrețin o viață sexuală.

„Cei care se uită la televizor cred că relațiile sexuale înaintea sau în afara căsătoriei, violul și prostituția sunt mult mai frecvente sau comune decât sunt ele în realitate. (Greenberg, 1994) (...) În urma vizionării TV tinerii supraestimează numărul celor de vârsta lor care întrețin deja relații sexuale (Zobin, Hirsch, Smith și Hardy, 1984) (...). Vizionarea TV accentuează tinerilor sentimentul că «toată lumea a făcut-o», adică are o viață sexuală, iar aceasta a contribuit, în ultimii 20 de ani la o scădere gradată, dar constantă, a vârstei la care băieții și fetele au primul act sexual (Braverman și Strasburger, 1993). Într-un alt studiu se arată că tinerii de liceu care urmăresc intensiv telenovelele estimează ca fiind mult mai mare numărul persoanelor divorțate sau a celor care au copil nelegitim în lumea reală, decât estimează cei care se uită mai puțin la TV (Buerkel, Rothfuss și Mayer, 1981; Carveth și Alexander, 1985)"[422].

Știind că, potrivit studiilor referitoare la efectul de spirală, oamenii au tendința de a se alinia la opinia publică, la modă, la comportamentul considerat dezirabil în societate la un moment dat, ne putem

422 *Ibidem*, p. 44.

da seama care va fi efectul acestei false viziuni asupra realității pe care televiziunea o formează în mințile tinerilor şi ale adulților. În colectivele tinerilor de astăzi (şcoli, licee etc.), s-a ajuns ca ruşinea (de a nu fi precum ceilalți – în rândul lumii) să-i determine pe fete şi pe băieți să afirme mai curând că nu sunt virgini, chiar dacă adevărul este altul. Astfel că ruşinea de ceilalți, de lume, care înainte îi oprea pe tineri să adopte comportamente imorale, a ajuns în zilele noastre, prin intervenția TV, să devină piedică în afirmarea curăției şi chiar instrument persuasiv al implicării celorlalți în discuții şi chiar în relații erotice. Lumea TV ajunge, astfel, prin întrepătrunderea ei cu realitatea, să reconfigureze valorile societății, să redefinească o nouă „normalitate".

Relațiile sexuale înaintea căsătoriei, dar şi în afara acesteia (adulterul), divorțul, copiii nelegitimi sunt văzute, prin intermediul televiziunii, drept comportamente sau realități dezirabile, respectiv normale şi, ca atare, acestea devin astfel repere sau modele de comportament pentru noile generații.

Care sunt consecințele identificării telespectatorilor cu personajele de pe micul ecran?

– Comparându-se cu cei de pe micul ecran, tinerii se simt frustrați că sunt virgini sau nu sunt tot atât de „performanți" în înfățişare şi în viața sexuală. Se naşte nemulțumirea față de prieten sau prietenă, soț sau soție, pentru că nu sunt asemenea celor de la televizor. Frustrările generează tensiune, conflicte, despărțiri, în general fac imposibilă atingerea fericirii într-o relație de iubire dominată de fantasmele unei plăceri niciodată satisfăcută pe deplin.

„Când elevii de colegiu au fost puşi să identifice câteva persoane pe care ei le consideră model pentru comportamentul personal, ei au selectat în primul rând personaje din lumea TV, care s-au evidențiat

printr-o atitudine sexuală extrem de permisivă şi cu o foarte mare frecvenţă a relaţiilor sexuale (Fabes şi Strausse, 1987)"[423].

Aceasta se întâmplă pentru că astfel de personaje sunt puse întotdeauna într-o lumină pozitivă pe micul ecran, iar tinerii, în fond, nu fac decât să-şi însuşească modelele care li se propun.

„Adolescenţii care se identifică îndeaproape cu personaje de la televizor mărturisesc că se simt nesatisfăcuţi de faptul că sunt virgini sau de experienţa sexuală pe care au avut-o (în cazul în care întreţin deja relaţii sexuale) (Baron, 1976a, 1977b; Couringht şi Baran, 1980). Expunerea regulată la mesajele erotice ale micului ecran afectează imaginea tinerilor despre ei înşişi. Aceştia nu mai sunt satisfăcuţi de viaţa lor sexuală sau au aşteptări prea mari de la actualii sau potenţialii lor parteneri. (Greenberg, 1994)"[424].

Frustrările legate de viaţa sexuală şi nu numai, ca rod al conflictului dintre aşteptările formate prin prisma televizorului şi realitate, stau la baza numeroaselor afecţiuni psihice ale noilor generaţii. Lumea TV este una a viselor frumoase sau a coşmarurilor. În cea mai mare parte a filmelor şi emisiunilor, lumea reală, cu urcuşurile şi coborâşurile ei, cu bucuriile şi durerile inerente, nu apare pe micul ecran, nefiind senzaţională, ci, dimpotrivă, fiind prea discretă sau prea nuanţată ca să poată fi redată la televizor.

Erotismul TV este definit în termenii acestei lumi idealizate în care domină happy end-ul, în care plăcerea biruie până la urmă, unde consecinţele libertinajului sexual sau ale iresponsabilităţii nu există. O lume cu parteneri ideali, puternici, cu un fizic atrăgător, plini de şarm şi totdeauna siguri pe ei, lipsiţi de bolile, de neputinţele, de slăbiciunile sau de imperfecţiunile unui om obişnuit. În acest context, telespectatorii, atunci când se vor întoarce din lumea TV la viaţa obişnuită, rămânând conectaţi la acea atmosferă ideală, paradisiacă sau afrodisiacă, se vor simţi frustraţi că partenerul lor de viaţă sau dragostea lor nu este perfectă sau nu corespunde aşteptărilor.

---

423 *Ibidem*, p. 44.
424 *Ibidem*, p. 44.

Cei mai mulți americani, în special femeile, se simt frustrați de faptul că sunt prea grași (în America, peste 60% din populație este supraponderală), în condițiile în care personajele de pe micul ecran sunt „ca trași ca prin inel". Acesta este unul dintre motivele principale pentru care în fiecare an milioane de americani suferă de anorexie.

Niciodată omul nu va putea răspunde perfect așteptărilor erotice ale celuilalt, formulate de „realitatea" TV – o lume a egoismului –, dorinței celuilalt de a-l trata ca pe un obiect, fără a lua în seamă așteptările sale sufletești. Criza este inevitabilă și dimensiunile ei, direct proporționale cu timpul alocat vizionării, deoarece modelul de viață impus de televiziune nu este unul viabil, el nu provine din experiența de viață a oamenilor obișnuiți, ci este doar un construct cu scop seductiv, comercial. Imitând comportamentul eroilor micului ecran – falsul sentimentalism, atitudinea profund egoistă, chiar exploatatoare față de persoana celuilalt – reducând dragostea la relația sexuală, tinerii nu pot dobândi iubirea după care tânjește sufletul lor. Pentru eșecul pe care-l au în dragoste aruncă vina ori pe partenerii lor, ori se amăgesc că nu au încercat toate tehnicile de înfrumusețare, că nu au încă banii, hainele, stilul de viață al celor de pe micul ecran, lucruri pe care, dacă nu le vor putea dobândi, se vor simți foarte nefericiți, rămânând doar să viseze în fața televizorului.

Chiar dacă ar avea intenția televiziunea, nu-i poate învăța pe tineri cum să dobândească acea dragoste care să-i facă fericiți, deoarece ea este incapabilă să transmită sau să redea lucruri ce țin de viața interioară a oamenilor, de relația sufletească, personală dintre aceștia – resursele principale ale oricărei iubiri adevărate. Conținutul sau profunzimea unei adevărate relații de dragoste, care prin firea sa nu are vizibilitate, dinamism și senzațional nu poate fi reprodus pe micul ecran. În același timp, aspectul exterior, trupesc, incitant pentru simțuri al relației sexuale, ideal pentru a fi reprezentat la televizor – educația sexuală realizată de acest mediu – nu reprezintă autentica iubire, mai cu seamă când aceasta este redusă doar la atât.

Permanenta frustrare pe care o creează televiziunea în sufletul telespectatorilor nu va putea fi înlăturată atâta timp cât nu va înceta

hrănirea imaginației cu fantasmele televizualului, cât nu vor fi căutate în viața reală modelele şi resursele dobândirii împlinirii sufleteşti, a fericirii în ultimă instanță. Ea va deveni o sursă permanentă de tensiune şi de nemulțumire față de persoana celuilalt sau față de propria persoană. Adulterul, divorțul, perversiunile sexuale sau unele afecțiuni psihice vor deveni tot mai probabile.

Care sunt modificările de atitudine privind sexualitatea, generate de televiziune?

– Acceptarea ca „fireşti" a infidelității sexuale, a promiscuității şi a relațiilor sexuale de dinaintea căsătoriei.
– Nemulțumirea față de soț, respectiv soție, privind împlinirea obligațiilor conjugale.
– Descreşterea vârstei primului act sexual, proporțional cu timpul alocat vizionării.
– Creşterea frecvenței relațiilor sexuale.

„Elevii de liceu cărora li s-au proiectat filme cu conținut sexual explicit acceptă cu o mai mare uşurință infidelitatea sexuală şi promiscuitatea decât grupul de control (grup format din tineri provenind din acelaşi mediu, cărora nu li s-au proiectat filmele respective) (Zillman, 1994). Adolescenții care au vizionat doar 10 videoclipuri au devenit mult mai deschişi în a privi ca acceptabile relațiile sexuale înainte de căsătorie (...). De asemenea, se arată că expunerea intensă a tinerilor la materialele ce vizează relațiile sexuale dinaintea sau în afara căsătoriei îi desensibilizează, determinându-i să le considere normale (Bryant şi Rockwell, 1994).

În alte două studii, elevii de liceu care dezaprobau violul şi-au schimbat atitudinea, devenind mai deschişi în a accepta acest comportament, după numai 9 minute de vizionare zilnică, pe o perioadă de 6 săptămâni, a unor filme notate cu R-rated sau după vizionarea a 5 ore

de filme cu conținut explicit sexual (Brown, Childers, Waszak, 1990) (...). Băieții și fetele unui colegiu după ce au vizionat zilnic timp de o oră, pe o perioada a 6 săptămâni un film cu subiect erotic (*un long nonviolent x rated videos*) au mărturisit că se simt mai puțin satisfăcuți de cei cu care întretin o relație intimă decât înainte de experiment (Zillman și Bryant, 1982). Un studiu făcut pe 391 de elevi ai unui liceu din Carolina de Nord a găsit că pentru aceia care au vizionat în mod selectiv mai multă sexualitate la televizor începerea vieții sexuale in anul respectiv a devenit mult mai probabilă (Brown și Newcomer, 1991)".[425]

Studiul evidențiază o relație de proporționalitate între probabilitatea ca un tânăr să înceapă viața sexuală și cantitatea de programe cu conținut sexual vizionate la televizor.

„Datele provenite de la National Surveys of Children pun în evidență faptul că bărbații care dedică cel mai mai mult timp televiziunii au cea mai mare prevalență a relațiilor sexuale, iar tinerii care se uită la televizor separat de familia lor (având propria cameră) au o rată a relațiilor sexuale de 3 până la 6 ori mai mare decât aceia care se uită la televizor împreună cu părinții".[426]

Televiziunea crește efectiv activitatea sexuală la tineri și la copii. Studiile arată, totodată, o semnificativă descreștere a vârstei primului contact sexual. Posibilitatea ca primul act sexual să aibă loc la o vârstă mai timpurie, crescând proporțional cu numărul orelor de vizionare TV.

În același timp s-a observat că acei copii care discută împreună cu părinții materialele cu conținut sexual văzute la televizor încep viața sexuală mai târziu decât cei care le interpretează singuri (J. L. Peterson, K. A. Moon și F. F. Furstenberg, 1991)[427]. Cercetările efectuate de Weaver au arătat că pornografia crește comportamentul sexual dur cu

425 *Ibidem*, p. 50.
426 *Ibidem*, p. 49.
427 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 49.

femeile (Weaver, 1994)[428]. Această duritate include agresivitate crescută asupra femeilor, ca şi o insensibilizare la rănile pe care violenţa şi atacurile sexuale le provoacă.

Dependenţa de pornografie

– Pornografia sau mesajele erotice, în general, creează dependenţă, adică necesită un consum sporit însoţit de toate simptomele ce definesc dependenta. Efectele vizionării pornografiei sunt:
a. scade fidelitatea faţă de soţ sau soţie;
b. reduce dorinţa tinerilor de a-şi mai întemeia o familie şi de a avea copii;
c. persoanele expuse la aceste mesaje acceptă mai uşor promiscuitatea sexuală, precum şi posibilitatea întreţinerii de relaţii sexuale în afara vieţii conjugale.

Debutul vieţii sexuale la o vârstă timpurie, frustrările şi eşecurile determinate de o viaţă sexuală desfăşurată după modelul promovat de televiziune sau o imaginaţie extrem de erotizată prin vizionarea TV duc adesea la vizionarea materialelor pornografice. De altminteri, în ultimii ani, scenele pornografice au început să capete un accent de normalitate, fiind introduse tot mai des în filmele care nu au acest specific. Cauza se găseşte şi în faptul că sexualitatea impersonală pe care o promovează televiziunea – sex pentru plăcerea în sine – are drept consecinţă logică pornografia. Apariţia şi dezvoltarea acestui gen în mass-media contemporană, mai cu seamă în televiziune, a atras atenţia cercetătorilor datorită efectelor semnificative pe care materialele pornografice s-a dovedit că le au asupra psihicului uman.

Larry Hoo din Hong Kong analizează în anul 1986 rezultatele a 35 de cercetări privind efectele expunerii la pornografie. „Din aceste studii, 20 arată că pornografia măreşte agresivitatea; în 4 din ele s-a găsit că există o legătură între expunerea la pornografie şi cazurile de viol, iar în 11 s-a scos în evidenţă faptul că bărbaţii care vizionează pornografie acceptă mai uşor violenţa îndreptată împotriva femeilor şi

428 *Ibidem.*

batjocorirea acestora"[429]. După 1990, cazuistica prilejuită de explozia pornografiei TV, video şi Internet a făcut astfel încât cercetătorii să şi diversifice obiectivele. Unul dintre cele mai grave lucruri descoperite este faptul că vizionarea de pornografie creează dependență.

Dr. psihiatru Reed formulează câteva criterii care în opinia sa ar indica dependența de pornografie. El arată că parafilii (deviați sexual cu sau fără manifestări violente) utilizează şi colectează în mod frecvent materiale pornografice[430]. El prezintă 13 cazuri de parafili şi arată ce legătură au aceştia cu utilizarea pornografiei. „Vaste colecții private de materiale pornografice sunt găsite de autorități în locuințele persoanelor arestate pentru crime sexuale, în special pedofili. Există, de asemenea, dovezi că violatorii şi molestatorii de copii utilizează materiale pornografice explicite atât înainte cât şi în timpul unor atacuri cu caracter sexual"[431]. Toate acestea sugerează, observă Kubey, existența unei legături între utilizarea frecventă a pornografiei şi dereglările cu caracter sexual[432].

Zilman şi Bryant (1998) demonstrează experimental faptul că expunerea prelungită la pornografie duce la scăderea nivelului satisfacerii sexuale între parteneri (în viața lor intimă).[433] „Dar nesatisfacerea sexuală, arată Zillmann, conduce la o nouă expunerea la pornografie (...), deoarece consumatorii compară ceea ce au, din punct de vedere al intimității sexuale, cu ceea ce pornografia le spune că ar putea şi trebuie să aibă"[434]. Astfel se poate constata apariția unui adevărat cerc vicios. Vizionarea materialelor pornografice nu numai că determină creşterea dorinței sexuale, dar face ca nemulțumirea privind partenerul,

429 Pavlu Simisi, *Synandisi psyhiatrikis kai pistis*, Ed. Lidia, Tessalonic, 2002, p. 65.

430 M. D. Reed, *Pornography addictionand compulsive sexual behavior*, apud D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children, and the family: Social scientific psychodynamic, and clinical perspectives*, Hillsdale, 1994, p. 249-269.

431 Kubey R., *Tuning In...*, p. 7.

432 *Ibidem*.

433 D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children...*, p. 150.

434 *Ibidem*.

insatisfacția sexuală să se adâncească atât de mult, încât persoana este nevoită să recurgă la un consum sporit de pornografie.

Cu toate că fenomenul dependenței se manifestă mult mai pregnant în cazul materialelor pornografice, Kubey și Bryant au demonstrat că și materialele „foarte romantice și stimulative sexual", prin intermediul aceluiași mecanism, pot genera o anumită legătură de dependență. Aceste materiale „prezentate la televiziune sau oriunde în mass-media contemporană pot alimenta nemulțumiri și o înclinație spre comparații individuale la un spectru mult mai larg de populație decât era cazul înainte"[435]. Prin urmare, vizionarea regulată a unei „nevinovate" telenovele cu conținut erotic conduce în timp la un anumit tip de dependență de emisiuni de acest tip. Legătura este cu atât mai puternică cu cât vizionarea este mai frecventă și cu cât gradul de erotism al programelor vizionate este mai ridicat.

Plecând de la efectul de dependență, Dr. Cline, tratând sute de persoane cu dereglări sexuale, prezintă un proces în patru pași al implicării în consumul de materiale sexuale, în special de pornografie. „Primul este «efectul de dependență», în care persoana revine în mod repetat după mai mult material deoarece acesta îi furnizează un foarte puternic stimulent sexual, având un efect afrodisiac (...) Cline continuă cu descrierea unui «efect de creștere», în care este resimțită «o nevoie crescută de mai mult stimulent pentru a obține același efect». În al treilea stadiu, apare «desensibilizarea». Lucrurile care odată păreau șocante sunt din ce în ce mai puțin șocante și, prin urmare, devin legitime cu timpul. În al patrulea stadiu, Cline constată că există «o tendință crescândă de a pune în practică comportamentul văzut în materialele pornografice.»"[436]

---

435 Bryant & Rockwell, *Effects of massive exposure to sexually oriented prime-time television programming on adolescent moral judgment*. In D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children, and the family: Social scientific, psychodynamic, and clinical perspectives*, Hillsdale, 1994, p. 249-269.

436 V. B. Cline, *pornography efects: Empirica and clinicalevidence*. În D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children, and the family: Social scientific, psychodynamic, and clinical perspectives*, Hillsdale, 1994, p. 229-247.

Cauzele psihologice şi fiziologice ale dependenţei de materiale cu conţinut erotic

Cercetătorii sunt de acord cu faptul că eroticul constituie „un puternic factor de amplificare", mai cu seamă când el se rezumă doar la satisfacerea plăcerii sexuale sau la incitarea imaginară a dorinţei. Cu alte cuvinte, materialele erotice, concomitent cu satisfacţia sexuală (produsă în planul imaginativ), conduc nu la o stingere, ci la o amplificare a dorinţei. Cline adaugă faptul că, datorită emoţiei puternice pe care o generează materialele erotice, aceste experienţe se fixează cu putere în memorie şi astfel oamenii învaţă cu uşurinţă sau se obişnuiesc cu un asemenea comportament, cu experienţa erotică pe care o vor simţi tot mai necesară. Dr. Reed arată că procesul învăţării, ca bază a fenomenului de dependenţă, poate avea ca temei faptul că „neurotransmiţătorii activaţi de pornografie activează căi neurale similare, precum heroina şi cocaina"[437].

Vizionarea materialelor erotice subminează fidelitatea în căsnicie, dorinţa de a întemeia o familie şi de a avea copii

Primele efecte ale vizionării pornografiei, asupra cărora s-au oprit cercetătorii de-a lungul vremii – violenţa şi deviaţiile sexuale grave –, deşi apar ca foarte puternice şi deosebit de grave, afectează un grup mai restrâns de indivizi, pe cei care ajung la un consum obsesiv de pornografie şi care trăiesc într-un mediu ce favorizează comportamentele amintite. Efectul de dependenţă constituie un stadiu intermediar. Aria de manifestare a acestuia este una semnificativă şi este considerat de către cercetători drept un efect puternic al vizionării materialelor erotice şi pornografice. În afara acestora, mai există o seamă de alte consecinţe, ale vizionării materialelor cu conţinut erotic şi pornografic. Acestea, deşi par a fi cu mult mai slabe, mai puţin sesizabile pe termen scurt, marchează cu putere viaţa şi mentalitatea omului modern.

---

437 M. D. Reed, *Pornography addictionand compulsive sexual behavior*, apud D. Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children...*, p. 249-269.

Proporțional cu gradul de expunere la mesajele erotice ale mass-media este afectată întreaga populație, generându-se, în timp, o nouă percepție, o nouă atitudine privind sexualitatea şi viața de familie.

Nu trebuie să ajungi dependent de pornografie sau de un material cu conținut sentimental-erotic, aşa cum sunt telenovelele, pentru ca mentalitatea sau percepția privind sexualitatea să se modifice, ci este suficient ca de mic copil, de-a lungul anilor, să fi fost expus la astfel de mesaje. Pentru că este dificilă cercetarea modificărilor de mentalitate produse printr-un efect cumulativ pe o perioadă de câteva zeci de ani, cercetătorii au preferat să investigheze fenomenul prin expuneri scurte, dar intense, pe perioada câtorva săptămâni, la materiale care au un grad ridicat de erotism, ce merge până la pornografie. Iată care au fost, în lectura lui Kubey, concluziile unui astfel de experiment.

„Zillmann şi Bryant sunt interesați de gradul în care «valorile familiale» sunt în contradicție cu pornografia şi ne oferă din nou dovezi experimentale. În aceste studii un grup experimental de adulți este expus la materiale video pornografice pe o perioadă de câteva săptămâni (de obicei 6). La o săptămână după expunere, răspunsurile grupului la întrebările de urmărire sunt comparate cu cele ale unui grup de control care nu a fost expus.

Studiile arată că expunerea prelungită la pornografie, realizată experimental, duce la o mai mare acceptare a promiscuității atât la bărbați, cât şi la femei, iar pe măsură ce promiscuitatea este considerată a fi normală, fidelitatea față de partenerii de viață sexuală se diminuează mult față de cazul adulților din grupul martor (de control). Subiecții participanți raportează, de asemenea, că ar accepta mult mai uşor o intimitate sexuală neexclusivă pentru ei înşişi, respectiv relații sexuale în afara vieții conjugale.

În acelaşi studiu, la întrebarea: «Credeți că instituția căsătoriei este esențială pentru buna funcționare a societății?», 60% din persoanele din grupul de control au răspuns afirmativ, comparativ cu 38,8% în cazul persoanelor expuse la pornografie. Zillmann şi Bryant au arătat că expunerea la pornografie reduce dorința participanților la studiu – bărbați sau femei, studenți şi nestudenți – de a avea copii. Zillmann apreciază

că această descoperire poate susține ideea: consumul prelungit de pornografie face ca faptul de a avea copii și a întemeia o familie să apară drept inconveniente care nu sunt necesare pentru obținerea plăcerii. Aceasta deoarece pornografia înlesnește accesul facil la satisfacții sexuale „superlative”, satisfacții care sunt disponibile fără investiții emoționale, fără îngrădire socială, fără obligații economice, fără sacrificarea timpului și a efortului. Din această perspectivă, satisfacția imediată pe care televiziunea comercială o oferă și o promovează atât de frecvent poate fi, în însăși esența ei, în conflict cu valorile de stabilitate și angajament atât de necesare funcționării sănătoase a vieții de familie.[438]”

Magia eroticului

Studiile legate de influența pe care magicul o poate avea asupra minții umane ne oferă una din cele mai pertinente explicații privind înmulțirea continuă a materialelor erotice și pornografice în mass-media contemporană. Tehnicile magice, se arată în aceste cercetări, „prezintă o tendință marcată de a se întemeia pe pulsiuni sexuale, deoarece li se recunoaște, probabil, acestora puterea proprie și importanța deosebită, dar și pentru că ele sunt, într-adevăr, mai strâns legate de imaginație decât oricare apetit natural. Tratatele de vrăjitorie deveniseră (în Renaștere) un gen aproape pornografic; iar Giordano Bruno a făcut o tentativă remarcabilă de a desprinde o tehnică de control emoțional global, care este explicit întemeiată pe atracția sexuală.”[439]

Având în vedere aceste constatări, este lesne de înțeles abundența eroticului în cultura contemporană. Într-o societate care este guvernată de bani, în care nu mai există principii morale, ci doar ideologii hrănite de interesul material, eroticul – mijloc magic de seducție a indivizilor – nu poate decât să prolifereze. Ca mijloace prin excelență magice, materialele erotice și pornografia devin în același timp mijloace de persuasiune și factori de putere. În societatea de consum, în care banul guvernează, iar principiile morale nu mai au nici o relevanță, proliferarea

438 Kubey R., *Tuning In...*, p. 7.
439 Ioan Petru Culianu, *Eros și magie ...*, p. 154.

genului erotic este nu numai explicabilă, ci anticipabilă şi chiar programatică. Aceasta mai cu seamă în condiţiile în care puterea, în societatea modernă, acţionează nu atât prin mijloace constrângătoare, prin forţă, ca în dictaturile clasice, cât şi prin mijloace blânde, seductive, de tip magic.

În acest context, creatorii programelor de televiziune, fie că şi-au însuşit în mod conştient sau inconştient tehnicile magice de manipulare a maselor prin intermediul erosului, fie că au ajuns singuri, prin experienţă sau „inspiraţie" la acest rezultat, folosind sexul ca momeală în „vânarea" atenţiei generale a publicului, nu fac decât să exercite o acţiune magică asupra minţii umane. Odată provocată imaginaţia – fantasmele sexuale –, aceasta va cere tot mai mult eros pentru a-şi satisface nevoile din ce în ce mai mari, luând naştere astfel fenomenul de dependenţă cu toate consecinţele sale. Fenomenul, în Biserică sau în conştiinţa omului de rând, este numit împătimire. Împătimitul nu-şi mai găseşte liniştea, fie că patima sa este băutura, banii sau desfrânarea etc., el liniştindu-se întrucâtva numai în timpul făptuirii comportamentului la care îl cheamă patima respectivă.

CONCLUZII

Dacă după numai câteva săptămâni de vizionare a unor materiale cu conţinut sexual sau pornografic se pot observa modificări vizibile de atitudine, e limpede care sunt dimensiunile efectului de influenţă al televiziunii în formarea atitudinilor, în modelarea comportamentului sexual al omului contemporan.

Expus la mesajul preponderent erotic al TV sau pur şi simplu trăind în mijlocul unei lumi care-şi modelează sistemul de valori şi atitudini după cel al lumii micului ecran, omul modern nu se mai poate raporta la relaţia de dragoste sau la tema sexualităţii ca acela de dinainte de era televizorului. Sexualitatea devine importantă pentru că industria de consum are nevoie de ea, nihilismul o promovează, iar mesajul erotic însuşi este foarte bine adaptat mediului TV, un mediu care,

ca şi eroticul, are capacitatea de a inhiba reflexia raţională şi de a modela o percepţie senzitivă (simţuală), senzuală şi, în ultimă instanţă, erotică a realităţii.

Chiar dacă ne considerăm infailibili prin educaţia, inteligenţa sau discernământul nostru, indiferent de vârstă, stare socială sau spirituală, elevi, studenţi, muncitori, intelectuali sau clerici, în funcţie de frecvenţa şi de timpul acordat vizionării TV, vom deveni tot mai libertini în concepţiile noastre privind relaţiile dintre bărbat şi femeie, tot mai îngăduitori faţă de un comportament sexual nepotrivit unei vârste anume, din ce în ce mai deschişi în a purta o discuţie cu caracter erotic (de la aluzii până la afirmarea explicită) şi chiar în a ne lăsa prinşi într-o relaţie sexuală oarecare. Ne vom simţi tot mai puţin legaţi de familie sau de ideea de a întemeia o familie, tot mai puţin dispuşi să avem un copil sau mai mulţi (dat fiind faptul că, proporţional cu numărul copiilor, se micşorează posibilitatea dobândirii plăcerilor, crescând responsabilităţile), tot mai puţin atenţi cu soţul, soţia sau prietenii, tot mai nemulţumiţi de ei, mai nervoşi, mai arţăgoşi, atâta timp cât nu putem obţine uşor plăcerile dorite. Toate acestea se vor întâmpla, chiar dacă aşteptările, tendinţele şi frustrările noastre nu vor fi exprimate la nivelul conştiinţei, ci vor rămâne ascunse undeva în zonele de adâncime şi de mare intimitate ale sufletului.

Mintea telespectatorilor, hrănită cu fantasmele dorinţei, comprimate mai mult sau mai puţin subtil în tot ceea ce înseamnă publicitate, în filme, divertisment etc. a devenit foarte sensibilă la momeala plăcerii, deoarece ea o caută în mod inconştient, are nevoie sau este dependentă de această hrană cu care a crescut de-a lungul anilor prin miile de ore de vizionare TV, cu care s-a îndulcit şi s-a obişnuit. În felul acesta omul modern, cu toate că este mai şcolit decât cel din trecut, este mult mai uşor de influenţat, de manipulat sau de destabilizat din aşezarea pe care o are, mai frustrat, mai nemulţumit de ceilalţi şi de el însuşi, mai singur şi mai nefericit. Spunem singur şi nefericit, pentru că în lumea în care s-a născut televiziunea (lumea occidentală) peste 70% dintre căsnicii eşuează în divorţ. Şi să nu uităm că tot mai mulţi nici

măcar nu se mai căsătoresc, trăind într-o perpetuă „căsătorie de probă" (concubinaj)!

În condițiile în care mijloacele video își vor continua și intensifica tirul mesajelor erotice, în care oamenii nu vor înțelege gravitatea acestui fenomen pentru a nu se mai expune bombardamentului cotidian (măcar cât le stă în putință), atunci familia va deveni cu adevărat o raritate în următorii 20 de ani, iar sexualitatea va tinde într-o măsură tot mai mare să se rezume doar la satisfacerea mecanică a plăcerii sexuale – după cum observa McLuhan încă din perioada anilor '70[440].

În discuțiile privitoare la televiziune este criticată îndeosebi natura mesajelor acestuia – caracterul erotic, violent, comercial – fără a se lua în seamă posibilitatea că însuși mediul TV să predispună, prin natura sa, către transmiterea în mod prioritar a unor mesaje de un anumit tip. Se ignoră cu totul faptul că televiziunea creează în masa publicului un fond perceptiv care-l predispune la primirea unui mesaj cu potențial erotic, prin a cărui vizionare repetată, telespectatorii vor fi tot mai puternic atrași de programele cu conținut sexual. Chiar dacă un canal TV nu transmite deloc erotism, aceasta nu înseamnă că experiența vizionării acelor programe nu-l va face pe telespectator să aibă o deschidere tot mai mare către o experiență senzuală de tip vitalist sau, foarte probabil, una de tip erotic. Aceasta mai cu seamă în condițiile în care televiziunea, prin afectarea cortexului prefrontal, favorizează o hipertrofiere a comportamentului instinctual, a pulsiunilor sexuale.

---

440 „Ne vedem copleșiți cu toții de un val uriaș de atenție acordată sexului. Departe de a elibera libidoul, asemenea atacuri masive par totuși să fi indus atitudini de indiferență și un soi de Weltschmerz psihosexual. Sensibilitatea reacției senzuale nu poate supraviețui unui asemenea asalt, care stimulează punctul de vedere mecanic asupra corpului ca instrument capabil să experimenteze fiori specifici, dar nu și implicare sau transcendență sexual-emoțională totală. Aceasta contribuie la schisma dintre plăcerea sexuală și reproducere, atât de răspândită, venind, de asemenea, în sprijinul homosexualității. Proiectând în viitor tendințele actuale, mașina de făcut dragoste va părea curând o etapă normală – și nu este vorba doar de programul computerizat de găsire a unui partener, ci de o mașinărie prin intermediul căreia orgasmul suprem se obține prin stimularea mecanică directă a circuitelor specifice plăcerii din creier" – Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 245.

Televiziunea este, înainte de toate, o şcoală a plăcerii, iar dacă erotismul este foarte bine adaptat acestui tip de educaţie, atunci acesta va domina din ce în ce mai mult programele TV, independent de interesele ideologice sau economice de a transmite sau nu programe cu continut sexual. Erotismul TV este o consecinţă ce decurge logic din natura mediului televizual şi, prin urmare, atunci când ne uităm la televizor trebuie dintru început să ne asumăm cu bună ştiinţă posibilitatea ca acesta să ne influenţeze, fără ca noi să ne dăm seama, modul în care ne raportăm la realitate. Pentru copii lucrurile sunt mult mai grave căci, prin vizionare, li se poate modela o sensibilitate sexuală anormală care să-i marcheze toată viaţa.

Prin intermediul fantasmelor inoculate de televiziune sau de cultura de consum, eroticul ajunge să deţină un anumit monopol asupra orizontului de conştiinţă uman. De la vestimentaţie – care indică ce parte din trup să fie acoperită, şi care dezgolită – gesturi, priviri şi comportament, toate ajung să fie imprimate de tot mai mult erotism. F. Brune, J. Baudriard şi D. Kelner sau toţi marii comentatori ai fenomenului cultural contemporan sesizează această hipertrofiere a erotismului în imaginarul colectiv, în modul de viaţă al oamenilor. Apare un cerc vicios sau o spirală a erotizării lumii aflate în raza televiziunii sau a mass-mediei.

Cu cât oamenii se expun mai mult la bombardamentul cu erotism, cu atât imaginaţia, comportamentul şi modul lor de viaţă va fi marcat mai puternic de obsesia sexului, cu atât mai mult erotismul va domina mediul social spaţiul vital al omului modern, iar oamenii vor simţi nevoia de a se reîntoarce către consumul materialelor erotice pentru a-şi hrăni o imaginaţie şi nişte aşteptări greu de satisfăcut în lumea reală. Aceste materiale însă vor trebui să fie tot mai incitante pentru a putea răspunde noilor aşteptări. Baudriard[441] găseşte că finalul acestui efect de cascadă nu este altul decât eliminarea completă a sentimentului, a umanului din relaţia de dragoste, degenerarea în perversiuni, şi în final în homosexualitate şi lesbianism. Tulburările de personalitate, dezagregarea mentală şi bolile psihice, în general, devin tot mai probabile pentru omul pe care televiziunea, cultura nihilismului sau societatea de consum l-au înrobit unei existenţe obsedată de fantasmele eroticului.

---

441 Jean Baudriard, Strategii fatale, Polirom, 1998.

Violența

Care este contribuția violenței TV la amplificarea violenței din lumea reală ?

– Între 5% și 15 % din violența reală este cauzată de efectele pe termen scurt ale violenței de pe micul ecran. Pe termen lung – de la 12 la 15 ani – studiile indică o dublare a actelor de violență, ca urmare a maturizării unei generații în contact cu mediul violent al lumii TV.

Alături de mesajul erotic violența ocupă unul dintre primele locuri, ca pondere, pe canalele TV. din întreaga lume. Deși în ultimii 50 de ani fenomenul violenței pe micul ecran a atras cele mai multe dezbateri publice, critici și sancțiuni, televiziunea continuă să transmită din ce în ce mai multă violență, iar telespectatorii din toată lumea, mai ales tinerii, ca hipnotizați, caută cu aviditate aceste programe.

Faptul că violența din media constituie una dintre cele mai importante cauze ale violenței în lumea reală este dovedit în peste 1000 de studii și articole.[442] Din majoritatea cercetărilor efectuate rezultă că violența de la televizor are următoarele efecte:

„(1) Facilitează agresivitatea și comportamentul antisocial;

(2) Dezvoltă insensibilitatea la violență sau la victimele violenței;

(3) Intensifică percepția telespectatorilor că trăiesc într-o lume periculoasă în care ei pot deveni victime (Comstock, 1991; Gerber, 1992). (...) În 22 de studii care au în vedere efectele pe termen scurt ale violenței se stabilește că între 5% și 15% din violența reală este cauzată de influența directă a televiziunii (Comstock, 1986; Comstock și Strasburger, 1990)"[443]. Însă înșiși autorii acestei metaanalize subliniază că

---

442 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 20.

443 *Ibidem*, p. 19.

acest efect nu reprezintă influența totală pe care televiziunea o are în producerea violenței. O imagine completă ne-o oferă studiile pe termen lung.

Cercetările întreprinse de Centerwall[444] demonstrează că expunerea pe termen lung la televiziune este un factor care cauzează aproape jumătate din omucideri în SUA; astfel, circa 10 000 de omoruri ar putea fi prevenite anual dacă televiziunea ar transmite emisiuni cu mai puțină violență. Examinând rata omorurilor și a furturilor făptuite de albi în America, Canada și Africa de Sud, Centerwall a descoperit că, după aproximativ 15 ani de la introducerea televiziunii în America și în Canada, se poate constata dublarea ratei omuciderilor și a furturilor. În aceeași perioadă, în Africa de Sud, unde televizorul a fost introdus mult mai târziu (în anul 1973), în rândul populației albe de aceeași condiție socio-culturală și economică, rata s-a menținut aproape constantă. Fenomenul a fost constatat mai târziu și în alte țări din Occident. De ce 15 ani? Atât timp e nevoie să treacă pentru a se maturiza o generație, în cazul nostru cea crescută cu televizorul. Studiile lui Centerwall au mai găsit că:

a) rata omuciderilor a crescut mai întâi la oraș și mai apoi în comunitățile rurale (televiziunea a fost introdusă pentru prima oară la oraș și mai târziu s-a extins și la sate);

b) rata omuciderilor a crescut întâi în rândul albilor (minoritățile nu-și permiteau la început să-și cumpere televizor);

c) rata criminalității a crescut mai întâi în acele regiuni unde televiziunea fusese introdusă cu mai mult timp în urmă.

Africa de Sud a fost folosită ca termen de comparație, deoarece se asemăna mult cu țările occidentale, dar și pentru că aici televizorul a fost introdus abia în anul 1973. Așa cum se anticipa, în urma studiilor lui Centerwall, după aproximativ 15 ani de la apariția televizorului, și în Africa de Sud rata criminalității a început să urce în același ritm ca în Occident. Aceleași rezultate s-au constatat și în cazul furtului[445].

444 Centerwall, autor de referință în cercetările ce vizează efectele pe termen lung ale violenței TV.

445 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 20.

Într-un studiu realizat în anul 1986, Williams a comparat un oraş din Canada (Notel) care nu avea televizor cu un altul apropiat (Unitel) care recepta doar CBS – canalul comercial al guvernului – şi cu un altul, Multitel care recepţiona trei canale comerciale americane – ABC, CBS, HBC. Numele cu care au fost identificate, în mod convenţional, oraşele indicau numărul de canale receptate: Notel – nici unul, Unitel – unul, Multitel – mai multe. Aceste trei localităţi erau asemănătoare din punct de vedere socio-economic şi cultural, exceptând prezenţa televiziunii. Datele au fost colectate înainte de introducerea televizorului în Notel şi doi ani după aceea. În fiecare oraş, cercetătorii au urmărit procesul învăţării şi determinarea agresivităţii verbale. Ei au constatat că, deşi gradul de agresivitate al copiilor în Notel era iniţial mult mai redus, după doi ani de la introducerea televizorului, ei îi ajunseseră din urmă pe copiii din celelalte două localităţi[446].

Efectele violenţei TV asupra copiilor şi adolescenţilor

– Studiile corelaţionale arată că, pentru copiii claselor I-V, există o legătură puternică între nivelul comportamentului agresiv al copilului şi numărul scenelor de violenţă privite la televizor.
– Studiile experimentale constată o accentuare a comportamentului agresiv ca urmare a expunerii la violenţa televizată:
a. cele mai mari deviaţii de comportament şi sporirea agresivităţii se înregistrează la tinerii ale căror programe favorite aveau cel mai mare grad de violenţă.
b. studiile pe termen lung au arătat existenţa unei relaţii de dependenţă între preferinţa pentru violenţa televizată la vârsta de 8 ani şi agresivitatea la vârsta de 18 ani.
c. de asemenea, s-a putut constata o corelaţie cauzală (cauză-efect) între vizionarea scenelor de violenţă la vârsta de 8 ani şi comportamentul criminal la vârsta de 30 de ani.

---

446 T. M. Williams în J. L. Wheeler. *Remote Controlled: How TV Affects you and your Family*, Hagerstown, MD: Rewiew and Herald Publishing Association, 1993.

d. în general, în cazul telespectatorilor tineri, care vizionează acte cu un grad ri dicat de violență, există o mai mare probabilitate de apariție a comportamentelor violente grave.

Efectele pe termen scurt ale violenței TV asupra copiilor și adolescenților au fost stabilite prin trei tipuri de studii: corelaționale, experimentale și de teren[447].

„Dovezile din *studiile corelaționale* sunt destul de însemnate, vizionarea și preferința pentru televiziunea violentă sunt legate de atitudinile, valorile și comportamentele agresive. Robinson și Bachman (1972) au găsit o relație între numărul orelor în care au fost urmărite programe TV cu conținut violent și declarațiile făcute de adolescenți privind propria implicare în comportamentul agresiv sau antisocial. Atkin, Greenberg, Korzenny și Mc Dermott (1979) au folosit un alt mijloc de măsurare a comportamentului agresiv și le-au propus fetelor și băieților de la 9 până la 13 ani soluționarea următoarei situații: «Se presupune că mergi cu bicicleta pe o stradă și niște copii vin și îți împing bicicleta. Ce ai face?» Răspunsurile alese au inclus agresiunea fizică și verbală, dar au existat și răspunsuri care au arătat dorința de a reduce și de a evita conflictul. Cercetătorii au ajuns la concluzia că răspunsurile conținând agresivitatea fizică sau verbală au fost alese de 45% dintre cei care vizionau scene extremde violente și de numai 21% dintre telespectatorii scenelor cu violență redusă. Într-un studiu aprofundat, Sheehan (1983) a urmărit două grupuri de copii din Australia, din clasele I și a III-a, pe o perioadă de 3 ani. El a ajuns la concluzia că pentru grupul de copii de vârste mai mari, acum în clasele a III-a și a V-a, atât numărul scenelor de violență privite, cât și intensitatea cu care au fost urmărite erau strâns legate de nivelul comportamentului agresiv al copilului.

447 Pentru importanța subiectului am considerat necesară reproducerea unui fragment din studiul realizat de John P. Murray – profesor universitar și director al centrului de studii asupra educației familiale și a serviciilor umane din cadrul Universității Statului Kansas SUA – unul dintre cei mai importanți cercetători din domeniul educației și familiei din Statele Unite.

Într-un *studiu experimental* tipic, condus de Bandura (Bandura, Ross, 1963), unui copil i-a fost prezentat, într-un film, o persoană care a lovit şi a pedepsit o păpuşă gonflabilă. Copilul a fost dus apoi într-un loc de joacă şi s-a înregistrat incidenţa comportamentului agresiv. Rezultatul acestor studii a indicat următorul fapt: copiii care au văzut filmul au fost mai agresivi în locul de joacă decât copiii care nu au văzut respectivul film.

Un alt studiu (Liebert, Bacon, 1972) a investigat dorinţa copiilor de a deranja alt copil după ce au urmărit programe TV cu conţinut violent. Băieţii şi fetele erau în două grupe de vârstă: 5-6 şi 8-9 ani. După vizionare, copiii au fost duşi într-un loc în care fiecare putea facilita sau deranja jocul unui copil aflat într-o cameră alăturată. Concluzia a fost că aceia care au urmărit programul cu conţinut violent au manifestat o tendinţă mai accentuată de a-l deranja pe celălalt copil. Se pune întrebarea, dacă acelaşi efect îl au şi desenele animate. Răspunsul pare să fie pozitiv. Câteva studii au demonstrat că o expunere la un desen animat agresiv duce la o sporire a comportamentului agresiv. Mai mult, Hapkiewitz şi Roden (1971) au constatat că băieţii care au văzut desene animate violente nu păreau dornici să-şi împartă jucăriile cu ceilalţi, spre deosebire de cei care nu văzuseră desenele animate agresive. Reiese clar din studiile experimentale că se poate produce un comportament agresiv tot mai pronunţat, ca urmare a unei expuneri fie prelungite, fie de scurtă durată, la acte de violenţă televizată.

Unul dintre primele *studii de teren* a fost condus de Stein şi Friedrich (1972), pentru proiectul Surgeon General. Aceşti investigatori au prezentat 97 de preşcolari care vizionau fie programe antisociale, fie prosociale sau neutre, timp de 4 săptămâni. Programele antisociale constau în 12 episoade de câte o jumătate de oră din desenele animate cu Batman şi Superman. Programele prosociale erau compuse din 12 episoade din *Vecinii domnului Roger* (program care promova împărţirea cu ceilalţi a ceea ce ai şi cooperarea). Programele neutre constau în imagini care nu erau nici violente, nici prosociale. Copiii erau urmăriţi pe o perioadă de 9 săptămâni, care consta în 3 săptămâni de pre-vizionare,

4 săptămâni de expunere televizată şi două săptămâni de observare post-vizionare. Toate observările se desfăşurau într-un cadru natural, în timp ce copiii erau implicați în activități şcolare obişnuite. Observatorii înregistrau diferite forme de comportament care puteau fi considerate prosociale (ajutor, împărțirea lucrurilor cu ceilalți, jocul cooperativ) sau antisociale (pedepsirea, cearta, stricarea jucăriilor). Rezultatele generale indicau că acei copii considerați la început oarecum agresivi deveneau în mod semnificativ mai agresivi ca urmare a vizionării unor desene animate cu Batman sau Superman. Mai mult, copiii care văzuseră programele prosociale – *Vecinii domnului Roger* – erau mai puțin agresivi, mai cooperanți şi mai dornici să-şi împartă lucrurile cu alți copii"[448].

Un alt studiu corelațional s-a desfăşurat în Maryland, unde au fost investigați 2300 de elevi de liceu. Aceştia au fost puşi să enumere programele lor favorite. Analizând conținutul acestor programe, ca şi comportamentul tinerilor, cercetătorii au descoperit că cele mai mari deviații de comportament (agresivitate) se înregistrează la tinerii ale căror programe favorite aveau cel mai mare grad de violență.[449]

S-a constatat anterior fenomenul influenței violenței TV asupra comportamentului şi valorilor tinerilor pe o perioadă scurtă. O seamă de cercetători însă, precum Centerwall, au studiat efectele acestei influențe pe o perioadă de câteva zeci de ani, adică pe perioada maturizării unei generații.

Efectele pe termen lung ale violenței TV au fost determinate de Lefkowitz şi colegii lui (Lefkowitz, 1972), prin urmărirea comportamentului unui grup de copii pe o perioadă de 10 ani. Rezultatele la care s-a ajuns indicau că preferința pentru violența televizată la vârsta de 8 ani era într-o strânsă corelație cauzală cu agresivitatea la vârsta de 18 ani. Aşadar, preferința timpurie pentru programele de televiziune şi alte mijloace violente e un factor generator al comportamentului agresiv şi antisocial când copilul devine matur. O altă echipă de

---

448 John P.Murray, http:://www.ksu.edu/humec/impact.htm.

449 Victor C. Strasburger, *Adolescents...*, p. 27.

cercetători a continuat acest studiu pentru a determina efectele violenței TV pe o perioadă mult mai lungă – 22 de ani. Concluzia a fost că există o legătură semnificativă între vizionarea scenelor de violență la vârsta de 8 ani şi comportamentul interpersonal criminal la vârsta de 30 de ani[450].

Într-o cercetare ce a avut în vedere 1565 de elevi, care locuiau în Londra, Belson, comparând comportamentul băieților care se expuseseră mai mult la violența de pe micului ecran cu al celor care se expuseseră mai puțin, a ajuns la concluzia că telespectatorii actelor cu un grad ridicat de violență erau mult mai implicați în comportamente violente grave. De asemenea, Belson găseşte că efectele puternice ale violenței TV asupra comportamentului se înregistrează la tinerii care s-au expus pe o perioadă lungă la următoarele materiale (în ordinea descrescătoare a importanței):

„1. Piese de teatru sau filme în care relațiile personale sunt o temă majoră şi care prezintă violență verbală sau fizică;

2. Programe în care violența e introdusă fără nici un motiv, chiar dacă nu este necesară intrigii;

3. Programe care prezintă violența ficțională a unei situații realiste;

4. Programe în care violența e prezentată ca fiind o cauză dreaptă."[451]

Creşterea numărului crimelor comise de copii în SUA, între 1984 şi 1992, de la 987 la 2300, este un fenomen pe care cercetătorii îl găsesc într-o strânsă corelație cu violența de pe micul ecran. Există nenumărate cazuri în care copiii ucid fără un mobil serios sau lipsiți complet de motivație, pur şi simplu sub influența unor scenarii mentale preluate de pe micul ecran. Cu toate că presa aruncă, în general, vina asupra sensibilității copiilor sau a instabilității psihice a unora dintre ei, faptul că frecvența acestor cazuri creşte de la un an la altul arată că este vorba de ceva mai mult decât atât.

---

450 Huesmann, Eron, Lefkowitz & Walder, *Stability of aggression over time and generation*. Developmental, Psichology, 20, 1120-1134. apud Murray, http...

451 John P. Murray, http://www.ksu.edu/humec/impact.htm.

Legătura dintre criminalitate şi violenţa de pe micul ecran a fost dovedită şi prin alte studii. Grant Handrick, în urma unei cercetări întreprinse asupra a 208 de deţinuţi federali, a constatat că 90% dintre ei învăţau trucuri criminale şi-şi îmbunătăţeau tehnicile privind la televizor, iar 40% dintre ei au declarat că au copiat exact crimele pe care le văzuseră mai înainte pe micul ecran[452].

În privinţa sinuciderii, există mai multe studii care demonstrează o legătură strânsă între vizionatul TV şi actele sinucigaşe. Pentru a fi investigate efectele vizionării actelor sinucigaşe prezente în telenovelele de pe canalele americane, acestea au fost raportate la rata sinuciderilor din această ţară pe o perioadă de 6 ani. Concluzia? Ori de câte ori un personaj principal dintr-o telenovelă se sinucidea, timp de trei zile exista o creştere semnificativă a sinuciderilor în rândul femeilor din SUA.[453] Autorităţile federale din America au declarat că 28 de persoane s-au sinucis într-o singură săptămână, jucând ruleta rusească, după ce, anterior, urmăriseră la televizor filmul *Dragul vânător,* film care prezenta o lungă, interminabilă şi agonizantă scenă a acestui „joc" sinucigaş.

Experienţa violenţei a avut-o omenirea dintotdeauna – războaie, conflicte locale, certuri, bătăi etc. În *Biblie,* ca şi în marea literatură a lumii, există violenţă. Aceasta însă nu este o figură de stil, un act necesar pentru a câştiga audienţa, ci produsul păcatului, al lucrării răului în lume sau al îndepărtării omului de Dumnezeu. Ea este cunoscută în contextul ei real – violenţa care produce durere, care aduce întristarea, suferinţa şi moartea. Lecţia pe care ne-o dă viaţa în legătură cu violenţa este complet diferită de aceea pe care o primim de la TV deoarece aceasta nu este construită de scenarist sau de regizor cu intenţia de a stimula emoţia, de a crea suspansul şi a distra.

---

452 *Ibidem.*

453 D. P. Philips, The *impact of mass media violence on U. S. Homicides,* American sociological rewiew, 1983, 48, 560-568.

Care este lecția pe care violența TV o dă noilor generații sau lumii întregi?

– Lumea este violentă, iar violența nu poate fi evitată.

– Violența constituie un mijloc obişnuit pentru a ne face dreptate sau pentru a ne descurca în viață, atâta timp cât, în viziunea lumii TV, consecințele violenței pe termen lung sunt nesemnificative, iar făptaşul este puțin probabil să fie pedepsit.

Cercetătorii găsesc răspunsul în analiza contextului social sau a modului în care este prezentată violența pe micul ecran. O echipă de cercetători, responsabili media şi experți în sănătate mentală din mai multe universități americane au realizat unul dintre cele mai detaliate studii ale violenței ecranizate întreprinse vreodată. Acest studiu a constatat că peste 57% dintre emisiunile difuzate pe televiziunea americană conțineau cel puțin o formă de violență. Pe posturile obişnuite transmise prin cablu, până la 59% din emisiuni conțineau mesaje violente, iar la canalele importante – ca HBO – ponderea violenței ajunge la 85%. În acelaşi timp însă doar 13% dintre emisiunile realiste înfățişează alternativa la violență sau cum poate fi evitată şi doar 4% dintre emisiuni au o puternică tentă antiviolentă. [454] Potrivit unor estimări, televiziunea, la ore de vârf, atinge o rată a violenței şi a criminalității de 1000 de ori mai ridicată decât este aceasta în realitate.

În studiul amintit anterior, se arată că 47% din actele violente prezentate nu arătau nici un fel de urmare negativă asupra victimei, 84% din emisiunile violente nu conțineau nici un mesaj cu privire la consecințele negative ale violenței pe termen lung, iar în 73% din toate scenele violente făptaşul a rămas nepedepsit.

Faptul că în 73% din toate scenele de violență TV făptaşul a rămas nepedepsit creşte şi posibilitatea ca telespectatorii, mai cu seamă cei care au crescut cu televizorul, să adopte comportamente violente în momentul în care întâmpină vreo problemă, când nu li se face pe plac

454 John P. Murray, http://www.ksu.edu/humec/impact.htm.

sau nu obțin ceea ce vor. Ei au înțeles, în timp, uitându-se la televizor, că personajele de pe micul ecran se impun prin violență și dobândesc o anumită eficacitate în rezolvarea problemelor. Telespectatorii învață astfel că violența poate fi folosită fără a fi pedepsiți pentru aceasta, iar justificările sunt ușor de găsit când dorești cu ardoare ceva sau când cineva îți stă în calea satisfacerii interesului și a plăcerii. Aceasta mai cu seamă pe fondul unei culturi a individualismului, în fond a egoismului, unde granițele, dincolo de care interesul tău intră în conflict cu al altora, sunt relative.

Diminuarea conștiinței că violența poate produce durere și suferință altor oameni sau că violența este un fenomen însoțit întotdeauna de cele mai grave consecințe este accentuată de absența de pe micul ecran a consecințelor negative pe termen lung ale violenței (acestea apar doar în 16% dintre materialele ce conțin violență). Dacă pe termen scurt consecințele violenței nu sunt atât de mari, iar pe termen lung sunt nesemnificative, dacă, adesea, violența este încadrată într-un context comic și impersonal, atunci treptat, din copilărie și până la adolescență, telespectatorii se obișnuiesc atât de mult cu acest comportament, încât ajung să-l adopte cu ușurință în anumite conjuncturi.

Violența de pe micul ecran are un caracter impersonal. Victimele – cei răi – își merită pedeapsa, iar suferința sau durerea lor nu ne spune nimic. Cu alte cuvinte, oamenii sunt îndreptățiți să se comporte violent împotriva altora, atâta timp cât orizontul personal de conștiință al victimelor este estompat de vina care li se atribuie.

Bombardați cu această violență care depersonalizează, tinerii, în special, sau adulții noilor generații nu mai percep cu atâta acuitate durerea altor oameni, așa cum se întâmpla cu cei de acum câteva zeci de ani. Nu numai că experiența violenței TV nu le-a format o conștiință privind suferința produsă de violență, în general, ci chiar le-a desensibilizat și acea intuiție fundamentală inerentă oricărui om, acea conștiință care nu te lasă să faci răul, pentru suferința pe care o poți produce celuilalt.

Acești copii, tineri sau adulți care se trezesc în zilele noastre că omoară, lovesc, rănesc cu sânge rece pe cineva sunt, într-un fel, infirmi

sufletește. Ei nu au capacitatea de a intui și de a anticipa durerea pe care aproapele lui o suferă în urma unei agresiuni. Această tratare a victimelor violenței într-un context impersonal, ca și cum aceștia și-ar merita pedeapsa și astfel ar fi justificată violența împotriva lor, slăbește capacitatea individului de compătimire și, în consecință, dragostea față de ceilalți oameni. Necompătimind, nu ai cum să simți durerea celorlalți ca pe propria durere și astfel, încet-încet, se sădește în inima telespectatorilor o anumită insensibilitate sau chiar nesimțire sufletească față de soarta sau suferința semenilor. Televiziunea devine, prin urmare, o școală a individualismului, a egoismului și a agresivității în care celălalt nu este privit ca un posibil prieten, ci ca un potențial dușman.

Care sunt, prin urmare, efectele acestui bombardament cu mesaje violente, ale acestei violențe care, prin vizionare, devine experiența cotidiană a omului modern?

(1) Oamenii ajung să supraestimeze prezența violenței în lumea reală. Sporește sentimentul fricii, al insecurității în fața pericolului văzut ca iminent.

(2) Trăind permanent sentimentul unei agresiuni potențiale, oamenii nu numai că devin mai stresați, mai irascibili, dar se și pregătesc să răspundă cu violență, în legitimă apărare, la un eventual atac. Prin aceasta, comportamentul violent se insinuează în imaginația individului care se îndreptățește să-l folosească pentru a preîntâmpina riscul.

(3) Indivizii percep această violență ca pe o componentă legitimă și implicită a instituțiilor sociale. Lumea în care trăim este una violentă. Violența devine deci mijloc și necesitate.

(4) Apare o desensibilizare a oamenilor în fața violenței, durerii și suferinței, violența devine, tot mai mult, un mijloc dezirabil pentru rezolvarea problemelor și impunerea intereselor, pentru dobândirea plăcerii sau a confortului dorit.

În urma studiilor efectuate, Comstock constată că există patru modalități în care violența televizată îl influențează pe telespectator: **eficacitatea** – efectele sunt mai puternice în momentul în care violența de pe ecran nu este pedepsită, ci, dimpotrivă, răsplătită; **normativitatea** –

violența de pe ecran este justificată sau nu are nici o consecință; **pertinența** – în condițiile în care violența de pe ecran are similarități cu contextul social al telespectatorului, acesta își va însuși mai ușor comportamentul violent; **sugestibilitatea** – se referă la factorii care predispun la violență, cum sunt provocarea sau frustrarea. Comstock[455] indică, de asemenea, câteva situații pentru care avem dovezi experimentale privind efectele negative ale filmelor sau ale violenței TV:

„1. Recompensarea sau lipsa pedepsei pentru cei care acționează agresiv[456];

2. În situația în care comportamentul agresiv este justificat prin construcția contextului;

3. Când în actele de violență de pe micul ecran există replici care sunt similare cu cele din viața reală;

4. În condițiile în care există similarități între agresor și privitor;

5. Când este sugerată identificarea cu agresorul, cum ar fi imaginarea faptului că se află în locul lui[457];

---

455 Comstock & Paik, *Television and the american child*, CA: Academic Press, 1991, p. 254 – 255.

456 Copiii, în special, dar și adulții își impropriază un comportament prin intermediul personajelor pe care și le iau ca model sau de care se atașează. În condițiile în care personajele principale din film sunt puse într-o lumină pozitivă, în care le poți simpatiza ușor, admira și îndrăgi este foarte probabil ca, atunci când ele au un caracter sau un comportament violent, publicul să fie îndemnat, prin imitarea modelului, să și însușească, într-o anumită măsură, acel comportament.

457 Ca și în cazul mesajelor erotice, acest proces este cultivat și accentuat de regizori prin folosirea obiectivului aparatului de filmat sau prin construcția situațiilor și a planurilor ce induc telespectatorilor sentimentul implicării și participării în actul de violență vizionat. În unele filme, femeile sau victimele sunt urmărite cu camera video din punctul de vedere al urmăritorului pentru a da impresia telespectatorului că el însuși realizează urmărirea. De asemenea, filmarea în prim-plan a torturării unei persoane, a unui viol, privit din punctul de vedere al agresorului, când telespectatorul experimentează scena ca și cum el însuși ar fi acolo și ar chinui persoana respectivă, are același rol de a sugera implicarea, complicitatea noastră la crima respectivă. În astfel de situații, impresia emoțională este foarte intensă, sentimentele de scârbă amestecate cu cele de plăcere, mai cu seamă dacă violența împotriva victimei este justificată sau dacă este corelată cu dorința sexuală, fac ca această experiență să aibă o puternică înrâurire asupra imaginației telespectatorului. Fan

6. În momentul în care consecințele violenței sunt diminuate; cum ar fi lipsa durerii, a părerii de rău sau a remușcării;

7. Atunci când violența e prezentată mai realist sau e văzută ca un eveniment real și nu e supusă comentariilor critice[458];

8. Dacă prezentările mulțumesc spectatorul și nu sunt legate de alte evenimente;

9. În condițiile în care violența include abuzul fizic adăugat la agresiunea verbală;

10. Când violența lasă privitorul într-o stare de provocare sau iritare;

11. Când privitorii sunt dispuși să acționeze agresiv;

12. În cazul persoanelor care sunt într-o stare de frustrare după ce au văzut scene violente, fie dintr-o sursă externă sau chiar din vizionarea propriu-zisă.

De ce totuși violența?

– violența este un instrument ideal pentru captivarea atenției, prin activarea mecanismului răspunsului de orientare.

– prin dezvoltarea în telespectator a unei puternice tensiuni emoționale, violența constituie un important mijloc de seducție.

– violența este un instrument al culturii nihiliste și al persuasiunii publicitare.

---

tasmele unor asemenea scene, fixate cu putere în minte, în asociație cu plăcerea și emoția intensă pe care o produc îl pot urmări multă vreme pe individ până când, în anumite cazuri, cum vom arăta în capitolul despre efectul magic, pot împinge acesta chiar la făptuirea acelui comportament. Rolul imaginației, al atacului dat de aceste fantasme ale scenariilor erotice sau violente este de o însemnătate deosebită pentru înțelegerea influenței pe care erosul și violența TV o au în viața oamenilor.

458 Când ne uităm la televizor, chiar dacă știm în mod logic că acele lucruri nu s-au întâmplat cu adevărat, văzându-le în fața noastră, implicându-ne cu putere, ni le însușim în mod inconștient. Dacă vizionăm o scenă de violență, un om bătut, chinuit și ne implicăm sufletește, dacă simțim o apăsare în piept, tresărim de emoție etc., atunci trebuie să avem certitudinea că sufletul și mintea noastră trăiesc această experiență ca pe una reală.

– prin generarea stresului şi instalarea unui regim de teroare, violenţa favorizează manipularea indivizilor şi spălarea creierelor.

a) W. Setzer observă că nu este întâmplător mariajul dintre televiziune şi violenţă. El demonstrează faptul că „violenţa este ceea ce televiziunea transmite cel mai bine"[459].

Profesorul brazilian arată că violenţa este adecvată mediului televizual, deoarece vizionarea însăşi necesită pe parcursul ei o permanentă violentare a atenţiei şi a minţii umane. În demonstraţia sa, el aduce în discuţie mecanismul care stă la baza captivării şi menţinerii atenţiei de către televizor – răspunsul sau reacţia de orientare sau de apărare de tip pavlovian la mişcările bruşte ce apar pe micul ecran, mişcări care sunt percepute de minte ca un potenţial pericol.

W. Setzer subliniază faptul că, în cazul în care aceste violentări ale atenţiei produse de efectele tehnice (schimbări de plan, mişcări bruşte ale obiectivului camerei de filmat etc.) nu ar exista, atunci telespectatorii aflaţi în timpul vizionării în stare de inactivitate (semisomnolenţă) sau vor tinde să adoarmă, sau, plictisindu-se, vor shimba canalul, în cazul în care nu ar întrerupe vizionarea.

În condiţiile în care atenţia la micul ecran sau vizionarea nu pot fi susţinute decât printr-o continuă bruscare, violentare a liniştii şi aşezării minţii, printr-o menţinere permanentă a acesteia într-o stare de agitaţie sau de alarmă, atunci spiritul general al oricărui program de TV îmbracă un caracter violent. Ţinând seama de toate acestea, lesne se poate înţelege de ce scenele de violenţă se încadrează uşor în atmosfera generală a televizualului exprimând cel mai bine spiritul acestuia.

b) Nu toată violenţa de pe micul ecran înseamnă dinamism sau mişcare, care să şocheze prin bruscheţea ei (împuşcături, urmăriri de maşini în viteză, explozii etc.). Există şi o violenţă statică, aceea care se poate derula chiar cu încetinitorul. În acest caz trebuie avută în vedere capacitatea violenţei, ca şi a sexualismului, de a provoca foarte rapid şi puternic emoţia. Poate tot ca urmare a unui mecanism instinctiv de

---

459 http: //www.ime.usp.br/~vwsetzer

apărare, în fața violenței, omul nu stă să se gândească prea mult. Simte nevoia să facă totuşi ceva; se implică, dacă nu fizic, cel puțin emoțional; caută să înțeleagă din desfăşurarea acțiunii de partea cui este dreptatea, cu cine trebuie să țină, să se solidarizeze şi, astfel, prin identificarea cu personajul ales, şi spectatorul participă empatic la actul de violență. Nimic la televizor nu provoacă atât de puternic implicarea emoțională ca violența. Aceasta potențează poate cel mai mult frica de moarte sau lupta pentru supraviețuire, şi, astfel, această experiență este prin excelență una dramatică.

Este cunoscut faptul că femeile sunt atrase mai ales de poveşti sentimentale, precum cele din telenovele, în timp ce bărbații se implică cel mai mult în scenariile violente. Aceasta arată că, prin emoțional, prin eros şi violență, televiziunea apelează structuri de profunzime, arhetipale, inconştiente ale minții şi ființei umane. Bărbații sunt mult mai sensibili la mesajele violenței, captivați de acestea, deoarece lor le-a revenit dintotdeauna responsabilitatea apărării în războaie sau în conflicte locale nu numai a vieții lor, ci şi a familiei sau a neamului. Violența de pe micul ecran exploatează, printre altele, şi această dispoziție a firii bărbăteşti de a lupta, de a răspunde cu dârzenie şi forță la violență pentru apărarea împotriva răului. Din păcate, această putere, în loc să fie pusă şi în slujba unor idealuri mai înalte, este deturnată de televiziune, fiind consumată în interiorul unor scenarii şi jocuri imaginare, în care violența nu mai este produsul inevitabil al războiului, suferinței, morții, ci un scop în sine. Televiziunea oferă posibilitatea de a birui fără a-ți risca în nici un fel viața, de a omorî fără să te umpli de sânge sau de a supraviețui morții personajului cu care te-ai identificat.

c) Într-o altă ordine de idei, televiziunea, ca mijloc de comunicare al culturii dominante în societate – nihilismul, în lumea occidentală –, transmite violență pentru că aceasta reprezintă cel mai bine spiritul şi esența acestei culturi. Liberalismul, anarhia, experiența vitalistă a puterii sau cea a nihilismului distrugerii, toate conțin în mod gradat tot mai multă violență. Violența devine expresia sau experiența fundamentală a unei culturi care

luptă împotriva tuturor valorilor tradiționale, a rânduielilor potrivite naturii[460], a ierarhiilor și, în ultimă instanță, împotriva lui Dumnezeu.

Cultura occidentală, spune Culianu[461], nihilistă în esență, privându-l pe om de suportul tuturor ierarhiilor și valorilor tradiționale, de credința în Dumnezeu, răpindu-i tot ceea ce-i putea conferi sentimentul realizării, al împlinirii, al puterii, în definitiv, îl aruncă pe individ în brațele violenței, cea prin care acesta poate experimenta sentimentul puterii, faptul că este „cineva" în lumea aceasta[462].

Violența este arma pe care nihilismul a pus-o în mâna omului modern, călăuzindu-l și îndreptățindu-l pe acesta să o folosească împotriva ordinii tradiționale a lumii. Însă, odată ce acest război paricid se încheie, omului modern nu-i mai rămâne decât să folosească violența împotriva semenilor și a lui însuși. Ca instrument nihilist, televiziunea nu face decât să amplifice această tendință, grăbind procesul disoluției.

d) Una dintre funcțiile principale ale televiziunii este cea comercială. Ca mijloc de promovare al industriei de consum, televiziunea nu va renunța niciodată la violență, subliniază Centerwall, atâta timp cât aceasta îi crește audiența. Violența este folosită pentru a atrage și captiva atenția, pentru a provoca curiozitatea sau dorința de a continua urmărirea unui program anume. Promo-urile redau în câteva zeci de

---

460 Promovarea feminismului și a homosexualității este expresia acestui război contra orânduielilor ce țin de firea bărbătească și femeiască, de însăși natura umană.

461 I. P. Culianu, *Religie și putere*, p. 228.

462 Credința creștină, spre exemplu, îi conferă creștinului cea mai înaltă statură sau identitate pe care o poate avea calitatea de fiu al lui Dumnezeu, care se împărtășește din dreptatea și puterea nemărginită a Tatălui său. În creștinism, înfrânarea înseamnă puterea asupra trupului, a simțurilor, omul nefiind determinat, condiționat de nevoile trupești. Nepătimirea este expresia puterii în fața ispitelor, a patimilor, iar capacitatea de jertfă este măsura puterii supreme, aceea a biruinței morții. Martirii, observă Culianu, nu se temeau de suferința fizică sau de moarte. Luându-i-se credința, subjugat de patimi, de dorințe iraționale, cu conștiința că este un nimeni, pierdut în masa impersonală de indivizi, strivit de mecanismul social politic etc. omul modern găsește în violență un instrument de manifestare a nevoii afirmării, a dorinței de a arăta că este „cineva".

secunde cele mai dinamice, violente sau erotice scene pe care le conține filmul promovat.

e) Nu în ultimul rând, violența este și un instrument politic. Așa cum se va putea constata mai în cel de-al II-lea volum al cărții violența mediatizată prin televiziune este instrumentul terorii, iar teroarea este mijlocul prin care poate fi controlată mulțimea. Teroarea crește stresul, mărește sugestibilitatea, masifică, omogenizează punctele de vedere. Teroarea violenței este valul pe care mulțimea poate fi condusă în direcția dorită. Prins în capcana fricii, a stresului, conectat la mass-media, este greu pentru omul contemporan, oricât de mult discernământ ar avea, să nu se arunce în direcția sugerată mediatic, să nu facă ceea ce vede sau i se arată că fac toți. Studiile arată că oamenii apelează cel mai mult la mijloacele de comunicare în masă în perioada în care se află în pericol, deoarece acestea reprezintă autoritatea de care ei au nevoie, instanța care să le trezească încrederea, care să-i apere sau să-i conducă. Acesta este momentul în care oamenii manifestă cea mai mare încredere în mesajul mediatic, i se încredințează cu cea mai mare putere. Astfel că, prin sugerarea pericolului, prin întreținerea tensiunii, a psihozei fricii, mass-media își asigură nu numai audiența, dar și un grad ridicat de credibilitate. Stresul violenței este mijlocul principal de persuasiune al mesajului mediatic[463]. Creșterea nivelului de stres este, practic, poarta deschisă către manipularea conștiinței indivizilor.

Cum se folosește în acest context politicul de violența televizată ? În momentul în care vrea să pună în practică o măsură nepopulară nu trebuie decât să întețească bombardamentul mediatic – cu violența reală sau fictivă transmisă sau amplificată pe micile ecrane – până când oamenii, sub imperiul stresului, ajung ei înșiși să ceară măsura respectivă, cu nădejdea că astfel se vor putea elibera de tensiunea stresu-

---

463 Acest efect, se bazează pe studiile făcute de Pavlov, care, în urma experiențelor realizate pe animale, a ajuns la concluzia că, animalul și conform experiențelor ulterioare, omul, atunci când stresul depășește un anumit prag, cedează, nemaimanifestând rezistență la sugestie sau poruncă. Această concluzie a stat la baza folosirii violenței ca instrument al tensiunii sau al stresului, ca mijloc al spălării creierului în toate lagărele și sistemele unde s-a experimentat și practicat reeducarea.

lui. Deoarece puterea sugerează că stresul în cauză nu va putea fi eliminat decât odată cu rezolvarea problemei, pe care, de altfel, tot ea a creat-o, iar populația nu poate decât să cedeze, acceptând soluția puterii. Sub presiunea traumatizantă a terorii, capacitatea de decizie slăbeşte atât de mult, încât oamenii nu mai vor decât să fie lăsați în pace şi de aceea vor accepta cu uşurință autoritatea care se impune.

Aşadar, fie că este un mijloc de captivare a atenției prin activarea mecanismului răspunsului de orientare, fie este unul de seducție, prin dezvoltarea în telespectatori a unei puternice tensiuni emoționale, fie este un instrument al culturii nihiliste sau al persuasiunii publicitare şi ideologice, violența devine indispensabilă televiziunii.

Oricât s-ar demonstra nocivitatea, rolul distructiv pe care aceasta îl joacă în viața societății, televiziunea sau puterea care o instrumentează nu va elimina niciodată violența de pe micile ecrane, ci doar o va amplifica sau nuanța, găsind noi forme care să-i mărească eficacitatea.

În loc de concluzii vom reda un fragment din cuvântul rostit de Eron – unul dintre cei mai cunoscuți cercetători ai efectelor violenței de pe micul ecran – în cadrul conferinței internaționale privind violența în media, desfăşurată în America la începutul anilor '90:

„Nu mai poate exista nici o îndoială că expunerea îndelungată la violența televizată e una dintre cauzele comportamentului agresiv, al infracțiunilor şi al violenței din societate. Dovezile vin atât din studiile de laborator, cât şi din cele din viața de zi cu zi. Violența TV îi afectează pe tinerii de toate vârstele, de ambele sexe, aflați la oricare dintre nivelurile socio-economice şi de inteligență. Efectul nu se limitează la copiii care sunt deja dispuşi să fie agresivi şi nu se restrânge la o singură țară. Nu poate fi ignorat faptul că obținem aceleaşi concluzii ale relației dintre violența televizată şi agresiunea copiilor în mai multe studii, în diferite țări. Efectul cauzal al violenței televizate asupra agresiunii nu poate fi negat sau înlăturat. Am demonstrat acest efect cauzal în afara laboratorului, în viața reală, în cazul multor copii. Am ajuns să credem că există un cerc vicios în care violența televizată îi face pe copii mai agresivi, iar aceşti copii agresivi ajung să vizioneze mai multă violență pentru a-şi justifica comportamentul"[464].

---

464 L. Eron, *The impact of televised violence...*, apud Murray, http://www.ksu.edu/humec/impact.htm.

Magicul

În dezbaterile privind rolul televiziunii în viața societățiii se vorbește adesea despre posibilitatea ca aceasta să îndeplinească în lumea modernă și funcția de educator religios. Văzând forța pe care televizorul o are în modelarea gândirii și a comportamentului publicului, mulți oameni de bună credință își propun să pună această putere în slujba Bisericii, a misiunii creștine, să-i ajute pe oameni să devină mai buni și mai credincioși. Ei nu înțeleg însă faptul că televiziunea, prin însăși natura ei, este predispusă numai către un anumit tip de educație, iar mesajul creștin nefiind deloc adaptat acestui mediu este puțin probabil că-și va atinge scopul dorit. Mesajul creștin nu este deloc senzațional, nu are nici o vizibilitate deosebită și nici dinamică, astfel încât să poată captiva publicul suficient de puternic.

În contextul discuției privitoare la caracteristicile mediului TV este ușor de prevăzut sau observat că, în cazul în care telespectatorii ar fi să aleagă între vizionarea la televizor a unei slujbe ortodoxe, a unei predici, a unei dezbateri sau a unui film pe temă religioasă, vor fi tentați cel mai probabil sau în ponderea cea mai mare să prefere filmul, ca genul cel mai dramatic și implicativ emoțional; pe urmă ar fi dezbaterea care, cu siguranță, este mai dinamică decât predica și poate chiar dramatică în cazul unei lupte de opinii, a unei teme de actualitate și de senzație (chiar dacă este creștină); următoarea aleasă ar fi predica mai cu seamă dacă este bine ilustrată, iar la urmă s-ar situa ceremonialul unei slujbe. Prin urmare, ordinea preferințelor este inversă față de însemnătatea mesajului respectiv pentru viața unui creștin. Slujba ortodoxă care ar fi cea mai importantă este cel mai puțin căutată, în schimb, filmul, un gen total nespecific educației creștine, este primul în ordinea preferințelor.

Pentru că transmite atât imaginea, cât și sunetul televiziunea a fost văzută ca mijlocul potrivit pentru „a aduce în casele credincioșilor atmosfera slujbei ortodoxe, pentru a-i apropia pe unii de Biserică, iar

altora, celor neputincioşi, a le oferi posibilitatea ca stând pe un scaun sau în pat să participe la sfintele slujbe. Din păcate însă televiziunea este cel mai neindicat mjloc pentru o astfel de misiune. De ce?

Experienţa religioasă în creştinism, slujba privită din afară nu are nimic spectaculos, nu are o vizibilitate deosebită. Ceea ce dă semnificaţie actului respectiv este tocmai capacitatea credinciosului de a se interioriza în rugăciune, de a vedea cu ochii minţii sau cu simţul duhovnicesc realitatea de dincolo de cuvinte şi gesturi. De fapt, ceea ce se petrece cu adevărat într-o Biserică, ceea ce atrage şi hrăneşte sufletul creştinului este relaţa tainică nevăzută a lui cu Dumnezeu, cu lumea de dincolo. Aceste lucruri nu pot apărea pe micul ecran, nu pot fi surprinse tocmai datorită caracterului lor discret, inefabil. Mişcările din Biserică, de asemenea, nu au dinamism suficient de puternic pentru a atrage atenţia. În al treilea rând, slujba ortodoxă, ca şi învăţătura creştină în general, nu urmăreşte în nici un fel provocarea emoţiei, incitarea simţurilor. Dimpotrivă, tot ce se întâmplă în Biserică este făcut pentru a proteja aşezarea minţii în rugăciune, îndepărtarea de tot ceea ce înseamnă act emoţional şi imaginativ. Cel puţin pentru aceste trei motive mesajul liturgic nu este adecvat transmiterii sale prin televiziune. El nu spune nimic telespectatorilor care, în faţa televizorului, aşteaptă să vadă ceva care să-i impresioneze.

Pe de altă parte, chiar dacă am accepta faptul că se pot găsi credincioşi evlavioşi care găsesc răbdarea de a urmări cu atenţie două trei ore o slujbă pe micul ecran, trebuie să ne punem întrebarea: În ce măsură această experienţă poate fi socotită una religioasă şi mai precis una ortodoxă?

Prima formă de înstrăinare de ceea ce înseamnă o slujbă autentică, televiziunea o impune prin delocalizarea spaţio-temporală ce o presupune experienţa vizionării. Ne aflăm în alt spaţiu şi poate alt timp (în cazul transmisiunilor indirecte) decât cel în care are loc slujba.

În al doilea rând, starea mentală a telespectatorului este complet diferită de aceea a credinciosului care se roagă. Atunci când te uiţi la liturghia ce se desfăşoară pe micul ecran, mintea este ieşită în afara sa şi este risipită de imaginile de pe micul ecran. Este total deconcentrată,

incapabilă să facă un efort de a se aduna şi concentra în rugăciune. Schimbările planurilor, necesare captivării atenției susțin, de asemenea, mintea într-o stare de uşoară agitație şi excitare mentală, stări potrivnice păcii şi aşezării necesare rugăciunii. Agitația şi nerăbdarea pot surveni şi ca urmare a unei aşteptări înşelate, deoarece în fața televizorului mintea este obişnuită să primească stimuli mai puternici, mai captivanți şi, dacă aceştia lipsesc, vizionarea trebuie susținută mai mult de voință sau spirit de datorie decât atrasă realmente de mesajul respectiv.

Să te uiți la televizor şi să pălăvrăgeşti în timpul acesta, să bei o cafea, să mănânci ceva sau să stai întins este foarte posibil, dar să reuşeşti ca în timpul vizionării cu ochii ațintiți la ecran să te poți adânci în rugăciune este un lucru foarte puțin probabil prin totala incompatibilitate a celor două stări. Prin toate acestea, vizionarea unei slujbe la televizor nu are nimic comun cu închinarea Lui Dumnezeu cea adusă în timpul unei slujbe în Biserică sau chiar al rugăciunilor personale desfăşurate în alt loc.

Nu acelaşi lucru se poate spune şi despre alte ritualuri, cum ar fi cele ale practicilor oculte magice, care nu sunt defavorizate, ci, dimpotivă, pot fi înlesnite prin transmiterea la televizor. Odată cu trecerea timpului, an de an, magicul ocupă un loc tot mai important în spațiile de emisie ale televizualului fie că este vorba de televizor, de jocuri video sau de Internet. Un procent tot mai mare al producțiilor de mare succes îl constituie filmele construite pe teme legate de puteri supranaturale, lumi necunoscute, ființe şi forțe oculte. *Războiul Stelelor, Harry Potter* şi *Regele Inelelor* au adus de-a lungul timpului în fața ecranelor sute de milioane de telespectatori din lumea întreagă. Mediul video este, se pare, foarte prielnic actului magic, echipat parcă în mod special pentru această funcție. Hipnoza, şedințele de bioterapie intreprinse prin intermediul televiziunii, farmecul seducător al acestei lumi, suspansul filmelor de acțiune, misterul filmelor de groază, întruchipări şi dispariții enigmatice şi multe altele constituie arsenalul magic al televiziunii.

În ce constă secretul televiziunii, puterile misterioase a acesteia, potențialul de care dispune în vrăjirea telespectatorilor, în captivarea mulțimii în fața micilor ecrane? Cu toate că tema va fi abordată pe larg în volumul al doilea, vom enumera aici doar câteva dintre caracteristicile mesajului și experienței televizuale care fac ca mesajul magic să fie foarte bine adaptat mediului TV în opoziție cu cel al ritualului creștin.

1) Vizionarea TV ca experiență delocalizată spațio-temporal de realitatea pe care o transmite favorizează o experiență de tip magic. Întotdeauna vederea la distanță și în timp a fost asociată puterilor supranaturale, fiind în mentalitatea comună, cu precădere apanajul magicienilor.

2) Televiziunea operează la nivelul imaginației și poate transmite direct în subconștientul publicului mesajul dorit, ocolind în mare măsură reflexia rațională.

3) Efectul televizorului asupra minții poate fi cu ușurință integrat în clasa stărilor alterate de conștiință și chiar a femonenelor de tip halucinatoriu[465].

4) Micul ecran este un iluzionist perfect, el poate plăsmui cu ușurință orice realitate. Tot ceea ce mintea omului poate zămisli, televiziunea este capabilă să întruchipeze. Ea se joacă cu lumea, cu realul, cu timpul, cu viața și cu moartea. La televizor nu are importanță ce este, ci ceea ce se vede, ceea ce poate crea iluzia că este adevărat, ceea ce poate impresiona efectiv și trezi încrederea. Prin această putere extraordinară de a iluziona mulțimile, televiziunea este, practic, cel mai performant mag care a existat vreodată. Ea oferă indivizilor puterea, chiar dacă una iluzorie. Puterea de a te afla deasupra destinului oamenilor micului ecran, a vieții, a suferinței și a morții, de a intra în contact empatic cu spiritul, cu forțele care mișcă din afară sau din interior lumea micului ecran, de a trăi intens plăcerea, senzația însăși de putere de a te afla în esența lucrurilor, de a depăși limita spațio-temporalității propriei existențe prin așezarea deasupra lumii și timpului TV.

---

465 Vezi cap. *Vizionarea TV ca stare de conștiință alterată*, din vol. al II-lea.

Toată această putere, o putere demiurgică, în care însă Dumnezeu nu este prezent în nici un fel, este una de natură magică. Este visul dintotdeauna al ocultiştilor, de a pune la dispoziţia omului posibilitatea de a fi nemuritor, bogat, fericit, chiar dacă aceasta nu se întâmplă decât în mod iluzoriu.

5) Dinamica foarte puternică poate fi folosită pentru a captiva atenţia, lucru necesar în orice act magic.

6) Televiziunea este capabilă să sugereze foarte bine suspansul sau prezenţa misterului.

7) În faţa micului ecran, mintea omului este caracterizată de următoarele stări:

a. captivată, înlănţuită de realităţile care se derulează prin faţa ochilor;

b. capacitatea de discernământ diminuată;

c. foarte puternic implicată emoţional până la uitare de sine; spaimă intensă, excitare erotică etc.

d. în filmele de suspans de groază, erotice etc., parcă o forţă vie, puternică înlănţuie fiinţa telespectatorului, o prinde în plasa unui fluid, a unei puteri care se degajă din atmosfera misterioasă a micului ecran şi-l învăluie pe telespectator, în aşa fel încât acesta în urma vizionării se simte ca şi cum a trăit cu adevărat în lumea respectivă. În această atmosferă, telespectatorul poate rămâne şi după încheierea vizionării, iar în cazul vizionării repetate ea poate deveni chiar un mediu de conştiinţă. Aceasta mai cu seamă la copii sau la tinerii care continuă să creadă că pot zbura, că pot mişca obiectele cu privirea sau că forţele misterioase sunt prezente, îi înconjoară, îi ajută sau îi înfricoşează. Toate aceste stări pe care televizorul le poate induce cu succes telespectatorului sunt specifice experienţei magice, misterului în religiile idolatre sau ocultului.

Faptul că populaţia caută magicul cu tot mai mult interes, pe micul ecran sau în viaţa reală, este foarte probabil şi efectul cultivării acestei sensibilităţi de către media video, prin numărul semnificativ de ore petrecute în contact cu acest mediu.

Având în vedere toate acestea îndrăznim să spunem că mesajul magiei este unul din cele mai bine adaptate la natura TV. Chiar erotismul şi violenţa sunt cunoscute de magicieni drept cele mai eficace mijloace în vrăjirea indivizilor.

Magia, erotismul şi violenţa sunt cele mai potrivite mesaje pentru a fi transmise prin televizor, deoarece însăşi natura acestora le favorizează în mod deosebit. Aceasta înseamnă că ele vor domina tot mai mult peisajul micului ecran, în pofida oricăror critici şi opoziţii.

Oamenii trebuie să fie conştienţi că, oricât de mult discernământ ar avea, prin împărtăşirea regulată din experienţa vizionării TV, treptat, caracteristicile generale ale acestuia se vor imprima adânc în subconştientul lor, în judecată şi în comportament, înrâurindu-le în mod definitoriu existenţa. A vrea să transformi televiziunea într-un educator cultural, moral şi religios este ca şi cum cineva ar urmări să îmblânzească o lupoaică, astfel încât aceasta să fie capabilă să păzească turma şi să alăpteze miei.

Televiziunea, favorizând această experienţă magică, nu poate decât să contribuie în timp la cultivarea unei gândiri magice, a unei percepţii magice a realităţii. Aşadar, în ceea ce priveşte propunerea de a face o educaţie religioasă prin mediul video, trebuie să se înţeleagă faptul că televizorul îi poate într-adevăr ajuta pe indivizi în depăşirea raţionalismului uscat materialist, dezvoltându-le sensibilitatea percepţiei unei realităţi „spirituale" a sacrului, însă aceasta nu va fi decât în direcţia edificării unei gândiri magice complet diferite de ceea ce înseamnă experienţa şi gândirea creştină.

Micul ecran îi poate apropia pe telespectatori de practicile spiritiste, de credinţa în extratereştri, de experienţele new-age-iste ale transformării de conştiinţă şi de relaţia cu duhurile ce străbat văzduhul (filme ca *Harry Potter* şi *Regele Inelelor* înlesnesc astfel de experienţe). Totodată televiziunea este incapabilă să prilejuiască o autentică experienţă creştină, să medieze o relaţie vie şi personală cu Dumnezeu. Acest fenomen decurge logic din natura televizorului. Astfel că aceia care vor să facă misiune creştină prin intermediul micului ecran s-ar putea să ajungă la un rezultat contrar aşteptărilor. Adică, prin atragerea

credincioşilor în faţa micilor ecrane, se va reuşi doar cultivarea unei gândiri magice, erotice, violente, nihiliste şi astfel oamenii nu ar fi decât îndepărtaţi de ceea ce înseamnă o existenţă autentic creştină.

Tehnologia video nu este prielnică transmiterii mesajului creştin. Apariţia slujbelor ortodoxe sau a mesajului creştin pe micul ecran nu face altceva decât să transforme realitatea acestora într-un fapt divers, să le demonetizeze prin sărăcirea tainei pe care televizorul este incapabil să o transmită. Se reuşeşte însă înglobarea Bisericii, a mesajului acesteia în panoplia ofertelor culturale ale modernităţii (dezavantajată desigur din start, prin transmiterea ei prin mediul TV), în configurarea noii realităţi de conştiinţă şi existenţă în care este absorbită umanitatea – lumea televizualului.

Efectele nihilismului asupra dezvoltării creierului uman

> „Ceea ce face copilul în fiecare zi, modul în care gândeşte, felul în care comunică, ceea ce învaţă, stimulii cărora acordă atenţie, toate acestea au puterea de a-i modifica structura creierului. Nu numai că schimbă modul în care creierul este folosit (schimbări funcţionale), dar cauzează şi modificări structurale în sistemele traseelor neuronale."[466]

Încă din primele capitole ale cărţii, a fost arătată importanţa mediului pentru dezvoltarea minţii umane. Experienţa mediului, mai cu seamă în cazul omului, trebuie să îndeplinească anumite condiţii, pentru a fi socotită propice structurării corticale. Nu orice mediu sau orice experienţă sunt potrivite pentru acest proces. Cercetările au arătat că sunt experienţe care favorizează dezvoltarea cortexului, iar altele care, dimpotrivă, o inhibă.

Având în vedere aceste lucruri, este firesc să ne întrebăm care sunt efectele nihilismului, care a invadat pur şi simplu modul de viaţă al omului contemporan şi care domină mesajele televiziunii, asupra configurării cortexului uman. Faptul că afecţiunile corticale de tip ADHD sau LD se manifestă preponderent, devenind fenomen aproape general, în lumea marcată cel mai mult de nihilism ne-ar putea indica un răspuns la această întrebare. O asemenea concluzie ar putea fi însă întâmpinată cu o anumită reticenţă, atâta vreme cât nu se cunosc resorturile intime prin care un fenomen cultural, respectiv nihilismul, poate influenţa dezvoltarea cortexului uman. Acest fenomen vom încerca să îl analizăm în cele ce urmează.

---

466 Jane M. Healy, *Endangered Minds*..., p. 51.

GÂNDIREA ŞI DIALOGUL – EXPERIENȚE FUNDAMENTALE PENTRU DEZVOLTAREA CORTICALĂ

– Între ordinea rațională a creației, a lumii și dezvoltarea minții omului există o strânsă legătură. Procesul structurării corticale este dependent de modul în care copilul cunoaşte lumea, în care îşi întipăreşte reflexiv, în rețelele sale neuronale, înțelesurile care străbat creația şi ordinea în care aceasta este structurată.

Poate cea mai importantă condiție pe care trebuie să o îndeplinească experiența copilului, pentru o dezvoltare normală a minții sale, este reflexivitatea. La om învățarea nu are numai un caracter automat instinctiv, ci îndeosebi unul înțelegător, reflexiv. Copilul, încă din primele luni de viață, caută plin de curiozitate în jur, atinge, mişcă lucrurile, le bagă în gură, le loveşte de pământ, le desface, încearcă prin orice modalitate să înțeleagă ce se întâmplă şi cum se poate raporta la lumea înconjurătoare.

Începând să vorbească, copilul beneficiază, prin limbă, de un alt instrument important în cunoaşterea lumii şi adaptarea la realitate. Limba, relaționarea dialogală cu părinții şi cu ceilalți oameni, întrebările puse de copil, problematizarea, în general, joacă un rol esențial. Prin limbă, copilul învață să numească lucrurile, să le identifice, să le conceptualizeze, pentru a le transfera, prin intermediul simbolurilor, în spațiul gândirii abstracte[467]. Practic, limba devine un mijlocitor între natură, lume şi cortexul uman, una din principalele modalități prin care acesta învață de la lume, împropriindu-şi în bună măsură raționalitatea acesteia, în cadrul procesului de configurare a rețelelor neuronale[468].

---

467 Vezi cap. *Importanța limbajului.*

468 Când vorbim despre configurarea ariilor corticale, nu ne referim numai la capacitățile cognitive, la cât de deştept sau de cult ajunge cineva, la structurile ce guvernează învățarea sau procesele psihice, ci mai cu seamă, la procesele mentale superioare, cele care, în cazul omului, mediază gândirea, acțiunile, întregul comportament, viața acestuia în general. Cercetările mai noi din domeniul neuropsihologiei

O asemenea legătură există între raționalitatea lumii și mintea omului (conștiința sa), încât încă din primii ani de viață copilul caută să înțeleagă, să pătrundă sensurile lucrurilor și ale universului care îl înconjoară, de acest proces de organizare și reflectare rațională a lumii depinzând însăși organizarea creierului său, viața sa de mai târziu[469].

Doar ce încep să vorbească, că-i și vedem pe copii pornindu-se să ne asedieze cu întrebările: „De ce soarele luminează așa de tare?", „De ce se întunecă noaptea și nu mai vedem nimic?", „De ce cad corpurile?", „Unde se duc păsările?" ș.a.m.d. Toate aceste întrebări sau „de ce-uri" cu care sunt sâcâiți părinții[470], întrebări care par absurde adulților, căci privesc însăși firea lucrurilor, modul firesc în care acestea există, nu reflectă decât nevoia copilului de a-și hrăni mintea – cortexul – cu aceste înțelesuri, de a și-o crește, structurând-o în acest dialog dintre raționalitatea lumii și mintea omului, ca subiect personal, născut pentru a înțelege. În urma acestui dialog, mintea învață de la lume,

---

arată că, în paralel cu procesul de cunoaștere și corelat cu acesta, se dezvoltă și structurile corticale (mai cu seamă ariile cortexului prefrontal) ce mediază fenomenele de conștiință, actele reflexive și procesele mentale superioare în ansamblul lor.

469 Copilul caută răspuns la întrebări pentru că intuiește că acest răspuns există, doar că trebuie aflat. Caută să știe de ce un lucru este așa cum este pentru că are nevoie de aceste certitudini pe care să-și ridice eșafodajul minții. Dacă natura, lumea nu ar avea o raționalitate sau dacă mintea copilului, a omului nu ar fi capabilă să primească sau să pătrundă înțelesurile, să reflecte această raționalitatea în așezămintele sale interioare, atunci omul nu ar mai căuta încă din primii ani de viață să înțeleagă, iar mintea sa nu ar fi atât de dependentă pentru dezvoltarea sa structurală și funcțională de procesul înțelegerii.

470 Unii părinți glumesc sau evită cumva să răspundă curiozității micuților, ei nu știu însă că astfel, prin cunoașterea sau statornicirea unor înțelesuri, a unor reguli sau legi după care se mișcă lumea din jurul copiilor, aceștia încep să-și dezvolte creierul, să-și lărgească ariile corticale ce mediază fenomenele de conștiință. Având în vedere importanța decisivă pe care educația și experiența cognitivă o au pentru dezvoltarea creierului copiilor, nu numai că părinții nu trebuie să le răspundă impulsiv copiilor, ci, dimpotrivă, trebuie să le vorbească, să le stimuleze chiar dorința de a ști, capacitatea de a problematiza, arătându-le „cum să-și pună întrebările, cum să gândească înainte de a întreprinde ceva, cum să interpună limbajul între impuls și comportament" sau, altfel spus, cum să întâmpine o realitate încercând să o organizeze, să o înțeleagă.

reproducându-i raționalitatea în însăși ordinea sa internă, în structura rețelelor neuronale.

Cultura ca mediator între mintea omului și lume

– Cultura sau stilul de viață joacă un rol esențial în medierea dialogului dintre mintea copilului și lume. Există o interdependență, arată studiile, între cultura în care trăiește un om și structura cortexului său.
– Rolul culturii este acela de a pune în lumină rațiunile lucrurilor, de a oferi cadrul și a înlesni cunoașterea, de a da reperele sau criteriile după care să fie judecată realitatea. Cultura organizează modul de viață al oamenilor conform rațiunilor proprii (fie că acestea sunt produsul experienței, fie al revelației etc.), având scopul de a-i apropia de adevăr.

Așadar, creierul omului, rețelele sale neuronale se edifică în urma comunicării, a dialogului, atât a celui în care-i răspund oamenii, cât și a aceluia în care rațiunile, înțelesurile lumii înconjurătoare răspund sau hrănesc curiozitatea existențială a copilului. În această comunicare și modelare a minții după rațiunile constitutive ale creației, cultura sau modul de viață joacă un rol central. Studiile mai noi arată chiar o interdependență între cultura în care trăiește un om și structura sau funcțiile cortexului său. Scheibel Arnold, citat de Healy, afirmă că „între mediul cultural și creierul uman care îl generează există totdeauna o relație de interdependență. Cultura, ca mediu propice, modelează creierul, iar mintea, la rândul ei, creează, modelează și intervine dinamic în configurarea mediului cultural"[471]. Astfel, cea mai importantă moștenire lăsată urmașilor nu sunt banii, lucrurile sau un standard de viață ridicat, ci mediul cultural (religia și modul de viață) care pot să avantajeze sau, dimpotrivă, să dezavantajeze edificarea minții și a orizontului de conștiință, împlinirea omului sau desăvârșirea persoanei umane.

---

471 J. Healy, *Endangered Minds...*, p. 54.

Cultura se dovedeşte a fi indispensabilă în societatea umană, în medierea dialogului dintre mintea omului şi lume, în punerea în lumină a înţelesurilor, a principiilor şi a legităţilor după care se guvernează şi fiinţează lumea. Când spunem cultură înţelegem toate obişnuinţele, tradiţiile, valorile care definesc viaţa comunităţii în care trăieşte copilul, modul în care se poartă părinţii, obiceiurile casnice, ritualurile comunitare, precum şi modalitatea în care părinţii sau oamenii care înconjoară copilul înţeleg lumea, căutările, aşteptările lor, ritmul vieţii cotidiene. Acestea toate constituie, în mod esenţial, mediul de experienţă sau principalul factor modelator pentru mintea copilului.

Există culturi care favorizează edificarea minţii umane, iar altele, precum nihilismul, o frânează

– Nihilismul neagă pe rând toate raţiunile, principiile şi legităţile. El se dovedeşte a fi un perete despărţitor între om şi lume, un principiu disolutiv, generator de confuzie şi haos.

Rolul central al culturii este de a-l ajuta pe om să se apropie cât mai mult de raţiunile care stau în spatele existenţei şi, prin aceasta, odată cu înţelegerea, să-şi dezvolte şi echipamentul cortical necesar mai târziu în viaţă. Desigur că unele culturi sau religii se apropie mai mult de adevăr, şi prin aceasta îl ajută mult mai bine pe om să cunoască lumea aşa cum este ea, să se împărtăşească din raţiunile ce guvernează existenţa şi astfel să-şi dezvolte propriile structuri corticale. Altele, dimpotrivă.

Într-o cultură tribală, înapoiată, în care domină magicul, unde explicaţiile, regulile sau ritualurile sunt foarte sărace, unde există un „liberalism" accentuat în privinţa controlului comportamentului, a instinctului, rămân slab dezvoltate sau complet nedezvoltate anumite abilităţi mentale, împreună cu structurile corticale care ar trebui să le medieze. Spre exemplu, într-o astfel de cultură oamenii vor fi

incapabili să-şi controleze emoţiile, să-şi înfrâneze mânia sau agresivitatea, instinctul sexual sau cel de hrănire. Mintea lor, se arată în unele studii antropologice[472], va fi total incapabilă să urmărească un discurs logic deoarece cultura în care trăiesc reflectă într-o măsură foarte redusă logica aceea care guvernează fenomenele fizice, natura şi creaţia în general. Un astfel de cortex va avea reţelele emisferei stângi slab dezvoltate, adică acelea care sunt implicate în procesele gândirii logice şi analitice.

La polul celălalt se află creştinismul, în sânul căruia s-a dezvoltat atât mistica răsăriteană – viaţa şi gândirea ascetică –, care a ridicat omul pe culmile cunoaşterii religioase şi ale devenirii umane[473], cât şi cultura occidentală care, în părţile sale pozitive, a reuşit să cunoască şi să reproducă atât de exact legile sau mecanismele care caracterizează fenomenele fizice, naturale. Creştinismul ajută, se pare, cel mai mult la dezvoltarea armonioasă a cortexului, până la atingerea celor mai înalte performanţe de care este capabilă mintea umană.

Dincolo de aceste diferenţe mai mari sau mai mici, care există între diferite culturi[474], este important de observat, pentru cercetarea noastră, faptul că, oricât de înapoiate sau avansate erau religiile, culturile sau stilurile de viaţă cunoscute în istorie, acestea reflectau câteva adevăruri esenţiale pentru dezvoltarea creierului uman. Iată câteva din constantele fundamentale ale celor mai multe dintre culturile cunoscute în istorie: intuiţia sau cunoştinţa faptului că în toate există un înţeles şi un sens, că între toate se află o legătură sau există o putere raţională care unifică şi organizează întreaga lume; faptul că există o rânduială, o ordine, o logică, o ierarhie şi o autoritate în tot ceea ce fiinţează în lumea aceasta, că există un altul care se face pricină dialogului şi, mai

---

472 Marshall McLuhan, *Mass-media...*, p. 153.

473 Creştinul biruie cu puterea Lui Dumnezeu – putere de care învăţătura şi cultura creştină îl ajută să se împărtăşească – slăbiciunea firii şi reuşeşte să-şi controleze nu numai instinctele, ci şi mişcările sensibile ale gândurilor şi dorinţelor. În actul martiric, creştinul dobândeşte, după cum arată Culianu, cea mai mare putere şi eficacitate de care se poate împărtăşi fiinţa umană prin biruinţa morţii.

474 Prin cultură înţelegem modul de viaţă în general, religia, obiceiurile, tradiţiile, limba sau tot ceea ce defineşte existenţa unei comunităţi sau a unui popor.

ales, iubirii ş.a.m.d. Toate acestea constituie cadrul cel mai general, de ordin rațional, alimentația de bază pentru creierul copilului şi al adultului de mai târziu, hrană de care copilul se împărtăşeşte în aproape oricare mediu cultural tradițional[475]. De ce-urile pe care copiii încep să le pună din primii ani de viață izvorăsc din intuiția sau hrănesc conştiința că totul este pătruns de sens şi raționalitate, şi mărturisesc totodată legătura strânsă dintre ordinea rațională a lumii şi organizarea minții omului.

Ce se întâmplă însă în cultura nihilistă? Cum intervine nihilismul ca şi curent cultural în acest proces de edificare a minții umane?

Ceea ce neagă nihilismul încă din primele sale mişcări[476], (lucru tot mai evident pe măsură ce acest curent se maturizează în cultura occidentală) este însăşi ordinea generală, fundamentală a lumii. El pleacă de la negarea lui Dumnezeu – Rațiunea unificatoare, ordonatoare şi guvernatoare a lumii; neagă apoi ordinea simbolică a lumii, neagă simbolul prin care mintea se înfruptă din realitățile spirituale, din rațiunile mai adânci ale lucrurilor; în faza următoare, neagă aşezămintele vechi ale omenirii, sistemele morale şi valorile tradiționale, idealurile şi năzuințele care l-au animat pe om dintotdeauna, neagă binele şi frumosul, armonia, ideea de virtute, pentru a le amesteca apoi cu contrariile lor, relativizându-le. Neagă în continuare ierarhiile, autoritatea, rânduielile, pentru a ajunge în cele din urmă să afirme că totul este relativ, că toate nu sunt decât construcții arbitrare ale minții umane[477].

---

475 Toate sunt circumscrise însă de intuiția existenței, nevoia sau căutarea unei rațiuni unice, creatoare, constitutive şi guvernatoare a întregii existențe, în căutarea Lui Dumnezeu. Dumnezeu ca început şi sfârşit, rațiune primă şi ultimă a existenței, a constituit centrul preocupărilor, temeiul pe care omul, în toate culturile, până la nihilismul contemporan şi-a configurat modul de viață, orizontul de cunoştințe şi, prin aceasta, şi-a dezvoltat cortexul, creierul şi conştiința.

476 În analizarea efectului culturii nihiliste asupra cortexului uman, nu ne vom referi la o formă de cultură nihilistă anume – liberalism, vitalism etc. –, ci la esența acestui curent care se manifestă cu mai multă sau mai puțină putere în cultură la un moment dat.

477 Nihilismul contemporan aproape că nu mai lasă nici unul din sensurile originare fără a-l contesta sau relativiza. El neagă nu numai ordinea veche, ci însăşi ideea de

NIHILISMUL INVADEAZĂ SPAȚIUL VITAL AL OMULUI MODERN ŞI RECONFIGUREAZĂ MEDIUL DE EXPERIENȚĂ UMANĂ

– Nihilismul a contaminat aproape toate sectoarele vieții omului modern, întregul mod de viață. Spiritul modernist, curentele progresiste nu sunt decât expresii ale nihilismului contemporan. Nihilismul constituie, practic, nota definitorie a mediului în care se nasc şi cresc copiii astăzi, în care trăieşte omul zilelor noastre.

Ce înseamnă oare, pentru dezvoltarea corticală, manifestarea vectorului nihilist în modul de viață al oamenilor? Înainte de a răspunde la această întrebare trebuie să luăm în considerare o atitudine generală care se manifestă în societate față de această problemă. „Ce treabă avem noi, s-ar putea obiecta, cu teoriile nihiliste, susținute de nişte smintiți? Noi avem viața noastră, la fel şi copiii noştri, aşa că toate aceste fantasmagorii nu ne privesc."

Acest punct de vedere putea fi valabil la începutul secolului al XX-lea, în societatea tradițională de acum câteva zeci de ani sau în lumea unde nu încă ajunseseră „modernitatea", moda sau televizorul. Atunci nihilismul îmbrăca mai mult un caracter intelectual, situându-se preponderent la nivelul lumii ideilor. Astăzi nihilismul, cum s-a arătat într-un capitol anterior, a cuprins aproape toată lumea aflată în raza ecranului sau a mass-mediei. Ideile nihiliste au pătruns şi în ultimele cătune, deghizate în ştiri de ultimă oră, stil de viață modern, în noile aspirații şi obiective ale societății şi ale indivizilor, valori în care se reflectă, în general, necredința în Dumnezeu, contestarea învățăturii creştine sau răzvrătirea în fața tuturor valorilor şi aşezămintelor tradiționale (cum ar fi familia). Aproape toate ideile şi curentele la modă, aproape tot ce apare pe micul ecran este pătruns de duhul nihilist. Mai concret, acest spirit al negației şi al contrafacerii se vede începând

---

ordine, nu numai autoritatea şi ierarhiile tradiționale, ci însăşi ideea de autoritate şi ierarhie, nu numai valorile fundamentale ca binele, frumosul, idealul, ci însăşi ideea că există vreo valoare sau vreun sens îndreptătit cu adevărat să aibă sens.

chiar de la gesturile mărunte ale oamenilor – privire, mişcări – până la ritualurile şi comportamentele comunitare şi sociale.

În viaţa de familie, spre exemplu, nu mai există nici o ierarhie şi nici o rânduială. Nihilismul contemporan sau spiritul modern a slăbit până la dispariţie respectul şi autoritatea pe care bătrânii o aveau în familia tradiţională; de asemenea, este subminată cu putere autoritatea tatălui în calitate de cap de familie, simbol sau expresie a puterii, a protecţiei şi stabilităţii. Femeia modernă este „eliberată" de responsabilitatea de soţie şi mamă, fiind „promovată", totodată, de această cultură, pe postul de concubină sau pe cel de consumatoare a industriei de înfrumuseţare. Masa luată împreună în familie, ca şi toate celelalte ritualuri sau obişnuinţe care ar trebui să definească viaţa de familie sunt pe cale de dispariţie. Părinţii nu mai impun respect şi autoritate în faţa propriilor copii, iar aceştia îi tiranizează pe toţi cu capriciile lor.

Lumea se grăbeşte, oamenii nu mai găsesc sprijin şi nu mai au încredere în cuvântul celorlalţi; toată lumea a ajuns să fie obsedată de cum să facă bani, când totul este capitalizat sau transformat în marfă. În vestimentaţie, în manifestările sau înfăţişarea tinerilor se regăseşte acelaşi spirit nihilist: tinerii poartă cozorocul şepcilor întors invers, sugerând revolta, chiar dacă nu conştientizează aceasta, îşi agaţă cercei în urechi, nas, buze, sprâncene etc. bărbaţii se poartă ca femeile, fetele se masculinizează ş.a.m.d.

Oamenii petrec în faţa televizorului o mare parte a vieţii, lipsiţi de natură, de comuniunea umană şi chiar de intimitatea propriilor gânduri, iar violenţa, sexul sau magicul cutreieră imaginaţia indivizilor. Toate îl izolează pe individ într-o lume artificială, lipsită de o minimă raţionalitate. Acesta este universul nihilist în care trebuie să se maturizeze copiii astăzi şi să trăim noi toţi. Astfel că, referitor la obiecţia de mai sus, putem spune că lucrurile stau mult mai rău decât, să spunem, cu un secol în urmă, când nihilismul era o problemă care îi preocupa doar pe câţiva intelectuali[478].

478 Interesant de observat şi oarecum paradoxal este faptul că majoritatea promotorilor nihilismului s-au născut şi maturizat într-un mediu liniştit, tradiţional, religios chiar

Astăzi nihilismul nu afectează doar mintea unor intelectuali cu idei ciudate, ci pe toți cei integrați în spațiul societății mediatice al lumii moderne. Paradoxul este că acum chiar aceia care cred în Dumnezeu sau în principiile unei culturi tradiționale sunt afectați într-o anumită măsură de germenele nihilist[479]. Pentru a înțelege mai exact cum acționează nihilismul, vom dezvolta mai în amănunt câteva din principiile sau realitățile fondatoare pentru dezvoltarea cortexului uman.

---

astfel că ei au avut posibilitatea să-şi dezvolte creierul, o minte capabilă să exprime mai târziu atât de clar şi de virulent programul nihilist. Un Nietzsche, un Cioran, un Marx sau alți mari nihilişti cunoscuți în istorie nu ar fi reuşit să se maturizeze sau să-şi dezvolte o operă de o asemenea anvergură dacă ar fi crescut în mediul cultural sau ideatic al ideologiei nihiliste pe care o promovau. Ar fi fost, cel mai probabil, nişte copii abulici, lipsiți de motivație şi voință, incapabili să-şi concentreze mintea, să-şi organizeze viața sau să înțeleagă această minunată lume şi probabil că, încă din adolescență, precum se întâmplă cu mulți dintre tinerii americani, mai ales studenți, negăsind nici un sens în această lume sau frustrați de neputința de a se putea bucura de ceva, de a înțelege şi a crea, s-ar fi sinucis dacă nu cumva ar fi fost marcați de vreo schizofrenie, depresie sau altă boală psihică şi neurologică. În fapt, ei s-au hrănit dintr-o ordine sau o lume, au supt la sânul unei mame pe care, pe urmă, s-au luptat cu toată puterea să o distrugă. Problemele au apărut însă mai târziu, când mintea era deja acoperită sau întunecată complet de pâcla ideologiei, dincolo de care nu mai desluşeau nici o raționalitate sau legitate. Deşi cortexul lor a fost bine dezvoltat, se pare totuşi că nu a suportat până la capăt privarea de hrana atât de necesară existenței sale – rațiunile naturale, constitutive ale lumii –, nu a rezistat tensiunii negației tuturor sensurilor începând şi sfârşind cu Dumnezeu, pentru a ajunge să sfârşească, cei mai mulți dintre ei, în nebunie. Nietzsche şi-a petrecut ultimii 10 ani din viață în stare de inconştiență, Cioran a sfârşit suferind de demență Altzheimer, iar alții au ajuns până la sinucidere.

479 Credem în Dumnezeu, dar comportamentele, idealurile, aşteptările şi chiar gesturile noastre cele mai mărunte reflectă un mod de viață străin de Dumnezeu sau de învățătura Acestuia. Astfel credința ajunge să se reducă tot mai mult la un silogism intelectual, deoarece, aşa cum s-a arătat anterior, nihilismul a pătruns profund în esența modului de viață al omului modern.

Certitudinile, stâlpii de susținere ai edificiului minții umane

– Există o seamă de experiențe și realități care joacă un rol fundamental în structurarea corticală, precum pietrele de temelie la fundația unei case.
– Relația dialogică și afectivă dintre părinți și copii, autoritatea, credința în Dumnezeu, ierarhiile, conștiința existenței unui sens rațional al tuturor lucrurilor sunt doar câteva din reperele fundamentale în edificarea minții umane, contestate sau subminate de către cultura nihilistă.

Precum fiecare casă are trebuință de o temelie suficient de solidă pentru a nu se surpa cu vremea, tot așa și mintea omului are nevoie de o seamă de experiențe, pentru a-și putea edifica structurile interioare. Mama, dragostea și grija acesteia, precum și a tatălui sunt primele certitudini în viața unui copil. Relația armonioasă dintre părinți, un mediu familial liniștit, ordonat, constituie un alt temei al dezvoltării copilului[480].

Esențială este și autoritatea părinților, ca una din certitudinile fundamentale pe care se sprijină copilul în edificarea minții și comportamentului. În spatele autorității copilul găsește certitudinea, liniștea, forța și siguranța. Autoritatea este, de asemenea, temeiul sau sursa valorii și a semnificației, căci o valoare nu se poate impune în conștiința oamenilor decât sub semnul autorității pe care aceasta o reprezintă.

Pe autoritate se întemeiază ascultarea, aceea care mărturisește despre deschiderea arătată de copil față de cei care îl îndrumă. Conștiința că există o autoritate, că trebuie să asculți de cineva, să te lași călăuzit îl conduc pe copil sau pe om la înțelesul că există o ierarhie, o autoritate supremă, în ultimă instanță, la conștiința existenței lui Dumnezeu – valoarea supremă, izvorul tuturor lucrurilor și rațiunilor. Credința îndeplinește un rol important în dezvoltarea minții umane, ca una dintre cele mai importante certitudini și forțe motivaționale ce pot anima viața omului.

---

480 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 54.

Plecând de la autoritate, de la experienţa ascultării, pentru a ajunge la desluşirea şi .afirmarea altor principii fondatoare pentru mintea umană – ierarhia, credinţa şi valoarea – nu vrem să se înţeleagă că principiul autorităţii ar fi anterior celui al ierarhiei sau al credinţei, născându-le sau determinându-le, sau că, pentru a intui că există Dumnezeu ori o valoare ca binele şi frumosul, trebuie să se treacă neapărat printr-o deducţie logică. Nici unul dintre aceste principii nu este anterior altuia, ci toate sunt intuite simultan, în aceeaşi măsură, de mintea copilului, şi sunt experimentate în acelaşi timp, susţinându-se unul pe celălalt. Experienţa autorităţii şi a ascultării susţin credinţa, şi întăresc totodată ascultarea şi respectul datorat autorităţii. Toate se susţin şi se hrănesc reciproc, mărturisind apartenenţa la aceeaşi ordine raţională a lumii, toate sunt străbătute ca de un fir roşu de intuiţia generală a faptului că există un sens, că lumea are o raţiune şi că aceasta poate fi şi trebuie pătrunsă, înţeleasă sau gândită.

Prin experienţa înţelegătoare a lumii, toate raţiunile naturale ale lucrurilor sau ale universului care-l înconjoară pe copil îi hrănesc mintea. Raţiunea faptului că timpul trece şi nu se mai întoarce, că soarele se urcă pe cer, că, pentru a ajunge undeva, trebuie să faci un efort, că există sus şi jos, bine şi rău şi, în general, că în tot ceea ce există se manifestă o anumită raţiune şi legitate, faptul că binele este bine, că există un adevăr şi o dreptate, toate acestea constituie cărămizile de construcţie a reţelelor neuronale.

Pentru a înţelege această lume complexă şi minunată, copilul are nevoie şi de alte repere – pietre de temelie – pe care să le pună la „fundaţia" minţii. Acestea sunt normele, regulile, sistemele de valori şi ierarhiile, care nu fac altceva decât să organizeze lumea care ne înconjoară, să structureze raţional perceperea şi înţelegerea ei.

Prin urmare, părinţii şi relaţia dialogică, iubitoare cu aceştia, autoritatea, ascultarea, ierarhiile de valori, explicaţiile, normele, experienţa lumii etc. sunt reperele sau experienţele fundamentale în raport cu care creierul copilului îşi structurează reţelele neuronale şi, mai ales,

îşi configurează sistemele cortexului prefrontal, cele care guvernează procesele mentale superioare[481].

Având în vedere cele de mai sus, în privinţa cortexului copiilor care cresc şi se maturizează hrăniţi din izvoarele culturii nihiliste descrise anterior[482] trebuie făcute următoarele observaţii: Această societate, care nu-l pune pe om sau interesul pentru el în centrul preocupărilor sale, ci banul sau modalitatea în care să poată fi exploatat cât mai eficient individul uman, prin modul de viaţă pe care îl configurează, slăbeşte, încă din primele luni sau ani din viaţa copiilor, relaţia acestora cu proprii părinţi.

Mama, de pildă, ori este forţată economic sau social să muncească pentru a supravieţui material, ori este atrasă sau sedusă într-o activitate exterioară casei – carieră, distracţie –, numai ca să nu stea cu copilul. Mama dedicată familiei, fidelă este un consumator mult mai prost decât femeia independentă şi frivolă, un real pericol pentru industria de consum, de aceea, atunci când nu poate fi evitată maternitatea, se încearcă, pe calea modelării nihiliste a mentalităţilor depărtarea mamei de copil şi asimilarea acesteia modului de viaţă al femeii de consum. De altfel, egoismul, individualismul, comoditatea şi plăcerile trupeşti cultivate de nihilism nu fac decât să slăbească relaţia de dragoste, disponibilitatea mamei şi a tatălui de a se jertfi pentru copil, de a nu precupeţi nici un efort, mai cu seamă de ordin sufletesc, pentru a-l sprijini. Aşadar, în contextul societăţii contemporane, copilul este lipsit de suportul său cel mai important, prezenţa mamei, în multe dintre cazuri, chiar din primele luni de viaţă.

---

481 Cu toate că etapa cea mai importantă în dezvoltarea creierului se desfăşoară pe perioada copilăriei şi a adolescenţei, acest proces se continuă într-o anumită măsură pe parcursul întregii vieţi. Este un proces organic, coerent, în care mintea se confruntă permanent cu experienţa cunoaşterii şi a adaptării. În măsura în care se apropie mai mult de adevăr, de pătrunderea mai adâncă a raţiunilor şi a însuşirilor lucrurilor, a relaţiilor, a normelor sau principiilor pe care ea se întemeiază, cu atât acea minte este mai rezistentă în faţa solicitărilor, mai capabilă de a depăşi provocările sau încercările la care o supune viaţa.

482 Vezi cap. *Nihilismul*.

Nihilismul subminează cu putere sau surpă relația dintre părinți, distruge armonia familială şi creează, în cele mai multe case, o stare de tensiune permanentă, potrivnică dezvoltării mentale a copilului. Nişte părinți care se ceartă, care se contrazic permanent nu pot constitui un bun model de autoritate, un teren suficient de stabil pe care copilul să se sprijine cu încredere în experiența sa de viață. Mai curând această atmosferă hrăneşte confuzia, îl dezorientează pe copil, haotizează micul univers al acestuia, constituindu-se într-un răspuns negativ la aşteptările şi căutările copilului, primul „nu", spus de nihilism, cunoaşterii, înțelegerii şi vieții.

Un alt pericol important pentru viața copiilor de astăzi îl constituie îndreptățirea acestora, în contextul aceleaşi culturi nihiliste, de a se revolta împotriva părinților, de a-şi revendica tot felul de drepturi, de a reclama satisfacerea dorințelor celor mai nocive. Prin toate acestea, copilul pierde temeiul şi buna călăuză pe care o avea în părinți, în ordinea pe care ei o reprezintă. Într-o societate tradițională, părinții sunt pentru copii autoritatea supremă, izvor al iubirii, reper şi temei al ascultării. Familia constituia temeiul siguranței şi al stabilității.

Revolta se manifestă împotriva tuturor ierarhiilor şi valorilor, însuşi principiul autorității fiind puternic subminat de nihilism. Copilul este învățat, sub privirile neputincioase ale părinților, de pedagogul nihilist al culturii moderne, să spună „nu" la tot ce este ziditor, constructiv, la tot ce provine de la părinți sau din izvoarele religiei şi ale culturii tradiționale. Este învățat să-şi nege chiar propriile aspirații, nevoi şi intuiții, tot ce ar însemna un demers cugetător.

În privința principiilor sau a legităților pe care mintea trebuie să le ia ca repere în structurarea sistemelor sale neuronale, vom observa că nihilismul configurează un orizont cultural absolut disolutiv. Cum am mai spus, unul dintre principiile fundamentale pe care se întemeiază cunoaşterea umană este acela că există un adevăr, o ordine a lucrurilor, o logică, o rațiune, un sens. Nihilismul însă neagă orice adevăr, orice sistem de valori, afirmând, în cele din urmă, că totul este relativ. În interiorul gândirii nihiliste, adevărul nu mai este adevăr, binele nu mai este bine, răul nu mai poate fi socotit rău. Nihilismul nu devalizează

numai credința în Dumnezeu, ci și ideea de absolut, conștiința că totul are un sens, rațiunea generală a lucrurilor și valoarea relației personale.

Părinții și societatea tradițională îl călăuzeau pe copil în respectarea unor norme, a unui program, impunându-i anumite restricții. Nihilismul, dimpotrivă, demontează orice normă și legitate, făcându-l pe copil să creadă că toate sunt creații omenești. Cu alte cuvinte, toate sunt arbitrare și anacronice, și de aceea ar fi mai bine să opteze pentru un comportament libertin, orientat spre consum și distracție.

Nu vom continua prezentarea modului în care nihilismul se face prezent în viața omului contemporan, dezavantajând sau chiar inhibând dezvoltarea minții acestuia, deoarece acest subiect ar fi imposibil de epuizat în doar câteva pagini. Nihilismul reconfigurează întregul mod de viață al omului modern, redefinește întreaga existență umană, iar consecințele sale, de la creșterea copiilor și alimentație și până la sistemele politice, economice și sociale, sunt extrem de nocive.

Tot ceea ce înseamnă substitut artificial poartă amprenta nihilismului. Înlocuirea alimentelor naturale cu cele superchimizate, a modului de viață firesc al omului – viața în natură, între oameni sau în familie – cu petrecerea timpului în fața televizorului, a calculatorului sau în interiorul altui mediu artificial, tot ceea ce presupune reducerea la senzație, la instinct în dauna gândirii sau a unei vieți raționale sunt produsele culturii sau a unei existențe nihiliste. Acțiunea nihilismului este una, prin excelență, disolutivă. El dizolvă sau distruge oricare sens, rost sau rațiune, impunând în prima fază o ordine convențională, arbitrară și, în final, relativismul, confuzia și haosul.

Toate principiile și realitățile nihiliste pe care copiii sunt îndemnați să le adopte în viața lor, cu și prin care să-și construiască sistemele corticale și înțelegătoare ale minții, nu numai că nu sunt capabile să susțină și să zidească nimic, lăsând, de fapt, un loc gol acolo unde ar fi trebuit ridicat un edificiu înțelegător, o structură de control și de organizare a comportamentului și a vieții, dar vor și inhiba ori submina posibilitatea copilului de a-și dezvolta altcumva cortexul, prin experiența pe care i-o oferă natura, relația cu oamenii etc.

Dacă rațiunile şi principiile culturilor tradiționale pot fi socotite o hrană pentru minte, mai mult sau mai puțin nutritivă, în măsura în care se împărtăşesc din Adevăr, nihilismul, în mod cert, se comportă ca o otravă sau ca un virus care, odată pătruns în creier, luptă cu toată puterea să stopeze dezvoltarea acestuia, făcându-l pe om să se aseme-ne tot mai mult cu o ființă necuvântătoare.

Duşmanii principali ai nihilismului, pe care acesta încearcă din toate puterile să-i surpe şi să-i distrugă, sunt certitudinile, reperele, tot ce este dat prin natură, revelație sau este potrivit firii. Certitudinile sunt însă rădăcinile prin care mintea omului se ancorează în lume sau în real. Copilul şi omul, în general, au nevoie de siguranță, de stabilita-te, de sprijin, iar această nevoie se răsfrânge în organizarea minții. Cer-titudinile dau sentimentul siguranței şi al stabilității, şi din ele îşi trage omul puterea, pe ele îşi edifică mintea şi viața. Tot ceea ce am amintit anterior – părinții, autoritatea, legitățile, rânduielile şi mai presus de toate credința în Dumnezeu sau conştiința faptului că totul are sens în lume şi în viață – sunt certitudinile fundamentale pe care oamenii din-totdeauna le-au aşezat la temelia minții lor. Nihilismul, în primul rând, tocmai aceste certitudini luptă să le surpe, relativizând totul.

Nihilismul contemporan lasă lumea să plutească în haosul lipsei de sens, al nimicului reflectat în divertisment, în comportamentul consu-matorist şi, în ultimă instanță şi în chip esențial, în mediul artificial şi iluzoriu al lumii televizualului. O lume în care, după cum observă J. Mander, omul pluteşte, deoarece nu mai găseşte nimic stabil, fix, dat, pe care să-şi întemeieze mintea – cortexul, în plan neuropsihologic – şi viața.

Ce se va întâmpla, oare, cu mințile copiilor, tinerilor şi adulților, cum se vor configura şi vor supraviețui acestui orizont, am spune, mai mult non-cultural decât cultural? Care mai pot fi pietrele de temelie, de edificare a structurilor corticale într-o lume haotică, violentă, absur-dă – cum apare aceasta, în special la televizor –, în care omul este învățat de mic să se încreadă doar în el însuşi, în senzațiile sale, în plăcerile şi în dorințele sale egoiste şi, în esență, iluzorii?

Experienţa nihilistă a lumii micului ecran, cel mai şubred teren pentru zidirea unei minţi sănătoase

Experienţa lumii micului ecran, iluzia realităţii, o realitate schimbătoare, alunecoasă precum nisipurile mişcătoare, devine astăzi cel mai instabil, mai şubred şi mai înşelător teren pentru zidirea unei minţi sănătoase. Mintea copiilor care cresc scufundaţi în lumea TV (nenumărate ore petrecute zilnic în faţa micului ecran) îşi pierde, în unele cazuri, chiar capacitatea de a discerne între un fenomen fizic, real, şi unul iluzoriu. În România, un copil se aruncă de la etaj închipuindu-şi că va zbura, precum văzuse la televizor. Aici este vorba nu numai de o iluzie, ci şi de atrofia capacităţii de a percepe lumea reală aşa cum este ea.

Este impropriu să spunem că televiziunea, ca mediu cultural, mijloceşte dialogul omului cu lumea, deoarece dincolo de fereastra pe care o închipuie micul ecran nu poate fi văzută şi cunoscută lumea reală, chiar dacă tindem să credem acest lucru. Reperele fundamentale pe care ni le furnizează cultura nihilistă, promovată pe micul ecran, sunt căutarea cu orice preţ a plăcerii, a bogăţiei şi a puterii, necesitatea de a cumpăra sau a consuma, negând, totodată, tot ceea ce poate organiza sau ordona existenţa. Acestea însă nu reflectă ordinea firească a lumii, a societăţii sau a existenţei. Prin ele se realizează o îngustare a orizontului de percepţie, o reducere a complexităţii lumii, a bogăţiei de sensuri pe care aceasta le poartă în sine, la câteva aspecte particulare, care nu sunt definitorii nici pentru ordinea creaţiei şi nici pentru rostul omului în viaţă.

În cele ce urmează, ne vom referi îndeosebi la efectele pe care conţinutul predominant nihilist al televiziunii îl are asupra minţii copiilor. Problema poate fi pusă însă în aceiaşi termeni şi în raport cu comandamentele nihiliste ale culturii sau educaţiei care sunt promovate astăzi în societate. Televiziunea nu este decât reflectorul sau amplificatorul cel mai puternic şi mai fidel al nihilismului care macerează cultura modernă şi mintea omului contemporan.

Conținutul nihilist al programelor TV și emisferele cerebrale

– Negând reflexivitatea, sensul cunoașterii în general, în contextul afirmării senzației, a afectelor, a emoției și chiar a instinctelor, se modelează un răspuns cortical ce favorizează strategiile de operaționare mediate de ariile emisferei drepte, în special cele ale sistemului limbic – paleocortexul.

Conținutul programelor TV este perfect adaptat naturii acestui mod de comunicare, apreciază cercetătorii[483]. De aici am putea anticipa că mesajele TV stimulează dezvoltarea acelorași strategii de operaționare ale cortexului cu acelea pe care le activează și configurează comunicarea cu mediul televizual (simplul fapt de a te uita la televizor).

Într-adevăr, mesajul nihilist exprimat prin televiziune nu este nici unul logic, nici unul reflexiv. Oamenii micului ecran nu cugetă prea mult, căci acest lucru nu „dă bine" la televizor, ar plictisi. De aceea, se cultivă cu orice preț spontaneitatea, aceasta însemnând, în ultimă instanță, a acționa fără să gândești, a da glas dorinței sau mâniei. Logica însăși este deficitară în lumea micului ecran. Senzația, sentimentul, emoția fiind mult mai convingătoare și mai bine adaptate acestui mijloc de comunicare, logica promovată nu este una a deducției, ci, mai curând, a răspunsului intuitiv, emoțional la niște situații construite artificial. Este logica subînțeleasă a construcțiilor justificative[484]. Nu trebuie multă minte și logică pentru a dori să acționezi, să te răzvrătești, să te propui pe tine însuți.

Având în vedere acestea, se poate ajunge la concluzia că televiziunea, prin conținutul său nihilist, ce presupune eludarea discursului logic și reflexiv, nu stimulează activitatea emisferei stângi, ci chiar o inhibă. În schimb, cultura evenimențialului, a senzaționalului, a emoției, a violenței și a sexualității, care marchează conținutul programelor

483 http: //www.ime.usp.br/~vwsetzer

484 Într-un film sau într-o emisiune informativă, contextul este astfel construit încât, parcurgând imaginile sau acțiunea care se desfășoară, ajungem, cel mai probabil, la concluziile pe care ni le sugerează regizorul sau producătorul emisiunii respective.

TV, în special a celor cu cel mai ridicat *rating* (i.e. audienţă la public), provoacă preponderent răspunsul ariilor corticale ale emisferei drepte, în special cele aparţinând sistemului limbic.[485]

Prin urmare, mesajele televiziunii amplifică tendinţa tehnologiei video de a configura o strategie de operaţionare legată îndeosebi de anumite arii ale emisferei drepte şi inhibă concomitent acele procese, activităţi şi comportamente mediate de ariile corticale ale emisferei stângi.

EFECTELE CULTURII NIHILISTE ASUPRA CONFIGURĂRII CORTEXULUI PREFRONTAL

– Pentru a preîntâmpina apariţia sau a vindeca sindromul deficitului de atenţie (ADHD) cercetătorii recomandă să fie educate, în special, acele comportamente care sunt influenţate negativ de această boală. Altfel spus, operând – prin educaţie – modificări în comportament, se pot configura acele arii corticale care răspund de comportamentele respective.

Dacă se observă puţin mai atent tabloul simptomatologic al problemelor apărute în urma vătămării ariilor prefrontale, se poate uşor constata că nota caracteristică activităţii acestora este capacitatea de a controla în mod conştient actele psihice şi activităţile persoanei umane – dirijarea atenţiei, controlul comportamentului şi al emoţiilor, organizarea şi planificarea, controlul motivaţiei, corelarea activităţilor desfăşurate cu gândirea ş.a.m.d.[486]

Aşadar, cortexul prefrontal răspunde de reflectarea conştientă a existenţei omului în lume, a experienţei pe care acesta o are, de comenzile şi controlul comportamentului şi a actelor psihice rezultate în urma procesului de gândire. Ariile prefrontale sunt partea creierului

485 Vezi anterior la cap. *Vizionarea TV defavorizează...*

486 Harrison, *Principiile Medicinei Interne*, ediţia a XIV-a, Ed. Teora, 2001-2003, p. 155

care mediază procesele mentale superioare, acelea care fac ca omul să fie o ființă rațională și conștientă[487], care-l deosebesc cel mai mult de animal.

Faptul că această parte a cortexului mediază procesele mentale caracteristice existenței omului ca ființă rațională și, prin urmare, culturală[488], face, după cum arată cercetările recente, ca procesul de configurare a prefrontalului să depindă în măsura cea mai mare de existența culturală sau de educația persoanei umane.

Procesele ce țin de instinct, de un automatism biologic (reflexele automate) ce vizează supraviețuirea omului, se pot dezvolta, ca și la animale, pe baza programului genetic, necesitând doar un minimum de stimuli. Pentru dezvoltarea cortexului prefrontal însă, experiența culturală, cum vom vedea mai departe, dialogul, înțelegerea, exersarea unor anumite comportamente sunt esențiale[489].

Cercetările prilejuite de extinderea sindromului ADHD au arătat că un rol fundamental în apariția sau în preîntâmpinarea problemelor

---

487 Și în cazul animalelor există anumite procese similare cu cele procesate în ariile prefrontale la om. Diferența fundamentală este că, în cazul animalelor, toate acestea se desfășoară instinctiv, prin urmarea rațiunilor cuprinse în programul lor genetic, și nu depind, precum în cazul omului, de reflectarea conștientă, de intenționalitățile persoanei, de gândire. Animalele nu știu că sunt atente, nu-și propun asta, ci pur și simplu anumiți stimuli – foamea, pericolul etc. – le fac să urmărească atent un anumit proces. Ele nu conștientizează, nu-și planifică viitorul, nu-și organizează conștient comportamentul, ci pur și simplu, în funcție de anotimp, vreme sau alți factori, în mod instinctiv, întreprind anumite acțiuni care le asigură existența în prezent și pe viitor (albinele strâng polenul, curăță stupul etc.).

488 Când spunem „culturală" ne referim la tot ceea ce definește modul de viață al omului, începând de la înțelegerea simbolică a lumii, experiența religioasă, până la creațiile sale materiale, în toate răsfrângându-se natura rațională, subiectivă a persoanei umane.

489 Într-un capitol anterior s-a arătat, spre exemplu, că există în cortexul uman un centru al atenției situat în lobii prefrontali și, de asemenea, un altul aflat în sistemul limbic și în creierul primar. Dacă centrii inferiori ai atenției se pot dezvolta prin simplul fapt al existenței în lume – atenție involuntară – centrul superior aflat în ariile prefrontalului – atenția voluntară – nu se dezvoltă decât printr-un exercițiu de durată, în care persoana, în mod conștient, trebuie să-și țină mintea concentrată pe o sarcină anume.

de atenție și hiperactivitate îl are mediul familial și educațional, experiența pe care copilul o dobândește în acest context. *A-i învăța și exersa pe copii cu acele comportamente, atitudini și strategii mentale care sunt procesate în zona prefrontală, arată aceste studii, înseamnă a ajuta la configurarea rețelelor neuronale ale acestor zone corticale.* Astfel, pe viitor, odată cu maturizarea acestor structuri corticale, procesele mentale superioare se vor putea desfășura cu ușurință, ca de la sine.

Există, așadar, un paralelism între formarea deprinderilor și structurarea acestor rețele neuronale. Dacă acestea nu sunt exersate în perioada optimă – copilărie sau adolescență – atunci va fi posibilă apariția unei nedezvoltări sau atrofii a acestor zone corticale atât de sensibile și dependente de experiența de viață. Iată câteva din recomandările pe care cercetătorii din domeniul dezvoltării corticale le fac pentru a preîntâmpina sau ameliora problemele de atenție și învățare:

Despre o educație favorabilă configurării cortexului prefrontal

– „Când adulții le arată copiilor, observă J. Healy, propunându-se pe ei înșiși ca model. cum să gândească înainte de a acționa, cum să amâne răsplata până la ducerea la bun sfârșit a lucrării începute, cum să folosească limbajul ca pe un mijloc ideal în procesul de gândire și planificare oferă cadrul fundamental de exersare a funcțiilor creierului executiv (cortexul prefrontal)”[490].

– Gândirea, alături de controlul conștient al actelor psihice și al comportamentului, după neuropsihologi, joacă un rol fundamental în edificarea cortexului prefrontal.

– Copiilor trebuie să li se arate, de asemenea, cum să-și organizeze programul (rutinele zilnice), să fie obișnuiți să intre într-un program pe care să-l respecte.

– Cea mai bună metodă, terapie a sindromului ADHD, este de a-i învăța pe copii să-și controleze comportamentul, să rabde, să-și înfrâneze dorințele și impulsurile, să nu fie lăsați să facă doar ceea ce vor.

---

490 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 183.

O anumită armonie şi înțelegere între părinți, arată dr. Barkley, un cadru familial liniştit, caracterizat de o viață interioară bogată şi intensă – comunicarea între membrii familiei, desfăşurarea în comun a unor activități casnice etc. –, un mediu ordonat şi organizat ajută extrem de mult la recuperarea deficiențelor ADHD, chiar în cazul în care sunt prezenți unii factori de risc, precum factorul alimentar sau vizionarea TV[491].

Dimpotrivă, certurile permanente, stresul, amenințările de tot felul suferite de părinți sau copii, lipsa unor norme în viața de familie, a dialogului cu părinții sau haosul ce domneşte astăzi în multe cămine sunt factori de risc care pot, dacă nu genera, cel puțin agrava disfuncțiile ariilor prefrontale.

Părinții joacă un rol deosebit de important, alături de toți cei pe care copilul îi are drept model, deoarece el îşi va însuşi, chiar dacă în prima fază inconştient, modul în care aceştia se relaționează la lume. „Când adulții le arată copiilor, observă J. Healy, propunându-se pe ei înşişi ca model, cum să gândească înainte de a acționa, cum să amâne răsplata până la ducerea la bun sfârşit a lucrării începute, cum să folosească limbajul ca pe un mijloc ideal în procesul de gândire şi planificare oferă cadrul fundamental de exersare a funcțiilor creierului executiv (cortexul prefrontal)”[492].

Gândirea, alături de controlul conştient al actelor psihice şi al comportamentului, după neuropsihologi, joacă un rol fundamental în edificarea cortexului prefrontal. Ei arată cât de important este a-i învăța pe copii „cum să pună întrebările corect, cum să vorbească problematizând, să planifice dinainte, şi la modul general, cum să folosească, să interpună limba (şi gândirea asociată) între impulsurile pe care le au şi comportament (n.tr. în fond, cum să-şi controleze rațional impulsivitatea)”[493]. Altfel spus, copiii trebuie învățați să integreze orice inițiativă,

---

491 Barkley, R. *What is the role of parent group training in the treatment of ADD children?*, în: Journal of Children in Contemporary Society 19 (1,2), 1986, p.143-151.

492 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p.183.

493 *Ibidem*, p. 179 şi D. Meichenbau, *Cognitive-Behavoir Modification: An Integrative Approach*, New York, 1977.

acțiune și comportament într-un context reflexiv; să știe de ce vor să facă un lucru anume, ce efecte poate să aibă, cum ar trebui să procedeze, să-și planifice activitatea, dacă este bine să acționeze, de ce așa și nu altfel ș.a.m.d.

De asemenea, este necesar să li se arate copiilor cum să-și organizeze programul (rutinele zilnice), să fie obișnuiți să intre într-un program pe care să-l respecte, pentru ca mintea să învețe astfel să încline întotdeauna a cultiva în viața insului respectiv un mediu ordonat, favorabil desfășurării activităților urmărite. Organizarea, respectarea și planificarea programului pun ordine în viața și în mintea copiilor. Aceasta este modalitatea prin care putem să le structurăm și să le ordonăm existența, făcându-i să dobândească o anumită independență față de stimulii haotici sau dorințele inconștiente care pot să le distragă atenția de la realizarea obiectivelor propuse[494].

Pentru a li se educa atenția, copiii trebuie atrași în diferite activități – „ajutor în bucătărie, în grădină, în atelier etc."[495]. Este necesar să fie învățați să se implice de mici, în mod responsabil, preluând, după puterea lor, din sarcinile părinților sau ale altora. Aceasta nu pentru că ar fi atât de necesar ajutorul lor, ci pentru că numai așa ei vor învăța să muncească, să se descurce singuri, să lupte pentru atingerea unui scop viitor, în felul acesta își vor construi rețelele neuronale ce răspund de aceste procese. Ei trebuie susținuți sau chiar constrânși într-o formă anume să urmărească lucrarea începută până la finalizarea ei[496].

Studiile desfășurate asupra tinerilor cu probleme de atenție și învățare au arătat că aceștia întâmpină mari dificultăți în asumarea unei responsabilități, în realizarea unei lucrări sau în rezolvarea unei situații sau probleme. Acest lucru este legat, arată aceste studii, „de

494 Este interesant de remarcat că organizarea, ordonarea mediului ce înconjoară copilul și a comportamentului acestuia sunt factori care ajută la configurarea ariilor prefrontale, la învățarea unor strategii de operaționare care vor favoriza reproducerea mai târziu în viața individului a comportamentelor deprinse sau vor organiza rațional viața omului respectiv.

495 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 187.

496 *Ibidem*, p. 186.

incapacitatea găsirii unei strategii de rezolvare a unor noi şi dificile tipuri de învăţare sau situaţii de viaţă"[497]. Se pare, constată J. Healy, că aceşti tineri nu şi-au exersat de-a lungul timpului abilitatea asumării unei responsabilităţi şi nu au fost puşi în situaţia rezolvării unor probleme ori le-au eludat întotdeauna, dându-li-se acest prilej. Ei nu au avut ocazia „de a persista cu tenacitate în rezolvarea unei probleme sau situaţii", sau în mediul cultural căruia aparţin nu au trăit ca pozitivă experienţa „cum este să duci la îndeplinire sarcina încredinţată, ce simţi atunci când ai dus la bun sfârşit cu succes lucrul început (educarea motivaţiei)"[498].

Îi vedem pe mulţi dintre copiii de astăzi nerăbdători să obţină ceva, nervoşi, permanent nemulţumiţi de ceea ce au, irascibili şi, ca părinţi, le căutăm scuze, le facem pe plac, îi batem, le dăm calmante sau răbdăm cu stoicism situaţia, gândindu-ne că este o problemă a vârstei care o să treacă de la sine. S-ar putea ca, într-adevăr, mai târziu, acest comportament să nu se mai manifeste, dar asta nu înseamnă că prejudiciile pe care acesta le-a adus dezvoltării cortexului prefrontal nu o să se reflecte în apariţia altor deficienţe, cum ar fi problemele de motivaţie, atenţie etc. Intervenţia trebuie făcută în momentul în care începe să se manifeste acest comportament, să fie căutate cauzele şi înlăturate sau, oricum, să se încerce, remedierea problemei prin educaţie.

Cercetările arată că cea mai bună terapie este de a-i învăţa pe copii de mici să-şi controleze comportamentul, să rabde, să-şi înfrâneze dorinţele şi impulsurile, să nu fie lăsaţi să facă numai ce vor[499]. Controlul comportamentului nu poate fi posibil decât corelat cu cel al emoţiilor şi al dorinţelor. Este necesar să ne educăm copiii să nu-şi dea frâu liber impulsurilor sau unor manifestări care pot să le facă rău lor sau celorlalţi, să devină stăpâni, astfel, pe propriile reacţii, sentimente şi

---

497 *Ibidem*, p. 188.
498 *Ibidem*, p. 186.
499 Wells, *What do we know about the use and effect of behavoir therapies in the treatment of ADD children?*, Journal of applied children in contemporary society 19 (1-2), 1986.

comportamente. De asemenea, aceştia trebuie deprinşi să se gândească înainte de a vorbi şi de a făptui, să-şi înfrâneze dorinţele sau impulsurile nocive pentru propriul organism sau pentru viaţa socială şi spirituală înainte ca acestea să ajungă să se manifeste în fapte şi în comportament[500].

Copilul idolatrizat de părinţi, care-i tiranizeză cu poftele sau capriciile sale, îşi este cel mai mare duşman. Acest comportament bolnav dacă nu este remediat, în timp, mai cu seamă în contextul societăţii moderne, poate duce la adevărate handicapuri mentale sau comportamentale, la incapacitatea de a face anumite lucruri sau, chiar, pe fondul frustrării şi îngustării orizontului de conştiinţă pe care aceşti copii nu au apucat să şi-l dezvolte, la anumite acte reprobabile.

Modelul nihilist al stilului de viaţă modern, promovat în mesajele TV, subminează dezvoltarea cortexului prefrontal

– Problema principală a copiilor de astăzi constă în faptul că stilul de viaţă, în special experienţa televiziunii şi a culturii pe care aceasta o emană în societate, îl defavorizează sau îl lipseşte cu totul pe copil de modelele şi experienţa unei existenţe reflexive, a încercărilor, a ordonării raţionale a vieţii, a planificării şi, în ultimă instanţă, a unor virtuţi fundamentale, ca înfrânarea, răbdarea, stăruinţa, a controlului raţional al comportamentului ce rezultă din acestea.

---

500 Controlul comportamentului este un fapt deosebit de important pentru viaţa şi libertatea omului. Un om care ştie să se controleze, mult mai uşor se va descurca în viaţă, fiind mult mai greu de influenţat sau manipulat de mediu. Aceşti oameni sunt mai stabili, mai siguri, mai puţin expuşi gesturilor necugetate manifestate sub imperiul mâniei, irascibilităţii sau dorinţelor inconştiente. Cu toate că această abilitate este atât de importantă, mulţi din copiii sau tinerii de astăzi nu o au dezvoltată suficient. Ei nu şi-au exersat-o îndeajuns şi astfel nu au izbutit să-şi dezvolte normal ariile corticale ce răspund de acest proces.

– Toate comportamentele cultivate de nihilism vin în conflict flagrant cu cele recomandate de cercetători pentru preîntâmpinarea sau vindecarea problemelor de atenție și învățare sau a afecțiunilor prefrontalului.
– Programul nihilist, cultivând comportamentul liberal, anarhic, neascultarea, neînfrânarea, exhibiționismul, lăcomia, dorința nestăvilită de lucruri și plăceri, distracția, îndreptățirea de sine, trufia, desconsiderarea celorlalți, egoismul, lipsa respectului și a generozității, individualismul, utilitarismul, goana după bani, violența, mânia, sexualitatea obsesivă etc. contribuie în mod direct la inhibarea configurării ariilor neuronale ale cortexului prefrontal.

Am reprodus recomandările de mai sus, pentru a se putea observa care este raportul dintre acestea și comandamentele educaționale promovate în societatea contemporană, în contextul culturii nihiliste, în special prin televiziune. Comportamentul libertin, anarhic, neascultarea, neînfrânarea, exhibiționismul, cultivarea lăcomiei, a dorinței nestăvilite de lucruri și plăceri, goana după bani, cultura divertismentului – totul rezidă în distracție – răzvrătirea, îndreptățirea de sine, trufia, desconsiderarea celorlalți, egoismul, lipsa respectului și a generozității, individualismul, utilitarismul, violența, mânia, sexualitatea obsesivă, negarea tuturor tradițiilor, a obiceiurilor vechi, a moralei sau a reflexiei raționale etc. sunt doar câteva dintre caracteristicile culturii nihiliste promovate prin televizor.

Nihilismul surpă, după cum s-a putut constata anterior, relația de familie, îi îndepărtează pe părinți de copii, cultivând egoismul, și consumă timpul care ar fi trebuit dedicat educației celor mici. Și în cazul în care părinții știu cum și chiar constituie un bun model educațional pentru copiii lor, cultura TV intervine ca să-i separe pe unii de alții, subminând autoritatea părintească și, totodată, impunând în conștiința copiilor alte modele, cele ale eroilor micului ecran. Comportamentul sau atitudinea acestora, pe care și-o însușesc micii telespectatori, imitând-o, este însă total potrivnică recomandărilor anterioare. Cei de la televizor acționează întotdeauna sub impulsul de moment, nu reflectează aproape niciodată înainte de a face ceva, aceasta atât pentru că ei nu fac decât să interpreteze un rol, cât și pentru că atitudinea

reflexivă nu are vizibilitate pe micul ecran şi, de asemenea, nici nu dă bine, nu este provocatoare, atractivă.

Mesajul nihilist al culturii TV intră în conflict flagrant cu orice demers cugetător, cu gândirea, problematizarea, planificarea, cu tot ceea ce înseamnă control raţional şi conştient al comportamentului şi al activităţii umane. Limbajul folosit în filme sau în emisiuni de divertisment – genurile predilecte ale copiilor şi tinerilor – este mai curând unul provocator, ce incită emoţia, senzaţia, dorinţa sau comportamentul impulsiv, decât unul care să tempereze, să îndemne la reflecţie, la gândire. Imperativele nihilismului – satisfacerea fără amânare a plăcerii, a acţiona impulsiv, a desconsidera şi eluda oricare normă şi valoare, a te revolta permanent împotriva tuturor etc. – sunt construite parcă în mod polemic prin negarea principiilor fundamentale ale unei educaţii sănătoase.

Pentru cine a urmărit cu atenţie principiile de bază în dezvoltarea cortexului uman, ca şi recomandările expuse anterior, este evident că toate trăsăturile programului nihilist intră în conflict flagrant cu acestea. Ele constituie exact acele comportamente care ar trebui cultivate pentru a inhiba configurarea ariilor neuronale ale cortexului prefrontal.

Programul educativ recomandat de cercetători pentru o dezvoltare normală a cortexului urmăreşte, în principiu, organizarea, structurarea constructivă, coerentă şi raţională a percepţiei, a gândirii şi a comportamentului copilului, dar şi a mediului ce-l înconjoară, a programului său de viaţă. Însă programul nihilist, ce caracterizează în mod esenţial mesajele televizualului şi ale culturii moderne cultivă, dimpotrivă, haosul, dezordinea, dezorganizarea comportamentelor, a puterilor mentale şi sufleteşti, inhibarea proceselor reflexive.

Construcţia cortexului are trebuinţă de o experienţă pozitivă, ziditoare, pe când nihilismul îl introduce pe individ într-o experienţă ce pleacă de la negaţie, de la o deconstrucţie, propunând, practic, o nonexperienţă.

Prin urmare, împărtăşirea din mesajele nihilismului conţinute în programele de televiziune constituie un important factor de risc pentru dezvoltarea şi funcţionarea ariilor prefrontale.

Mesajul nihilist şi sistemele motivaţionale

– Atâta timp cât nihilismul surpă orice autoritate (părintească, bisericească, educativă), neagă orice sistem de valori, cultivând relativismul, contribuie direct la atrofierea centrilor motivaţionali din ariile corticale ale cortexului prefrontal.

Studiile privind sindromul deficitului de atenţie şi hiperactivitate, ADHD, întreprinse de cercetători ca Diane McGuissness şi Russel Berkley, au arătat că tinerii la care este prezentă această afecţiune au nedezvoltat suficient sistemul motivaţional care mediază abilitatea de a munci sau a lucra motivat de ceva anume, sau, pur şi simplu, de a asculta un îndemn, o poruncă sau o normă oarecare.

Copiii şi tinerii de astăzi întâmpină dificultăţi în a-şi ţine mintea concentrată pentru îndeplinirea unei sarcini, dacă nu sunt stimulaţi din afară în mod continuu. Ei aşteaptă pentru orice lucru săvârşit o răsplată consistentă şi imediată (acest lucru devine tot mai evident şi la mulţi dintre adulţii noilor generaţii). Această incapacitate se datorează, după cum s-a putut constata, unei dezvoltări insuficiente a ariilor prefrontale ale sistemului motivaţional, fenomen cauzat de nedezvoltarea obişnuinţei de a munci, găsind un sens dincolo de răsplata imediată.

Corectarea acestei afecţiuni corticale şi comportamentale, spun cercetătorii[501], nu se poate face decât prin educaţie. Din păcate însă, mesajele culturii video, ale culturii nihiliste în care se scaldă omul modern sunt complet contrare acestei recomandări. A munci nu este o virtute în cultura media. Nu numai în filme, ci şi în celelalte emisiuni TV predomină divertismentul. Sensul este distracţia sau, cel mult, lupta pentru satisfacerea unor interese sau plăceri. Copii citind, lucrând, învăţând, oameni muncind nu apar aproape niciodată pe micul ecran. În morala hedonistă, eficienţa înseamnă ca printr-un efort minim să reuşeşti să obţii un folos sau o plăcere maximă. A lucra pentru alţii – părinţi,

501 Jane M. Healy, *Endangered Minds...*, p. 160.

frați, prieteni – cu tenacitate și cu responsabilitate nu este un lucru firesc într-o cultură în care egoismul și individualismul sunt dominante.

Urmarea unor norme, întreprinderea unui efort conștient și tenace având un scop viitor nu înseamnă numai a fi obișnuit să lucrezi cu responsabilitate și perseverență, ci și recunoașterea autorității, a ascultării și a respectului pe care-l datorăm acesteia (părinți, profesori etc.) și acceptarea unui sistem de valori, a unor reguli, legi sau porunci, repere ale orientării în activitatea cotidiană și în viață. Pe scurt, sunt necesare recunoașterea ierarhiei și a unui sistem de valori. Nu poți asculta de cineva și să-i urmezi rugămintea sau porunca dacă nu-i recunoști autoritatea. Nu poți urma niște norme sau legi dacă nu ai învățat că trebuie să existe o rânduială, un rost în tot ce se întâmplă în societate sau în lume.

Doctorul Barkley demonstrează importanța pe care o are educarea răbdării și a stăruinței în desfășurarea și finalizarea unei lucrări. Trebuie educată voința, tenacitatea, generozitatea de a te implica din dragoste sau din compasiune în ajutorarea cuiva. Credința în Dumnezeu, lărgirea universului de valori – a crede în bine, a aprecia frumosul și armonia – îl ajută pe om să-și găsească sensul în lume, în viață, dându-i totodată puterea interioară de a lupta pentru realizarea lui. Astfel se vor pune bazele configurării sistemului motivațional, fapt de o importanță crucială pentru existența omului.

La noua generație, arată Barkley[502], se poate ușor sesiza incapacitatea mentală de a asculta de o autoritate sau lege. Nu se poate spune că acești tineri, pur și simplu, nu vor să asculte, ci, mai curând, că ei nu au dobândit deprinderea de a face acest lucru. Învățați de cultura nihilistă să facă numai ce vor, să nu asculte de nimeni, să nu se încreadă în nici o autoritate și în nici o valoare, copiii nu și-au putut însuși acele comportamente pe care se fundamentează dezvoltarea sistemului motivațional. Mintea lor, ariile corticale ce mediază aceste comportamente nu pot răspunde coerent și stabil la o astfel de comandă. Autoritatea sau valori ca binele, frumosul (un ideal anume) nu mai sunt suficiente pentru a le motiva o acțiune. Este nevoie de bani, lucruri sau plăceri.

502 *Ibidem*, p. 157.

adică, exact ceea ce nihilismul învață că este esențial în viață, demn de dorit şi avut. Astfel este modelat de cultura modernă (nihilistă), concentrată în mesajele micului ecran, sistemul motivațional al acestor copii, suferinzi de ADHD sau LD (probleme de atenție şi învățare).

Atâta timp cât această cultură neagă orice autoritate – părinții, Dumnezeu, şcoala –, cât surpă orice sistem de valori, cultivând relativismul, ea contribuie direct la atrofierea centrilor motivaționali din ariile corticale ale lobului prefrontal. Singurele mobile validate de cultura nihilistă rămân dorința de plăcere sau interesul material care, până la urmă tot la plăcerea egoistă se rezumă.

Reflectarea culturii divertismentului în dezvoltarea cortexului prefrontal

– Divertismentul ca mijloc de distracție, ce își găsește rațiunea în însăşi distragerea atenției, slăbeşte capacitatea telespectatorilor de a ține mintea concentrată şi atentă asupra unei sarcini anume.
– Cultivarea acestui comportament – distracția – aduce serioase prejudicii dezvoltării sistemului motivațional al lobului prefrontal.
– Divertismentul conduce la reducerea capacității de control a comportamentului şi a emoțiilor.
– Divertismentul subminează cu putere capacitatea copilului ori a adultului de a-şi organiza programul sau viața în raport cu o autoritate sau un sistem de valori.
– Reflexia, dialogul, vorbirea cumpănită ca şi condiții ale învățării, disocierii dintre vorbire şi urmărirea gândului sunt defavorizate de cultura divertismentului.
– Violența şi erotismul ca ramuri principale ale divertismentului TV slăbesc capacitatea de concentrare, atenția în general, inhibă controlul comportamentelor şi al emoțiilor, îngustează câmpul de conştiință şi posibilitatea persoanei umane de a experimenta reflexiv realitatea, de a-şi construi sistemul motivațional.

Divertismentul, ca principalul mijloc de propagare a nihilismului, contribuie direct la acutizarea tuturor componentelor tabloului simptomatologic ce caracterizează afecțiunea ariilor prefrontale. În societatea modernă, divertismentul nu are un caracter episodic sau extraordinar,

precum în cea tradițională. Ca instrument persuasiv, promotor al culturii de consum, el devine mod sau mediu de existență pentru omul modern[503].

Televiziunea, în special, trăiește din divertisment, respiră sau se exprimă prin intermediul acestuia. Aproape toate programele sunt marcate de ideea de distracție, pentru a le face mai accesibile, mai seducătoare și, astfel, această prostituție instituționalizată pe care o impune factorul economic sau cultura de consum ajunge să domine lumea televizualului. Efectele?

Divertismentul, ca mijloc de distracție, care își găsește rațiunea în însăși distragerea atenției slăbește capacitatea telespectatorilor de a și ține mintea concentrată și atentă asupra unei sarcini anume. Din moment ce, pentru cultura divertismentului, sensul existenței este acela de a te distra, satisfacerea plăcerii, munca sau efortul devin indezirabile sau, în cel mai bun caz, sunt acceptate ca un „rău necesar" pentru obținerea unor cât mai grabnice și mai consistente recompense – plăcerea sau distracția.

Aceasta duce la o diminuare sau chiar o reprimare a dorinței de a desfășura o lucrare, la condiționarea oricărui efort de distracția obținută imediat, ceea ce înseamnă, de fapt, o slăbire a motivației. Așadar, pe termen lung, *cultivarea acestui comportament – distracția – este foarte probabil să se aducă serioase prejudicii dezvoltării sistemului motivațional al lobului prefrontal.*

Cultivând sau dezinhibând toate acele comportamente care pot distra, indiferent de valoarea lor morală, *divertismentul conduce la reducerea capacității de control a comportamentului.* Același lucru se poate spune și despre răspunsul emoțional al telespectatorilor care se expun frecvent bombardamentului cu mesaje excesiv de dramatice sau emoționale. *Labilitatea emoțională și incapacitatea de control a emoției care astăzi constituie unul dintre simptomele caracteristice multora dintre*

503 Mihaela Constantinescu, *Post / postmodernismul: Cultura divertismentului*, Univers Enciclopedic, București, 2001.

telespectatori, în trecut erau prezente, îndeosebi, la persoanele cu vătămări ale cortexului executiv.

Distracția eludează sau amână permanent programarea sau planificarea programului. Alături de comportamentul nihilist, anarhic, libertin, neînfrânat (dorințele nesățioase de lucruri și plăceri), pe care-l cultivă televiziunea, divertismentul subminează cu putere capacitatea copilului sau a adultului de a-și organiza programul sau viața în raport cu o autoritate sau cu un sistem de valori.

În contextul mentalității cultivate de televiziune sau în mediul educațional contemporan, copilul, de mic, este lăsat sau învățat că poate face tot ce vrea sau îi place, în ideea eronată că astfel își poate manifesta originalitatea sau individualitatea și își poate forma personalitatea. Orice normă sau impunere sunt sancționate, în acest context, ca expresie a ordinii vechi și, prin urmare, ele ar trebui, chipurile, abolite. Nici o autoritate sau valoare nu poate fi îndreptățită, în contextul gândirii anarhice de sorginte nihilistă. Scopurile cele mai dezirabile, în lumea micului ecran, sunt legate de manifestarea neînfrânată a dorințelor și a impulsurilor. Într-o asemenea viziune, nu mai există dorințe sau comportamente care să merite a fi inhibate.

De asemenea, în orizontul gândirii nihiliste, munca sau altă activitate constructivă nu sunt justificate sau sunt socotite ca nedrepte, căci nimeni nu este îndreptățit să-ți spună ce să faci și nici o valoare pozitivă nu poate menține sau motiva acest efort. Copilul este îndreptățit prin această ideologie să ceară permanent să i se satisfacă diverse dorințe sau plăceri, ca și cum aceasta i s-ar cuveni, fără să considere însă că este dator să dea ceva în schimb. Nihilismul anarhic sau liberal caracteristic culturii TV invită la acțiune prin încredințarea copilului sau a omului că nu trebuie să se supună nici unei rânduieli, ci este nevoie ca el să-și construiască prin forță propria ordine. Toate acestea subminează cu putere *reflexia, dialogul, vorbirea cumpănită ca și condiții ale învățării, disocierii dintre vorbire și urmărirea gândului.*

Violența și sexualismul, ramurile esențiale ale divertismentului, care asediază prin televiziune, și nu numai, mintea omului contemporan, sunt alți doi factori importanți în influențarea negativă a dezvoltării lo-

bului prefrontal. Violența generează irascibilitate, hiperactivitate, creşte mânia şi justifică astfel comportamentele agresive. Prin aceasta, se slăbeşte capacitatea de concentrare, susținerea atenției şi a motivației. De asemenea, prin cultivarea unui model de reacție violent, necontrolat la provocările realității, se slăbeşte capacitatea de control a reacțiilor şi a comportamentului. Oamenii irascibili, mânioşi sau violenți nu mai sunt capabili să facă acea disociație între vorbire, făptuire şi urmărirea gândului sau reflecția interioară, fenomen caracteristic persoanelor cu lobul prefrontal vătămat.

Sexualismul obsesiv cu care este bombardat telespectatorul, ca şi violența, îi limitează acestuia libertatea de a-şi guverna în mod rațional emoțiile, actele şi dorințele, de a se motiva de altceva decât de plăcere sau de dorința sexuală. Dorința cere o rapidă satisfacere a ei, deci o răsplată imediată. Munca sau alte idealuri care se interpun între om şi satisfacerea dorinței devin indezirabile. Hipertrofierea sexualității în lumea televiziunii sau în experiența culturală nihilistă, dincolo de efectele ei imorale sau magice, conduce la o îngustare a posibilității persoanei umane de a mai experimenta reflexiv realitatea, de a-şi construi sistemul motivațional călăuzit de alte idealuri sau valori. Prin toate acestea, mesajele sexualiste sărăcesc posibilitățile de configurare a ariilor neuronale ale cortexului prefrontal.

Niciodată în istorie tinerii sau oamenii nu au fost atât de puternic motivați sau mai curând seduşi sau atraşi de plăcere sau sexualitate ca astăzi. În aceste condiții, operațiile intelective superioare vor rămâne nedezvoltate suficient, înlocuite însă de activarea exagerată a centrilor plăcerii care incită la satisfacerea acelei plăceri sexuale ce guvernează tot mai mult imaginația indivizilor.

ŞTIINŢA INDICĂ PRINCIPIILE EDUCAŢIEI TRADIŢIONALE CA FIIND IDEALE PENTRU DEZVOLTAREA NORMALĂ A MINŢII COPIILOR

Am insistat asupra metodelor prin care copiii normali sau cei cu probleme pot fi ajutaţi să-şi dezvolte abilităţile noetice superioare (controlul comportamentului, planificare, motivaţie, atenţie etc.) şi, în paralel, ariile corespunzătoare din cortexul prefrontal, pentru a forma o imagine cât mai fidelă asupra a ceea ce înseamnă o bună stimulare a minţii copiilor, modul ideal în care ei îşi pot însuşi abilităţile citate anterior şi dezvolta în mod corespunzător creierul.

Nu sunt lucruri extraordinare nici experienţele pe care copilul trebuie să le aibă de-a lungul copilăriei şi nici comportamentele pe care acesta trebuie să şi le cultive. În mod paradoxal, cercetările şi studiile făcute au ajuns la concluzia că mijloacele tradiţionale pe care părinţii le-au folosit dintotdeauna ca să-şi crească copiii sunt cele mai potrivite desfăşurării acestui proces. Mintea copilului este făcută în aşa fel încât să se stimuleze pe sine însăşi în explorarea lumii înconjurătoare, în a se întreba, a căuta răspuns interogându-i pe adulţi, a vorbi cu ea însăşi, a se amesteca pe cât se poate în treburile celor mari, învăţând de la ei, imitându-i, confruntându-se ea însăşi cu anumite situaţii sau cu problemele pe care trebuie să le rezolve singură, şi astfel să înveţe şi să se dezvolte.

De asemenea, cercetătorii constată că aptitudinile pe care trebuie să le obţină copiii pentru a-şi dezvolta în mod normal cortexul prefrontal şi funcţiile acestuia nu sunt deosebite. În orice familie normală tradiţională copiii erau învăţaţi să-şi organizeze, să-şi rânduiască lucrurile, programul, micul univers care-i înconjura. Erau îndemnaţi să-şi controleze comportamentul, să înveţe să se poarte acasă sau în lume, să se gândească înainte de a întreprinde ceva, să nu-şi dea frâu liber impulsurilor. Mai ales la ţară, li se dădea o mică sarcină după puterea lor, pe care trebuiau să o ducă la îndeplinire. Erau învăţaţi să-şi asume o responsabilitate şi erau certaţi sau chiar pedepsiţi dacă dovedeau neglijenţă sau nepricepere. Erau lăudaţi şi încurajaţi pentru micile succese, susţinuţi astfel şi motivaţi a persevera în micile lor îndeletniciri.

Răsplata primită se găsea chiar în aprecierile şi laudele părinţilor, în grija şi dragostea lor. Copiii nu lucrau pentru bani sau lucruri, ci ca un răspuns la afecţiunea părinţilor, doreau să arate şi ei de ce sunt în stare, să facă, aşadar, ceva folositor. Răbdarea, stăruinţa, ascultarea cu atenţie erau mai greu de stăpânit de la început. Acestea însă erau solicitate permanent de-a lungul copilăriei prin experienţa pe care copiii o aveau, prin activităţile pe care le susţineau sau de către părinţii sau profesorii care-i înconjurau. Astfel, ele se sădeau în mod firesc în sufletul şi în mintea copilului.

Astăzi, din păcate, mediul societăţii moderne nici nu înlesneşte experienţa normală pe care o avea copilul în trecut (uneori nici părinţii nu mai ştiu cum să se poarte) şi nici aceste aptitudini nu mai sunt recunoscute şi cultivate ca virtuţi necesare în viaţă.

Concluzii

Chiar dacă această prezentare a trăsăturilor unui nihilism dezbrăcat de haina strălucitoare, seducătoare şi inofensivă în care se manifestă în viaţa cotidiană a oamenilor de astăzi poate părea exagerată sau neverosimilă, din păcate, acesta este fondul ideologic pe care se desfăşoară viaţa majorităţii familiilor sau indivizilor. Ascunse sub chipul diferitelor teorii privind educaţia, filosofii de viaţă, mecanisme psihologice justificative, coordonatele principale ale ideologiei nihiliste ne marchează tuturor viaţa.

Nu rareori îi putem vedea astăzi pe micii telespectatori că abordează anumite comportamente demonstrative, se răzvrătesc încontinuu împotriva rugăminţilor sau a indicaţiilor părinţilor, săvârşind, nu întâmplător, ci deliberat tot ce li se spune să nu facă, strigând, urlând, plângând până la a se da cu capul de pereţi sau a se lovi cu pumnii în cap dacă nu li se face voia. Îi putem vedea tiranizându-şi părinţii sau mai ales bunicii cu împlinirea tuturor poftelor sau dorinţelor stârnite contextual, incapabili să înţeleagă sau să se poată înfrâna atunci când acestea sunt greu sau imposibil de realizat. Îi vedem, de asemenea, pe

bieții părinți că acceptă obosiți această stare de fapt, neconştientizând că nu este produsul firesc al înclinațiilor propriilor copii, ci rodul educației nihiliste realizate prin televiziune sau prin contactul cu mediul în care trăiesc[504].

Ei nu ştiu că prin cultivarea unui asemenea comportament tiranic şi neînfrânat la copii, încă din primii ani de viață, se pune în pericol dezvoltarea lor mentală, edificarea structurilor neuronale ale cortexului prefrontal, defavorizând prin aceasta dezvoltarea abilităților superioare de procesare a creierului. Efectele nu sunt atât de vizibile la vârsta preşcolară. Ele încep să se vădească mai puternic abia după clasa a III-a, a IV-a, ca mai târziu să fie constatate ca o stare de fapt, ca o incapacitate ce vizează slăbirea atenției, motivației, controlului comportamentului şi al emoțiilor etc.

Când să-şi fi putut dezvolta atenția şi motivația copiii care nu au fost puşi de mici să-şi exercite aceste abilități sau cei care au refuzat, în principiu, să urmeze voia celor mari atunci când erau îndemnați să lucreze ceva? Cum să-şi dezvolte copiii ariile corticale care vizează controlul comportamentului, când învață de la televizor că părinții trebuie să le satisfacă orice dorință sau impuls, când nu ştiu ce este aceea înfrânare, în condițiile în care fac doar ceea ce vor sau traduc, fără discernământ, în viață scenariile pe care şi le-au însuşit de la televizor?

Acest sistem neuronal complex care răspunde de controlul comportamentului guvernează capacitatea minții omului de a evalua orice impuls interior, scenariu mental, context social înainte de a fi comandate comportamentele cerute de acestea. În cazul în care aceste comportamente nu sunt potrivite, sunt imorale sau nocive pentru viața insului sau a comunității, ele sunt inhibate, anulate sau e amânată punerea lor în practică. Nenumărate lucruri sau impulsuri asaltează mintea fiecărui om: să răspundem mai dur sau necuviincios, să ne certăm, să strigăm, să lovim etc.; însă aceia care şi-au exersat şi dezvoltat sistemul de control al

504 Uneori chiar părinții sau mai des bunicii sunt cauza acestor comportamente, ei înşişi fiind influențați în mentalitate de cultura nihilistă, ceea ce îi face să cultive la propriii copii înclinările anarhice sau liberale, fără să bănuiască urmările de mai târziu.

comportamentului vor fi capabili să-şi reprime aceste impulsuri datorate irascibilităţii sau altor influenţe şi provocări.

La tot mai mulţi dintre tinerii noilor generaţii, arată cercetările, acest prag sau barieră de potenţial, această forţă de control este atât de joasă sau slabă, încât impulsurile care urcă din subconştient sau sugestiile venite din exterior sunt materializate în fapte înainte ca aceştia să înţeleagă ce s-a întâmplat de fapt. Într-o societate a hipertrofierii mijloacelor de manipulare persuasivă – mass-media în general – când mintea oamenilor este bombardată permanent cu mesaje care îndeamnă la diferite fapte sau acte, când sunt petrecute mii de ore cu mintile conectate la fabrica de imagini şi sugestii a televiziunii, incapacitatea oamenilor de a-şi controla comportamentul constituie un fapt cu consecinţe deosebit de grave.

Cumpărarea unor lucruri de care nu avem o reală nevoie, sub presiunea impulsului de moment, violenţe verbale, fizice sau alte fapte, până la violuri, crime sau sinucideri sunt acte care se produc astăzi tot mai adesea sub imperiul unor impulsuri iraţionale şi de moment, care scapă de sub controlul individului şi care ulterior sunt regretate.

Având în vedere cele prezentate anterior, nu credem că este exagerat să afirmăm că principiul nihilist, ca generator al unei educaţii specifice (contraeducaţii), cu greu ar putea fi înlocuit de un altul mai eficace în inhibarea dezvoltării cortexului uman. Nihilismul, ca fenomen cultural, nu mai poate fi socotit un mediator al procesului de cunoaştere, al organizării sau structurării raţionale a experienţei copilului, ci un perete despărţitor aşezat între mintea omului şi lume, un factor generator de confuzie şi haos.

Dintotdeauna culturile au oferit o explicaţie, au construit un sistem, au organizat datele realităţii într-o anumită logică şi au ordonat, structurat cumva întreaga experienţă umană. Nihilismul însă descurajează intenţia de a cunoaşte, creează confuzie, dezorganizează orizontul de experienţă, cunoştinţe şi modul de viaţă. El nu pune în lumină înţelesurile, ci, dimpotrivă, alienează percepţia, cultivă confuzia şi întunecă înţelegerea, legând-o de senzaţie şi instinct. Practic, nihilismul opacizează întreaga raţionalitate a creaţiei, suspendând omenirea în

haosul sau în vidul lipsei de sens al nimicului. Cu cât este mai pregnantă prezența morbului nihilist într-o cultură sau mod de viață, cu atât mai dezavantajat este procesul de dezvoltare al cortexului uman.

Gândirea sau modul de viață nihilist marchează puternic experiența omului contemporan, însă acestea nu ar fi putut să se răspândească atât de mult, în toate ungherele lumii reale, fără intervenția mass-mediei şi, îndeosebi, a televiziunii. Chiar şi în contextul unei culturi nihiliste, oamenii de pe tot cuprinsul globului, în mediul în care trăiesc – relațiile cu oamenii din comunitatea căreia îi aparțin, obiceiurile tradiționale, natura, credința – ar găsi o experiență suficient de bogată pentru dezvoltarea normală a minții. Aceasta dacă nu ar fi influențați puternic de vizionarea TV, obicei care ocupă o parte semnificativă a timpului şi deci a experienței copiilor, tinerilor şi adulților din întreaga lume.

Cultura TV este prin excelență una nihilistă, căci televiziunea este un amplificator ideal al tuturor tendințelor nihiliste prezente în cultură. Aceasta pentru că vizionarea însăşi, ca act, neagă prin substituție viața reală; lumea fantastică a micului ecran este suficientă sieşi şi ne revendică numai pentru ea; divertismentul este rațiunea de a fi a televiziunii, iar violența, anarhia, sexualitatea, magicul, egoismul, individualismul, consumismul şi mercantilismul sunt notele definitorii ale acesteia. Astfel că, atât prin natura tehnologiei şi comunicării pe care ne-o propune televiziunea, dar şi prin mesajele perfect adaptate acestei naturi şi culturii nihiliste, obiceiul uitatului la televizor ridică un mare semn de întrebare asupra sănătății mentale a viitoarelor generații, crescute în fața micului ecran.

Pe negația programului nihilist sau pe imperativul dobândirii plăcerii, nu se poate construi reflexiv cortexul uman. Astfel că mintea tinerilor după ani de astfel de experiențe nu mai reuşeşte să se regăsească, să se autodefinească sau să desluşească o rațiune, un sens al existenței, puterea sau energia de a desfăşura o acțiune coerentă pe termen lung. Să nu ne mirăm astfel, când îi vom vedea pe copii sau pe tineri că nu ştiu ce vor, că nu-i interesează nimic, că nu pot să se angajeze cu tenacitate într-o lucrare. Să nu ne surprindă labilitatea,

slăbiciunea, incapacitatea de a răbda, de a se înfrâna, de a rezolva problemele întâmpinate.

Nervozitatea, irascibilitatea, agresivitatea care îi caracterizează uneori, alteori apatia, descurajarea până la deznădejde nu sunt decât produse ale frustrării pe care o resimt aceşti tineri care nu dispun de echipamentul neuronal, cortical pentru a se putea descurca singuri în viaţă, pentru a-şi satisface oceanul de dorinţe pe care îl cultivă mass-media. Haosul mediului culturii nihiliste care-l împresoară pe om contemporan ajunge să se reflecte şi în structurile corticale, lipsa de sens sau de repere fundamentale, pe care o trăieşte cultura modernă, de asemenea. Mintea acestor copii nu a izbutit să-şi construiască structurile de care are nevoie pentru se confrunta cu lumea reală, pentru a străbate marea acestei existenţe.

Există o seamă de principii educaţionale care sunt surprinse în general în cultura tradiţională sau în creştinism şi care s-au cristalizat în urma a mii de ani de experienţă umană sau care sunt primite prin revelaţie dumnezeiască. A le desconsidera, înlocuindu-le cu produsele culturale ale societăţii de consum sau cu cele ale ideologiei nihiliste este o eroare cu consecinţe incalculabile pentru viaţa şi mintea omului.

Aşa-zisa civilizaţie, teoriile „ştiinţifice" sau curentele la modă care vin astăzi să-l îndemne şi să-l îndreptăţească pe omul contemporan a lepăda întregul mod de viaţă tradiţional nu fac decât să mascheze ura sau rătăcirea nihilismului şi să introducă omul pe o pistă existenţială falsă. Din ultimele cercetări în domeniul neuropsihologiei rezultă că revolta împotriva autorităţii, inversarea tuturor sensurilor, chiar a comportamentelor specifice fiecărui gen – femeia îşi însuşeşte cele ale bărbatului, iar acesta se feminizează – negarea oricărei ordini, dezinhibarea tuturor comportamentelor, fuga de muncă, alergarea după plăceri, bani sau transformarea sexului într-un obiect de idolatrie înseamnă angajarea omului într-un aprig şi distrugător război îndreptat împotriva propriei fiinţe, propriei minţi, împotriva fiinţei umane în general. Copiii care sunt învăţaţi să conteste orice autoritate, să-şi dispreţuiască şi să-şi tiranizeze părinţii cu capriciile cultivate de cultura de consum, de fapt ajung să-şi fie lor înşişi cei mai mari duşmani, luptând

cu propria fire, batjocorind-o, dispreţuind propriile nevoi şi intenţionalităţi fireşti dezvoltării minţii şi împlinirii umane.

Tinerii care fug de orice efort, muncă sau responsabilitate, pentru a sorbi cu lăcomie din cupa plăcerilor, pentru a trăi într-o perpetuă distracţie, se păcălesc în primul rând pe ei înşişi, îşi amputează de bunăvoie mintea, lipsind-o de posibilităţile unei dezvoltări normale a tuturor capacităţilor sale. Omul, se pare, nu poate ieşi decât învins din acest război dus împotriva raţiunilor naturale, a ceea ce poartă înscris profund în fiinţa sa.

Având în vedere cele prezentate până acum, este uşor de anticipat că omul viitorului, omul societăţii nihiliste, nu va fi în nici un caz precum îşi imaginau evoluţioniştii, mai evoluat decât cel de astăzi sau decât cel din trecut. Mai degrabă, proporţional cu înaintarea nihilismului, cu conformarea mentalităţilor şi a vieţii oamenilor spiritului acestei ideologii, oamenii vor fi tot mai infirmi din punct de vedere mental, biologic şi sufletesc. Această cultură inhibă cu putere dezvoltarea corticală, îngustează câmpul de conştiinţă şi conduce în mod foarte probabil la apariţia unor sindroame ca ADHD şi LD, la boală psihică sau neurologică. O criză mult mai gravă decât aceea a petrolului, care poate fi preconizată în acest context, poate fi socotită criza sănătăţii mentale sau a creierelor[505]. În America, spre exemplu, dacă rata creşterii numărului celor suferinzi de boli mentale se păstrează la cota actuală – 1% pe an – înseamnă că în câteva zeci de ani marea parte a populaţiei Americii va suferi de o boală psihică sau neurologică.

Deşi nihilismul – cultura consumatorismului şi a divertismentului – promite totul, el, în fond, îl lipseşte pe om de înseşi puterile sale mentale, îi strică mintea, îi îngustează orizontul de conştiinţă, făcându-l să se asemene mai degrabă cu maimuţa (necuvîntătoarele), din care această cultură susţine şi încearcă să ne demonstreze că ne tragem.

După cum se prezintă lucrurile, este greu de crezut că lumea va mai putea fi purificată de morbul nihilismului. Mai probabil este ca

---

505 America se confruntă încă de pe acum cu acest fenomen, lucru ce explică importul masiv de „creiere” şi forţă de muncă calificată din spaţiul Europei de Est şi din cel asiatic.

acest mod de viață, această ideologie să se întindă ca o ciumă peste întreaga suprafață a pământului, având în televizor sau Internet mijloace ideale de propagare.

În acest context, soluția poate fi căutată și aplicată doar la nivelul personal sau la cel al micilor comunități, lucru deja observabil în lumea occidentală. În America, Germania, Spania etc. multe familii care alcătuiesc în unele cazuri chiar microcomunități au renunțat complet la televizor, căutând totodată să se întoarcă la modul de viață tradițional, la natură, la tot ceea ce este simplu și firesc. În cazul lumii occidentale, drumul de întoarcere nu este atât de simplu de parcurs deoarece, față de țările din estul Europei, legătura cu trecutul, cu viața tradițională s-a pierdut aproape complet. Pentru poporul român lucrurile ar fi cu mult mai simple, căci filonul tradițional este încă destul de viguros. Ar trebui să ne gândim mai bine înainte de a ne lepăda de întreaga bogăție a obiceiurilor și tradițiilor pe care se întemeia educația, viața de familie și cea comunitară, înainte de a părăsi credința sau tot ce a constituit temeiul desăvârșirii omului în spațiul românesc, deoarece este cu mult mai ușor să strici, să distrugi decât să zidești, să pui ceva bun în loc. Ar trebui poate ca măcar acum, în ceasul al XII-lea, când încep și occidentalii să înțeleagă faptul că au apucat-o pe un drum greșit, să învățăm și noi din greșelile lor, înainte de a ne arunca fascinați și hipnotizați în brațele unei culturi sinucigașe.

Partea a III-a

Cu sau fără televizor

Viața de familie și televizorul

Influența negativă a televiziunii în viața familiei contemporane se manifestă sub mai multe forme. Forța disolutivă a televiziunii se manifestă atât direct, prin promovarea avortului, a libertinajului sexual, prin limitarea înțelegerii relației de dragoste la satisfacerea mecanică a plăcerii sexuale, cât și indirect, prin promovarea unei vieți lipsite de griji, comode, cu mult confort și multă distracție, pentru care familia sau copiii ar putea constitui un serios impediment. În general, întreaga atmosferă a lumii micului ecran este potrivnică unei vieți normale de familie. Să urmărim însă ceva mai sistematizat care ar fi principalele probleme pe care televiziunea le creează familiei din zilele noastre.

1. Timpul petrecut de membrii familiei în jurul televizorului este un timp mort pentru existența acesteia. În loc să se sprijine reciproc, să se completeze unul pe celălalt în treburile casei, membrii familiei se uită la televizor. Nu numai că activitățile casnice intră în criză – femeia nu pregătește la timp mâncarea, bărbatul nu repară ceva sau nu face cumpărăturile –, dar membrii familiei nu mai au nici răgazul de a comunica spre a-și împărtăși problemele, grijile sau împlinirile, de a se sfătui unul cu celălalt, de a găsi sprijin și mângâiere.

Masa în familie, eveniment central în existența cotidiană a acesteia, un moment al împăcării, al comuniunii, al comunicării și al mulțumirii, a fost înlocuită cu luatul mesei în fața televizorului. Chiar și atunci când întreaga familie este prezentă, uitându-se la aceeași emisiune, fiecare se află departe de celălalt, cu mintea plecată în lumea de pe micul ecran. Nu mai este deplină nici bucuria femeii că mâncarea pentru care s-a ostenit cu dragoste a plăcut soțului și copiilor, nici a bărbatului că se află în mijlocul familiei sale, având-i pe toți împrejur, nici a copiilor că se află alături de părinți. Masa în fața televizorului este cel puțin un motiv de indiferență sau de lipsă de respect pentru celălalt, dacă nu chiar o pricină de irascibilitate, de dezbinare și ceartă pe marginea emisiunilor urmărite.

2. Starea de fericire este o realitate subiectivă. Oamenii pot să aibă bani, bucurii, succes, să fie chiar iubiți, şi totuşi să se considere nefericiți. Totodată, există oameni săraci, cu probleme, cu griji şi chiar lipsiți de o afecțiune deosebită care se consideră fericiți sau, oricum, mai fericiți decât primii. Nu vom aborda aici dimensiunea religioasă a problemei, ci vom lua în discuție doar unul dintre cele mai importante aspecte privind sentimentul de fericire sau nefericire pe care-l trăiesc oamenii.

Omului nu-i este de ajuns că trăieşte bine, că se simte mulțumit de situația în care se află sau de oamenii din jurul său pentru a se considera fericit. El are nevoie de confirmarea că într-adevăr situația pe care o trăieşte este una fericită, demnă de râvnit. De aceea el compară permanent ceea ce i se întâmplă cu modelul pe care-l are în minte sau cu ceea ce vede în jur. În acest context, televiziunea joacă un rol nefast în viața oamenilor. Ea devine termenul de comparație pentru cei mai mulți telespectatori, deoarece pe micul ecran se configurează modelul de om fericit. Aici începe drama omului contemporan. Orice ar face, el nu poate realiza în chip desăvârşit prototipul lumii TV. Şi, chiar dacă se presupune că reuşeşte acest lucru, constată cu amărăciune că încă nu a ajuns la fericire. Aceasta nu înseamnă însă că va conştientiza faptul că modelul prezentat la televizor sau cel furnizat de nihilismul culturii de consum nu este viabil. Care este oare rezultatul acestei permanente raportări a telespectatorului la modelul propus de televiziune, care sunt consecințele acestui fapt pentru viața familiei contemporane?

Viața de familie apare arareori pe micul ecran, cu toate că, în realitate, în jurul acesteia se configurează în chip firesc existența majorității oamenilor. Familia şi întâmplări legate de viața acesteia, prin însăşi natura lor, sunt socotite subiecte foarte puțin potrivite pentru a fi mediatizate. În emisiunile de divertisment, sportive, de ştiri, în talk-show-uri sau în programele politice, familia nu-şi găseşte locul sau, chiar dacă este amintită, apare într-o ipostază senzațională, electorală sau, oricum, maladivă.

Prezența familiei devine sesizabilă, mai cu seamă, în filme, în special, în seriale sau telenovele. Din păcate, nici aici telespectatorilor nu

li se oferă posibilitatea de a cunoaşte o viaţă normală de familie. Familia obişnuită, simplă, nu are nimic spectaculos, pentru a putea atrage atenţia telespectatorilor. Astfel, chiar şi atunci când familia apare într-un anumit context pe micul ecran, aceasta nu va avea decât puţine elemente care să o identifice cu o familie normală.

5. În familia de pe micul ecran, oamenii au mai mult timp liber şi mai mulţi bani, şi se distrează aproape tot timpul. Trăiesc întâmplări senzaţionale, fascinante poveşti de dragoste, emoţii puternice. Trăiesc mult mai intens, nu au timp să se plictisească şi să se uite la televizor, căci trebuie să acţioneze. Telespectatorii care au această lume drept model când revin la atmosfera propriei case vor constata izbitoarea diferenţă care există între cele două lumi. Propria viaţă de familie pare cenuşie, apăsătoare, plictisitoare, cu probleme, griji, lipsuri şi chiar cu neînţelegerile inerente unei vieţi normale, în comparaţie cu întâmplările extraordinare, cu viaţa deosebită pe care telespectatorii îşi închipuie, prin prisma televiziunii, că o duc alţii. Apare astfel un cerc vicios: problemele se acutizează tot mai mult, proporţional cu timpul dedicat vizionării căci viaţa de familie devine tot mai săracă, iar oamenii se vor simţi din ce în ce mai mult îndreptăţiţi să caute cu jind la ideala lume fictională. Comparaţia vieţii personale de familie cu cea strălucitoare, trăită pe micul ecran, devine astfel o sursă permanentă de nemulţumire şi frustrare, cadru prielnic pentru apariţia tensiunii şi neînţelegerilor familiale.

6. Membrii familiilor de pe micul ecran sunt independenţi unul faţă de celălalt. Activitatea filmului este centrată aproape întotdeauna pe ceea ce îi individualizează pe aceştia – interesele, cariera, aventurile fiecăruia. De aici telespectatorul, femeie sau bărbat, învaţă sau îşi însuşeşte acea mentalitate în care obiectivele şi interesele individuale sunt separate de cele ale familiei. Această atitudine prin care telespectatorul începe să acorde mai multă importanţă nevoilor, intereselor şi satisfacţiilor individuale, decât celor comune, ale familiei, este una dintre principale cauze ale divorţului în lumea modernă. Fiecare cu cariera lui, cu banii lui, cu preferinţele, cu programul, cu prietenii lui, cu

propriul ego, încât până la urmă soţii se trezesc că au mai multe lucruri care îi separă decât îi apropie.

7. O altă frustrare pe care o naşte televiziunea este produsă de comparaţia, uneori chiar inconştientă, pe care telespectatorii o fac între propriii soţi şi eroii micului ecran. Bărbaţi sau femei, drăguţi, şarmanţi, fermecători, aproape întotdeauna foarte sexi, bogaţi şi puternici, gata să satisfacă plăcerile partenerului, îi pun în stare de inferioritate pe bieţii soţi sau pe soţiile care, în chip firesc, nu pot concura cu un personaj fictional, interpretat de un actor tânăr, bine machiat şi retuşat cu ajutorul tehnologiei video, care trăieşte şi se pregăteşte numai pentru a întruchipa idealul, a forma o imagine cât mai perfectă. Acest erou fictional care pătrunde şi ia proporţii în imaginaţia telespectatorilor este cel mai mare duşman al vieţii de familie. Cu el se săvârşeşte prima oară adulterul şi, adesea, tot el este cel care împinge în viaţa cotidiană persoana respectivă către adulter.[506]

8. Dorinţele inoculate de televiziune, în special prin publicitate, se transformă în mintea telespectatorilor în zid despărţitor între bărbat şi femeie sau în pricină de tensiune şi scandal. Dorinţa de lucruri, bani şi plăceri cultivă în special instinctul posesiunii, egoismul şi individualismul, şi prin aceasta slăbesc relaţia cu celălalt. Omul îşi transferă treptat orizontul de împlinire de la comuniune, iubire faţă de cel de lângă el, de la bucuria de a fi împreună cu soţul sau cu copilul, la universul obiectelor şi al plăcerilor egoiste, o realitate care – în versiunea TV – este vrednică de dorit. Maşinile, hainele scumpe, distracţia, confortul, luxul de la televizor nu sunt la îndemâna oricui. De aici încep să apară nemulţumirile şi reproşurile.

9. Televiziunea joacă un rol principal în normalizarea relaţiilor sexuale în afara căsătoriei, a adulterului, a perversiunilor sexuale şi a divorţului. În telenovele, spre exemplu, relaţiile sexuale sunt de 24 de ori mai frecvente în afara căsătoriei decât cele între soţi sau 94% dintre întâmplările erotice se desfăşoară între persoanele necăsătorite. De asemenea, adulterul şi divorţurile abundă, depăşind cu mult rata celor

---

506 Vezi cap. *Efectul magic al televiziunii,* vol. al II-lea.

din realitate. „De ce să te mai străduieşti să-ţi păstrezi fidelitatea faţă de soţ sau soţie când plăcerea o poţi obţine şi în altă parte sau când toată lumea procedează la fel?” sugerează televiziunea prin falsa realitate pe care o promovează.

10. În condiţiile în care soţul sau soţia îşi vor hrăni simţurile şi imaginaţia, prin vizionarea materialelor erotice sau pornografice, criza familială se va acutiza extrem de rapid. S-a putut constata anterior că vizionarea acestora generează, după numai câteva săptămâni, mutaţii vizibile în mentalitatea indivizilor. Nemulţumirile sau frustrările privind persoana celuilalt şi chiar propria persoană, slăbirea fidelităţii, a dorinţei de a avea copii sau de a întemeia şi a susţine o familie sunt consecinţele directe ale vizionării materialelor erotice şi pornografice. Plăcerea devine personajul principal în viaţa oamenilor dependenţi de astfel de mesaje. Dacă pentru o asemenea persoană plăcerea va putea fi găsită şi în afara căsniciei, o plăcere lipsită de responsabilităţi, facilă şi seducătoare, atunci această alegere devine foarte probabilă.

Televizorul, după cum demonstrează Maria Winn, este un străin care pătrunde în casele noastre şi care, insinuându-se în viaţa fiecărui membru al familiei, reuşeşte să-i îndepărteze pe unul de celălalt. Televiziunea este mai mult decât o persoană: este o lume cu care ne împrietenim, împreună cu care petrecem adesea mai mult timp, în care investim mai mult afectivitate decât în cei apropiaţi. Lumea TV ne revendică numai pentru ea şi permanent ne şopteşte, ne sugerează cu subînţeles că există o altă viaţă care merită să fie trăită decât cea a monotoniei familiale, iar noi merităm această fericire.

Procesul de transformare a omului aşezat zilnic câteva ceasuri în faţa televizorului este unul de natură cvasistatică. Adică suficient de încet pentru ca în fiecare zi oamenii să apară ca şi neschimbaţi, identici cu ei înşişi. Efectele mici, cumulate pe parcursul timpului, fac ca după câţiva ani să se ajungă ca oamenii să nu se mai poată înţelege, să nu se mai recunoască unul pe celălalt. Ei nu mai sunt ei înşişi cei din trecut, ci un produs al formării sau al alienării mediatice. Astfel, încet-încet, această voce, care prin toate imaginile ce ne pătrund în minte devine din ce în ce mai convingătoare, ne va face să ne simţim tot mai

îndreptățiți să ne revendicăm o viață mai comodă, cu mai multe plăceri și mai puțin efort. Celălalt, soțul sau soția, în măsura în care nu ne poate oferi această viață sau care constituie o piedică în dobândirea „libertății" sau a plăcerilor va fi receptat, chiar dacă numai la nivelul inconștientului, ca un potențial dușman. Dacă despărțirea nu este posibilă din cauza copiilor, a mediului social sau din alte cauze, atunci individul se va simți îndreptățit în sufletul său să se poarte urât și violent cu cel de lângă el (soțul sau soția), să se răzbune pe el pentru eșecul, starea de nefericire indusă, de altfel, prin mass-media. Chiar dacă nu vor divorța, viața familiei ajunge adesea să fie un adevărat coșmar. Fantasmele plăcerilor neîmplinite sădite de televiziune în mințile telespectatorilor fideli devin astfel cei mai mari dușmani ai vieții de familie și, în ultimă instanță, ai oamenilor pe care îi stăpânesc și îi neliniștesc permanent.

Având în vedere toate acestea, reproșurile, cearta, violențele verbale și fizice vor deveni tot mai frecvente și mai grave în viața familiei configurate în jurul televizorului și a valorilor acestuia, mai cu seamă, pe fondul irascibilității și nervozității generate de viața stresantă a omului contemporan. Acest comportament se încadrează, de altfel, în atmosfera generală a dramei TV. Prin acest comportament, telespectatorii au șansa să-și transforme propria viață într-o scenă, să se simtă pentru câteva clipe eroii propriei telenovele. În astfel de condiții, despărțirea poate deveni iminentă, în special în contextul unei mentalități induse tot de televizor, al unor stereotipii de genul: „Dacă relația nu merge, ne despărțim civilizat și ne refacem fiecare viața".

Există o mulțime de aspecte privind forța disolutivă pe care televiziunea, ca experiență prin excelență nihilistă, o are asupra familiei. Aceasta preia copilul sau omul matur de la nivelul mentalității pe care o are, pentru ca printr-o succesiune de pași, printr-o serie de metode, argumente și justificări – construcția și manipularea situațiilor de viață, a contextelor, a replicilor și atitudinilor personajelor de pe micul ecran – să-l conducă pe telespectator către o mentalitate egocentristă, străină sau chiar polemică vieții de familie. Familia fiind principalul dușman al societății de consum, este normal ca aceasta,

prin instrumentul ei principal – televiziunea – să lupte împotriva familiei. Cine îşi asumă riscurile de a deţine un televizor în propria casă trebuie să conştientizeze toate cele prezentate anterior, căci depinde în primul rând de noi soarta acestui război.

Copiii, tinerii şi televizorul în contextul culturii nihiliste

Cele mai multe studii referitoare la efectele vizionării TV îi au în vedere pe copii şi pe tineri, pentru că la aceste vârste experienţa poate fi definitorie pentru dezvoltarea minţii, atât din punct de vedere neurologic, cât şi psihologic. Este perioada când se configurează reţelele neuronale, se dezvoltă echipamentul cortical necesar în viaţă şi se formează deprinderile şi comportamentele.

Ce se întâmplă cu mintea copiilor pentru care televiziunea a fost *baby sitter*, părinte şi educator am arătat în mai multe din capitolele acestei cărţi. În cele ce urmează, vom încerca însă să rezumăm aceste efecte, conturând într-o imagine unitară portretul tânărului care şi-a petrecut o mare parte din copilărie şi adolescenţă în faţa ecranului.

În primul rând, vizionarea inhibă dezvoltarea strategiilor de operare pe emisfera stângă, lucru care aduce grave prejudicii abilităţii de a folosi şi stăpâni limba, gândirea logică şi analitică. Problemele de limbă pot fi sesizate la aceşti tineri în incapacitatea exprimării cu claritate a ideilor, în folosirea defectuoasă a gramaticii, în prezenţa din abundenţă a stereotipiilor verbale, a expresiilor de jargon şi a exagerărilor. Toate vădesc sărăcia limbajului, a gândirii şi a orizontului de preocupări intelectuale. Nedezvoltarea reţelelor emisferei stângi pune în criză raţionamentul logico-matematic, creează dificultăţi în abordarea unor discipline ca fizica, matematica, chimia, a metodei şi a raţionamentului ştiinţific. Capacitatea de a citi şi a scrie, memoria de scurtă durată, procesul de învăţare sunt defavorizate, de asemenea, prin vizionarea TV.

Învăţarea şi procesele mentale superioare în general sunt influenţate semnificativ de televizor, prin vătămarea pe care comunicarea audio-video o produce cortexului prefrontal. Această afecţiune a ariilor prefrontale se răsfrânge cu putere în comportament, în gândire şi în întregul mod de viaţă al tinerilor care au acumulat prea multe ore de vizionare de-a lungul copilăriei. Tinerii aceştia sunt incapabili să se concentreze cu atenţie pe o perioadă mai lungă şi să se motiveze în urmărirea unei acţiuni până la finalizarea ei. Nu pot să-şi planifice şi să-şi organizeze programul şi viaţa, sunt delăsători şi neglijenţi, irascibili şi hiperactivi, nu-şi pot controla emoţiile şi pot avea un comportament instinctiv exacerbat – bulimie sau pulsiuni sexuale. Prin inhibarea comunicării intra şi interemisferice, vizionarea TV pasivizează procesele intelectuale, reacţiile şi comportamentul indivizilor, pune în pericol dezvoltarea inteligenţei.

În prezentarea de până acum am luat în discuţie doar problemele pe care le solicită expunerea îndelungată la mediul audio-video, fără a ţine cont de natura programelor TV. Conţinutul mediului televizual nu numai că agravează simptomatologia descrisă anterior, dar şi adaugă noi trăsături la întregirea portretului omului mediatic. Dinamismul excesiv, dictatul acţiunii, accentul pus numai pe ceea ce are vizibilitate şi creează senzaţie contribuie la formarea unui individ puţin reflexiv, nerăbdător în tot ceea ce face şi agitat, cu toate că în realitate este extrem de pasiv. Obişnuiţi cu lucrurile neraţionale şi cu emoţiile puternice, aceşti copii învăţaţi să stea în faţa televizorului, se angajează cu greu într-o activitate, în tot ceea ce presupune efort, se plictisesc repede şi renunţă uşor la ce au de făcut.

Când nu sunt telespectatori devin ei înşişi actori, începând să interpreteze rolurile învăţate de la televizor. De fapt, în societatea televizualului, autorii post moderni găsesc că ideea de spectacol a pătruns profund în viaţa tinerilor care ajung să-şi construiască identitatea prin însuşirea unuia dintre rolurile puse în circulaţie în lumea TV, prin imitarea uneia dintre vedetele sau vip-urile acestei pseudo-realităţi. Lumea devine o scenă, pe care fiecare îşi asumă un rol şi încearcă să-şi promoveze sau să-şi vândă cât mai bine imaginea.

Nihilismul este spiritul în care, prin televizor, se edifică sinele şi identitatea „omului nou”

Nihilismul, trăsătura caracteristică a programelor TV şi, de altfel, a culturii moderne, este spiritul în care se edifică sinele şi identitatea „omului nou”. Unul dintre principalii viruşi de care se contaminează mintea micilor telespectatori este relativizarea adevărului. O boală ciudată, de neînţeles pentru cei din vechile generaţii este manifestarea la tinerii de astăzi a indiferenţei faţă de credinţă, faţă de orice ideal, faţă de adevăr în general. Lecţia pe care o primesc copiii de la televizor poate fi sintetizată în sentinţa prin care Nietzsche surprinde esenţa nihilismului: „Nu mai există adevăr absolut, nu mai este stare absolută a lucrurilor”[507].

Îi vedem pe tinerii de astăzi că nu se mai interesează de nimic; nu mai au putere să lupte pentru un ideal sau o credinţă, deoarece nu îi mai motivează decât interesul material şi plăcerea. De fapt, aceştia sunt şi vectorii care trebuie (în versiunea consumatorismului) să-l mobilizeze pe omul societăţii de consum. Prin televiziune şi, în special, prin publicitate, copiilor le sunt condiţionate dorinţele şi nevoile, obiceiul de a cumpăra sau conştiinţa de a fi prin a avea. Vizionarea TV îi introduce pe copii în atmosfera mercificării, a transformării tuturor valorilor şi idealurilor în marfă. Pe toate se pune un preţ, toate sunt echivalate în bani. Banul este personajul principal pe micul ecran, criteriu al puterii şi eficienţei, mijloc al dobândirii plăcerii şi confortului.

O altă consecinţă a expunerii la mesajele programelor de televiziune este formarea unei atitudini nihiliste, răzvrătite. Spiritul negaţiei sau al revoltei se insinuează şi ajunge să pună stăpânire pe conştiinţa telespectatorilor. El te învaţă să te opui, să refuzi tot ce este dat ca atare prin revelaţie, prin credinţă şi tradiţie sau tot ce este primit printr-o relaţie personală. Televiziunea îi îndeamnă pe copii să se opună autorităţii

---

507 I. P. Culianu, *Religie şi putere...*, p. 220.

părinților, Bisericii, celor mai vârstnici în general, să manifeste reticență sau să conteste credința, obiceiurile şi valorile tradiționale.

Totodată, ideologia mediatică îl învață pe copil sau pe tânăr să se încreadă în el însuşi, în părerile, în senzațiile şi dorințele lui individualiste şi egoiste, care sunt, în principal, modelate prin vizionarea TV. Se subînțelege, desigur, că numai instanța care se exprimă prin televizor este autorizată, prin persuasiunea mesajelor TV, să primească încrederea noastră deplină, căci aceasta exprimă glasul celor care-l „iubesc" pe om, îi „apără" drepturile şi libertățile de toți cei care ar atenta la acestea (părinți, bunici, preoți sau prieteni). În realitate, copilul sau tânărul este învățat să spună „nu" la tot ce poate însemna un sprijin sau un reper real în viața sa şi să se încreadă în aceia care au interes să-i manipuleze gândurile, să-i exploateze potențialul de consumator. Criteriile principale pe care este îndemnat omul modern să-şi întemeieze punctul de vedere este obiectivitatea „ştiințifică" şi opinia publică.

Realismul nihilist, exprimat implicit şi explicit în programele de televiziune, adaugă şi alte câteva trăsături orizontului de valori şi de gândire al omului crescut la şcoala televiziunii. El este cel care defineşte acea mentalitate scientistă sau pozitivistă, în care omul îşi fundamentează sistemul de valori, convingerile sau, în ultimă instanță, credința, pe obiectivitatea demersului „ştiințific". Să nu ne imaginăm că prin aceasta se va edifica personalitatea unui posibil om de ştiință. Aceasta se putea întâmpla în secolul trecut, când tinerii nu-şi slăbeau, prin vizionarea TV, puterile cognitive sau motivația de a cunoaşte. Aşadar, să nu ne închipuim că un astfel de om va fi capabil să-şi construiască raționamentul sau valorile pe un demers logic sau rațional.

Ceea ce realismul nihilist modelează este personalitatea unui individ care-şi întemeiază suficiența de sine pe o cultură pseudoştiințifică, pe pseudoargumentele culturii de popularizare. El disprețuieşte tot ceea ce este legat de revelație, de credință, de tradițiile şi experiența înaintaşilor şi chiar de adevărata ştiință. Acest om, foarte probabil, va crede că se trage din maimuță, căci această ideologie (darwinismul)

este bine reprezentată pe micul ecran[508], chiar dacă ştiinţific această ipoteză a fost respinsă definitiv. Un astfel de om, hrănindu-şi orgoliul cu o mulţime de curiozităţi şi nimicuri mediatice, găseşte un răspuns „ştiinţific” la toate, deşi în realitate nu şi-a dezvoltat capacitatea de a urmări sau construi un raţionament logic.

Reticent la tot ce este tradiţional, la ce este dat prin credinţă sau prin experienţă, omul destinat de familie şi de societate să fie telespectator este foarte încrezător în tot ce poartă ambalajul de ştiinţific, în ceea ce este complicat şi savant, deşi mai târziu se dovedeşte stupid şi nociv. În ciuda tuturor deziluziilor, a problemelor şi chiar a bolilor pe care i le vor produce aplicarea „teoriilor ştiinţifice” în propria viaţă, telespectatorul nu va deznădăjdui, continuând să creadă în glasul „ştiinţei”. Aceasta este de fapt credinţa pe care i-a format-o televiziunea sau ideologia nihilistă. Acest om este un cetăţean sau un consumator ideal, deoarece este foarte uşor de manipulat prin aplicarea etichetei de „ştiinţific” sau „obiectiv” pe orice măsură sau ideologie popularizată de cei care construiesc astăzi mentalităţile.

Vitalismul este curentul nihilist cel mai bine reprezentat atât în mass-media, cât şi în identitatea tânărului de astăzi. Mesajul erotic, mesajul violenţei şi al magicului sunt dimensiunile principale ale acestui curent atât de bine adaptat mediului televizual. De-a lungul miilor de ore de vizionare, televiziunea dezvoltă tinerilor o sensibilitate sexuală anormală, un comportament şi un orizont erotic bolnav. O vestimentaţie care atrage atenţia asupra trupului şi a formelor sale, mişcări sau gesturi lascive, priviri aprinse de dorinţă care promit cu subînţeles plăcerea sunt doar câteva dintre elementele erotice ale mediului TV, în coordonatele căruia publicitatea imprimă amprenta eroticului asupra întregii lumi, a obiectelor de consum, a situaţiilor, a evenimentelor sau a oamenilor care apar pe micul ecran. De la divertisment până la programele de ştiri, eroticul este prezent şi chiar dominant.

---

508 Vezi numele canalelor: *Animal planet* şi *Discovery*.

În spiritul acestei atmosfere, televiziunea educă o percepție erotică și simțuală care îl învață pe om încă din primii ani ai vieții să asocieze la nivel perceptiv lucrurile sau oamenii întâlniți de satisfacerea unei plăceri sau a unui interes, să atingă, să apuce și să posede cu neînfrânare. Televiziunea ne obișnuiește de mici să căutăm cu dorință, necuviință și nerușinare la fețele și la trupurile oamenilor. În contextul lecției care ni se ține în majoritatea emisiunilor TV, viața sexuală ajunge principala preocupare a oamenilor, mijloc al dobândirii plăcerii și scop în sine, virginitatea este demodată și rușinoasă, fidelitatea devine de circumstanță, perversiunile, desfrânarea în general, adulterul și divorțul – scuzabile și chiar recomandabile.

Nu sunt deloc nesemnificative transformările în structura și funcționarea cortexului produse de educația sexuală pe care televiziunea, ca amplificator al tendințelor mediului cultural contemporan, o face copiilor și tinerilor. Mai mult decât în cazul altor comportamente, deviațiile produse în comportamentul sexual se răsfrâng cu putere în funcționarea ariilor prefrontale. Transformarea sexului în centru obsesiv al preocupărilor individului, cultivarea emoțiilor intense sunt factori care subminează o atitudine reflexivă privind existența și posibilitatea copilului sau tânărului de a-și lărgi orizontul experienței.

O asemenea preocupare maladivă privind erosul micșorează capacitatea de concentrare și motivația implicării în alte activități, îl pasivizează pe individ și, de asemenea, îi slăbește controlul comportamentului și al emoțiilor prin dezinhibarea tuturor comportamentelor ce vizează dobândirea plăcerii. Prin toate acestea, este afectată funcționarea și, practic, dezvoltarea normală a ariilor prefrontale. Legătura care există între o funcționare corectă a cortexului prefrontal și comportamentul sexual se vede și din faptul că vătămarea celui dintâi are ca urmare exacerbarea pulsiunii sexuale.

Potrivit studiilor mai recente, un alt efect al vizionării materialelor erotice este apariția fenomenului de dependență. S-a dovedit că materialele erotice, ca și comportamentul erotic obsesiv, creează dependență, și anume cer un consum sporit, iar în lipsă provoacă irascibilitate, angoasă sau o stare de nervozitate excesivă. Se pare că plăcerea produsă

de vizionarea materialelor erotice se reflectă la nivel cortical în emisia de endorfină – un hormon cu structură opioidă – care acționează asupra centrilor plăcerii şi care, produsă în cantitate mare şi regulat, poate crea dependență de comportamentul care îl produce.

Ultimul aspect privind transformările fiziologice generate de cultura eroticului mediatizată prin televizor este cel legat de activitatea hormonală. Cultivarea dorinței sexuale, a unei imaginații marcate de fantasmele erosului poate juca un rol important în secreția hormonilor sexuali care, la rândul lor, pot accelera maturizarea unei sensibilități şi a unui comportament sexual nepotrivit vârstei. Dependenți de materialele erotice vizionate la televizor, de un comportament sexual pătimaş, aceşti tineri care încep să fie preocupați de problema sexuală din primii ani de şcoală şi care ajung să întrețină relații sexuale încă înaintea terminării gimnaziului ajung foarte repede la epuizare sufletească şi trupească, la frustrări şi perversiuni, căci fantasmele erosului le agită încontinuu imaginația, în timp ce fericirea promisă se arată a fi una iluzorie.

Violența TV, poate cel mai frecvent mesaj în perimetrul programelor de televiziune, joacă un rol deosebit de important în modelarea comportamentului copiilor şi al tinerilor. Copiii de astăzi, care se uita mult la televizor, sunt mult mai agresivi decât cei din generațiile anterioare. Pe termen scurt, efectele înregistrate evoluează de la simpla manifestare a dorinței de a-l deranja sau supăra pe celălalt, până la violențe verbale şi fizice. Pe o perioadă lungă, 10 – 20 de ani, violența TV se dovedeşte a fi un factor semnificativ în determinarea comportamentului infracțional şi chiar criminal. O consecință la fel de semnificativă a violenței TV o constituie formarea unui comportament egoist, individualist, lipsit de altruism şi, în ultimă instanță, de dragoste. Vizionarea TV dezvoltă insensibilitatea la durerea celuilalt, contribuie la crearea unei atitudini nemiloase, neomenoase, de indiferență față de suferința aproapelui, o adevărată infirmitate sufletească.

În privința aspectului religios, educația pe care o formează televiziunea în timp este una liberală (în sens nihilist) şi sincretică. Ideile darwiniste sunt amestecate cu credința în extratereştri, în puteri şi fenomene supranaturale. De la credințele orientale până la creştinism

de la mistica răsăriteană până la pietismul apusean, toate sunt amestecate în creuzetul emisiunilor de televiziune.

În climatul de toleranță al micului ecran, toate religiile sau mişcările spiritualiste sunt la fel de adevărate, de interesante și de folositoare, în toate, ni se sugerează, că se găseşte acelaşi Dumnezeu şi de aceea este important doar să crezi în ceva, indiferent în ce. Calitatea cea mai importantă a credinciosului în optica TV este aceea de a fi tolerant. Adică a accepta că şi celălalt poate avea dreptate, că, în fond, şi el se roagă în felul său la Dumnezeu. Această atitudine „democratică", „tolerantă", de „deschidere" şi „imparțialitate" este însă contrară aproape oricărei mărturisiri de credință. Ea nu face decât să submineze credința, în general, şi pe cea creştină, în special. A spune că toate credințele sunt la fel de adevărate este acelaşi lucru cu a afirma că toate sunt mincinoase, deoarece aproape fiecare credință le contestă, prin mărturisirea pe care o face, pe toate celelalte. Dumnezeu nu poate fi în acelaşi timp şi Iisus Hristos, dar şi Buddha, Brahma, un extraterestru sau pietrele şi copacii cunoscute ca dumnezei în religiile idolatre.

Ceea ce cultivă televiziunea este o credință sincretistă, bazată pe o pseudocultură religioasă – curiozități, senzațional sau chiar şarlatanii. Orizontul de cultură şi percepție dezvoltat prin vizionarea TV este unul de tip magic. Prin vizionare, mintea tinerilor devine foarte pasivă, deschisă sugestiilor televizualului şi influențelor venite din subconştient. Este o minte care caută cu aviditate plăcerea, care simte că trăieşte plenar mai cu seamă sau exclusiv pe parcursul experiențelor evazioniste (în imaginar).

Prin aceasta televiziunea, pregăteşte un adolescent deschis către experiența drogurilor, a stărilor de conştiință alterată obținute prin diferite practici orientale sau configurează un orizont perceptiv de tip schizofrenic în care imaginile de la televizor şi cele din minte ajung să contrazică realitatea. În aceste condiții, un fapt editorial cel puțin ciudat pentru cititorul începutului de secol XX, romanul *Harry Potter,* ia o amploare de neimaginat în rândul şcolarilor contemporani. Într-o epocă definită tocmai prin absenta lecturii din programul adolescenților, se constată brusc că un roman ce descrie atmosfera magică din

jurul unei şcoli de vrăjitorie este citit din scoarţă în scoarţă de sute de milioane de puşti. Poate majoritatea dintre ei se află acum în faţa primei cărţi parcurse până la sfârşit[509].

Până nu demult, părinţii i-ar fi oprit pe copii să citească anumite cărţi considerate periculoase pentru educaţia acestora. Cărţile care conţineau învăţături mincinoase sau erotice erau primele în fruntea listei lecturilor interzise. Astăzi însă, *Harry Potter* este scrisă de o membră a bisericii sataniste – după cum declară însăşi autoarea cărţii[510], iar acţiunea se învârte în jurul unei şcoli de vrăjitorie, urmărind, în fond, deprinderea de către copii a unor practici magice, familiarizarea cu lucrarea forţelor demonice. Motivele, simbolurile, metodele, întregul peisaj este inspirat nu atât de fantezia autoarei, cât de practicile vrăjitoreşti deja consacrate.

Cum poate fi elucidat acest mister, uriaşul interes manifestat de copii pentru citirea acestei cărţi, atitudinea deschisă a părinţilor care le cumpără cărţile şi a profesorilor de şcoală care, în multe cazuri, le recomandă pentru lectura obligatorie? Cum poate fi explicat entuziasmul general, întrerupt pe alocuri de câteva voci răzleţe, pentru un mesaj care, în mod vădit, îi îndrumă pe copii pe calea dezagregării mentale şi sufleteşti? Este cunoscut deja sindromul Harry Potter: puternice dureri de cap suferite de copii în urma citirii cărţii. Fenomenele „supranaturale" sau problemele psihice nu lipsesc din repertoriul consecinţelor produse de lectura cărţii. Însuşi personajul principal al filmului a fost internat pentru interval de timp într-un spital de boli psihice. Modelarea prin vizionarea TV a unei conştiinţe deschise, pregătite să primească experienţa magicului este poate cea mai plauzibilă explicaţie a acestui fenomen. Mintea copiilor şi a omului contemporan în general a ajuns nu numai extrem de sensibilă, ci chiar foarte dependentă de o astfel de experienţă.

---

509 Cartea tradusă deja în 47 de limbi a depăşit toate recordurile de vânzare, cu mult peste 200 de milioane de exemplare vândute în toată lumea.

510 J. Kathleen Rowling născută în Bristol, Anglia (1965) declară într-un interviu publicat în *Times Magazine* că este membră a „bisericii" lui Satan, căreia i-a donat mai mult de jumătate din veniturile sale. Vezi www.the times.co.uk/

Cu toate că nu-şi dau seama, atracţia pe care o simt oamenii astăzi faţă de stările de conştiinţă alterată produse de băutură, drog, practici orientale, medicamente euforizante gen Prozac, faţă de superstiţii, zodiac, vrăjitorie, spiritism, credinţă în paranormal, în extratereştri etc. nu constituie decât nevoia de a suplini lipsa unei existenţe religioase autentice de care cultura nihilismului i-a îndepărtat prin toate aceste practici, credinţe sau experienţe magice, aflate în spiritul şi prelungirea experienţei vizionării TV.

Un posibil portret al copilului televizorului

Au fost prezentate în acest capitol câteva dintre efectele pe care vizionarea TV le are în dezvoltarea şi funcţionarea cortexului, precum şi în formarea comportamentului, a caracterului şi personalităţii indivizilor. Mai mulţi factori sunt însă responsabili de manifestarea în viaţa copiilor noştri a uneia sau a mai multora dintre problemele sau trăsăturile enumerate anterior. Timpul alocat zilnic vizionării TV (aici intră şi jocurile pe calculator, Internet), genul de programe vizionate, sensibilitatea psihică sau nervoasă a copilului, educaţia şi atenţia pe care i-o acordă părinţii, mediul în care creşte, activităţile, prietenii, contactul cu natura sau exerciţiile fizice, toate acestea contribuie esenţial la agravarea sau atenuarea simptomatologiei prezentate anterior.

În condiţiile în care, din primii ani de viaţă, copilul este lăsat zilnic un număr semnificativ de ore în faţa televizorului sau a calculatorului (4-5 ore), când o mare parte a factorilor agravanţi sunt prezenţi, lipsind în schimb cei care ar putea să amelioreze efectele televiziunii, atunci trăsăturile prezentate mai înainte vor marca în mod foarte probabil identitatea şi mintea copilului. Având în vedere studiile prezentate pe parcursul acestei cărţi, devine posibilă schiţarea portretului în care se încadrează copiii sau tinerii pentru care televizionarea şi cultu-

ra nihilistă au jucat rolul cel mai important în educație. Iată cum ar arăta individul pe care televiziunea îl pregăteşte pentru lumea de mâine

Egoist şi individualist, ghidat numai de propriile interese şi plăceri, tânărul crescut în fața micului ecran este incapabil să se descurce singur în viață. Tiranic cu proprii părinți, îndrăznet până la obrăznicie cu cei mai mari decât el, ca şi cum i s-ar cuveni totul, îşi arogă toate drepturile şi libertățile, fără a considera că are vreo datorie sau responsabilitate. De fapt, cercetările arată că, neexersându-şi acest comportament – asumarea unor responsabilități –, nu şi-a dezvoltat ariile corticale care procesează această abilitate. Astfel că şi atunci când în viață va vrea cu tot dinadinsul să-şi asume o anumită responsabilitate, din punct de vedere mental, va întâmpina mari dificultăți.

Acest tânăr ce lasă impresia că ştie totul, că are răspuns la toate, maschează de fapt în spatele pseudoculturii afişate cu suficiență o incultură crasă. Crescut într-o cameră de bloc, cunoscând lumea prin sticla micului ecran, nu are cunoştințe elementare privind natura, animalele, plantele sau fenomenele fizice cele mai obişnuite. Nu se pricepe la nici un meşteşug şi nu ştie să se descurce într-o situație oarecare. Tânărul care şi-a format prin televizor o percepție falsă despre lume şi despre sine este, practic, lipsit de orizontul de înțelegere şi cunoştințe pe care oricare copil de la țară sau din trecut îl avea în mod normal.

Cu toate că face pe „durul", arătându-se sigur pe sine, precum i-a văzut pe cei de la televizor, acest copil, datorită nedezvoltării normale a ariilor prefrontale este foarte impulsiv, este labil emoțional, incapabil să-şi controleze comportamentul şi să-şi înfrâneze dorințele. Învățat să facă numai ce vrea, să nu asculte de nimeni, mai cu seamă de părinți sau profesori, tânărul plămădit de televiziune în duhul culturii nihiliste se supune însă cu docilitate comandamentelor impuse de modă, este deschis superstițiilor, reclamelor publicitare şi urmează cu fidelitate modelul eroilor de pe micul ecran.

Acest tânăr, gata oricând să se distreze, să cheltuiască banii pe diferite lucruri, este incapabil să-şi asume o activitate ce presupune un anumit efort, să se concentreze cu atenție asupra unei lucrări oarecare. Pasiv, delăsător şi neglijent, îi este greu să se obişnuiască cu munca şi să

facă un lucru de care să fie mulţumit şi el, şi ceilalţi. Deşi caută permanent colectivitatea, vorbeşte despre prieteni şi prietenie, tânărului obişnuit cu comportamentul pasiv şi comod al telespectatorului, egoist şi individualist, îi este greu să dezvolte o profundă comunicare interpersonală, o prietenie de durată care să presupună fidelitate şi seriozitate.

În privinţa relaţiei de dragoste, lucrurile stau cu mult mai rău. Cu toate că-şi cheltuieşte o mare parte a tinereţii cu această problemă, nu ştie mai nimic despre ce înseamnă cu adevărat dragostea. Nu ştie practic să iubească pentru că nu a învăţat să rabde, să ierte, să se jertfească, să-l compătimească pe celălalt, să-i asume neputinţele şi să-l sprijine. Crezând că dragostea se reduce la povestea sentimentală încheiată cu o relaţie sexuală, la distracţie şi plăcere, acest tânăr este permanent deziluzionat de persoana celuilalt şi de propria persoană. De fapt, aceasta este drama cea mare a copilului sau a tânărului culturii mediatice: discrepanţa uriaşă dintre pretenţiile sau drepturile pe care televiziunea l-a învăţat să şi le revendice şi capacităţile mentale, disponibilităţile emoţionale, afective şi abilităţile practice pe care tot televiziunea i le-a modelat.

Acest handicap îl resimte în tot ceea ce face. Astfel, chiar dacă pe ceilalţi reuşeşte să-i păcălească într-o anumită măsură, deşi chiar pe el însuşi se minte încontinuu, folosindu-se de mijloacele euforizante, amnezice şi anestezice puse la dispoziţie de cultura divertismentului, în adâncul sufletului se simte complexat de slăbiciunile pe care le are, nemulţumit şi frustrat de propriile neputinţe. Acest tânăr, care aparţine prin creştere mai mult televiziunii, culturii mediatice sau nihiliste decât părinţilor şi lumii reale, nu a apucat să-şi formeze şi să-şi dezvolte forul de conştiinţă. Raportul său cu lumea reală este redus, orizontul de înţelegere – foarte îngust. Nu este capabil să se descurce în viaţă, să-şi evalueze acţiunile, să-şi planifice viitorul. Trăieşte doar clipa de faţă prin senzaţiile pe care aceasta i le furnizează, incapabil să se detaşeze reflexiv pentru a-şi da seama ce se întâmplă cu el. Gândurile, sentimentele, emoţiile şi acţiunile îi sunt dictate şi dirijate de altcineva. Este, aşadar, un om bolnav, neputincios, care, mai mult sau mai puţin conştient, poate să facă rău celorlalţi, el însuşi suferind pentru infirmităţile pe care le are, pentru faptul că nu se poate realiza în mod desăvârşit ca om.

Câteva observații privind diminuarea sau eliminarea efectelor nocive ale televizorului

Având în vedere efectele negative ale televiziunii pentru educația și viața copiilor, atât ca tehnologie audio-video, cât și prin mesajele transmise, studiile de specialitate au început a da anumite soluții, a face o serie de recomandări. Inițial, existând convingerea că numai mesajele conținute în programele TV pot fi nocive – cum ar fi violența – s-a sugerat creatorilor de programe să elimine aceste mesaje, iar părinților să-i oprească pe copii de la vizionarea unor astfel de emisiuni. În acest context, filmelor li s-a conferit un anumit calificativ, pentru ca părinții să fie astfel preveniți asupra emisiunilor cu un grad ridicat de nocivitate. Rezultatele acestor recomandări nu au fost pe măsura așteptărilor. Violența a devenit treptat elementul central sau fondul pe care se desfășoară acțiunea majorității filmelor difuzate. Înseși programele de desene animate au început să conțină tot mai multă violență, ajungând s-o depășească pe cea din filmele artistice. Violența, mai cu seamă dacă este cultivată imaginativ, are o mare capacitate de seducție, de aceea copiii și tinerii se simt atrași irezistibil către acest gen. Astfel că aceștia au ajuns să fie cel mai reprezentativ, sigur și fidel public al filmelor interzise copiilor.

Observându-se că efectele dăunătoare ale televiziunii sunt diminuate semnificativ când părinții se află alături de copii pe parcursul vizionării, explicându-le sau comentând emisiunile urmărite, mulți specialiști au optat pentru această soluție. Lucrul s-a dovedit dificil de realizat sau nerealist, deoarece părinții au foarte puțin timp liber pentru a-l dedica vizionării împreună cu copilul, iar acesta preferă, în general, alte programe decât părinții.

Atras irezistibil către televizor, cu un sentiment al răzvrătirii bine dezvoltat de cultura nihilistă, în momentul în care părintele îl supune unui program restrictiv, copilul ajunge să desfășoare adevărate strategii de luptă, de la cicăleală până la șantaj, presiuni la care majoritatea

părinților cedează. Aceasta mai cu seamă când în preajmă se află și bunicii, pensionari care petrec o mare parte din timp în fața televizorului sau când părinții înșiși sunt adepți ai micului ecran.

Având în vedere că studiile privind efectele comunicării video asupra dezvoltării și activității cortexului uman au dovedit că, indiferent de programul urmărit, vizionarea excesivă afectează creierul, recomandările au început să fie restrictive nu numai în ceea ce privește mesajele vizionate, dar și a timpului petrecut zilnic de copil în fața televizorului sau a monitorului computerului[511], mai cu seamă dacă vizionarea se desfășoară între 2 și 12 ani – perioada critică a dezvoltării corticale.

În Germania, spre exemplu, există deja un puternic curent de opinie privind interzicerea completă a televizorului, măcar până când copiii depășesc vârsta de 5 ani, pentru a fi evitate măcar efectele cele mai grave. Nici această măsură nu s-a dovedit eficientă. Restricționarea timpului de vizionare se arată mai dificilă chiar decât selectarea programelor destinate copiilor. Pe de o parte deoarece părinții lipsesc mult timp de acasă, când copilul nu poate fi controlat, pe de altă parte, pentru că vizionarea, fiind o activitate distractivă și extrem de seducătoare, creează dependență, captivează cu putere și cere o creștere a consumului.

În condițiile în care copiii nu au un spațiu liber în care să se joace, parteneri de joacă, posibilitatea de a-și exersa imaginația și sunt izolați într-o cameră de bloc, este foarte greu să fie limitat timpul vizionării. Aceasta mai cu seamă în condițiile în care în majoritatea caselor televizorul stă deschis între 3 și 4 ore zilnic.

În acest context, tot mai mulți dintre cercetători optează pentru eliminarea completă a televizorului din universul vieții de familie. S-a observat că, în casele unde nu există televizor, părinții au mult mai puțin de furcă cu copiii, referitor la această problemă. Este mult mai ușor de susținut această atitudine, de rezistat în fața dorinței copilului de a avea televizor, decât a face față presiunilor cotidiene – de a urmări un

511 Telespectatorii înrăiți sunt considerați cei care vizionează peste 4 ore zilnic, iar micii consumatori – cei care se rezumă „doar" la 2 ore de vizionare în fiecare zi. La aceștia din urmă, efectele sunt semnificativ mai reduse.

anumit program sau altul, sau de a prelungi vizionarea cu mult peste orice limită.

Există câteva argumente care se opun însă acestei atitudini, dar, după cum vom vedea, acestea, în esență, au un caracter sofistic sau ideologic. Sunt promovate ca opinie publică de cei interesati de existența acestui mijloc de propagandă în interiorul fiecărei case sau, pur şi simplu, sunt îmbrăţişate ca argumente justificative de cei care nu pot renunța ei înşişi la televizor. Cele mai importante argumente invocate sunt: libertatea de alegere care trebuie lăsată copilului, riscurile presupuse de tentația fructului oprit şi ideea socializării ulterioare.

LIBERTATEA ALEGERII

Libertatea pe care cultura nihilistă i-a convins pe părinți că trebuie să o ofere copiilor, chipurile, spre a-şi putea defini personalitatea, nu este decât un tertip prin care aceştia sunt îndemnați să-şi lase copiii pe mâna mijloacelor seductive. Prin această aşa-zisă libertate, părinții sunt constrânşi să renunțe parțial sau, în final, total la autoritatea lor de principali educatori ai propriilor copii. De fapt, pe baza acestei libertăți cultura de consum sau mijloacele de manipulare se pot strecura în mintea copilului, pentru a-şi construi propriile edificii, aceasta înainte chiar ca micuții să înțeleagă ce se întâmplă cu ei.

Libertatea funcționează doar când există putere de înțelegere şi decizie, când există discernământ. Chibriturile nu sunt lăsate la îndemâna copiilor pentru a le fi îngăduită libertatea de a decide singuri dacă să dea sau nu foc la casă, jucându-se cu ele. Chibriturile sunt însă cu mult mai puțin periculoase decât televizorul. Care om ar îngădui sau nu ar lua măsuri, dacă, întorcându-se de la serviciu, ar găsi acasă un criminal sau un pervers care i-ar învăța copilul să facă cine ştie ce, să se desfrâneze, să ucidă sau chiar să se sinucidă? Oare nu ar trebui aplicat şi aici principiul libertății de alegere, lăsându-l pe copil să decidă singur dacă este bine sau nu să asculte de acel individ? Totodată însă, în virtutea acestui principiu al libertății, li se îngăduie copiilor să se uite la televizor, unde

întotdeauna există cineva care, chiar prin modelul personal, îi învață toate relele cu putință. Cum va putea oare copilul, aflat în fața televizorului cu o telecomandă în mână, să-şi înfrâneze curiozitatea sau să nu se lase sedus de magia unor imagini construite în special pentru acest scop?

SOFISMUL FRUCTULUI OPRIT

Un alt argument, adus adesea în discuție, când se pune problema eliminării televizorului din casă, este cel al fructului oprit. „Dacă nu-l obişnuieşti cu televizorul, se susține, şi nu-l are la îndemână, dacă nu se învață singur să se păzească, atunci copilul, când va scăpa de sub control, se va duce, cu siguranță, în altă parte, la vecini sau la prieteni, şi se va uita acolo la televizor, văzând cine ştie ce prostii."

Aria de valabilitate a acestui argument este foarte redusă, depinzând în primul rând de atitudinea părinților şi de viața de familie. Dacă părinții petrec o mare parte a timpului lor liber în fața micului ecran şi, în acelaşi timp, interzic copilului accesul la televizor, atunci desigur că va funcționa paradigma fructului oprit. În aceste condiții, copiii vor fi într-adevăr puternic atraşi de fascinanta fereastră magică. Se ştie, de altfel, că a fuma şi a spune copiilor să nu fumeze, căci aceasta o fac doar oamenii mari, nu este cea mai bună soluție, deoarece copiii tind întotdeauna să-şi imite părinții, considerând că tot ce fac aceştia este bun şi de aceea este vrednic de urmat. Dacă însă părinții nu se uită la televizor şi îi atrag copilului atenția către alte activități, atunci, cu siguranță, acesta nu va simți nevoia de televizor, nevoie pe care nu a apucat să şi-o cultive.

În privința fructului oprit trebuie observat că această expresie are deja o anumită istorie în perimetrul societății nihiliste, de consum. Spre exemplu, în America, în cadrul campaniei de promovare propagandistică ce a precedat legalizarea avorturilor, se susținea, pentru a-i convinge pe cetățeni, că, de fapt, tentația fructului oprit le face pe femei să facă mai multe avorturi pe fondul prohibit al legii decât dacă actul ar fi legal. În realitate, după legalizare, numărul avorturilor

a crescut de câteva ori în numai câțiva ani. Unul din artizanii acestei campanii, regretând după mai mulți ani ceea ce făcuse, a mărturisit în mod public că întreaga campanie pro avort fusese instrumentată, iar atunci când invocau argumentul cu fructul oprit știau că acesta este fals, că lucrurile stau cu totul invers.

Un alt exemplu memorabil l-a constituit legalizarea prostituției în Olanda, unde se susținea, de asemenea, că legalizarea va însemna reducerea și ținerea sub control a fenomenului. „Atâta timp cât fructul este oprit, tinerii vor fi tentați mai mult decât dacă ar fi ceva obișnuit și legal", se susținea persuasiv în campania pro bordel. Din nou faptele au arătat că fenomenul prostituției în urma legalizării, în loc să fie limitat și controlat mai bine, s-a răspândit cu repeziciune, dezvoltându-se traficul de femei.

Argumentul fructului oprit a fost aplicat și în cazul consumului de droguri. „Când drogurile vor fi legalizate, se susținea propagandistic, tinerii nu vor mai fi atât de curioși și astfel mult mai puțini vor cădea pradă consumului." Tot Olanda a fost țara care a pus în practică acest principiu, legalizând vânzarea drogurilor ușoare – marijuana și hașișul. Rezultatul poate fi constatat de oricare turist al Amsterdamului. Nenumărați tineri pot fi întâlniți, chiar și în timpul zilei, luându-și doza la colț de stradă. Sute de asociații se ocupă de resocializarea consumatorilor de droguri, în timp ce Olanda a devenit un important centru european al traficului de stupefiante.

Se pare, așadar, că *fructul oprit* nu este decât un argument propagandistic, un sofism nihilist destul de convingător pentru mulțime. În realitate, se arată că, mai cu seamă, în cazul actelor seductive, practica nu face decât să cultive obiceiul, să slăbească discernământul și să dea dependență. Având posibilitatea legală să meargă la bordel, tinerii o vor face mult mai probabil decât în condițiile în care bordelul nu ar fi o prezență oficializată în spațiul public al orașului. Apelând la serviciile prostituției, tinerii nu vor deveni mai rezervați privind astfel de experiențe, ci cu mult mai sensibili, mai dependenți și chiar obsedați de sex. De asemenea, începând cu un drog ușor, este foarte probabil ca, în

timp, odată cu instalarea dependenței, să se treacă la un narcotic mai puternic.

În aceiaşi termeni poate fi pusă problema şi în cazul televizorului, un mijloc prin excelență seducător care dă dependență. Oare pot copiii să-şi înfrâneze curiozitatea, să discearnă ce este bine şi ce este rău, să se oprească la timp din vizionare? Pot oare aceştia să se detaşeze de atmosfera hipnotică, fascinantă a micului ecran, să spună „nu" unor mesaje construite pe baza ultimelor tehnici sau studii de persuasiune, în scopul captivării atenției, al înlănțuirii minții, al slăbirii voinței şi înşelării discernământului? Faptele arată în mod clar că, la fel ca în cazul drogului, consumul cere un consum şi mai mare. Prin vizionare, copiii nu dobândesc imunitate la acest obicei, ci se creează doar deprinderea, se produce intoxicarea, apare dependența.

Referitor la obiecția că acei copii care nu au televizor în casă, când vor merge la vecini sau prieteni, vor fi tentați să se uite la cine ştie ce lucruri, fără a putea fi controlați, trebuie făcute următoarele observații: Pe de o parte copiii care nu au televizor în casă, odată ajunşi în fața televizorului unui prieten, este mai puțin probabil să vadă dintr-odată numai murdării, nefiind familiarizați cu cultura TV, precum sunt cei care se uită zilnic la televizor. Şi chiar dacă s-ar întâmpla acest lucru, ar fi doar o excepție, în condițiile în care părinții, aflând, ar putea preveni repetarea faptului. Pe de altă parte în cazul copiilor care au televizor, cine garantează că în absența părinților aceştia nu vor fi tentați să se uite şi la emisiuni violente sau erotice, sau că nu se vor duce la prieteni pentru a vedea ceva mai „tare"?

ESTE TELEVIZORUL UN MIJLOC RECOMANDAT SOCIALIZĂRII?

O altă justificare a îngăduirii vizionării TV este aceea că astfel copiii se vor putea socializa mai uşor, se vor integra în comunitatea celorlalți copii şi astfel vor putea să se adapteze mai repede societății în care vor trebui să trăiască. Cei care susțin acest lucru nu ştiu sau eludează faptul că, propor-

țional cu timpul dedicat vizionării, copiii devin pasivi, mai hiperactivi şi mai irascibili, mai orgolioşi, mai egoişti şi mai individualişti.

Televiziunea nu dezvoltă abilitatea de a comunica personal, ci o subminează, nu cultivă personalitatea, ci o dezorganizează şi o uniformizează. Copiii care petrec mult timp în fața micului ecran nu sunt capabili să fie ei înşişi decât țipând, revendicându-şi un drept, o întâietate, o plăcere, nu sunt inventivi în joacă, ci, foarte probabil, reproduc scenariile de la televizor, mai cu seamă pe cele ale violenței, reclamele sau comportamentul vip-urilor care le-a atras atenția.

Toate acestea îi vor face pe cei crescuți cu televizorul să fie foarte dificili în relaționarea cu ceilalți, în multe cazuri, incapabili de a fi generoşi sau de a se implica în jocuri şi acțiuni comunitare. Mai cu seamă în Occident, specialiştii în educație observă că tinerii, care de mici au petrecut mult timp în fața televizorului, se confruntă puternic, uneori până la patologic, cu problema comunicării interpersonale şi a socializării. Prin urmare, lucrurile stau complet invers decât se crede sau se insinuează în interiorul opiniei publice.

Un copil care nu şi-a intoxicat mintea şi nu şi-a slăbit puterile mentale cu ajutorul televizorului, care a reuşit să-şi dezvolte personalitatea, care este viu la minte, inventiv şi generos (aşa cum este firea nealterată a majorității copiilor) va fi cu mult mai capabil să se integreze comunitar, să fie căutat şi apreciat de ceilalți. Cel puțin din punctul de vedere al inteligenței şi al caracterului acest copil va fi mai plăcut, mai dispus să lase de la el, poate fi un mai bun partener de joacă sau prieten.

Am trecut în revistă câteva dintre contraargumentele eliminării televizorului din casă sau din educația copiilor, demonstrând că, în principiu, acestea sunt false sau nefondate, bazându-se, în general, pe neştiința oamenilor privind efectele nocive ale televizorului sau pe slăbiciunea multora dintre părinții sau bunicii care nu-şi pot refuza lor înşişi plăcerea de a se uita la televizor sau care nu vor să recunoască deschis caracterul distructiv al televiziunii. Copiii însă ce vină au pentru a fi lăsați pe mâna unei maşinării ce le strică mintea şi viața?

Chiar dacă toate argumentele prezentate anterior (pro televizor) ar fi reale, ne întrebăm: cine oare preferă să aibă mai degrabă un copil

cu probleme mentale – psihice şi nervoase –, bine adaptat şi integrat unei lumi de bolnavi, decât un urmaş sănătos, care să aibă puterea de a se lupta şi descurca singur în viaţă, un om capabil să discearnă, să se detaşeze, să se ridice deasupra mlaştinii prostiei, violenţei şi a erotismului obsesiv?

Adevărata faţă a recomandărilor nihilismului

În vremurile noastre, pătrunşi într-o anumită măsură de mentalitatea nihilistă, oamenii au în mod vădit tendinţa de a nega şi desconsidera orice recomandare, sugestie sau sfat care contrazice şi condamnă comandamentele distructive ale culturii moderne. Acest reflex a fost format în timp prin inocularea dispreţului pentru tot ce înseamnă trecut şi a admiraţiei, deschiderii pentru tot ce are aplicat eticheta de progres, drepturile omului, libertate, obiectiv şi ştiinţific. Acesta este unul dintre mecanismele[512] prin care nihilismul îşi asigură terenul propice însămânţării ideilor sale, succesul pe termen lung. Având în vedere acestea, am socotit că este potrivit să dăm şi o lectură negativă a procesului educativ realizat prin televizor şi prin comandamentele nihiliste ale culturii moderne. Apelând la aceleaşi mecanisme ale negaţiei, care s-au fixat într-o măsură mai mare sau mai mică în sufletele oamenilor de astăzi, nădăjduim să se ajungă în final la un rezultat pozitiv. Pentru aceasta trebuie povestit un fapt care s-a petrecut să spunem nu demult, în lumea în care trăim.

Nişte tineri şi-au lăsat pentru o vreme copilul spre îngrijirea unui cunoscut de-al lor, ei plecând să lucreze în străinătate. Între timp, omul

512 Cultivarea orgoliului, a părerii de sine şi a slavei deşarte, a invidiei şi egoismului sunt alte câteva modalităţi importante prin care omul este complet dezarmat şi dat pe mâna mijloacelor de manipulare. Omul orgolios înclină să se încreadă în tot ceea ce-i hrăneşte orgoliul. Invidia îi determină pe oameni să-i imite pe ceilalţi, indiferent de atitudinea lor, iar egoismul îl lipseşte pe individ de sprijinul familiei şi al comunităţii. Încrezându-se numai în mintea şi în poftele sale inconştiente, hrănit din plin de cultura nihilistă, omul modern este astfel uşor de sedus şi de înşelat.

aflând că aceştia i-au făcut cândva un mare rău şi-a pus în gând să se răzbune pe ei, făcând tot posibilul să le distrugă copilul. Nevrând însă să folosească o metodă agresivă, deoarece îi era frică de părinţii copilului şi de lege, cere sfatul unui prieten, o prezenţă deloc benefică pentru societatea în care trăieşte, dar foarte priceput în probleme de educaţie, un bun cunoscător al sufletului omenesc[513]. Acesta răspunde:

„Rezolvarea acestei probleme este mai simplă astăzi decât oricând în istorie. Fă-l pe copil să stea în faţa televizorului 4-5 ore zilnic încă din primii ani de viaţă şi poţi fi sigur că această metodă va da rezultatele aşteptate. Chiar dacă trebuie să aştepţi ceva vreme, deoarece efectele sunt evidente mai ales pe termen lung, merită efortul, căci stricăciunea produsă minţii copilului va fi durabilă. Începe cu desenele animate, deoarece acestea ating cifre record în numărul de violenţe pe oră, incită agresivitatea, anihilează imaginaţia creativă, subordonând-o scenariilor fantastice desfăşurate pe micul ecran.

Mai apoi copilul se poate uita la orice altceva, cu condiţia să stea cât mai mult cu ochii aţintiţi la ecran. Cu cât va petrece mai mult în această stare semi-hipnotică, de hipo-stimulare senzorială, de inhibiţie a activităţii emisferei cerebrale stângi, a activităţii cortexului prefrontal şi a comunicării interemisferice, cu atât va fi mai probabilă o afecţiune a acestor zone corticale sau procese mentale care nu au fost stimulate normal. Dacă vrei să grăbeşti procesul disoluţiei, oferă-i copilului posibilitatea să-şi petreacă o parte din timpul vizionării urmărind filme de groază sau pe cele care pot excita puternic imaginaţia şi simţurile.

Mai eficace decât vizionarea TV se vădesc a fi astăzi jocurile pe calculator şi navigarea pe Internet. Viteza de schimbare a planurilor, caracterul fantastic şi violent al acestor jocuri le fac să se situeze pe primul loc între mijloacele de distrugere a minţii umane. Jocurile condiţionează cel mai repede şi mai eficace reacţia instinctuală, agresivitatea, ca reflex automat, şi scot, mai degrabă decât oricare alt mijloc, raţiunea din exerciţiul ei, făcându-l pe om rob impulsului de moment sau afectelor. Cei mai mulţi copii criminali s-au format, în ultimii zece

513 Este, desigur, vorba de o metaforă, prietenul nefiind altul decât nihilismul.

ani, cu ajutorul jocurilor pe calculator. Acestea fac imposibilă dezvoltarea normală a proceselor mentale superioare, a funcțiilor de control ale prefrontalului, îngustează câmpul de conştiință şi îl conduc pe individ la handicap mental mult mai repede decât televizorul.

Am lăsat la urmă Internetul nu pentru că el ar fi mai puțin periculos decât televizorul sau jocurile pe calculator, ci, pentru că acesta înglobează, în realitatea pe care o configurează, atât lumea TV, cât şi jocurile pe calculator, filmele sau orice ține de hiper-realul fantastic al lumii virtuale.

Ceea ce aduce în plus Internetul față de televizor este posibilitatea de a intra în contact cu indivizi necunoscuți, aflați oriunde pe planetă. Pe lângă faptul că acest tip de comunicare dă dependență, subminează relația personală normală, ea poate să-l aducă pe copil în contact cu un bolnav psihic, cu un obsedat sexual sau un criminal. Astfel, prin Internet, există posibilitatea deloc neglijabilă ca adolescentul să intre în contact cu un astfel de psihopat, care-şi poate desfăşura nevăzut tactica plină de seducție, călăuzindu-l pe copil şi înnebunindu-l cu ideile lui sau cu imaginile pe care i le trimite. Pe această cale, mulți copii ajung astăzi, încă din perioada gimnaziului, să fie posedați de fantasmele erotice, să alunece în tot felul de practici. Unii devin victimele homosexualilor sau ale perverşilor, iar alții îşi însuşesc comportamente criminale.

Nu-ți fie teamă, copilul n-o să se folosească prea mult de Internet, deoarece nu are încă discernământul necesar pentru a se păzi de atacurile pe care le va primi în această junglă virtuală. Mediul însuşi este foarte seducător şi deconcertant, curiozitatea copilului este totdeauna suficient de mare, astfel încât posibilitatea ca Internetul să-l introducă pe o pistă a autodistrugerii mentale şi spirituale este mai mare decât aceea de a-i aduce vreun folos.

Pentru ca efectele vătămătoare ale televiziunii să se manifeste din plin şi succesul „educației” tale să fie desăvârşit, s-ar mai putea adăuga câteva recomandări: să nu discuți prea mult cu copilul, deoarece dialogul ajută foarte mult la dezvoltarea minții sale. Cel mai bine este să-l laşi să stea cât mai mult timp singur, însă nu pentru a se juca în linişte, căci aceasta iarăşi îi poate folosi în dezvoltarea abilităților mentale.

Este recomandabilă folosirea muzicii ca zgomot de fond. Cu cât mai multă, cu atât mai bine. Ultimele genuri muzicale de la rock până la hip-hop şi tehno sunt tot atât de dăunătoare pentru creier, pe cât sunt de seducătoare şi de hipnotice. Zgomotul permanent ce bombardează mintea copilului nu îi va lăsa posibilitatea reflecţiei, a investigării lumii în care trăieşte, a dezvoltării limbajului intern. Practic, toate acestea o să-i inhibe dezvoltarea cortexului prefrontal.

Dacă vrei să-i defavorizezi configurarea ariilor neuronale ce mediază controlul comportamentelor, al emoţiei şi al motivaţiei, va trebui să-i faci copilului toate plăcerile, să-l răsfeţi cât se poate de mult, să nu-i impui nici o restricţie, făcându-l să creadă că totul i se cuvine. Dacă, într-adevăr, urmăreşti ca acest copil să nu fie bun de nimic în viaţă, să nu poată să se descurce singur, să nu-l pui niciodată, nici când este mai mic şi nici când este mai mare, să facă ceva în casă sau în familie, să-şi asume vreo responsabilitate.

Avantajul pe care îl ai, folosind aceste metode pentru distrugerea vieţii şi a minţii copilului pe care îl ai în grijă, este că nimeni n-o să te poată condamna vreodată pentru această faptă. Statul nu te va putea acuza, căci el însuşi promovează aceste mijloace ca fiind ideale pentru controlul mentalităţilor, pentru dresajul publicitar şi pentru manipularea politică.

Prietenii sau cei din comunitatea în care trăieşti nu te vor acuza deoarece ei înşişi îşi lasă sau îşi îndeamnă copiii să-şi petreacă timpul în lumea virtuală, de dincolo de micul ecran. Şi ei au folosit de-a lungul timpului televizorul ca *baby sitter* sau calmant, ca mijloc de petrecere a timpului liber sau de divertisment pentru propriii copii.

Răspuns nu ai de dat decât în faţa conştiinţei, întrucât ceilalţi oameni din neştiinţă, naivitate sau slăbiciune îşi lasă copiii sau îi pun în faţa televizorului, însă tu, conştient fiind de răul pe care acesta poate să-l producă minţii copilului sau din indiferenţă pentru viaţa lui, l-ai lăsat să-şi distrugă mintea".

Câteva repere pe drumul unei educații sănătoase sau a recuperării handicapului produs tinerilor de cultura TV

Deşi afecțiunile rezultate în urma miilor de ore de vizionare sau a unei educații făcute în spirit nihilist pot fi deosebit de grave, trebuie ştiut că totuşi cea mai mare capcană este aceea de a crede că infirmitățile nu mai pot fi recuperate sau că s-a pierdut startul şi este oricum prea târziu ca să se mai poată întreprinde ceva.

S-a dovedit de-a lungul timpului că, şi în cazurile în care o parte din creier fusese distrusă ca urmare a unui accident sau operații, cealaltă parte a creierului a preluat cele mai multe dintre funcțiile mediate de centrii neuronali afectați.

Cu alte cuvinte, într-un mod uimitor, de neînțeles pentru ştiință, într-un anumit timp partea neafectată a creierului şi-a configurat rețelele neuronale necesare preluării unor funcții care, în mod normal, nu îi erau specifice. Este adevărat însă că performanțele pe care omul le-ar putea atinge ar fi mult mai mari dacă nu ar exista vizionarea TV şi nihilismul ca factori de risc pentru dezvoltarea corticală.

Totuşi, o educație sănătoasă din care au fost excluse vizionarea TV, care beneficiază şi de o bună receptivitate din partea copilului poate conduce, cu un oarecare efort, la dobândirea unor abilități deosebite, la succes profesional, la întemeierea unei familii sănătoase, la desăvârşirea persoanei umane. Sunt nenumărate cazurile în care se dovedeşte că oamenii care aveau o infirmitate anume, o neputință sau o boală au reuşit să ajungă la performanțe mai mari decât cei care dispuneau de potențialități deosebite[514].

---

514 Profetul Moise era „neîndemânatic la vorbă, vorbea cu anevoie fiind gângav" (Ieşire 4, 10) şi totuşi prin el Dumnezeu scoate poporul lui Israel din Egipt. Blaise Pascal din tinerețe era foarte bolnav suferind de dureri de cap, Dostoievski era epileptic, iar în timpurile noastre Steven Hawking, unul dintre cei mai mari fizicieni, suferă de o boală ce i-a paralizat toți muşchii, inclusiv cei ce răspund de vorbire.

Deziluziile, frustrările, complexul de inferioritate, deznădejdea sau ideea că oricum nu mai există altă cale decât cea a narcozei, a distrugerii şi a autodistrugerii sunt ele însele produsele înşelătoare ale nihilismului, ale morbului sinucigaş sădit de acestea în sufletele oamenilor. Cu cât se vor hrăni mai mult din roadele acestei culturi a nimicului, cu atât vor avea mai puţină putere de a scoate moartea care prin acestea li s-a strecurat în minte şi în suflet.[515]

Dat fiind faptul că de-a lungul lucrării de faţă ne-am oprit în mai multe rânduri asupra mijloacelor ce favorizează o bună educaţie sau recuperarea deficienţelor produse de vizionare, în cele ce urmează nu vom face decât o rezumativă trecere în revistă a acestora.

Pentru vindecarea de oricare boală, după ce a fost conştientizată mai întâi afecţiunea respectivă, sunt necesare voinţa sau motivaţia de a lupta pentru însănătoşire, iar cele mai puternice forţe care le pot mobiliza sunt credinţa şi dragostea. Dar şi pe acestea nihilismul mediatizat prin televiziune le subminează cu putere.

Credinţa este dizolvată în creuzetul sincretismului sau este alterată de spiritul scientist, iar dragostea este redusă la atracţia trupească, la plăcerea sexuală. Dragostea curată, care îl potenţează pe om până la a-l conduce la jertfa de sine, este absentă din oferta programului nihilist.

Aşadar, până când nu este conştientizat faptul că nihilismul este autorul moral al răului, până când omul nu se va elibera pe cât se poate de lanţurile acestei culturi disolutive, este greu de crezut că el va putea porni pe drumul renaşterii la o viaţă normală. Comuniunea familială şi susţinerea celorlalţi este esenţială. Un rol important îl joacă şi anturajul. Dacă toţi cei apropiaţi sunt ei înşişi bolnavi de nihilism, lipsiţi de voinţă, pasivi, oameni ai plăcerii şi ai distracţiei, orgolioşi şi individualişti, lupta este dintru început sortită eşecului.

---

515 Fenomenul este evident în cazul consumatorilor de droguri, care, deşi la un moment dat devin perfect conştienţi că drogul o să le distrugă sănătatea şi o să îi omoare, nu mai găsesc puterea (voinţa) de a se elibera de tirania acestuia.

Studiile demonstrează că, pentru copil sau adolescent, mijloacele cele mai eficace ale vindecării sindroamelor de învăţare şi de atenţie (LD şi ADHD) sunt cultivarea tocmai a comportamentelor care sunt afectate. Asumarea responsabilităţii, munca în general, un program sănătos şi stabil de viaţă, controlul comportamentelor şi al emoţiilor, deprinderea de a asculta de o anumită autoritate, de a respecta anumite norme şi valori sunt esenţiale. Activităţile practice, mai cu seamă cele desfăşurate în natură, efortul fizic şi liniştea sunt, de asemenea, necesare.

Mai importante decât toate sunt însă dialogul, dezvoltarea limbajului intern şi actele reflexive. A gândi, a conştientiza ce se întâmplă în jur, a configura acel for interior sunt trăsăturile fundamentale ale fiinţei umane, ce sunt esenţiale pentru dezvoltarea creierului.

Pentru omul societăţii urbanizate, lectura poate constitui o însemnată sursă de experienţă, un important mijloc pentru lărgirea ariilor neuronale *(brain lateralization)*. Trebuie păzită mintea de acele lecturi sau experienţe care stimulează reveriile, evaziunile în imaginar, căci acestea îl pot readuce pe individ pe drumul disoluţiei mentale.

În general, activităţile şi viaţa simplă pe care le propunea societatea şi educaţia tradiţională sunt ideale pentru recuperarea deficienţelor datorate experienţei nihilismului, fie că este vorba de vizionarea TV, fie de folosirea mijloacelor evazioniste. Ceea ce trebuie să caracterizeze însă educaţia de astăzi sau această terapie comportamentală este conştientizarea procesului, asumarea cu seriozitate a acestui mod de viaţă şi o luptă permanentă cu inerţia, cu toate mijloacele disolutive ale culturii de consum care ne invadează viaţa. Într-o societate tradiţională, lucrurile evoluau aproape de la sine într-o direcţie pozitivă, căci lumea era întemeiată pe baza unei morale sănătoase. În zilele noastre însă, aproape întregul mod de viaţă promovat prin cultura oficială se opune dezvoltării normale a minţii umane, astfel că este absolut obligatoriu să fie conştientizat şi contracarat în mod lucid atacul la care suntem expuşi prin viaţa în lumea contemporană.

Desigur, procesul normalizării nu va fi nici scurt şi nici uşor, deoarece, după cum observă neuropsihologii, „structurarea înhibă

restructurarea corticală”, iar o minte intoxicată de-a lungul anilor cu fantasmele culturii de consum, cu minciuna şi înşelătoria ideologiei nihiliste nu se poate dezintoxica fără durere şi luptă.

La început, trebuie plecat de la puţin, pentru ca mai apoi să se avanseze progresiv, deoarece, treptat, mintea şi trupul, punându-şi în lucrare potenţialităţile naturale, vor dobândi tot mai multă putere. Voinţa se hrăneşte cu voinţă, motivaţia cu motivaţie, răbdarea cu răbdare etc. Toate abilităţile mentale şi procesele psihice sau fiziologice se întăresc numai dacă sunt cultivate permanent, dacă cerem progresiv tot mai mult. De aceea trebuie să renunţăm cât se poate de mult la comodităţile, la protezele inutile pe care ni le oferă în prezent societatea de consum. Fiecare proteză poate constitui cauza dobândirii unei infirmităţi şi a amputării uneia dintre puterile naturale ale minţii şi ale trupului uman.

Aşadar, pentru tinerii sau adulţii care conştientizează că au fost victimile culturii audio-video, ale nihilismului în esenţă, şansa vindecării şi dezvoltării acelor abilităţi de care această cultură i-a văduvit este ca ei să pornească un război cu vechile deprinderi pentru a elimina mărturiile şi obiceiurile nihiliste din propria viaţă, înlocuindu-le cu ceea ce a fost validat de creştinism şi de experienţa societăţii tradiţionale.

Cum ne putem lăsa de televizor şi ce înseamnă acest lucru

Vizionarea TV dăunează proceselor mentale superioare, comunicării inter şi intraemisferice, subminează disponibilitatea şi capacitatea de reflexie şi hipertrofiază comportamentele instinctive: bulimia, agresivitatea şi erotismul. Asediul la care este supus omul contemporan prin televiziune sau mass-media îl lipseşte de posibilitatea alegerii libere, condiţionează comportamente şi atitudini, spală creierul şi îngustează câmpul de conştiinţă. Cumularea din primii ani de viaţă şi până la maturitate a unui număr semnificativ de ore de vizionare are ca efect *pasivizarea voinţei, slăbirea resorturilor subiective şi personale ale acesteia, apariţia unei labilităţi emoţionale, a unei sensibilităţi patologice pentru evaziunea în imaginar*. Mintea este tot mai mult expusă atacurilor nălucirilor care urcă din subconştient, bolilor psihice şi neurologice.

Nu în ultimul rând, televiziunea slăbeşte relaţiile personale, sărăceşte până la disoluţie viaţa de familie şi cea comunitară, îi izolează şi îi însingurează pe indivizi, le slăbeşte dorinţa şi bucuria de a mai trăi altfel decât consumând, distrându-se sau uitându-se la televizor. Pentru dependentul de televizor, viaţa şi lumea reală devin tot mai plictisitoare, lipsite de sens şi chiar deprimante.

Prin toate acestea, televiziunea îi reduce omului dimensiunea raţională şi spirituală a existenţei, definitorie fiinţei umane, şi îi creează o mulţime de frustrări şi complexe ca urmare a neîmplinirilor şi infirmităţilor generate de vizionarea TV. Acestea sunt câteva din motivele pentru care tot mai mulţi oameni resimt astăzi cu putere influenţa negativă pe care televizorul o are în viaţa lor. Mulţi caută soluţii sau un ajutor pentru a scăpa de televizor, însă lucrul nu este chiar atât de simplu, după cum vom vedea în continuare.

Din cercetările privind efectele televiziunii, îndeosebi a celor ce vizează eficientizarea propagandei şi manipulării prin televizor, pot fi

desprinse trei principii sau mijloace prin care oamenii pot micşora influenţa pe care televiziunea o are asupra lor şi chiar scăpa de tirania acesteia: 1. întărirea legăturilor interpersonale; 2. coeziunea grupurilor; 3. configurarea vieţii şi mentalităţilor în jurul simbolului sau credinţei mărturisite de comunitatea căreia persoana respectivă aparţine (familia şi parohia).[516]

1. Relaţia personală îmbogăţeşte viaţa oamenilor, le lărgeşte orizontul de preocupări şi înţelegere, activează iniţiativa, implică, dă sens, satisface nevoia ontologică de comunicare, dă sentimentul împlinirii, certitudinea sau confirmarea faptului că existăm. Puţine lucruri le simţim mai importante în viaţă decât faptul că cineva are nevoie de noi, ne apreciază sau ne iubeşte, şi aceasta este poate cea mai bună hrană pentru sufletul omului.

Prin relaţiile personale, oamenii se ancorează şi îşi dovedesc existenţa în lume. Chiar şi neînţelegerea sau cearta, cu toate că sunt semne ale deteriorării relaţiei personale, sunt preferate indiferenţei celorlalţi. Înconjuraţi de indiferenţă, oamenii se simt singuri, iar această singurătate nu poate fi suportată multă vreme de către cei lipsiţi de credinţă, fără a apela la un mijloc evazionist (televizor, divertisment, băutură etc.).

Televiziunea se află în opoziţie cu relaţia personală, astfel încât, cu cât oamenii întreţin relaţii personale mai puternice, cu atât se simt mai puţin dependenţi de televizor, şi cu cât se uită mai mult la televizor, cu atât simt mai puţin dispoziţia şi nevoia implicării într-o relaţie personală.[517]

2. Familia şi grupul. Cercetările iniţiate de Hovland, Katz şi Lazerfeld şi continuate în cea de-a doua jumătate a secolului XX de mulţi alţii au arătat că grupul căruia aparţin indivizii ocupă rolul esenţial în filtrarea

---

516 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 172.

517 Studiile privind efectul de cultivare demonstrează că factorul principal în contracararea influenţei TV „îl constituie legăturile interpersonale, coeziunea grupurilor cărora respectiva persoană le aparţine. De pildă, dacă adolescenţii trăiesc într-o familie unită, cu puternice legături intra-familiale, rezistenţa la influenţa televiziunii este mai mare" – *Ibidem*, p. 172.

şi interpretarea mesajelor primite prin mass-media. Familia şi prietenii sunt implicaţi în măsura cea mai mare în adoptarea unor concepţii şi comportamente rezultate din expunerea la media.[518]

Acestea însă, printre altele, mijlocesc accesul individului la viaţa şi valorile grupului. Oamenii nu pot trăi singuri, izolaţi, fără confirmarea şi validarea de către ceilalţi, de către comunitate, a concepţiilor despre lume şi atitudinilor pe care le adoptă. Atât de însemnată este existenţa grupului pentru viaţa oamenilor, încât „ceea ce constituie realitate pentru individ este în mare măsură determinat de ceea ce este acceptat ca realitate din punct de vedere social (...). Realitatea (percepută) nu este ceva absolut, ci diferă de la un grup de apartenenţă la altul"[519]. Se poate spune astfel că lumea este pentru individ percepută sau cunoscută prin intermediul grupului sau, mai concret, grupul este lumea cotidiană a fiecărui om.[520] Grupul, ca şi familia, este acea realitate la care omul participă în mod personal sau este modalitatea prin care lumea şi existenţa omului în lume sunt structurate într-un mod personal.

Televiziunea opune însă realităţii grupului o altă lume, o realitate globală şi impersonală, chiar dacă pe micul ecran tot oameni sunt actorii principali. Cei care aparţin unui grup puternic, pot ignora lumea TV, deoarece acesta reprezintă reperul valorilor şi opiniilor după care sunt judecaţi şi apreciaţi, după care se împlinesc sau se pierd. În condiţiile în care grupul şi familia nu mai înseamnă nimic pentru om, atunci lumea TV devine mediul indispensabil împlinirii nevoii de comunicare şi comuniune, marea familie (globală) în care individul aspiră să ocupe un loc chiar şi numai în mod virtual prin participarea empatică.

Grupul, arată Ellul, este principalul obstacol în calea propagandei şi a manipulării. „Grupul manifestă rezistenţă în faţa actului de

---

518 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 131.

519 S. A. Lawery, M. DeFleur, Milestones, *Mass Communication Research. Media Effects*, p. 194. apud *Ibidem*, p. 121.

520 Comunitatea tradiţională, precum era înainte, pe alocuri şi astăzi, satul sau parohia care avea o viaţă proprie, deschisă către cer prin credinţă şi către cele din lume prin normele, obiceiurile sau ritualurile care organizau viaţa cotidiană, era universul necesar şi suficient desfăşurării existenţei şi împlinirii umane.

persuasiune. Când este puternic şi are o coeziune internă, grupul oferă chiar şi un tip de protecţie membrilor săi (...), el menţine un control asupra indivizilor, îi împiedică să se integreze societăţii tehnologice. De aceea, fragmentarea sau dezagregarea lui devine o ţintă. Numai când grupurile foarte mici sunt astfel anihilate, când indivizii nu mai găsesc apărători şi nici o protecţie din partea grupului cărora aparţin, de-abia atunci acţiunea totală prin intermediul propagandei devine posibilă"[521].

Devine astfel explicabil motivul pentru care propaganda realizată prin mijloacele de comunicare în masă luptă, după cum observa Lasch[522], cu atâta perseverenţă pentru dezagregarea tuturor comunităţilor şi mai ales a familiei. Televiziunea este, după Serge Moscovici[523], unul dintre cele mai importante instrumente ale masificării. Ea este cea prin care oamenii sunt scoşi din grupurile sau familiile cărora le aparţin şi sunt iniţiaţi sau însinguraţi în marea familie globală – masa de indivizi. Prin conectarea la lumea TV, într-o măsură tot mai mare indivizii îşi însuşesc mentalitatea masei pentru a fi transformaţi prin aceasta în „obiecte predilecte ale propagandei"[524].

3. Credinţa. Simbolul sau crezul mărturisit de comunitatea căreia îi aparţin indivizii joacă, de asemenea, un rol esenţial în neutralizarea propagandei mediatice sau în menţinerea oamenilor în afara sferei de influenţă a mass-media.

În cercetările privind locul ocupat de mass-media în formarea „opiniei publice, Lippmann constată că simbolul este cel care favorizează percepţii şi interpretări comune, raportări similare şi reacţii identice, unifică prin estomparea sau ştergerea deosebirilor dintre idei, judecăţi şi evaluări"[525]. Într-o societate tradiţională, acest simbol nu era altul decât credinţa sau religia, aceea care anima viaţa comunităţii, dădea un sens superior vieţii oamenilor, precum şi criteriul perceperii

---

521 Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p 45.

522 Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism*, W W Norton & Company, London, 1992, p. 73-74.

523 Serge Moscovici, *L'age des foule*, Paris, Fayard, 1981.

524 *Ibidem*, p. 45.

525 *Ibidem*, p. 35.

şi înțelegerii realității. Pentru omul societății masificate, remarcă Lippmann, pentru care credința nu mai constituie reperul central în jurul căruia oamenii să-şi organizeze viața, mass-media defineşte şi pune în circulație alte simboluri capabile să structureze şi să unifice percepția şi acțiunea indivizilor.[526]

Nu trebuie să ne închipuim că trecerea de la o societate religioasă la una care se autoproclamă „a rațiunii" va face ca simbolul de credință (în creştinism, *Crezul)* să fie înlocuit pe cale rațională cu nişte principii obiective şi ştiințifice. Dimpotrivă, simbolurile lumii moderne pătrund în conştiința maselor pe aceeaşi cale, a ritualizării, a apelului la arhetipurile religioase şi, mai cu seamă, a iraționalului ce defineşte psihologia mulțimii, iar la nivelul individual, lumea inconştientului.

Noile simboluri nu fac decât să structureze într-un mod pseudoreligios orizontul omului modern, configurându-i noi ținte de acțiune şi realizare, noi criterii de interpretare a realității. Ele unifică punctele de vedere individuale, coagulându-le în jurul opiniei publice. Democrația, banul (capitalul), omul ca dumnezeu (antropocentrismul), ideea de libertate (libertinismul, în fond), plăcerea erotică şi, mai nou, terorismul sunt doar câteva dintre simbolurile sau credințele răspândite prin mass-media.

Prin urmare, simbolul sau credința în jurul căreia gravitează comunitatea, căci trebuie să fie o comunitate care să împărtăşească aceeaşi credință, este aceea care poate asigura celor care o mărturisesc şi o trăiesc independența şi chiar invulnerabilitatea în fața atacurilor ideologiei mediatice. Părăsirea credinței şi însuşirea simbolurilor lumii media înseamnă, dimpotrivă, pierderea parțială a legăturii cu grupul de apartenență şi păşirea pe drumul masificării, al dependenței de

---

526 Simbolul pentru a fi eficient, observă mai târziu J. Ellul, în formarea opiniei publice şi practic în manipularea masei, pentru a unifica punctele de vedere şi „a favoriza o abordare comună", trebuie să fie „suficient de abstract pentru a putea fi folosit de către membrii comunității globale în descifrarea şi interpretarea diferitelor probleme care preocupă o comunitate" – Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 43.

mass-media, de televiziune ca de o nouă şi, într-o măsură tot mai mare, unică sursă a înţelegerii şi realizării umane.

Relaţia personală, grupul şi credinţa pe de o parte şi televiziunea pe de altă parte sunt realităţi total antagonice. Pe măsură ce una se întăreşte, cealaltă este pusă în criză. Proporţional cu timpul alocat vizionării slăbesc relaţiile personale, slăbeşte până la disoluţie viaţa de grup şi se diluează până la dispariţie oricare credinţă şi crez al indivizilor dacă acestea sunt contrare culturii TV. Acest lucru este valabil însă doar în cazul comunităţilor tradiţionale care se bazează pe relaţia personală, şi mai cu seamă în cazul celor care mărturisesc credinţa creştină, care este total opusă simbolurilor lumii TV, dar nu şi în cazul grupurilor financiare, a mafiilor, a societăţilor secrete sau a tuturor grupurilor care împărtăşesc aceleaşi valori cu cele ale lumi TV, în care relaţiile au la bază interesul, plăcerea sau magicul. Aceste grupuri, prin faptul că se află în spiritul culturii generate de televiziune, uneori fiind chiar generatoare ale acesteia, pot coexista împreună cu lumea TV, deşi chiar şi membrii lor vor fi prinşi în ecuaţia disoluţiei mediatice şi a masificării de opinie.

Câteva principii care înlesnesc eliberarea de televizor

Din cele prezentate anterior, rezultă un principiu foarte simplu privind mijloacele care ne pot asigura independenţa faţă de televizor: Cultivarea aceloraşi realităţi sau activităţi care sunt subminate sau substituite prin vizionarea TV este cel mai bun antidot în eliberarea de tirania televiziunii. Relaţiile personale, o bogată viaţă de familie, contactul cu natura, activităţile practice, în casă şi pe lângă casă, munca în general, exerciţiile fizice, lectura şi, în mod esenţial, credinţa şi faptele acesteia sunt doar câteva elemente ale unei vieţi normale, libere de fascinaţia micului ecran.

Orice activitate practică, precum şi munca fizică, joacă un rol esenţial în eliberarea minţii de stăpânirea imaginilor, de tensiunea

evaziunii în imaginar. Ele contrabalansează sau estompează privarea senzorială ce o presupune viața în societatea modernă – asfalt, beton, un mediu artificial în general – şi dau minții o întemeiere, o ancorare în real. Lectura, credința şi faptele acesteia (viața creştină autentică) pun ordine în gânduri, organizează procesul imaginativ şi îi dau un sens pozitiv, bineînțeles atunci când respectivele cărți nu cultivă evaziunea în imaginar. În caz contrar, există posibilitatea înrăutățirii situației, adică alimentarea dorinței de a te uita la televizor.

De asemenea, acele atitudini, mentalități şi comportamente, care sunt cel mai puternic afectate sau subminate de cultura TV, vor frâna cel mai mult influența negativă a televizorului. Cercetările demonstrează că atitudinea conservatoare defavorizează în mod deosebit acțiunea televiziunii. Oamenii conservatori sunt mai critici, nu îmbrățişează atât de uşor noile teorii, precum inovațiile culturale şi comportamentale.

Respectul autorității joacă un rol esențial în protecția indivizilor. Acesta este şi motivul pentru care mesajele TV sădesc în mintea telespectatorilor un spirit al revoltei. Când vorbim de autoritate, nu ne referim la cea politică sau ideologică, deoarece, în cele mai multe dintre cazuri, aceasta este una contrară intereselor poporului, ci la respectul copiilor față de părinți, la buna înțelegere a soților în familie, înțelegere ce este fundamentată pe o preeminență a cuvântului bărbatului în contextul dragostei şi responsabilității acestuia pentru soție şi copii. Totodată, este esențial respectul față de oamenii mai în vârstă, față de Biserică şi aşezămintele tradiționale. Din punct de vedere sociologic şi psihologic, raporturile de autoritate sunt esențiale în structurarea şi existența oricărei comunități.

Viața cât mai simplă, în care oamenii se dispensează de nenumăratele înlesniri ale epocii, de confortul excesiv sau de tendința de a se ține permanent în pas cu moda şi cu mentalitățile timpului, este o importantă pavăză în fața invaziei culturii TV în viața noastră. Aceasta, deoarece cultura de consum sau noile „cuceriri" ale civilizației materiale presupun un preț pe care oamenii cu greu îşi permit să-l plătească. Nu este vorba numai de banii pe care-i necesită permanenta aliniere la

ıdarde ale industriei de consum, ci de permanenta nelinişte ..ste sădită în sufletul consumatorilor. Toate falsele nevoi pe care cietatea de consum le creează oamenilor constituie legături puternice prin care aceştia sunt târâţi către vâltoarea mediatică, către televizor. Neliniştea că alţii ţi-au luat-o înainte, că nu mai eşti în pas cu moda, că nu mai eşti în rândul lumii sunt produsul mentalităţii consumatoriste, al propagandei la care individul este supus încă din primii ani de viaţă. În cadrele modului de viaţă consumist televiziunea devine necesară, deoarece prin ea se validează acest stil de viaţă, oamenii se liniştesc că se află pe calea cea „bună" şi tot prin televiziune se propun noile modele de vieţuire. În societatea contemporană, televiziunea constituie principalul mijlocitor între om şi viaţa modernă a lumii, între individ şi industria de consum.

Prizonierii unei culturi bolnave

Deşi aceste repere pe drumul vindecării oamenilor de sindromul televizionării sunt foarte simple, clare şi eficiente, în urma discuţiilor purtate în ultimii ani pe această temă, s-a putut constata că oamenilor nu le sunt suficiente aceste soluţii sau adesea nu găsesc puterea de a le pune în practică.

În multe cazuri se comportă ca şi cum nu ar fi auzit nimic din ceea ce li s-a spus, repetând invariabil întrebarea:

– Da, înţelegem că televizorul ne face rău, dar totuşi ce să facem ca să scăpăm de el, ce soluţii ne daţi?

– Faceţi ceea ce este firesc, le răspundem. Scoateţi televizorul din casă, protejaţi-vă sau adăpostiţi-vă din faţa tirului mediatic care vă fărâmiţează, vă înstrăinează şi vă epuizează mintea, fără să vă aducă nici un folos. Reveniţi la o viaţă normală de familie, în care să petreceţi mai mult timp cu cei dragi, la comunicarea comunitară, la micile îndeletniciri de acasă, liniştiţi-vă mai mult şi o să scăpaţi de televizor, întărindu-vi-se concomitent sănătatea mentală şi trupească.

– Acestea nu se mai pot face astăzi, ni se răspunde din nou. S-au schimbat vremurile. Nu vedeți? Toată lumea se uită la televizor. Trebuie să afli ce se mai întâmplă în lume, nu poți să ieși din rândul oamenilor, să te izolezi. Este greu să renunți la televizor.

Odată cu înaintarea cercetării, am început să înțelegem din ce în ce mai bine care este, de fapt, problema; de ce oamenii cu care vorbim nu pot să accepte soluțiile simple: renunțarea efectivă la acest mijloc de comunicare care, de altfel, nu a pătruns în viața lor decât, în cel mai rău caz, de câteva zeci de ani. Pe de o parte vor să scape de televizor, pe de altă parte nu văd cum și caută o soluție oarecum miraculoasă la care, după cum evoluează lucrurile, se așteaptă din ce în ce mai puțin. Se pare că nu televiziunea este principalul vinovat pentru dependența pe care oamenii o resimt față de acest mijloc de comunicare. Este adevărat, posibilitatea pe care o oferă televizorul, de a privi lumea întreagă de la fereastra micului ecran, conferă televiziunii un uriaș potențial de atracție. Dacă însă ar fi vorba numai de această pricină, oamenii ar putea renunța mult mai ușor la această tehnologie miraculoasă, văzându-și de viața lor. Problema tocmai aici se ivește: însuși modul de viață contemporan constituie forța care-i împinge pe indivizi, îi aruncă în brațele televizorului.

Fiecare cultură are legile ei, liniile sale de câmp care-i conduc pe oameni către anumite ținte sau obiective. După cât se pare, în modernitate televizionarea este o astfel de țintă. Altfel spus, cultura este ca un joc în care, odată intrat, nu mai poți să faci tot ce vrei, ci trebuie să respecți regulile. Într-un joc de fotbal, spre exemplu, nu te poți opri să te așezi pe marginea terenului cugetând la problemele personale și nici nu poți purta o discuție amiabilă cu cineva din echipa adversă. Trebuie să alergi după minge, să înaintezi către poarta adversarului și să dai gol. În cultura modernă, mingea ar putea fi socotită banii după care oamenii sunt îndemnați și determinați să alerge permanent, iar plăcerea egoistă, interesul sau confortul ar putea fi văzute ca porți în care indivizii trebuie să înscrie de cât mai multe ori. În contextul unui asemenea joc, este greu

pentru omul contemporan să mai găsească răgazul şi dispoziţia să cugete, să-şi dezvolte şi să întreţină o relaţie personală, să cultive o viaţă comunitară şi să-şi păstreze credinţa. Legile jocului îi impun un alt tip de comportament, îl fac mai egoist, mai individualist, avid de plăceri, lipsit de un orizont de împlinire spirituală şi, prin urmare, mai dependent de un mijloc evazionist de tipul televizorului.

Altă problemă pe care o ridică mediul cultural contemporan este apropierea maximă, sufocantă la care acesta vine să-l împresoare pe individ. Cu toate că se autoproclamă cultura libertăţii, se pare că, niciodată în istorie, oamenii nu au fost mai mult constrânşi la un anumit mod de viaţă ca în societatea modernă. În oricare cultură tradiţională sau religie exista o anumită distanţă între mărturiile sau preceptele acesteia şi viaţa oamenilor. În societatea modernă însă, deşi nimeni nu te constrânge ca să faci ceva anume, prin faptul că este reconfigurat însuşi modul de viaţă, opţiunea nu mai este decât o lozincă propagandistică inaplicabilă în realitate. Nimeni nu te întreabă dacă vrei sau nu să trăieşti în această lume, ci doar ţi se spune că aceasta este lumea ideală în care eşti chemat să trăieşti. Dacă nu-ţi convine, ieşi în afara jocului, lucru de care se tem cei mai mulţi.

În acest proces de transformare continuă a modului de viaţă contemporan, mass-media a jucat un rol central, în condiţiile în care întreaga lume modernă se scufundă tot mai adânc în mediul generat de mijloacele de comunicare în masă. Imaginile TV, vocea radioului, evenimentele ziaristice îi încercuiesc tot mai mult pe oameni, nu le mai lasă spaţii libere prin care să vadă lumea direct, aşa cum este ea, nealterată perceptiv de aceşti paraziţi. Inundând spaţiul vital al omului modern, mintea acestuia, „media maselor” l-a separat pe om de aproapele lui, de cultura în care s-a născut, de obiceiurile şi valorile moştenite de la părinţi şi bunici, de întregul mod de viaţă tradiţional, de religie şi chiar de propriile gânduri, de propriul for de conştiinţă. Scufundaţi în acest mediu care-i înconjoară din toate părţile şi în care aproape că nu mai poate fi întrezărit nici un punct fix, nici un reper, oamenii pot

ajunge să creadă că, de fapt, aceasta este realitatea şi, prin urmare, nu mai există decât o singură posibilitate, să fie însuşite cât mai repede regulile jocului.[527]

Alții însă, care constată că lucrurile nu merg bine în viața lor, caută cumva să se elibereze de acest curent care-i îndreaptă în direcția definită de coordonatele principale ale culturii moderne. Drama apare atunci când trebuie să hotărască încotro să-şi cârmuiască corabia sau care este vântul în care trebuie să-şi întindă pânzele pentru a-şi îndrepta viața către centrul ei firesc. Altfel spus, oamenii nu mai ştiu care este cultura, modul de viață, autoritatea sau instanța căreia să li se încredințeze şi prin care să aibă siguranța că vor contracara efectele disolutive ale modului de viață bolnav care li se impune.

VIZIONAREA TV – SIMPTOM AL MODULUI DE VIAȚĂ IMPUS DE NIHILISM

Cu toate că nu pentru mulți este evident, vectorul director în cultura modernă sau regulile de bază ale jocului nu sunt nici capitalismul, nici hedonismul, nici divertismentul şi nici materialismul, ci curentul nihilist. Nihilismul este coordonata principală pe care se mişcă astăzi lumea, el este cel care degradează aproape toate valorile şi credințele tradiționale, înlocuindu-le cu cele contrare lor.

Nihilismului i se datorează dependența omului de televizor, căci lucrarea de bază a nihilismului este acțiunea de amputare a puterilor şi facultăților naturale ale omului, iar televiziunea este una din principalele proteze oferite individului spre compensare. Numai astfel poate fi înțeleasă legătura de dependență pe care cultura modernă o creează între indivizi şi televiziune. Cu cât omul modern este mai neputincios,

527 „Ca să consemneze un succes, afirmă Ellul, propaganda ar trebui să încercuiască persoana sau grupul. Ea este interesată să le ocupe existența, să nu lase – sau să lase cât mai puține – puncte de referință în afara sistemului de valori propuse de actul de persuasiune respectiv". – Paul Dobrescu şi Alina Bârgăoanu, *Mass-media...*, p. 45.

cu atât el este mai dependent de televizor. Lucrul este firesc, căci acela care vede slab este dependent de ochelari, dar se şi poate dispensa într-o anumită măsură de ei. Pentru nevăzător însă, este foarte dificil, în unele situaţii chiar imposibil, să se descurce fără călăuzirea altui om. La fel şchiopul se sprijină într-o cârjă, însă cel fără picioare este complet dependent de un cărucior.

Astfel lucrează şi nihilismul: slăbind relaţia personală şi comunitară până la disoluţie, îl face pe om dependent de televizor sau de mass-media, mijloace prin care acesta îşi va satisface măcar în parte nevoia de comunicare, prin care se va putea integra în marea „familie" mondială. Înstrăinarea de eul propriu şi subminarea prin nihilism a reflexiei raţionale, a capacităţii de a alege liber şi a motivaţiei creează dependenţă de lumea TV, unde alţii gândesc pentru noi şi ne sugerează „cele mai bune soluţii", unde publicitatea alege în locul nostru şi ne motivează către o opţiune sau alta.

Cea mai gravă infirmitate pe care o creează nihilismul omului modern se datorează amputării – în contextul acestei culturi – a dimensiunii religioase a existenţei, lipsirea omului contemporan de legătura vie cu Dumnezeu. Ştiind însă, în acelaşi timp, că omul nu poate trăi fără să aibă o împlinire religioasă, fără a avea un sens mai profund al existenţei, fără nădejdea că totul nu se sfârşeşte aici, aceeaşi cultură oferă cu generozitate o multitudine de „religii surogat" sau de narcotice care să-l facă să uite de problemele lui existenţiale, de moarte şi de ce va fi după moartea sa.

În acest context, televizorul este simultan atât un seducător şi comod înlocuitor de religie, dar şi un euforizant suficient de puternic ca să ostoiască setea de religios a omului modern. De aici se naşte una dintre cele mai puternice legături de dependenţă care-l marchează pe omul contemporan. Fără micul ecran, această fereastră magică cu deschidere către o lume mitică şi extraordinară, viaţa omului, lipsit de perspectiva şi experienţa transcendentului, devine foarte uscată şi mohorâtă. Televiziunea este, prin urmare, cel mai „nevinovat" drog din cele ce oferă eliberarea euforică în lumea visului şi, totodată, „religia de serviciu" a omului care nu trăieşte o autentică viaţă religioasă.

Fără să-şi dea seama, omul zilelor noastre, hrănindu-se de la cea mai fragedă vârstă din izvoarele nihilismului, a fost înfăşurat cu o mulţime de fire invizibile prin care este atras către televizor sau, mai general, către mass-media. Televiziunea devine soluţia pentru societatea nihilistă, masificată. Este prietenul celor lipsiţi de prieteni, sfătuitorul copiilor, familia celor singuri, tinereţea celor bătrâni, puterea celor slabi, bogăţia celor săraci, fereastra către lume a celor izolaţi în locuinţele-celulă ale marilor oraşe. Televiziunea este, de asemenea, povestea de dragoste a tuturor celor care caută iubirea ideală în imaginar sau în simţurile trupeşti, dar care au ajuns incapabili să iubească pur şi simplu persoana concretă care se află lângă ei, trecând peste neputinţele celuilalt şi chiar sacrificându-se. Televiziunea este puterea celor care nu mai au puterea a se birui şi stăpâni nici pe ei înşişi, războiul celor pentru care şi satisfacerea stagiului militar a ajuns o dramă şi, în mod esenţial, lumea TV a ajuns visul din care se hrăneşte o mare parte a omenirii sau religia celor lipsiţi de credinţă.

Vârtejul ameţitor al culturii nihiliste îl atrage pe omul contemporan şi-l conduce prin labirintul întunecat al lipsei de sens şi a nimicului către lumea „minunată" a visului televizual. Liniile acestui curent conduc inevitabil la televizor sau la un alt mijloc evazionist. Astfel că, ori părăsim vârtejul, prinzându-ne de ceva ca să ieşim la suprafaţă, ori ne îndreptăm către telecomanda televizorului.

Prin urmare, vizionarea TV nu este decât un simptom al nihilismului, boala care a contaminat aproape întregul mod de viaţă al omului modern. A-l vindeca pe om de televizor este un pas important care s-ar face pe calea însănătoşirii. Dar atâta timp cât nihilismul nu a fost eradicat, vindecarea nu este completă şi este foarte posibilă revenirea bolii. Divertismentul, desfrânarea, sincretismul religios, violenţa, practicile magice şi celelalte semne ale descompunerii nihiliste nu aparţin numai lumii TV, deşi televiziunea este cel mai bun mediu de propagare a lor. Chiar dacă oamenii ar renunţa într-o mare măsură la vizionare, boala ar putea avansa în continuare, prin consumarea unuia sau mai multora dintre drogurile oferite de nihilism, ca soluţii ale uitării de sine sau ca proteze ale infirmităţii la care a fost adus omul contemporan.

De ce trebuie să ne vindecăm de nihilism?

Trăind vremurile celor mai absurde întrebări, complet contrare naturii sau ordinii fireşti a lucrurilor, apărătorii culturii nihiliste – conducători politici, ideologii acestei culturi, cei care deţin banii, puterea şi mijloacele mediatice astăzi – ar putea să riposteze: „De ce ar trebui eradicat nihilismul, adică consumatorismul, cultura divertismentului, a desfrâului, a violenţei, a magicului, a televiziunii şi a globalizării, atâta timp cât omul modern este fericit prin toate acestea, se distrează bine?" O astfel de întrebare ar fi putut avea un ecou pozitiv acum câteva zeci de ani, când efectele nihilismului nu erau chiar atât de evidente – uriaşa criză spirituală prin care trece lumea occidentală astăzi – sau când cercetările încă nu dovediseră consecinţele negative pe care comportamentele cultivate de această cultură le are asupra dezvoltării şi funcţionării creierului uman.

Pentru a putea răspunde la această întrebare, vom porni de la o observaţie simplă: dacă omul ar fi fost făcut pentru modul de viaţă nihilist, atunci lucrurile în viaţa omului modern s-ar fi derulat în modul următor: abia ajungând să facă ochi, copilul ar fi fost pus în faţa televizorului şi ar fi fost lăsat să-şi petreacă astfel timpul ani de zile, până când ar fi fost capabil să experimenteze nu numai imaginar, ci şi fizic fiorii plăcerii, alternând vizionarea cu erotismul, violenţa cu magicul (vezi subiectul *Harry Potter)* sau cu celelalte oferte ale culturii divertismentului. Între timp, trupul şi mintea acestui copil s-ar fi dezvoltat armonios, iar omul plin de viaţă, sănătate şi bucurie ar fi trăit sentimentul împlinirii, s-ar fi simţit fericit. Într-o asemenea situaţie s-ar fi putut comenta cu îndreptăţire: iată că ştiinţa sau civilizaţia modernă l-a făcut pe om fericit. În realitate însă, întregul mod de viaţă nihilist se dovedeşte a fi distructiv pentru mintea şi chiar pentru trupul omului.

Lipsit de putere fizică, bolnăvicios, dependent de medicamente sau droguri (vezi cazul Ritalinului), din primii ani de viaţă, copilul sau tânărul, marcat puternic de nihilism, nu reuşeşte să-şi dezvolte normal

cortexul. Prin urmare, el nu poate să urmărească sau să facă ceva bine, nu se poate motiva, concentra cu atenție, nu-și poate asuma o responsabilitate, nu este capabil de a rezolva o problemă minoră și de a se descurca în viață, iar dincolo de zgomotul euforic al mediului audio-video sau al divertismentului, în adâncul sufletului, el se simte singur, frustrat și nefericit. Gesturile, căutările, irascibilitatea și violența sunt, după cum sublinia Culianu, mărturii ale neîmplinirii omului în modul de viață nihilist[528].

Cel mai evident semn al faptului că nihilismul este complet contrar naturii umane îl constituie înmulțirea bolilor mentale. Atât de fericit îl face această cultură pe adeptul sau victima sa, încât în societatea în care acesta s-a dezvoltat cel mai puternic, aproape o pătrime din populație (peste 22%) se tratează anual de o boală psihică și neurologică. Faptul că nu toți cei bolnavi se tratează sau că în fiecare an alții intră pe listele terapeuților, fără ca aceasta să însemne că aceia care nu s-au mai prezentat la doctor sunt definitiv vindecați, ne poate face să credem că, în realitate, ponderea celor afectați de o boală mentală este mult mai mare. Statisticile indică, de asemenea, că, pe măsură ce o țară se aliniază mai bine la standardele nihiliste ale culturii moderne – vezi cazul țărilor din estul Europei, inclusiv al României –, cu atât se mărește ponderea bolnavilor mental.

Modul de viață creștin și nihilismul în dezvoltarea și funcționarea creierului uman

În căutarea soluției culturale pentru a ne vindeca de nihilism, trebuie să plecăm de la observația că această mișcare nu s-a născut în interiorul unei culturi, plecând de la elementele ei componente. Spre exemplu, nihilismul nu se naște în lumea Orientului îndepărtat unde

528 I. P. Culianu, *Religie și putere*, p. 230.

religia – brahmanismul sau hinduismul – prezentau mai multe concepții nihiliste decât oricare altă religie, unde realitatea este declarată iluzorie, iar viața omului pe pământ este văzută ca lipsită de sens. Nihilismul nu apare nici în spațiul religiilor în care erosul este un zeu, iar agresivitatea – o virtute. El se naşte însă în lumea creştină ca o mişcare sau ca o revoluție sută la sută religioasă, care nu numai că nu are nimic comun cu creştinismul, ci chiar se defineşte prin negarea a tot ceea ce afirmă învățătura sau viața creştină. Nietzsche, Marx, Bakunin şi toți marii nihilişti ai secolului al XIX-lea, în programul lor ideologic se pronunță fățiş împotriva creştinismului, a lui Hristos, Însuşi Fiul lui Dumnezeu. Nihilismul opune trufia smereniei, egoismul altruismului, ura şi violența iubirii, revolta ascultării, cultul trupului şi desfrânarea vieții duhovniceşti şi înfrânării, acțiunea reflexiei, răzbunarea iertării, războiul păcii, hula rugăciunii, blestemul binecuvântării.

Însăşi ființa nihilismului, principiul generativ al acestei mişcări este această luptă cu Dumnezeu, război care se desfăşoară pe toate fronturile, de la cel al învățăturii creştine, până la modul de viață creştin. Pentru cine va analiza programul nihilist va putea constata că nu există principiu de viață creştină care să nu fie negat sau reflectat în mod negativ într-un principiu al gândirii nihiliste. Practic, nihilismul, la nivelul gândirii teoretice sau al modului de viață care-l promovează, nu este altceva decât negativul învățăturii creştine.

Al doilea lucru important de observat este acela că nihilismul, chiar dacă izbucneşte în creştinism pentru a se lupta fățiş împotriva modului de viață definit de această credință, afectează astăzi nu numai lumea creştină, ci toate popoarele şi toate religiile, întregul mod de viață al societății umane. Motivul? Se pare că o parte dintre principiile fundamentale ale învățăturii şi modului de viață creştin, împotriva cărora luptă nihilismul, se regăsesc într-o măsură mai mare sau mai mică în modul de viață al tuturor popoarelor lumii. Iar la o analiză mai atentă se poate constata faptul că acest lucru este valabil pentru creştinism mai mult decât pentru oricare altă religie. Astfel că o mişcare nihilistă, de negare a învățăturii şi modului de viață al unei alte religii, nu ar fi

putut avea un asemenea ecou în viața întregii lumi, precum a avut negarea valorilor creştine.

Spre exemplu, într-un trib african unde domneşte un liberalism maxim al relațiilor sexuale, negarea acestui mod de viață ar fi însemnat afirmarea familiei şi a monogamiei. Într-o religie orientală, cea hindusă spre exemplu, unde lumea este văzută ca iluzorie, iar oamenii sunt îndemnați de practica acelei religii să experimenteze oniricul sau halucinatoriul ca pe o lume la fel de reală sau ireală ca aceea în care trăim, o religie în care omul nu are un sens personal, naşterea unei mişcări nihiliste ar fi însemnat afirmarea valorii realului, interzicerea evaziunilor în imaginar şi configurarea unei învățături în care să se pună accent pe persoană, pe modul de raportare personal al omului la lume sau la ceilalți oameni. Un astfel de nihilism care să afirme familia monogamă, relația personală, sensul omului în lume nu ar fi fost nociv pentru celelalte culturi. Exemplele pot continua atâta timp cât majoritatea religiilor conțin măcar mici elemente ce pot fi regăsite şi în nihilism.

Având în vedere toate acestea, putem ajunge la concluzia că efectele dezastruoase ale răspândirii nihilismului pentru viața omenirii se datorează faptului că modul de viață creştin pe care această mişcare îl contestă este, mai mult decât în oricare altă religie şi cultură, conform firii umane, propice dezvoltării omului şi împlinirii sale în lume. Acest lucru ar putea fi demonstrat analizându-se performanțele la care a ajuns omul în creştinism, atât din punctul de vedere al culturii spirituale, cât şi al civilizației materiale (ştiință, tehnologie), comparativ cu cele atinse în celelalte culturi. Pentru lucrarea de față această demonstrație nu ar avea relevanță, de aceea vom apela la cercetările din domeniul dezvoltării corticale, de unde rezultă că, într-adevăr, principiile modului de viață creştin sunt cele mai potrivite dezvoltării cortexului uman.

Trebuie să pornim de la observația că există anumite experiențe care se dovedesc a fi fundamentale pentru dezvoltarea normală a minții. Ştiința descoperă că există nişte daturi naturale, constitutive ale ființei umane, pe care nimeni nu le poate contesta fără a periclita edificarea armonioasă a creierului copiilor. Experiența cuvântului, a limbii,

experiența reflexivă, cea de subiect personal aflat în relație interactivă cu părinții și cu lumea, dragostea sau afectivitatea cu care este înconjurat copilul sunt constantele principale ale mediului ideal dezvoltării corticale.

Toate acestea pot fi regăsite ca elemente importante ale educației la cele mai multe dintre culturile tradiționale și este firesc să fie așa, căci aceste experiențe sunt cele mai potrivite firii omului, dar numai creștinismul le reflectă în teologia, învățătura și în modul său de viață.[529]

Învățătura creștină se fundamentează pe lucrarea Cuvântului, pe folosirea cuvântului și a limbii. De la cuvântul Evangheliei, al rugăciunii până la cuvântul rostit către aproapele, totul se mișcă în jurul Cuvântului. De asemenea, cunoașterea, contemplarea, pătrunderea rațiunilor ascunse din lucruri și din creație este una dintre poruncile creștinismului. Aceste lucruri se văd în aceea că dezvoltarea fără precedent a culturii cărții, a învățăturii și cunoașterii s-a produs în spațiul lumii creștine. În mănăstiri se copiau manuscrisele și tot acolo s-au înființat primele tipografii. În cele mai multe din țările unde s-a răspândit creștinismul, mănăstirile au constituit centrele de răspândire a învățăturii și culturii, școlile și universitățile timpului. Ierarhii, preoții și monahii au fost preocupați și implicați în cea mai mare măsură în iluminarea prin cuvânt și învățătură a poporului, iar acest lucru deosebește creștinismul de toate celelalte culturi, unde învățătura era rezervată îndeosebi unei clase anume.

Totodată, ca religie a persoanei și a iubirii, creștinismul a întărit mult relațiile personale dintre oameni, viața de familie și cea comunitară în general. În nici o altă religie persoana celuilalt nu este privită cu mai multă deschidere, îngăduință și dragoste, ca în creștinism,

---

529 În creștinism, Însuși Iisus Hristos este numit Logos, adică Cuvântul și Rațiunea, deoarece, arată Sfânta Scriptură, toate au fost făcute prin Cuvântul lui Dumnezeu, rânduite cu un anumit înțeles și rațiune, rațiune care-și găsește izvorul și finalitatea în Însuși Fiul lui Dumnezeu. De asemenea, persoana și dragostea sunt fundamentate, în creștinism, pe relația personală iubitoare care se află între Persoana Tatălui, Cea a Fiului și Cea a Sfântului Duh, și desigur pe modul în care Dumnezeu Însuși, prin Fiul Său și nu numai S-a raportat și Se raportează personal la lume.

dragoste care, prin poruncă dumnezeiască, trebuie să meargă până la jertfă. Astfel că mediul social şi comportamental generat de această învăţătură a iubirii este prielnic dezvoltării armonioase a minţii omului.

Din punctul de vedere al dezvoltării emisferelor cerebrale, a strategiilor de operaţionare corticală, creştinismul a oferit, prin promovarea atât a gândirii logice a raţiunilor naturale (fapt dus la extrem în Occident), cât şi a gândirii metafizice, simbolice şi mitice, atât a culturii cuvântului scris, a alfabetului, cât şi a celei orale, atât a gândirii şi lucrării practice, cât şi a celei teoretice, cadrul propice unei dezvoltări echilibrate şi armonioase a ambelor emisfere cerebrale şi a comunicării dintre ele.

În privinţa dezvoltării cortexului prefrontal, se poate constata că mijloacele cele mai potrivite edificării acestuia, aşa cum au fost ele determinate în studiile de neuropsihologie, pot fi regăsite în modul de viaţă creştin, în etica şi chiar în viaţa ascetică a creştinismului. De exemplu, la configurarea sistemului motivaţional un rol important îl are credinţa, convingerea că totul are un sens, că omul are o chemare, că există o susţinere din partea lui Dumnezeu în tot ceea ce facem (evident, în bine). La aceasta se adaugă educarea răbdării, a stăruinţei, a nădejdii, a capacităţii de a lucra pe termen lung, fără a aştepta o răsplată materială şi imediată. Toate aceste virtuţi creştine reprezintă, practic, stâlpii pe care se poate edifica sistemul motivaţional al unui om volitiv, capabil să-şi asume cu uşurinţă orice responsabilitate şi să lupte cu tenacitate până la atingerea rezultatului dorit, fără să fie dependent de vreo răsplată ca mijloc de activare a motivaţiei.

Un rol important în configurarea ariilor corticale ce mediază controlul comportamentului şi al emoţiilor îl joacă, în societatea creştină, recunoaşterea autorităţii sau ascultarea, înfrânarea şi postul. Ascultarea îi dezvoltă omului capacitatea de a-şi organiza comportamentul în cadrele descrise de alţii, de normele şi mediul în care trăieşte. Înfrânarea şi postul ce pun frâu manifestării mâniei, dorinţelor necontrolate sunt practic cei mai buni educatori ai controlului intern asupra comportamentului şi emoţiilor.

În ceea ce privește concentrarea și atenția, aproape întreaga viață creștină menține sau cultivă aceste facultăți. Biserica cere atenție și trezvie în tot ceea ce face creștinul, iar practica rugăciunii necesită în mod deosebit dezvoltarea atenției și a concentrării. Faptul că rugăciunea necesită o bună dezvoltare a acestor abilități, mai mult decât oricare altă activitate, este constatat de oricare creștin care se roagă. Este lesne de observat că lucrul cel mai greu pentru om este să-și țină mintea adunată la rugăciune. Astfel că, pentru cei care de mici au învățat să se roage sau care s-au deprins cu această practică mai târziu, vor avea întotdeauna un ascendent sau o ușurință în concentrarea cu atenție a minții în realizarea oricărei lucrări. Rugăciunea ca vorbire în șoaptă este un cadru ideal al dezvoltării limbajului intern și al dobândirii celui mai important instrument pentru dezvoltarea cortexului prefrontal.

Exemplele ar putea continua, deoarece majoritatea principiilor vieții și învățăturii creștine configurează un mediu de experiență ideal dezvoltării armonioase a creierului uman. Nu același lucru se poate spune despre nihilism, unde este greu sau imposibil de determinat o singură normă care să nu fie vătămătoare pentru configurarea rețelelor neuronale.

Dacă privim în general, vizionarea TV, divertismentul, eroticul, violența, ludicul, magicul sincretismului religios, toate acestea subminează cu putere atât lectura, experiența cuvântului, a limbii, gândirea, cât și relaționarea personală și dragostea curată.

În ceea ce privește emisferele cerebrale, cum s-a putut constata anterior, în contextul culturii nihilismului procesul de configurare a ariilor emisferei stângi este inhibat cu putere, în timp ce este favorizată activitatea sistemului limbic al emisferei drepte, cel care mediază procesele emoționale.

Natura complet irațională a nihilismului își vădește efectele distrugătoare în modul cel mai clar în procesul de configurare a cortexului prefrontal, a centrilor de control al tuturor proceselor mentale superioare. Cu alte cuvinte, nihilismul lovește exact în ceea ce îl deosebește din punct de vedere neurologic pe om de animal, în partea cortexului

care asigură gândirea, activitatea conştientă, controlul comportamentului şi al emoţiilor, motivaţia, planificarea şi multe alte procese care asigură ceea ce numim conştiinţă, adică tot ce-l defineşte pe om ca fiinţă raţională. În acelaşi timp, cultura nihilistă activează cu putere şi într-un mod total necontrolat partea creierului care mediază procesele instinctuale şi emoţionale.

Instinctele de supravieţuire, hrănire, reproducere şi apărare nu sunt rele în sine, după cum nu sunt rele nici emoţiile, însă problema pe care o creează nihilismul este scoaterea acestora de sub controlul raţiunii, control care este specific omului. Hipertrofierea acestor instincte, transformarea comportamentelor pe care le guvernează în scopuri în sine îl introduc pe om în sfera patologicului şi a anormalului. Această inversiune pe care nihilismul o produce în fiinţa umană prin suprapunerea instinctelor raţiunii sau hipertrofierea instinctualului concomitent cu atrofierea puterilor raţionale, pe lângă consecinţele grave pe care le are în viaţa personală şi comunitară a oamenilor, fiind contra naturii umane, va afecta decisiv sănătatea mentală şi trupească a acestora.

Viaţa creştină este antidotul cel mai puternic pentru neutralizarea virusului nihilist

Având în vedere, aşadar, că nihilismul apare în contextul lumii creştine, că esenţa şi lucrarea acestuia sunt negarea sau lupta pentru disoluţia tuturor formelor de viaţă creştină, prin aceasta explicându-se şi nocivitatea extremă a acestei mişcări, soluţia nu poate fi alta decât întoarcerea, în mod conştient, la creştinism şi, subliniem, mai ales la tot ceea ce înseamnă credinţă, învăţătură şi mod de viaţă creştin. Nu includem aici creştinismul intelectual sau pe cel pietist de tip sectar.

Războiul prin care trece omul modern este mai mult decât unul cultural, este un război religios. Nietzsche, ca şi alţi mari nihilişti ai secolului al XIX-lea, afirma acest lucru, învinovăţindu-L pe Hristos Fiul

lui Dumnezeu că a propovăduit această religie a smereniei, a dragostei, a iertării, a fidelității, și nu pe aceea care ar fi trebuit, după mintea lor, să fie adevărata religie, cea a supraomului, o religie a trufiei, a puterii și violenței, a urii, a răzbunării și a desfrânării.

Cei care l-au continuat pe Nietzsche, din precauție sau pentru eficientizarea propagandei, nu au mai afirmat deschis, pe față necredința sau ura față de Dumnezeul creștinilor, însă folosindu-se de știință și tehnologie sau de alte teorii la modă ca de niște arme, în numele progresului, au invadat lumea creștină cu o mulțime de idei, atitudini și mijloace ce promovează nihilismul. Mass-media și în special televiziunea au accelerat mult procesul de substituire a vechilor valori creștine, de înlăturare a ierarhiilor, de transformare a întregului mod de viață creștin sau de desfigurare al acestuia, deși nu a cerut oamenilor să-și părăsească credința decât doar în rare cazuri, în mod explicit.

Astfel, treptat, omul modern se vede tot mai singur, mai bolnav și neputincios, mai infirm sufletește și trupește într-o lume în care i s-a promis totul, chiar că va fi propriul dumnezeu (vezi antropocentrismul)[530], dacă se va lăsa de trecut, de tradiții, de valori sau ierarhii, de tot ce ține de ordinea creștină a lumii, și unde s-a trezit că nu-i mai rămâne, în fond, decât să viseze în fața televizorului, să se predea consumului de droguri, erotismului sau altei experiențe evazioniste, ca să uite de propria neîmplinire și să nu înnebunească.

Într-un astfel de context, scufundat într-un mediu care își pierde din ce în ce mai mult orice urmă de normalitate, lipsind criteriile și călăuza, singura soluție care poate fi găsită este întoarcerea la credință și lupta cu toată puterea împotriva ofensivei nimicului.

Că rezolvarea la criza prin care trece omul modern poate fi găsită doar în creștinism, și nu într-o altă religie, cultură sau teorie rezultă cu claritate din observația făcută anterior, și anume că viața creștină este

530 Tematica deschiderii ultimei olimpiade (Atena 2004) a urmărit să pună în lumină chiar ideea darwinistă. Într-o reprezentare alegorică, se sugerează apariția omului în urma unui proces evolutiv și înaintarea lui în istorie sub semnul eroticului (Zeul Eros patronează istoria).

modul de viață potrivit firii sau că în acest mod de viață omul se poate desăvârşi, putând valorifica la maximum potențialitățile cu care este înzestrată ființa umană. Cum ar posibilă, de exemplu, vindecarea de nihilism printr-o practică sau într-o învățătură orientală, care-l face pe adept să se simtă în timpul meditației ca în transa produsă de drogul psihedelic sau ca în fața televizorului, şi anume care-i cultivă acestuia o stare uşor recognoscibilă în practicile nihiliste? Ar fi capabilă o astfel de religie să-i configureze un sistem motivațional normal, să-i dea omului sens în lume, puterea să lupte în viață pentru atingerea obiectivului propus, când doctrina acesteia învață că tot ce se întâmplă în lume este lipsit de sens, iluzoriu şi că idealul este să fii pasiv şi să-ți sfârşeşti viața meditând la nimic (nirvana) şi cerşind?

Rezultatele acestei educații aplicate pe mulți dintre copiii televizorului sau ai generației anilor '70 din America, deşi sunt cunoscute, sunt foarte puțin popularizate. Mulți (cifrele sunt necunoscute), îmbrățişând această religie au ajuns să sfârşească în mizerie şi degradare ori cerşind pe străzile Occidentului, ori în îndepărtata Indie. Ce eficacitate ar avea, de asemenea, improprierea unei religii africane sau din altă parte a globului, în care libertinajul erotic şi magicul sunt considerate experiențe religioase? Nici cultele mai apropiate de creştinism nu l-ar putea ajuta prea mult pe omul contemporan să se vindece de rănile şi de sechelele nihilismului. Mahomedanismul, spre exemplu, nu-l poate vindeca pe om de ură sau de violența pe care i le-a hrănit nihilismul, atâta timp cât nu propovăduieşte iubirea față de toți oamenii sau nu-l poate înfrâna pe individ de la libertinajul erotic.

Teoriile moderne psihologice şi filozofice se dovedesc a fi oarbe şi mult mai neputincioase decât religiile vechi, deoarece acestea se nasc în capul unor oameni şi sunt limitate doar la experiența acestora (câteva zeci de ani), care nu înseamnă nimic față de experiența multimilenară a omenirii. Ele sunt influențate de un anumit orizont de cunoştințe, de slăbiciunile acelui om sau chiar de spiritul nihilist al timpului în care trăieşte. În trecut, când boala nihilismului era încă la început, anumite corecții culturale bazate pe bunul-simț mai puteau poate face ceva,

astăzi însă, haosul este atât de mare, încât cu greu mai pot fi legate coerent lucrurile.

Credința este o problemă de libertate şi aceasta mai cu seamă în creştinism. Dumnezeu nu-l forțează pe om să facă binele, să facă numai cele ce-i sunt de folos în viață. Astfel, a arăta cu degetul către creştinism ca unica soluție pentru omul contemporan poate să pară o constrângere deloc potrivită acestei credințe, o semnificativă violentare a libertății. Trebuie însă observat un paradox. Într-o societate tradițională, modul de viață al oamenilor era suficient de sănătos (aceasta mai cu seamă în lumea creştină, unde stilul de viață era pătruns de normele învățăturii lui Hristos), încât să permită alegerea liberă a unei alte religii fără ca prin aceasta să fie puse în pericol, într-un grad atât de mare, sănătatea mentală şi biologică a ființei umane. Odată însă cu ofensiva nihilismului, cu extinderea şi împuternicirea acestuia în întregul mod de viață al lumii moderne, se îngustează tot mai mult posibilitatea de opțiune a indivizilor. Boala a avansat atât de mult, criza în care se află omul contemporan este atât de gravă, încât acesta nu-şi mai poate permite să greşească.

Prin urmare, consecințele nihilismului, cultura libertinismului îi reduc omului libertatea de a alege în sensul că, în mod paradoxal, îl constrâng ori să aleagă antidotul cel mai puternic pentru neutralizarea virusului nihilist – credința şi viața creştină –, ori să se lase pradă degradării continue şi bolii ce ajunge adesea până la moarte.

Paradoxul constă în aceea că tocmai nihilismul, cel care luptă, de fapt, să-l îndepărteze pe om de Dumnezeu, acutizând criza religioasă şi existențială a omului modern, nu îi mai permite acestuia să fie căldicel, adică să-şi limiteze credința numai la nivelul convingerilor, poate doar intelectuale, ci-l obligă la o alegere fermă şi rapidă. Efectele televiziunii asupra vieții religioase a oamenilor, ca şi mijloacele duhovniceşti pe care le avem la îndemână pentru a ne curăța de reziduurile culturii nihiliste şi a ne elibera de tirania televizorului vor fi tratate în următoarele două volume ale cărții.

Anexa1. Obezitatea şi televizorul

Deoarece obezitatea a ajuns în America una dintre primele cauze ale mortalităţii[531], în condiţiile în care peste 27% din populaţie suferă în această ţară de obezitate[532], aceasta manifestându-se încă de la vârsta copilăriei, s-au desfăşurat numeroase studii pentru a descoperi cauzele şi metodele de eliminare a factorilor de risc.

Cercetările efectuate au demonstrat că una dintre cele mai importante cauze ale supraponderalităţii şi obezităţii o constituie excesiva vizionare TV. Faptul că uitatul la televizor presupune un stil de viaţă sedentar şi că, vizionând, mulţi dintre telespectatori obişnuiesc să mănânce sau să ronţăie ceva (chipsuri, floricele, dulciuri) au constituit multă vreme motivele principale pentru care se credea că televiziunea favorizează îngrăşarea şi obezitatea.

Cercetări mai noi arată însă că principala cauză pentru care vizionarea TV constituie un important factor de risc în apariţia obezităţii o constituie diminuarea ritmului metabolic[533]. În raportul intitulat „Efectele televiziunii asupra ratei metabolice", publicat în revista *Pediatrics*, se arată că vizionarea TV micşorează ritmul metabolic mai mult decât atunci când aceeaşi persoană s-ar odihni[534]. Se pare că pe fondul unei stări mentale pasive, de semisomnolenţă (activitate corticală α) induse pe parcursul vizionării, se produce această diminuare a ritmului metabolic.

Doctorul Gheorghe Panotopulos, cunoscut nutriţionist grec, în urma studiilor întreprinse constată că, într-adevăr, creşterea timpului dedicat vizionării TV cu două ore zilnic măreşte probabilitatea apariţiei obezităţii cu 23% şi a diabetului cu 14%[535].

---

531 În SUA statisticile pun în evidenţă faptul că anual peste 300 000 de decese se datorează obezităţii. Vezi în *Physical Activity and Good Nutrition*, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, 2000.

532 National Center for Health, *Statistics*, 2000.

533 Wess Moore, *Television...*, p. 3.

534 *Effects of television on methabolic rate: potential implications for child hood obesity*, în rev. Pediatrics, 1993, Feb. 91(2), p. 281-286.

535 *Αγγελιοφορος*, 15 aprilie 2005, p. 11.

Anexa 2. Calculatorul – Internetul şi jocurile video

Mulți din cei cu care am discutat în ultimii ani, preocupați şi chiar speriați, într-o anumită măsură, de consecințele pe care computerul le-ar putea avea asupra minții şi educației propriilor copii, au insistat să se adauge la conținutul acestei cărți şi un capitol privind Internetul, jocurile pe calculator şi utilizarea computerului în procesul de educație. Însă este de-a dreptul imposibil să fie tratat în doar câteva pagini un fenomen care a luat o asemenea amploare. Totuşi, având în vedere actualitatea temei şi înrudirea tehnologică existentă între calculator şi televizor, în final, am decis să subliniem câteva aspecte referitoare la computer, citând, pentru o mai precisă informare, câteva fragmente dintr-unul din studiile realizate de Valdemar Setzer, profesor şi cercetător în cadrul Departamentului de Ştiințe Informatice al Universității din Sao Paulo, Brazilia.

Dintru început trebuie făcută observația că totuşi cea mai mare parte a afirmațiilor privind efectele televiziunii asupra minții umane sunt valabile şi în cazul calculatorului. Şi imaginea de pe ecranul monitorului, printr-o acțiune de natură hipnotică, împinge creierul într-o stare electrică de tip alfa, subminând, concomitent, ritmul cerebral beta ce caracterizează procesele gândirii logice şi analitice sau, în general, gândirea activă. Din această cauză, în momentul în care utilizăm calculatorul pentru un proces ce solicită gândirea, creierul trebuie să facă un efort mult mai mare decât în mod obişnuit pentru a putea birui inerția hipnotică în care îl introduc imaginile de pe ecran.

Pe de o parte vizionarea generează unde alfa şi pe de altă parte activitatea solicită unde beta. Aceasta face ca, atunci când ne aflăm cu ochii lipiți de ecran, procesul gândirii să fie mult îngreunat, desfăşurându-se cu un consum mult mai mare de energie nervoasă şi cu riscul epuizării mult mai rapide a creierului. Prin urmare, calculatorul, ca şi televizorul, indiferent de utilizarea sa, constituie un important factor de stres pentru creierul uman.

Pe parcursul folosirii computerului, ecranul acestuia ca şi cel al televizorului, inhibă activitatea emisferei stângi şi a cortexului prefrontal şi slăbeşte comunicarea interemisferică realizată prin puntea corpul calos. În schimb, favorizează

deschiderea porților subconștientului și înscrierea cu putere a imaginilor transmise în adâncurile acestuia. Aceste fenomene pot avea o intensitate mai mică decât în cazul televizorului atunci când calculatorul este folosit, spre exemplu, pentru tehnoredactare sau pot fi mult mai proeminente când sunt apelate jocurile video sau anumite locații pe Internet. De fapt, factorii agravanți sunt schimbarea rapidă a cadrelor și suscitarea cu putere a emoțiilor și instinctelor.

Efectele tehnice (schimbări rapide de cadru etc.) surprind, stresează și copleșesc mintea prin mulțimea informațiilor pe care acesta trebuie să le proceseze într-un timp foarte scurt și, ca atare, contribuie la inhibarea activității cerebrale în rețelele neuronale amintite anterior și, prin urmare, la generarea unor disfuncții corticale.

Emoțiile puternice, fie că este vorba de cele produse de materialele erotice care abundă în lumea Internetului, fie de cele suscitate de violența ficțională a jocurilor video, constituie un alt factor de agravare, căci și acestea subminează activitatea emisferei stângi și blochează implicarea cortexului prefrontal.

În multe studii se constată că forța hipnotică și apariția dependenței în cazul Internetului și a jocurilor video sunt mult mai puternice decât în cel al vizionării TV. Dependența de Internet este comparabilă cu cea generată de droguri. Mulți, în special studenții și tinerii, ajung să petreacă nopți și zile întregi pe Internet, renunțând la orice altă activitate, chiar și să-și mai procure hrana și să mai mănânce. Cu cât mintea este mai puternic captivată în această lume ficțională, cu atât oamenii se simt mai puțin dispuși și capabili să ducă o viață normală. Starea de plăcere și de putere pe care o induce lumea Internetului, îndeosebi în cazul celor deja dependenți, este ușor identificabilă de psihologi cu stările experimentate de consumatorii de droguri.

Pentru o mai bună înțelegere a efectului pe care calculatorul, Internetul și jocurile video îl are asupra educației tinerilor, vom reda în continuare o un fragment din studiul *Media prin mijloacele electronice și educația – Televiziunea, jocurile video și computerul*[536], realizat de Valdemar W. Setzer.

---

536 *Media prin mijloace electronice și educația, o viziune alternativă*, São Paulo, Editura Escrituras, 2001vwsetzer@ime.usp.br - www.ime.usp.br/~vwsetzer

Spre deosebire de televiziune, sistemul aparat de joc – jucător este un circuit închis: ce este afişat pe ecran, adică operaţiunile executate de maşină depind de acţiunile jucătorului. Prin urmare, jucătorul nu este pasiv. Dar acţiunile sale sunt foarte limitate. Utilizând o tastatură, practic, numai degetele se mişcă, destul de repede, dar mâinile rămân nemişcate; cu un joystick, în general, numai una din mâini realizează mişcări de mică amplitudine, mecanice. Ca şi în cazul televizorului, vederea şi auzul (dacă există sunete) sunt parţial active, dar la jocurile electronice există şi o mică activitate a simţului tactil. (...)

Mai există o asemănare cu televizorul: gândirea nu este activă. Într-un joc tipic, punctele pe care le câştigă jucătorul depind de viteza sa de reacţie. Gândirea conştientă fiind un proces foarte lent, jucătorul trebuie să reacţioneze fără să gândească; în cazul jocurilor electronice, jucătorul este activ într-un mod foarte limitat, dar de asemenea fără să gândească. Cu alte cuvinte, jocurile determină reacţii automate. Aceasta explică motivul pentru care copiii joacă mult mai uşor şi cu mult mai mult succes aceste jocuri: ei nu au încă formată gândirea proprie şi conştiinţa, atât de dezvoltate ca la oamenii maturi; această dezvoltare face ca eliminarea gândirii să fie mult mai dificilă atunci când trebuie executată o acţiune reflexă.

În final, ca şi televizorul, sentimentele sunt active, restrânse la ceea ce se cheamă „sentimentele provocării"[537]. Aceste sentimente constituie sursa principală de atracţie a jucătorului către joc. În ambele cazuri sentimentele sunt artificiale, adică nu au legătură cu realitatea din natură şi sunt motivate din exterior. Comparaţi cu sentimentele pe care ni le trezeşte citirea unui roman de dragoste: acestea sunt bazate pe o creaţie interioară (imaginea personajelor sau a situaţiei) sau sunt corelate cu imaginea unei persoane care se bucură sau care suferă: în acest caz, bucuria sau suferinţa celuilalt este o realitate observabilă. În cazul jocurilor, principalele sentimente implică depăşirea unui obstacol, să învingi maşina. Cunoscând că în jucători sentimentele sunt cele mai active, producătorii de jocuri electronice procedează ca şi cei din tele-

537 În original *feeling of challenge* – aproximativ „simţul competiţiei, al întrecerii" (n. tr.)

viziune: prezintă situații în care sunt suscitate sentimente puternice, invariabil urmate de violență și provocări. Ca și la televizor, conținutul jocurilor este o consecință a caracteristicilor aparatului și a stării mintale induse jucătorului.

Este interesant de reținut că reacțiile automate sunt caracteristice animalelor, și nu ființelor umane adulte. În general, adulții gândesc înainte să facă ceva, cercetând cu ajutorul reprezentărilor mentale urmările acțiunilor lor. De exemplu, să presupunem un bărbat care vede pe stradă o femeie foarte frumoasă și simte dorința să o sărute. În mod normal, nu ar face asta, deoarece anticipează faptul că ea nu îl place, că ar putea să țipe, creând în final o situație jenantă și așa mai departe. Ca o consecință a acestor reprezentări interioare, bărbatul se controlează și nu acționează după impulsuri. Acest lucru nu se întâmplă în cazul animalelor: ele acționează numaidecât în funcție de impulsuri și condițiile de mediu. Un animal nu se gândește la consecințele acțiunilor lui. Se poate spune deci că jocurile electronice îi „animalizează" pe jucători.

Pe de altă parte, deoarece jocul impune acțiuni motorii de mică amplitudine și automate, iar acțiunile acestea sunt mecanice, se poate spune că jocurile îi „robotizează" pe jucători. Este ușor de imaginat că, dacă în locul jucătorului am pune o mașină, o cameră de luat vederi pentru detectat mișcările de pe ecran și un computer programat să răspundă la aceste mișcări, în consecință, ar juca mult mai bine decât orice ființă umană. Cu alte cuvinte, se poate spune că jucătorul este redus la o mașină care detectează mici impulsuri vizuale limitate și efectuează mișcări mici și limitate cu degetele.

Jocurile electronice și educația

Unul dintre cele mai importante obiective ale educației este să dezvolte capacitatea de luare a unor decizii conștiente corecte. După cum s-a văzut, animalele acționează după instincte și situație, dar oamenii nu. Jocurile electronice se împotrivesc acestui obiectiv și produc o „animalizare" a omului; este contrar unuia din obiectivele supreme ale educației, să facă din copii și tineri ființe mai umane și mai puțin animale.

Ca și în cazul televizorului, jocul electronic nu depinde de context. Toți jucătorii sunt tratați identic. În acest mod, jocurile sunt contradictorii cu idealul educației vestice de a „produce" indivizi cât mai diferiți din punct de vedere personal. Pe de altă parte jocurile îi condiționează pe jucători să execute

mişcări limitate, mecanice, ca să câştige cât mai multe puncte. Unul dintre idealurile supreme ale educaţiei este să formeze adulţi care acţionează liber şi care încearcă să îşi atingă scopurile stabilite de ei înşişi, nu să acţioneze condiţionat.

Un alt punct important este competiţia faţă în faţă cu cooperarea. În mod tradiţional, educaţia la şcoală şi acasă a avut ca unul din obiective să-i pregătească pe copii şi pe tineri să facă faţă unei lumi aflate în competiţie, din punct de vedere profesional. Găsesc aceasta ca fiind o teribilă greşeală. Cred cu tărie că educaţia trebuie să-i pregătească pe oameni pentru cooperare, nu pentru competiţie. Este singurul mod prin care se pot reduce problemele psihologice şi sociale care sunt în creştere în lume, deoarece competiţia este egoistă (în termeni individuali sau de grup) şi antisocială.

Dacă priveşti lumea naturală, adică plantele şi animalele, găseşti competiţie peste tot, urmărind supravieţuirea indivizilor şi a speciilor. Nu-i consider pe oameni ca fiind întru totul naturali. Oamenii au sentimente şi simt compasiune şi dragoste altruistă care nu există în lumea naturală.

Cred că singura cale pentru a opri tendinţa actuală de creştere a problemelor din lume este dezvoltarea acestor capacităţi, iar educaţia în familie şi la şcoală ar trebui să contribuie în mod esenţial la acest proces. Jocurile electronice (mai ales cele de tip combativ) fac exact opusul: antrenează pentru competiţie, pentru comportament violent, rece, antisocial. Mulţi oameni consideră logic că societatea este (din păcate, cred eu) plină de competiţie, şi antrenarea i-ar ajuta pe copii în viaţă mai târziu. Acestora eu le spun că în educaţie există momentul potrivit pentru toate lucrurile.

Copiii mei nu au fost educaţi în familie şi la şcoală să fie competitivi, ci cooperativi, nu să urască, ci să iubească; când au crescut, s-au adaptat rapid la situaţia socială teribilă actuală şi au o viaţă profesională plină de succes – care a implicat foarte multă competiţie. Dar copiii mei au păstrat o adâncă sensibilitate pentru suferinţa umană – şi animală – sunt foarte responsabili din punct de vedere social, încercând mereu să-i ajute pe alţii. Şi niciodată, absolut niciodată, nu s-au uitat la televizor şi nu au jucat jocuri electronice acasă (pentru simplul motiv că nu le-au avut niciodată şi sunt foarte bucuros să văd că fiicele mele fac acelaşi lucru cu nepoţii mei).

Jucătorul jocurilor electronice învaţă cum să execute activităţi foarte specializate. Dar ceea ce învaţă nu poate fi aplicat decât la jocul respectiv, şi nu

poate fi utilizat în viața reală. Totuși, în situații de urgență, de stres sau de conștiință confuză, jucătorul s-ar putea să reacționeze ca în joc, dar manevrând ceea ce este real drept ceva artificial. În acest sens, jocurile sunt mult mai rele decât televizorul.

Televizorul înregistrează în conștiința spectatorului imaginile văzute și situațiile; jocurile electronice, pe lângă aceeași înregistrare, îl antrenează pe jucător să execute anumite acțiuni. În recenta sa carte, John Naisbitt, menționează tragedii petrecute în unele școli americane, în care condiționarea și antrenamentul realizate de jocurile electronice au provocat acțiuni violente tragice întreprinse de tineri utilizatori. Un caz impresionant este cel din orașul Paducah, Kentucky, petrecut în 1998: un tânăr de 14 ani a intrat într-o clasă și a tras 8 focuri de armă în capul și în toracele victimelor, câte un foc de persoană, nimerind toate țintele. Naisbitt menționează o analiză a cazului în care se spune că un bun polițist sau soldat nimerește în general 20% din ținte, nu trage niciodată câte un foc pentru fiecare victimă etc. Dar faptul incredibil este că tânărul nu a mai folosit niciodată o armă înainte: s-a antrenat în utilizarea armei într-un joc electronic. În această analiză se observă că un polițist utilizează rareori arma; pe de altă parte, în jocul electronic, imediat după pornirea jocului este necesar să începi să tragi și să nu te oprești, altfel, punctele sunt pierdute. În exemplele menționate de Naisbitt, ucigașii au acționat ca animalele sau, mai rău chiar, ca mașinile, cu fantastică precizie și sânge rece, fără nici un fel de compasiune. Așadar, jocurile electronice nu au nici un efect educațional. Din contră, sunt dăunătoare educației și educă greșit538.

Computerul

Ca și în cazul jocurilor electronice, computerul și utilizatorul formează un circuit închis. Utilizatorul privește, de asemenea, ecranul și își mișcă puțin degetele – poate un pic mai mult decât în cazul jocurilor, dar totuși mișcări foarte limitate, mecanice. Când este utilizat mouse-ul, puțină coordonare motorie

---

538 Un grup de cercetători germani, au descoperit la începutul anului 2005 că activitatea corticală a persoanelor care-și petrec timpul captivați în lumea virtuală a jocurilor pe calculator – este vorba de jocurile ce incită la acte violente –, este identică cu a acelora implicați în acte de violență în lumea reală.

adițională, simțul tactil și al mișcării sunt necesare, dar de asemenea sunt foarte puțin folosite decât la, să zicem, prinderea unei mingi, cântatul la un instrument, desenarea cu o pensulă fină etc. Spre deosebire de jocurile electronice, nu este nevoie de obicei de mișcări brusște și rapide. Dar se poate observa că utilizatorul, de asemenea, este, într-un anumit fel, prizonier al mașinii, de multe ori într-o stare pe care eu o numesc „starea obsesivă a utilizatorului". Această obsesie îl ține pe utilizator în fața computerului ore întregi, deseori acesta uită de viața personală, de obligațiile și nevoile sale.

Este important să accentuez problema gândirii. Pentru a utiliza un computer, este absolut necesar să îi furnizăm comenzi, în orice program. După cum s-a văzut, aceste comenzi activează funcții matematice (pentru calcule sau manipulări de simboluri), în interiorul mașinii. Când computerul primește comenzi sub formă de text – ca și la selectarea unei pictograme – utilizatorul este forțat să se gândească în mod conștient la ele. Cu alte cuvinte, computerul îl forțează pe utilizator să formuleze gânduri într-un formalism asemănător celui din matematică, care poate fi introdus în mașină și interpretat de aceasta; eu le numesc „gânduri mașinale". Unul din efectele acestui scenariu este că utilizatorul este influențat să lucreze fără disciplină. De fapt, din moment ce spațiul de lucru este pur mental, tot ceea ce face nu are consecințe directe asupra lumii reale. Aceasta nu se întâmplă când cineva conduce o mașină sau lucrează la strung.

Computerele și educația

Să luăm în considerație faptul că utilizatorul unui computer trebuie să exerseze gândirea logico-simbolică și algoritmică, și să comunice el însuși cu mașina în limbajul formal. Următoarea întrebare, care de obicei nu este pusă, trebuie neapărat formulată de cei care argumentează pentru sau împotriva utilizării computerelor în educație: care este vârsta potrivită pentru un copil sau un tânăr pentru a începe să utilizeze acest tip de limbaj și gândire?

Neil Postman a atras atenția că mediile de transmitere a informației accelerează inadecvat dezvoltarea copiilor și adolescenților, transmițând experiențele și ideile adulților și făcându-i pe copii și tineri să se poarte ca adulții. Computerele fac exact acest lucru, dar la nivelul celei mai importante capacități, gândirea.

Astăzi, educatorii, psihologii şi doctorii devin tot mai conştienţi că premergătoarele nu sunt bune pentru copii. Oare ce are în cap un părinte care vrea să grăbească învăţarea mersului de către copiii săi? Nu există nici un copil sănătos care să nu fi învăţat să meargă, şi asta ar trebui să se întâmple într-un perioadă individuală, când muşchii, coordonarea motorie şi impulsurile venite de la adulţii care merg sunt maturizate. Eu numesc calculatorul „premergător mintal". Cât timp va trece până ce părinţii şi educatorii vor înţelege că a forţa gândirea abstractă, intelectuală este în defavoarea copiilor şi tinerilor?

Computerele favorizează lipsa de disciplină. Copiii nu au destul autocontrol pentru a se stăpâni, direcţionând şi limitând utilizarea computerului. Chiar mai mult, favorizarea lipsei de disciplină este exact opusul unuia dintre obiectivele principale ale educaţiei. Aceasta ne duce la următorul punct.

Din punct de vedere educaţional, este foarte important de eviden-ţiat că, de fapt, calculatoarele forţează utilizarea unor gânduri şi raţionamente formale de un tip special: cele care pot fi introduse în maşină sub formă de comenzi şi instrucţiuni. După cum s-a arătat anterior, nu este posibilă utilizarea *oricărui* program de orice fel fără să i se dea comenzi (scrisul italic al cuvântului „oricărui" a fost obţinut cu ajutorul comenzii CTRL+I; utilizarea pictogramei corespunzătoare ar însemna acelaşi lucru pentru utilizator). Aşadar, în această acţiune, gândirea utilizatorului este redusă la ceea ce poate fi interpretat de maşină. Educaţia ar trebui să aibă ca unul din cele mai înalte obiective ale sale dezvoltarea înceată a capacităţii de gândire logică şi obiectivă, astfel încât să devină liberă şi creativă la vârsta adultă. Aceasta nu se poate întâmpla dacă gândirea este încadrată prea devreme în forme rigide şi moarte, precum cele cerute de orice maşină, şi mult mai mult de computere, care lucrează la un nivel mental strict formal.

Datorită tipurilor de gândire şi limbaj formal impuse de utilizarea calculatoarelor şi datorită autocontrolului enorm pe care îl cer, şi bazat pe experienţa mea personală cu elevii de liceu, am ajuns la concluzia că vârsta ideală a tinerilor pentru a începe să utilizeze un calculator este 16 ani, preferabil 17 (vezi articolul despre computere în educaţie, pe site-ul meu web, pentru mai multe detalii).

Internetul

Un copil care utilizează Internetul nu are nici o restricție, în afara cazului când părinții utilizează așa-numitele „filtre" care împiedică accesul la anumite locații și/sau permit accesul numai la anumite locații (pun pariu că Internetul devine astfel foarte plictisitor). Dar dacă părinții în general nu încearcă sau nu reușesc să limiteze utilizarea televizorului, cum ne putem aștepta că vor reuși în cazul calculatorului? Cea mai multă informație accesată prin Internet nu are un context în ceea ce privește copilul. Internetul reprezintă ceea ce se poate numi „educație libertină": copilul face ce vrea și când vrea. Este exact contrariul a ceea ce educația ar trebui să fie (din moment ce nu există nici un adult care să aprecieze ce este mai bun pentru ei) copiii și tinerii au nevoie de o orientare constantă spre ce ar trebui să citească, să învețe etc.!

Evident, întotdeauna trebuie lăsat puțin loc și pentru libertate în activitățile programate, altfel, creativitatea este omorâtă. Intuitiv, copiii așteaptă un ghid în dezvoltarea lor și o lipsă de orientare poate provoca serioase dereglări în comportament. Prin tradiție, părinții aleg, de exemplu, cărțile pe care le citesc copiii lor; profesorii, ce trebuie să li se predea și sub ce formă, potrivit cunoștințelor, dezvoltării și mediului elevilor. Aceasta nu se întâmplă în cazul Internetului. Un instrument pentru adulți, complet de-contextualizat, este oferit copiilor și adolescenților, provocând un efect de maturizare precoce, permițându-le să intre în contact cu o informație care nu este potrivită pentru maturitatea și mediul lor.

Orice grăbire a maturizării fizice și psihice a copiilor și adolescenților este foarte dăunătoare pentru ei: în educație și în dezvoltarea personală nu este posibil saltul peste etape fără efecte negative ulterioare.

Concluzii

Cred că nu există loc pentru televiziune publică și jocuri electronice în educație. Eșecul predării audio-vizuale a arătat aceasta foarte clar în cazul televizorului. În Brazilia, milioane de dolari sunt cheltuiți pentru producerea de programe TV educaționale. Niciodată nu am găsit vreo statistică din care să rezulte ce și cât s-a învățat prin intermediul acestor programe. După cum s-a văzut, televiziunea nu este un mediu educațional, nici măcar unul informativ,

ci unul de conditionare. Admit utilizarea materialelor video, în licee, pentru a arăta scurte demonstrații, însoțite de discuții.

În cazul calculatoarelor, trebuie să recunoaştem că sunt maşini folositoare pentru anumite activități. De exemplu, originalul acestui articol a fost scris de mână şi mai târziu redactat la calculator pentru revizie, paginare şi trimitere prin Internet la San Salvador, pentru publicare în Lucrările Simpozionului Idriart, în februarie 1998.

De aceea părerea mea este că e necesar să se introducă în licee computerele, dar învățând cum sunt utilizate şi principalele lor aplicatii şi, foarte important, învățând ce sunt computerele. Totuşi, din moment ce aceasta cere o anumită maturitate, propun ca prezentarea să înceapă cu studiul părții electronice, în laboratoare de circuite electronice (începând cu tranzistorul). Circuitele electronice sunt o realitate fizică, deci pot fi prezentate înaintea programelor, care sunt pur abstracte. După ce bazele funcționării fizice sunt înțelese, se pot prezenta, în ultimii doi ani de studiu, programele şi Internetul. Întotdeauna predarea trebuie să se facă dintr-o perspectivă critică, după cum se şi recomandă în excelentul raport al Alianței pentru Copilărie. De exemplu, se poate arăta că în Internet creşterea gunoiului informațional este exponențială şi devine din ce în ce mai greu să găseşti ceva cu adevărat folositor fără să ştii dinainte locația. Sau că în poşta electronică nu trebuie să cazi în extrema trimiterii de mesaje telegrafice, fără formulă de adresare, tratându-i pe destinatari ca pe nişte maşini, şi nu ca pe ființe umane.

Este interesant de comparat cele trei mijloace electronice de difuzare a informației în modul următor: jocul electronic dă *iluzia acțiunii* (exercitarea voinței), dar este o mişcare mecanică. Televizorul dă *iluzia simțirii*, dar este un sentiment ireal, întotdeauna stimulat într-un mediu virtual, şi nu datorită imaginației personale ca în cazul cititului sau realității unei persoane prezente fizic care se bucură sau suferă. Computerele dau *iluzia activității de gândire*, dar este un tip de gândire care poate fi introdus într-o maşină prin comenzi şi instrucțiuni, şi este o caricatură a ceea ce ar trebui să fie gândirea umană. Aşadar, cele trei tipuri de difuzare a informației atacă cele trei facultăți ale sufletului uman, reducându-le la un nivel non-uman.

Acest nivel este în cazul televizorului, reducerea ființei umane la condiția de animal semiconştient. În cazul calculatoarelor, este reducerea la o maşină, specializată într-un anumit tip de gânduri care pot fi introduse în acea maşină.

În cazul jocurilor electronice, este reducerea, pe de o parte, a ființei umane la un animal care reacționează fără să gândească și fără moralitate și, pe de altă parte, la un robot care reacționează în mod mecanic, standard.

	Gândirea	Simțirea	Voința (acțiunile)
TV	reduce	stimulează, dar din exterior, nereală	automatizează, mecanicizează
Jocuri electronice	elimină	stimulează, dar sentimentele de competiție și provocare	stimulează, dar voința de depășire a unei provocări
Calculatorul	stimulează, dar gândirea logico-simbolică, tip mașină	stimulează, dar sentimentul unei provocări	mecanicizează mișcările, concentrare pe gândirea tip mașină

Școala viitorului nu trebuie să fie una mai tehnică, ci una mai umană. Ar trebui să-i învețe pe copii la timpul potrivit (liceu) să înțeleagă mașinile și să le stăpânească. Ar trebui să predea utilizarea tehnologiei acolo unde este folositor, să ridice ființa umană, și nu să o degradeze, plasând-o deci la locul potrivit ei. Numai prin educație putem răsturna prezenta dominație a mașinilor asupra ființelor umane, care devin sclavii lor, în loc de stăpânii lor.

Bibliografie selectivă

American Psychiatric Association, Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 4th edition, Washington, 1994.

Anderson D.şi P. Collins, *The impact on childrens education: Television's influence on cognitive developement*, Office of educational research and improvement, Department of educational..., 1988.

Barkley R., *What is the role of parent group training in the treatment of ADD children?*, în: Journal of Children in Contemporary Society 19 (1,2), 1986.

Berger, Arthur Asa, *Narratives in popular culture, media, and everyday life*, Thousand Oaks: Sage Publications, 1997, Sage London 1997.

Berger, Arthur Asa, *Television as an instrument of terror essays on media, popular culture, and everyday life*. New Brunswick, N. J: Transaction Books; 1980.

Berger, Arthur Asa. Media USA: *Process and effect*, Longman, New York, 1991.

Brune François, *Fericirea ca obligatie*, Editura trei, Bucureşti, 1993.

Centerwell B. S., *Television and violence: The scale of the problem and where to go from here*, Journal of the American Associacion, 267 (22).

Comstock & Paik, *Television and the american child*, CA: Academic Press, 1991.

Constantinescu Mihaela, *Post / postmodernismul: Cultura divertismentului*, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2001.

Culianu Ioan Petru, *Eros şi magie în renaştere 1484*, Nemira, Bucureşti, 1999.

Culianu Ioan Petru, *Gnozele dualiste ale occidentului*, Nemira, Bucureşti, 1995.

Culianu Ioan Petru, *Religie şi putere*, Nemira, 1996.

Daley E. A., *Father feelings*, New York, 1978.

Diamond M., *Enrichting heredity*, Free Press, New York, 1988.

Dobrescu Paul şi Bărgăoanu Alina, *Mass-media şi societatea*, Editura SNSPA – Facultatea de Comunicare şi Relaţii Publice, Bucureşti, 2001.

Drăgan Ioan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Casa de Editură şi Presă Şansa, Bucureşti, 1996.

Effects of television on methabolic rate: potential implications for child hood obesity, în rev. Pediatrics, 1993, Feb. 91(2).

Eliade Mircea, *Sacrul şi profanul*, Humanitas, Bucureşti, 1992.

Emery Fred and Merrelyn, *A Choice of Futures – To Enlighten or Inform*,1975, Centre for Continuing Education, Australian National University.

Emery, Merrelyn, *The Social and Neurophysiological Effects of Television and their Implications for Marketing Practice*. Doctoral dissertation. Australian National University. Canberra, 1985.

Guinness D. Mc., *When children don't learn*, Basic Book, 1985.

Harrison, *Principiile Medicinei Interne*, editia a XIV-a, Ed. Teora, 2001-2003.

Healy Jane M., *Endangered Minds*, Touchstone, New York, 1990.

Holdevici Irina, *Sugestiologie şi psihoterapie sugestivă*, Victor, Bucureşti, 1995.

Huxley Aldous, *Minunata lume nouă*, Univers, Bucureşti,

James Lull, *Mass-media, comunicare, culturală*, 1999,

Kelner Douglas, *Cultura Media*, Institutul european, Iaşi, 2001.

Krugman, Herbert E., *Brain wave Measures of Media Involvement*, Journal of Advertising Reasearch 11.1 (1971): 3-9.

Krugman, Herbert E., *Electroencephalographic Aspects of Low Involvement: Implications for the McLuhan Hypothesis*, American Association for Public Opinion Research. New York, 1970.

Krugman, Herbert E., *Memory Without Recall, Exposure Without Perception*, Journal of Advertising Research 17.4 (1977): 7-12.

Kubey R. W. şi Csikszentmihalyi M., *Television and the quality of life: How viewing every day experience*, Hillsdale, 1990.

Kubey R., *Tuning In To Young Viewers: Social Perspectives on Television*, Sage, 1996.

Lach Christopher, *The culture of narcissism*, W. W. Norton & Company, New York, 1992.

Large Martin, *Out of the Box* http://www.allianceforchildhood.org.uk/Brussels 2000/ Large.htm.

Large Martin, *Who's Bringing Them Up? How to kick the T.V. habit*, Hawthorn Press, Stroud, Second edition 1992.

Lasch Christopher, *The Culture of Narcissism*, W. W. Norton & Company, London, 1992.

Levinson H. N., M.D., *A Scientific Watergate*, Dyslexia Stonebridge Publishing Ltd, Lake Success, New York 1994.

Luria Alexander Romanovich, *Language and Cognition*, New York: John Wiley and Sons, 1981.

Mander Jerry, *Four Argument For The Elimination Of Television*, Quill, New York 1978.

Maxim Mărturisitorul, *Filocalia II*, Harisma, 1993.
McLuhan Marshall, *Mass-media..., sau mediul invizibil*, Nemira, Bucureşti, 1997.
Media prin mijloace electronice şi educaţia, o viziune alternativă, São Paulo, Editura Escrituras, 2001vwsetzer@ime.usp.br - www.ime.usp.br/~vwsetzer.
Moody K., *Growing up on Television*, Times Book, New York, 1980.
Moore Thomas, *The Re-Enchantment of Everyday Life Hodder*, London 1996.
Moore Wess, *Televiziunea: Opiul popoarelor*, The Journal of Cognitive Liberties, Vol. 2, 2001.
Moscovici Serge, *L'age des foule*, Paris, Fayard, 1981.
Mulholland, Thomas, and Erik Peper, *Occipital Alpha and Accomodative Vergence, Pursuit Tracking, and Fast Eye Movements*, Psychophysiology, 1971.
Postman Neil, *Amusing Ourselves to Death*, Penguin Books, New York, 1986.
Rice M. şi P. Haight, *Motherese of Mr. Rogers: A description of the dialogue of educational television programs*, Journal of Speech and Hearing Disorders, nr. 51, 1986.
Roco Mihaela, *Creativitate şi inteligenţă emoţională*, Polirom, Iaşi, 2001.
Rose Eugen (Pr. Serafim), *Nihilismul – o filosofie luciferica*, Editura Egumenita, Galati, 2004.
Sales Calm research centre Sandy MacGregor, our subconscious mind is to key to..., http: //www.calm.com.au/pages/02sales.shtml.
Sartori Giovani, *Homo Videns*, Humanitas, Bucureşti, 2005.
Simisi Pavlu, *Synandisi psyhiatrikis kai pistis*, Ed. Lidia, Tessalonic, 2002.
Soesman A., *The Twelve Senses*, Hawthorn Press, Stroud 1996.
Springer S.şi G. Deutch, *Left Brain, Right Brain*, New York, V. H. Freeman, 1985.
Stamatoiu Ioan Constantin, *Sindroame psihopatologice*, Ed. Militară, Bucureşti, 1992.
Steiner J., *The people look at television*, New York, 1963.
Steiner J., *The people look at television*, New York, 1963.
Strasburger Victor C., *Adolescent and the media*, Sage Publications, 1995.
Thompson John B., *Media şi modernitatea o teorie socială a mass-media*, Antet, Bucureşti, 1999.
Tudor Dana, *Manipularea opiniei publice în conflicte armate*, Dacia, Cluj, 2001.
Valkenburg P. M. şi T.H. Voort, *Influence of TV on daydreaming and creative imagination: a review of research*, Psychol Bull, 1994, Sep.; 116(2).
Velasco J. Martin, Introducere *în fenomenologia religiei*, Polirom, Iaşi, 1997.

Williams T. M. în J. L. Wheeler, *Remote Controlled: How TV Affects you and your Family*, Hagerstown, MD: Review and Herald Publishing Association, 1993.
Williams T. M., *The impact of television: A Natural experiment in three communities*, New York, 1986.
Williams T. M., *The impact of television: A Natural experimentin three communities*, New York, 1986.
Winick C., *The function of television: Life without big box*, Newbury Park, 1988.
Winn Maria, *Τηλεοραση ενας ξενος στο σπιτι*, Αθινα, 1996.
Zillmann D., J. Bryant & A. C. Huston, *Media, children, and the family: Social scientific, psychodynamic, and clinical perspectives*, Hillsdale, 1994.
Zillmann, J. Bryant & A. C. Huston, Media, children, and the family: Social scientific, psychodynamic, and clinical perspectives, Hillsdale, 1994.
Zingrone Frank, *Chaos and the Meaning of Electric Culture*, http://www.chass.utoronto.ca /mcluhan-studies/v1_iss3/1_3art3.htm.

Cuprins

Centru de difuzare:
Editura «Evanghelismos»
București, Str. Pridvorului nr. 15,
Bl. 12, Sc. A, Ap. 1, Sector 4
Tel. 021 / 331 10 22; 0722 690 272

Imprimat la Gutenberg
Tel.: 021 345 09 26; 345 09 27

„Este posibil ca tinerii care petrec zilnic un timp îndelungat în fața televizorului, să aibă creierul dezvoltat diferit față de al acelora care se implică în activități fizice, interpersonale şi cognitive?"

Răspunsul la această întrebare, primit din partea unor cercetători ca dr. Richard M. Lerner, profesor la Universitatea de Stat din Pennsylvania, specialist în dezvoltarea mentală a copiilor şi tinerilor, este unul afirmativ: **„Din moment ce tinerii sunt atraşi de un alt tip de activitate (privitul la TV) decât cei aparținând altor generații, atunci şi funcția, şi structura creierului lor vor fi alterate."**

Deficientele de atenție şi concentrare, slăbirea capacităților mentale, a puterii de judecată şi a motivației sunt probleme care se află de câteva zeci de ani în atenția cercetătorilor din lumea occidentală. În ultima vreme aceste afecțiuni au început să fie observate şi la mulți dintre copiii şi tinerii din țara noastră, sindromul anunțându-se a avea o largă răspândire în următorii 10 ani.

Cartea de față este primul semnal de alarmă, prima analiză temeinică a fenomenului în cauză. Ea oferă un prețios material informativ atât părinților sau celor care se ocupă de educația tinerilor, cât şi tuturor celor care vor să înțeleagă pericolul pe care îl reprezintă tehnologia audio-video şi cultura divertismentului pentru sănătatea mentală, pentru viața fiecăruia dintre noi.

Înțelegerea mecanismelor ce stau în spatele procesului disolutiv la care este supusă mintea omului în societatea modernă poate fi un prim pas pe calea reîntoarcerii la normalitate sau a menținerii în afara sferei de influență a modului de viață bolnav propus de televiziune, divertisment şi, în ultimă instanță, de cultura nihilismului.

Prof. Ilie Bădescu